

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ

TURKISH LIBRARIANSHIP

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ / *TURKISH LIBRARIANSHIP*

Yayımlayan / *Publisher*: Türk Kütüphaneciler Derneği / *Turkish Librarians' Association*

Cilt / *Volume* 34 • Sayı / *Number* 3 • Eylül / *September* 2020

İçindekiler / *Contents*

	Sayfa / <i>Page</i>
Editörden / <i>Editorial</i>	373
Hakemli Yazılar / <i>Refereed Papers</i>	
Niyazi Çiçek E-devlet Stratejisi Bağlamında Elektronik Belge Yönetimi için “Yazılı Politika” Gereksinimi: Türkiye’deki Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme / “ <i>Written Policy</i> ” Requirement for Electronic Records Management in the Context of E-Government Strategy: A Review on Applications in Turkey	377
Mehmet Ali Gazi, Caner Çakı, Mehmet Ozan Gülada ve Gül Çakı Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi Sürecinde Okuma Alışkanlığının Propaganda Posterlerinde Sunumu / <i>The Presentation of Reading Habit in the Propaganda Posters Shaped during the Chinese Culture Revolution in the People's Republic of China</i>	406
Damla Yılmaz ve Yurdagül Ünal E-kitaplar için Koleksiyon Geliştirmede Farklı Sağlama Modellerinin Etkisi / <i>The Effects of Different Acquisition Models on Collection Development for E-books</i>	432
Dilan Şerife Şişkin ve Tolga Çakmak Üniversite Kütüphanelerinde Kişisel Veriler: Ankara’daki 15 Üniversite Kütüphanesindeki Uygulamaların Analizi / <i>Personal Data in University Libraries: Analysis of Practices in 15 University Libraries in Ankara</i>	458
Sibel Onursoy, Erdem Alper Turan, Segah Yeşilyurt ve Fatma Kübra Astam Yalan Habere Karşı Tutum ve Davranışlar: Üç Üniversite Örneğinde Durum Araştırması / <i>Attitudes and Behaviors about Fake News: A Case Study in Three Universities</i>	485
Burcu Umud Zan, Ahmet Altay, Huriye Çolaklar ve Nuri Taşkın Akademisyenlerin Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Konusunda Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi: Bartın Üniversitesi Uygulama Örneği / <i>Determining the Level of Knowledge and Awareness of Academicians on Open Access and Institutional Repositories: An Example of Bartın University</i>	509
Görüşler / <i>Opinion Papers</i>	
Tunç Durmuş Medeni, Demet Soylu, Regina Andekina ve İ. Tolga Medeni <i>Abay-İnspred Refractive Amphoras Against Echo Chambers</i> / Yankı Odalarına Karşı Abay-Esinli Kırılım Amforaları	536
Fazia Bashir <i>Ambassador of Lifelong Learning/ Public Libraries in Multicultural Society: The Case of Pakistan / Yaşam Boyu Öğrenme Elçisi/ Çok Kültürlü Bir Toplumda Halk Kütüphaneleri: Pakistan Örneği</i>	548
Sümeyye Akça ve Müge Akbulut Bilimsel İletişimin Görünmeyen Eli: Hakemlik / <i>The Invisible Hand of Scientific Communication: Peer Review</i>	559
Okuyucu Mektupları / <i>Reader Letters</i>	
Selçuk Aydın Şükrü Nail Bayraktar - Özyaşam (1932 Makedonya Kalkandelen – 2019 İstanbul)	564
Selçuk Aydın ve Güler Demir (Çev.) Şükrü Nail Bayraktar - Autobiography (1932 Macedonia Tetovo - 2019 İstanbul)	567
Selçuk Aydın Hocamız, Ustamız Nail Bayraktar / <i>Our Teacher, Our Master Nail Bayraktar</i>	569
Demet Soylu ve Tunç Durmuş Medeni Kum Müzesi Sanal Ziyaretimize İlişkin Yansımalar / <i>Reflections of our Virtual Visit to the Sand Museum</i>	572
Elif İbrişimoğlu Bayram Roma’nın Yaşayan Tarihi: Vallicelliana Kütüphanesi / <i>The Living History of Rome: Vallicelliana Library</i>	579
Tanıtm-Değerlendirme / <i>Reader Letters</i>	
Helin İlecek Okuma Sanatı / <i>The Art of Reading</i>	592
Demet Soylu ve Tunç D. Medeni Oyunların Gücü Adına! Oyunlaştırma Bilimine Giriş / <i>By the Power of Games: Introduction to the Science of Gamification</i>	594
Pınar Serdar Dinçer <i>Comparative Oriental Manuscript Studies: An Introduction / Karşılaştırmalı Doğu El Yazmaları Çalışmaları: Bir Giriş</i>	596
Selçuk Aydın Geçmişten Geleceğe Açılan Kapı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2012-2020 / <i>The Opening Door From the Past to the Future İstanbul University Central Library 2012-2020</i>	599

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Editörden / Editorial	373
Hakemli Yazılar / Refereed Papers	
Niyazi Çiçek E-devlet Stratejisi Bağlamında Elektronik Belge Yönetimi için “Yazılı Politika” Gereksinimi: Türkiye’deki Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme / “Written Policy” Requirement for Electronic Records Management in the Context of E-Government Strategy: A Review on Applications in Turkey	377
Mehmet Ali Gazi, Caner Çakı, Mehmet Ozan Gülada ve Gül Çakı Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi Sürecinde Okuma Alışkanlığının Propaganda Posterlerinde Sunumu / The Presentation of Reading Habit in the Propaganda Posters Shaped during the Chinese Culture Revolution in the People's Republic of China	406
Damla Yılmaz ve Yurdağül Ünal E-kitaplar için Koleksiyon Geliştirmede Farklı Sağlama Modellerinin Etkisi / The Effects of Different Acquisition Models on Collection Development for E-books	432
Dilan Şerife Şişkin ve Tolga Çakmak Üniversite Kütüphanelerinde Kişisel Veriler: Ankara’daki 15 Üniversite Kütüphanesindeki Uygulamaların Analizi / Personal Data in University Libraries: Analysis of Practices in 15 University Libraries in Ankara	458
Sibel Onursoy, Erdem Alper Turan, Segah Yeşilyurt ve Fatma Kübra Astam Yalan Habere Karşı Tutum ve Davranışlar: Üç Üniversite Örneğinde Durum Araştırması / Attitudes and Behaviors about Fake News: A Case Study in Three Universities	485
Burcu Umut Zan, Ahmet Altay, Huriye Çolaklar ve Nuri Taşkın Akademisyenlerin Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Konusunda Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi: Bartın Üniversitesi Uygulama Örneği / Determining the Level of Knowledge and Awareness of Academicians on Open Access and Institutional Repositories: An Example of Bartın University	509
Görüşler / Opinion Papers	
Tunç Durmuş Medeni, Demet Soylu, Regina Andekina ve İ. Tolga Medeni Abay-İnspred Refractive Amphoras Against Echo Chambers / Yankı Odalarına Karşı Abay-Esinli Kırılım Amforaları	536
Fazia Bashir Ambassador of Lifelong Learning/ Public Libraries in Multicultural Society: The Case of Pakistan / Yaşam Boyu Öğrenme Elçisi/ Çok Kültürlü Bir Toplumda Halk Kütüphaneleri: Pakistan Örneği	548
Sümeyye Akça ve Müge Akbulut Bilimsel İletişimin Görünmeyen Eli: Hakemlik / The Invisible Hand of Scientific Communication: Peer Review	559
Okuyucu Mektupları / Reader Letters	
Selçuk Aydın Şükrü Nail Bayraktar - Özyaşam (1932 Makedonya Kalkandelen – 2019 İstanbul)	564
Selçuk Aydın ve Güler Demir (Çev.) Şükrü Nail Bayraktar - Autobiography (1932 Macedonia Tetovo - 2019 İstanbul)	567
Selçuk Aydın Hocamız, Ustamız Nail Bayraktar / Our Teacher, Our Master Nail Bayraktar	569
Demet Soylu ve Tunç Durmuş Medeni Kum Müzesi Sanal Ziyaretimize İlişkin Yansımalar / Reflections of our Virtual Visit to the Sand Museum	572
Elif İbrişimoğlu Bayram Roma’nın Yaşayan Tarihi: Vallicelliana Kütüphanesi / The Living History of Rome: Vallicelliana Library	579
Tanıtım-Değerlendirme / Reader Letters	
Helin İlcek Okuma Sanatı / The Art of Reading	592
Demet Soylu ve Tunç D. Medeni Oyunların Gücü Adına! Oyunlaştırma Bilimine Giriş / By the Power of Games: Introduction to the Science of Gamification	594
Pınar Serdar Dinçer Comparative Oriental Manuscript Studies: An Introduction / Karşılaştırmalı Doğu El Yazmaları Çalışmaları: Bir Giriş	596
Selçuk Aydın Geçmişten Geleceğe Açılan Kapı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2012-2020 / The Opening Door From the Past to the Future Istanbul University Central Library 2012-2020	599

COVID-19 Pandemisinde Bilgiye Erişimin Önündeki Büyük Engel: Sayısal Bölünme/Bilgi Uçurumu

The Big Obstacle/Barrier to Access Information in the COVID-19 Pandemic: Digital Divide

Neslihan Er-Koçoğlu*

The editorial of this issue focuses on the phenomenon of digital divide, which proved to be one of the biggest barriers to access information during the COVID-19 pandemic, and addresses the role of social institutions and public spaces affected by the pandemic in overcoming this digital divide. Also, we gladly announce that the articles in our journal will be published in early view starting from the issue of September 2020.

Merhaba Değerli Okur,

COVID-19 pandemisi 2020 yılının sonuna yaklaşmamıza rağmen bütün dünyayı etkisi altına almayı sürdürmektedir. Eğitim, sağlık, aile vb. toplumsal kurumlar ve okul, kütüphane, müze gibi kamusal alanlar pandeminin yarattığı yeni düzenden büyük ölçüde etkilenmiştir. Pandemi sürecinde temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının “acil uzaktan eğitime” geçmesiyle öğrenciler ve öğretmenler, okullar ve kütüphaneler gibi kamusal alanların bu noktada sunduğu olanaklardan büyük ölçüde mahrum kalmıştır. Evlerinde eğitime devam etmeye mecbur bırakılan öğrenciler (özellikle özel gereksinimli ve sosyal dışlanmış bireyler) bilgi ve iletişim teknolojilerine kısıtlı düzeyde sahiplikleri dolayısıyla eğitim haklarından dolaylı olarak mahrum kalmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu ([TÜİK], 2020) verilerine göre 2020 yılında hanelerde bilişim teknolojilerini bulundurma oranı masaüstü bilgisayarda %16,7; taşınabilir bilgisayarda (dizüstü, netbook) %36,4; tablet bilgisayarda %22,0; cep telefonlarında ise %99,4 olarak hesaplanmıştır. İstatistikte televizyona (TV) ilişkin istatistiki güncel veri bulunmadığı, internete bağlanan TV oranının %33,8 olarak belirtildiği gözlenmiştir. Ayrıca aynı kurum tarafından yayımlanan bültende (Hanehalkı Bilişim Teknolojileri, 2020), hanelerin %90,7'sinin evden internete erişim olanağı bulunduğu belirtilmiştir. İlgili kurum tarafından sunulan verilerde internete bağlanma oranı yüksek olsa da etkin uzaktan eğitim için gerekli yeterli teknolojik donanımın hanelerde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca çoğu hanede birden fazla öğrencinin bulunabileceğini dikkate almak gerekmektedir. Bunun yanı sıra akıllı telefon ve TV ile dersleri takip etmenin zorluğu da gündem oluşturabilecek diğer sorunlar arasında yer almaktadır.

Pandemi sürecinde bilgi toplumu/bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) alt yapısına ve onu kullanabilme becerisine sahip olma büyük önem kazanmıştır. Günümüz dünyasında bilgiye erişim için öncelikle onun teknolojisine sonrasında dijital okuryazarlık becerilerine sahip olma gerekmektedir. Bunlara sahip olunmadığında ise bireyler ve toplumlar bilgiye erişimde büyük

---

* Arş. Gör. Dr., *Türk Kütüphaneciliği* Editörler Kurulu Üyesi ve Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: er.nslhn@gmail.com

Research Assistant Dr., Member of Turkish Librarianship Journal Editorial Board and Ankara University Department of Information and Records Management, Turkey.

bir engelle karşılaşmaktadır: Sayısal uçurum. Sayısal uçurum, bir diğer deyişle bilgi uçurumu/dijital bölünme “hem bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişim fırsatları hem de interneti çok çeşitli etkinlikler için kullanmaları açısından farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler, haneler, işletmeler ve coğrafi alanlar arasındaki boşluk”tur (Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD], 2001, s. 5). Bilgi toplumu teknolojilerini edinmede hanelere ve toplumlara evrensel erişim ve evrensel hizmet fonu aracılığıyla olanak sağlanmaktadır. Ayrıca kütüphaneler ve okullar da bunu olanaklı kılmaya çalışan en önemli kamusal alanlardandır. Ancak günümüzde bu boşluk/uçurum yalnızca teknoloji sahipliği veya dijital aygıtları kullanma becerisi ile değil aynı zamanda sahip olunan/üretilen ve kullanılan bilgi ile de kendini göstermektedir. Çünkü dijital aygıtlar ve teknoloji bilginin iletimini sağlayan araçlardan öte bir şey değildir; asıl önemli olan bilgi, onun kesintisiz akışı ve üretimidir.

Kütüphaneler, pandeminin toplumları evlere hapsettiği süreçte bireyleri nitelikli bilgiye eşit biçimde erişirmek için hizmetlerini çoğunlukla sayısal biçimde sunmaya çalışmıştır. Ayrıca sürecin, sayısal kütüphanelerin etkinliği ve onlara fiziki erişim mümkün olmadığında hizmetlerin nasıl kurgulanacağını yani bilgi hizmetleri sektörünün sayısala geçişini daha da hızlandırdığı kesindir. *IFLA/UNESCO'nun Sayısal Kütüphaneler Manifestosu*'nda (2011), dijital uçurumu kapatmanın, Birleşmiş Milletler'in Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada kilit bir faktör olduğu ve bilgi kaynaklarına ve iletişim araçlarına erişimin, kültürel ve ekonomik kalkınma kadar sağlık ve eğitimi de desteklediği önemle vurgulanmaktadır. Bu *bildirge* sayısal uçurumu önlemede kütüphanelerin etkisini gözler önüne sermektedir. Pandemi süreci, sosyal bütünleşmede ve dijital uçurumu önlemede kütüphanelerin rolünü ve önemini dünyaya bir kez daha göstermiştir. Ancak pandemi sürecinde bir süre bu kamusal alanların da kısıtlı hizmet vermesi ve okullardaki (yükseköğretim, ortaöğretim ve temel eğitim kurumları...) olanakların (bilgisayar laboratuvarı, ücretsiz internet vb.) olmayışı ve bireysel imkanlarla eğitim hakkından yararlanma gibi durumlar ülkeler ve bireyler arası eşitsizlikleri bütün dünyaya açıkça göstermiştir. Kütüphanelerin ülkedeki varlığının, yalnız çalışma salonlarından ibaret olmadığı, toplumu bütünleştirme ve bilgi uçurumunu önleme gibi büyük toplumsal gerekliliklere hizmet ettiği umarız ki en iyi bu süreçte net bir biçimde algılanmıştır. Eğitim kurumları ve kütüphaneler bu süreçte varlıklarının değerini yoklukları ile göstermiştir... Bu süreçte meslek örgütleri de aktif bir biçimde çalışmış, çeşitli konularda webinar/lar düzenlemiş, meslektaş adaylarının dijital uçurumla karşı karşıya kalmaması için “Askıda İnternet” kampanyasını başlatıp başarıyla yürütmüştür.

Değerli Bilim İnsanı (Hakem/Yazar), Yayıncı ve Bilgi Sağlayıcı,

Toplumsal yaşamı etkilemesinin yanı sıra daha önceki sayımızda belirttiğimiz üzere yayıncılık sektörü ve bilimsel iletişim sürecinde de pandeminin etkilerini görmemek olanaksız... Bilimsel iletişimin bütün süreçlerinde özellikle hakem/akran değerlendirme vb. alt süreçlerinde bu etkiyi görmemek mümkün değil... Bu bağlamda Eylül ayında kutlanan Hakem Değerlendirme Haftasını anmamak olmaz... Dergimiz Eylül sayısında yayımlanan, hakem değerlendirme sürecine ilişkin güncel konuları ele alan, Akça ve Akbulut tarafından kaleme alınan yazıyı okumanızı özellikle öneririz. Bilimsel iletişimin bel kemiğini oluşturan hakemlere bu sayede şükranlarımızı sunmak isteriz. Bilimsel iletişim sürecinin en önemli aktörlerinden olan hakemler, akran değerlendirmesi ile bilimsel süreli yayıncılığın sürmesine katkıda

bulunmaktadır. Gönüllüğün en ağır işçilerinden olup bilimin sürekliliğine öncülük ettiğiniz için sağ olun, var olun!

Pandeminin getirdiği bir diğer şey ise mekansızlaşmadır... Açık erişim ve açık bilimin değeri de bu süreçte böylelikle bir kez daha görülmüş oldu... Yayıncılar ve diğer bilgi sağlayıcıları da bu süreçte canla başla mücadele etmiş ve hizmet sundukları toplulukları ihmal etmemiştir. *Türk Kütüphaneciliği* olarak bizler de açık erişim ve açık bilimin değerini yaşatmaya ve bu bağlamda siz okurlarımızı alanımızdaki çalışmalarla buluşturmaya devam edeceğiz.

Değerli Okur,

Dergimizin bu sayısında biraz burukluk biraz da sevinç taşıyoruz yüreğimizde. Editörler Kurulu olarak dergimizden uzun yıllardır emeğini ve zamanını esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Güleda Doğan (2009-2020) ve Dr. İpek Şencan (2014-2020)'ın aramızdan ayrılış bilgisini paylaşmak istiyoruz. Dergimize verdikleri emekleri için editörlerimize sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Yüreğimizdeki burukluğu hafifletecek sevinçli haberimiz ise Ankara Üniversitesinden Elif Öztop ve İstanbul Kültür Üniversitesinden Rahmi Akkılık'ın (yeniden) Editörler Kurulumuzda yer almış olmalarıdır. Aramıza katılan değerli meslektaşlarımızın kurulumuzu güçlendireceğine inanarak zaman ve emek isteyen, bilimsel iletişim sürecinin bir diğer aktörü olan editörlüğe attıkları önemli adım için onları kutlarız. Bu sayede bir bayrak yarışı olarak gördüğümüz editörlük görevinin de bilimsel iletişim sürecinde hakemlik kadar önemli bir basamak olduğunu vurgular ve bu süreçteki bütün gönüllü arkadaşlara teşekkürlerimizi sunarız.

Haziran sayımızdan bu yana Türkiye'deki güzel gelişmelerin yanı sıra üzücü haberlere de tanıklık ettik. Bu süreçte meslektaşlarımız, sağlık çalışanlarımız, kütüphanelerimizdeki rafları anlamlı kılan kitapların kahraman yazarları aramızdan ayrıldı. Hepsini rahmetle anıyoruz...

Değerli Okur,

Sizi, epeydir üzerinde düşündüğümüz ancak yeni uygulamaya geçtiğimiz bir yenilik hakkında bilgilendirmek isteriz. Eylül 2020 sayımızda kabul edilmiş makalelerin erken görünüm olarak yayımlandığını müjdeleriz. *Türk Kütüphaneciliği*'nin Eylül sayısını Aralık 2019'dan bu yana dünyayı egemenliği altına alan pandemi ve onun değiştirdiği yeni dünya düzeni ile karşılıyoruz. Biliyoruz ki bu zorlu süreçte fiziksel, ruhsal, ekonomik vb. sıkıntılarla baş etmek zorunda kalmış olabilirsiniz. Umarız mesleki bilgiye erişimde güncel sayımız ve arşivimizle size az da olsa katkıda bulunabiliriz. Sağlıklı bir sonbahar geçirmeniz ve Aralık 2020 sayımızda yeniden görüşmek dileğiyle...

Saygılarımızla!

Kaynakça

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020. (2020, 25 Ağustos). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 33679. Erişim adresi: <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33679>

The International Federation of Library Associations and Institutions ve The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (Kasım 2011). *IFLA/UNESCO manifesto for digital libraries*. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>

Organisation for Economic Co-Operation and Development. (2001). *Understanding the digital divide*. Paris: OECD. Erişim adresi:

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Hanelerde bilişim teknolojileri bulunma oranı, 2004-2020*. Erişim adresi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028

E-Devlet Stratejisi Bağlamında Elektronik Belge Yönetimi İçin “Yazılı Politika” Gereksinimi: Türkiye’deki Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme

“Written Policy” Requirement for Electronic Records Management in the Context of E-Government Strategy: A Review on Applications in Turkey

Niyazi Çiçek*

Öz

Elektronik belge yönetimi sistemlerini düzenleyen standart, rehber ve yönerge gibi dokümanlar çıkarılmasına rağmen bir politika belgesi yayımlamak ihmal edilen bir konudur. Oysa, kurum kültürü olarak benimsenen bir uygulama, hazırlanan üst düzey prosedürlerle yönetici tarafından himaye edilir. Bu yapılar kurumun vizyon ve misyonu ışığında o uygulamanın ifade ettiği stratejik değer açıklanmış olur. Türkiye’deki örgütlerde kurumsal bilgi kaynaklarının yönetimiyle alakalı politika belgelerinin yetersizliğinden hareket edilerek böyle bir çalışmaya karar verilmiştir. Bu makalede, elektronik belge yönetimi sistemlerinin aksamasına politika belirsizliğinin de neden olabileceği savı tartışılmaktadır. Yapılan sınırlı saha araştırmasında örgütlerin politika yayımlamakta herhangi bir stratejilerinin bulunmadığı; hatta konuya çok da önem verilmediği kanaati oluşmuştur. Makalede nitel bir araştırma yöntemi kullanılmış ve durum tespiti anlayışı benimsenmiştir. Bakanlık, üniversite ve belediye gibi kurumların belge ve arşiv yönetimi hizmetlerini duyurdukları internet siteleri incelenmiş, bir politika belgesi yayımlayıp yayımlamadıklarına bakılmıştır. Araştırma sırasında literatür taranırken, elektronik belge yönetimi sistemi kurup yürütme tecrübesine sahip uzmanların görüşlerine de başvurulmuştur. E-devlet uygulamalarının kurumların elektronik ortamda sunduğu hizmetlerle hayat bulduğu göz önünde bulundurulursa, bilgi ve belge yönetimi uygulamalarının sürdürülebilirliğine ve kalitesine önemli katkı sağlayacak politika belgesinin, e-devlet stratejilerinden bağımsız düşünülmemesi gerektiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Elektronik belge yönetimi; belge yönetimi politikası; bilgi yönetimi.

Abstract

Although documents such as standards, guidelines and directives regulating electronic records management systems have been issued, publishing of a policy document is a matter that is still being neglected. However, an application adopted as corporate culture is protected by the manager with the high level procedures prepared. By doing this, in the light of the vision and mission of the institution, the strategic value expressed by that application is explained. The reason for doing this study is to the lack of the policy documents on the management of enterprise information resources in institutions in Turkey. It is discussed in

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: ncicek@istanbul.edu.tr
Prof., İstanbul University Department of Information Management, Turkey.

Geliş Tarihi - Received: 19.05.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 22.09.2020

this article the argument that policy uncertainty can cause disruption of electronic records management systems. From the limited field research conducted, it was understood that publishing was not only neglected, it wasn't even paid much attention to in the first place. A qualitative research method was utilized in the article and due diligence approach was adopted. Websites where institutions such as ministries, universities and municipalities present their documents and archive management services were examined and it was checked whether or not they published a policy document. During the research, experts who have the experience of establishing and operating an electronic records management system were also consulted while the literature was scanned. Considering that e-government applications come to life with the services provided by institutions, it is seen that the policy document, which will contribute significantly to the sustainability and quality of information and document management applications, should not be handled independently of the e-government strategy.

Keywords: *Electronic records management; records management policy; information management.*

Giriş

2000’li yıllarda başlatılan bilgi toplumu hareketi ve devamında gelen elektronik devlet projeleri, iletişim teknolojilerini daha aktif kullanmanın yollarını açmıştır. Türkiye’de özel sektör başta olmak üzere kamu idaresine ait kurumlarda da dijital dönüşümün farklı örnekleri uygulamaya girmiştir. Her ne kadar yeterli olgunluğa ulaşmamış, sürekli iyileştirmelere ihtiyacı olan, hatta ciddi aksaklıklar yüzünden değiştirilmek zorunda kalınan sistemler olsa da elektronik devlet uygulaması olarak kurumsal bilgi ve belgelerin denetim ve kontrolüyle ilgili birçok projenin hayata geçirildiği bilinmektedir. Hükümetin olumlu tutumu, alınan kararlar ve çıkarılan prosedürlerin bunda etkisi inkâr edilemez (Elektronik Belge Standartları Genelgesi, 2008; e-Yazışma Projesi, 2017). Artık, örgütler kurumsal bilgi kaynaklarını elektronik belge yönetimi uygulama yazılımları vasıtasıyla yönetmeye başlamışlardır. Evlenme, alım-satım ve mülk edinme gibi işlemlerle ilgili birtakım hukuki gerekçelerden kaynaklanan zorunluluklar dışında, yüzyıllardır kâğıda kaydedilerek gerçekleştirilen birçok idari işlem, elektronik ortamda yürütülmeye başlamış ya da başlamak üzeredir. Elektronik ortamda belge üretip imzalamak sıradan uygulamalar olurken, bir firma için elektronik tebligat alabilecek teknik altyapıya sahip olmak adeta bir zorunluluk haline gelmiştir (Elektronik Tebligat Yönetmeliği, 2018).

Bu teknolojik yenilikler insanların iş ve sosyal hayatına doğrudan girmiş, ciddi bir değişim ve dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir. Örgütlerde bu değişim sürecinin başarılı bir şekilde yönetilmesi hedeflere giden yolda önemli dönemeçlerden biridir. Değişimi doğru yönetmek için kurum kültürünü buna uygun hale getirip en tepe yöneticiden en alt düzeydeki çalışana kadar dijital dönüşüme uyum konusunda genel kabulü hızlandırmak gerekmektedir. Dönüşümü gerçekleştirmek için teknolojik altyapıyı oluşturmak, konferanslar düzenleyip hizmet içi eğitimler yapmak kadar etkili bir yol da gerekli rehber ve politikaların çıkarılmasıdır. Kütüphanelerin bilgi toplumu olarak adlandırılan yeni düzene uyum sağlaması için bilgi politikası (Karadeniz ve Yılmaz, 2016, s. 60) ne kadar gerekli ise kurumsal belgelerin yönetimi için de “belge yönetimi politikası” o kadar lüzumludur. Politika belgeleri,

stratejik hedeflere ulaşmada örgütün istek ve kararlılığını gösterirken, çalışanlar açısından da uyulması gereken kuralları barındırır. Böylece, uygulama sonuçlarının izlenmesi bakımından yaptırım gerektiren düzenleyici işlem niteliği taşır. Aynı zamanda, bir uygulamanın kurumsallaşıp sürekliliğinin sağlanması için altyapı oluşturulur. Örgütün yeniliklerle bütünleşmesi hızlanır. Bu tür politikalar ülke genelini kapsayacak şekilde geliştirilebileceği gibi (T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi, 2015; Arısoy, 2018) örgüt düzeyinde de hazırlanabilir.

Bazı Avrupa ülkelerinde 1980’li yıllarda yayımlara konu olan belge ve arşiv politikası (Knightbridge, 1983), Türkiye’de uzun zaman hiç gündeme gelememiştir. Belge yönetimi ve arşivcilik konusunda otorite olan idareler, milli politikalar geliştirmek konusunda potansiyellerini çok da açığa çıkarmamıştır. Oysa Ankara Üniversitesinde elektronik belge yönetimi ve arşiv çalışmalarının koordinatörlüğü görevini yürüten aynı zamanda birçok bilimsel yayını bulunan Özdemirci’nin de belirttiği gibi “milli arşiv misyonunu bir an önce yerine getirecek politika ve çalışmaların ortaya konulmasına ihtiyaç vardır” (Özdemirci, 2016, s. 13). Bu tür prosedürlerin, ülkedeki belge yönetimi ve arşiv uygulamaları konusunda milli arşiv gibi yetkin kurumlar tarafından zaman kaybetmeden çıkarılması beklenmektedir. Her ne kadar bu kurumlardan şimdilik böyle bir faaliyet görülme de üniversitelerde konuyla ilgili akademik çalışmaların varlığı sevindirici gelişmelerdir. Mesela Arısoy’un 2018 yılında doktora tezi olarak hazırladığı *Türkiye’de Elektronik Belge Yönetiminde Milli Arşiv Politikalarının Geliştirilmesi* başlıklı çalışması, aslında ülke düzeyinde kurumlara yol gösterecek bir strateji belgesine olan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Günlük iş yaşamında doğal olarak belge üreten, dağıtan, kullanan, neticede kâğıt ve elektronik belgelerden meydana gelmiş ve gelecek arşivlere sahip kurumlar, ne yapmalıdır? Yetkili bir otoritenin elektronik belge ve arşivlerin yönetimi konusunda politika belgesi yayımlamasını mı beklemelidir? Yoksa inisiyatif alıp kurumların kendisi mi bir belge hazırlamalıdır? Çoğu kurumdaki olumsuz koşullar göz önünde bulundurulduğunda bu işin çok da beklemeye tahammülü olmadığı açıktır. Bir taraftan elektronik arşivlerin hayalini kurarken diğer taraftan çok hızlı değişim ve dönüşüm yaşayan bilgi teknolojisi araçları sebebiyle istikbalde bizi ne tür risklerin beklediğini bilemiyoruz. Bu yüzden e-arşivlere kayıt ortamı –en azından birlikte çalışabilirlik esaslarında (T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi, 2012, s. 12-13) öngörüldüğü şekilde- lisanslı yazılım ürünü olup tanımlanmış formatta üretilmiş, özgünlük durumu ve delil değeri muhafaza edilmiş, belge ve dosya bütünlüğü sağlanmış malzemenin devredilip devredilemeyeceğinin garantisi çok da verilememektedir.

Türkiye’de elektronik belge yönetimi standartlarıyla ilgili çalışmaları bulunan Kandur’un (2011, s. 4) açıkça ifade ettiği gibi “süreç otomasyonuna yönelik sistemler, özel bir çaba gösterilmediği takdirde, elektronik belgelerin kayıt altına alınmasını ve korunmasını sağlayamamaktadır”. Sahada kullanılan elektronik belge yönetimi uygulama yazılımlarının birçoğunun benzer riskleri taşıma ihtimali yüksektir. Elektronik belge yönetimi sistemlerinin ortaya çıkardığı ürünler, şimdilik mevcut uygulama yazılımlarıyla kullanılabilir. Bu yeni ürünler ve taşındığı ortamlar, arşivlerde uzun süre tutulmuş, teknolojik göç ettirme koşulları iyi yönetilmiş bilgi malzemesi olmadığından, standartlarda belirtilen kriterlere uygun şekilde korunup korunmadığıyla ilgili olarak henüz olumlu neticeleri görülmemiştir. Bu yüzden hâlâ yarımın e-arşivlerini nelerin oluşturacağı tartışılmaya devam etmektedir. O hâlde, -her ne kadar milli arşiv politikaları kurum ve kuruluşları da kapsayıcı

bir nitelikte hazırlanabilse de- öncelikle hem kurumlarda güncel belgelerin kontrolünü yönlendirecek hem de devlet arşivine düzenli belge ve dosya devri için ortam hazırlayacak bir elektronik belge politikasını konuşmak (Arısoy ve Özdemirci, 2017, s. 1250), örgütlerin belge yönetimi faaliyetlerinde öncelikli bir konu gibi gözükmektedir.

Kamu idaresi ve özel kuruluşlardaki elektronik belge yönetimiyle alakalı bir strateji prosedürü olarak politika belgelerinin yetersizliğinden hareket edilerek bu makalenin kaleme alınmasına karar verilmiştir. 2009 yılında 320 katılımcı ile gerçekleştirilen bir ankette “Kurum faaliyetlerinin bilgisayar ortamında yürütülebilmesi için kurumunuzca belirlenmiş yazılı bir politika veya prosedür var mı?” sorusuna, her ne kadar katılımcıların 107’si “Evet var, istikrarlı bir şekilde uygulanıyor.” cevabını vermiş (Kandur, 2011, s. 7) olsa da bu oran, toplam içerisinde maalesef üçte birlik kısmı oluşturmaktadır. Çoğunluğun bir politika belgesine sahip olmadığı görülmektedir. Kaldı ki “evet” cevabını verenlerin de “yazılı bir politika” ifadesinden ne anladıkları, -mesela idarenin elektronik belge yönetimine geçiş kararı alıp bunu tebliğ etmesi olabilir mi?- çok da belirgin değildir. Adı geçen makalenin yayımlanmasından bir iki yıl sonra, elektronik belge yönetimi konusunda bilimsel yayınları bulunan Külcü tarafından 12 kuruma bağlı 45 birimde yapılan benzer bir saha çalışmasında “Elektronik bilgi sistemlerine dönük politika ya da yasal düzenlemenin varlığı” ile ilgili bir soruya olumlu cevap verenlerin sayısı sekizde kalmış olup, Kandur’un ulaştığı sonuca göre daha düşük bir oran elde edilmiştir (Külcü, 2012, s. 157). Arısoy’un doktora tezinde bakanlıklar ve üniversitelerden örnekleme yoluyla belirlenen otuz altı kurumda yürütülen saha çalışması için geliştirilen ankette “Kurumunuzda e-belgelerin arşivlenmesine (e-Arşiv hizmetlerine) yönelik yazılı bir strateji metni, vizyon-misyonu var mı?” sorusuna on altı kurumdan cevap gelmiştir. Cevaplar içerisinde beş kurum bir strateji metni veya vizyon ve misyonun olduğunu belirtmiştir. Kurumlardan yedisi böyle bir metnin olmadığını, dördü ise kısmen olduğunu ifade etmiştir (Arısoy, 2018, s. 111-112). Olumlu dönüş yapanların sayısı, saha çalışması kapsamındaki kurum miktarına göre oldukça düşük bir oranken, cevaplayanlar içerisinde de üçte bire karşılık gelmektedir. İncelenen bu üç araştırmanın birleştiği nokta, kurumlardaki belge yönetimiyle alakalı strateji, eylem planı veya politika belgelerinin oldukça sınırlı olduğu yönündedir. Daha önce de vurgulandığı gibi olanlar için de neyin kastedildiği çok da belirgin değildir. Örneğin Kandur ile yapılan görüşmede adı geçen sorudan katılımcıların anladığı, 2008 yılında Başbakanlığın çıkardığı TS 13298 elektronik belge yönetimi standardıyla ilgili genelge ve Devlet Arşivleri Başkanlığının yayımladığı elektronik belge yönetimi referans modeli adlı çalışma olduğu yönündedir (kişisel iletişim, 18 Mart 2020).

Her üç çalışmada da elektronik belge uygulamalarının başarısında kapsayıcı bir prosedürün önemine işaret edilmektedir. Buna rağmen Türkiye’de uygulamalara yönelik prosedür olarak bir politika belgesine bir kurumda rastlanırken, yönetmelik ve yönerge gibi düzenlemeler biraz daha fazladır. Örgütlerin İnternet siteleri üzerinden yapılan küçük bir alan araştırmasında, belge yönetimi politikası yayımlamakla ilgili olarak geçmişten günümüze çok da ciddi mesafe alınamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum belge yönetimindeki aksaklıkların yaşanmaya devam etmesi ihtimalini gündeme getirmektedir.

Problemler, Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Türkiye’de bilgi toplumu ve e-devlet stratejisiyle ilişkili olarak birçok kurumda elektronik belge yönetimi uygulaması hayata geçmiştir. Önemli bir bilgi teknolojisi altyapı uygulaması olarak görülüp ciddi bütçeler ayrılarak hazırlanmasına rağmen aksayan ve olgunluk seviyesini tamamlayamayan projelerin varlığı bilinmektedir. Kaldı ki uygulanmaya çalışılanların bir kısmının da beklenen performansın hayli gerisinde kalması dikkat çekicidir. Bu çalışmada örgütlerde belge yönetimi uygulamalarının performansını artırıp sürdürülebilirliğine katkı sağlamada yazılı politika bildirimlerinin etkisinin olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bu sorgulamaya bağlı olarak Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) konusunda aksaklıklara sebep olan faktörlerden birinin politika eksikliği olabilir mi sorusuna cevap aranmaktadır.

Çalışmanın hareket noktasını, örgütlerde kurumsal bilgi kaynaklarının yönetimiyle alakalı politika belgelerinin yetersizliği oluşturmaktadır. Kurumsal yazılı iletişimin gerçekleştirildiği elektronik belge yönetimi sistemlerinin arzu edilen seviyede gerçekleşmemesine politika belirsizliğinin neden olabileceği tartışılmaktadır. Bu olumsuz durum, örgütlerde belge yönetimi fonksiyonlarının yürütülmesi sırasında ölçülemeyen performans, sorumluların görev tanımlarının yeteri kadar açık olmaması, dijital sürdürülebilirlik stratejisi eksikliği, bilgi yönetimi vizyon değeri bağlamında belge yönetiminin yerinin belirsizliği gibi sonuçlar doğurmaktadır. Bütün bunlar elektronik belge yönetiminin kurumsallaşmasını engelleyen problemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belge yönetimi her ne kadar bir örgütün kendi iç düzenlemesi gibi gözükse de ülke düzeyinde e-devlet ve bilgi toplumu stratejisiyle de son derece ilişkilidir. E-devlet kapsamında sunulan onlarca hizmetin altında kurumların kendi bünyesinde hayata geçirdikleri elektronik belge yönetimi uygulamaları ve veritabanı hizmetleri yatmaktadır. Bundan dolayı ülkedeki bilgi stratejisiyle ilişkili olarak belge yönetimi politikasına neden ihtiyaç olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Belirtilen ihtiyaç bağlamında örgütlerde çıkarılacak bir politikanın yararları makalede ortaya konulmaktadır.

Bu yazıda, belirlenen araştırma problemleri ve sorgulamalarla ilişkili olarak birtakım sorulara cevaplar aranmıştır:

- Bilgi ve belge yönetimi kapsamında politika geliştirme faaliyetlerinin literatürde karşılığı nedir?
- Kurumlardaki uygulama sırasında politikanın önemi yeteri kadar anlaşılıyor mu?
- Bilgi stratejisi, e-devlet ve bilgi güvenliği alanlarının belge yönetimi politikasıyla ilişkisi var mı?
- Elektronik belge yönetimi sistemleri neden politika bildirimine ihtiyaç duyar?
- Hazırlanacak politika metni nelere cevap vermelidir?
- Geliştirilecek politikanın belge yönetimine yararı nelerdir?

Makale hazırlanırken hem kurum ve kuruluşların internet siteleri ziyaret edilerek hem de ikili görüşmeler gerçekleştirilerek derlenen bilgilerde, belge yönetimi politikası bulunan örgüt sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür (Ankara Üniversitesi Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi, 2009). Olanların da doğru bir içeriğe sahip olup olmadıkları ayrı bir inceleme konusudur. Türkiye dışındaki farklı ülkelerde çıkarılan birtakım belge yönetimi politika metinlerinin genellikle benzer kapsam ve içeriği barındırdıkları ifade edilebilir. Örneğin belge yönetimi işinin sorumlusu, kurum düzeyinde üst yönetimin kabulü, fonksiyonlarının işletilmesinde iş ve işlemlerin planlanması, karar verme, uygulama, gözden geçirme ve

değerlendirme gibi birçok husus belirtilmektedir. Yazılı politika yayımlamanın zaten sınırlı olduğu Türkiye’de ise çerçevesi standart olarak belirlenmiş bir belge yönetimi politika yapısı bulmak zordur. Bu tarz prosedürlerin çıkarılma durumunun, kurum içerisinde bu işle meşgul olan profesyonellerin anlayış, niyet ve konuya hâkimiyetlerine göre değişebildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, mesleki eğitim almış uzmanların kurumlardaki belge yönetimi, elektronik belge yönetimi, dijitalleştirme uygulamaları ve arşiv faaliyetlerinde görev almasının göz ardı edilemeyecek avantajlar sağladığını göstermektedir.

Çalışmada nitel bir araştırma yönetimi kullanılmış, bu araştırma desenlerinden biri olan “durum çalışması” anlayışı benimsenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 73-74). Araştırmaya başlanırken önce problemin hipotezi kurgulanmış, ardından alan yazınında yer alan kaynaklar derlenmiş ve belge analizleri gerçekleştirilmiştir. Burada “elektronik belge yönetimi sistemlerinin kurumsallaştırılmasında politika eksikliğinden kaynaklanan belirsizlikler mevcuttur” hipotezi tartışılmaktadır. Bu belirsizlik, belge yönetimi sistem kriterlerinin düzenli işletilemeyip sürecin aksaması riskiyle karşı karşıya kalınabileceği iddialarını gündeme getirmektedir. Kurumlarda yazılı bir politikanın var olup olmaması ve gerekliliği üzerine birtakım sorulardan hareket edilerek içerik planlanmıştır. Gerektiğinde örgütlerde elektronik belge yönetim sistemi kurup yürütme tecrübesine sahip uygulamacıların görüşlerine de başvurulmuştur.

Nitel araştırma türlerinden gözlem, görüşme ve doküman analizi yöntemlerinin üçü de bu çalışmada kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 129-201). Farklı zaman aralıklarında elektronik belge yönetimi sistemi kurmaya çalışan örgütlere yapılan ziyaretler sırasında edinilen bilgi, tecrübe ve gözlemler burada değerlendirilmiştir. Aynı zamanda 2020 yılı itibarıyla belge yönetimi politikası konusunda son durumu gözleyebilmek için örnek olarak seçilen kurum ve kuruluşların kurumsal internet siteleri incelenmiştir. Tüm bakanlıklar ile büyükşehir belediyeleri ve Ankara, İstanbul ve İzmir’de bulunan devlet üniversitelerinin siteleri ziyaret edilmiştir. İnternet sitelerinde elektronik belge yönetimiyle alakalı bir politika belgesinin bulunup bulunmadığı değerlendirilmiştir. Burada belirtilen kurumların dışında özel sektör kuruluşları da dâhil olmak üzere farklı örgütlerde yararlı görülen malzeme bulunduğu kaynak olarak kullanılmıştır.

Araştırma, elektronik belge yönetiminde politika bildirim temasıyla sınırlandırılmıştır. Kurumlarda e-belge üretimi, sisteme kayıt, e-belgelerin tescili, paylaşımı, kayıtlı elektronik posta sistemi, dosyalama ve dosya planları gibi sistem kriterlerinin detaylı incelemesi bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Buna karşın belirtilen kriterlerin, belge yönetimi politika metninde bir eylem olarak yer alması gereken hususlar olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Odak nokta, organizasyonlarda politika belgesinin varlığında sağlayacağı avantajlar ile yokluğunda doğabilecek dezavantajları açığa çıkarmaktır.

Bu makale istatistiksel bir çalışma değildir. Yazıda deneysel bir inceleme yapılmamakta veya saha araştırmasıyla elde edilmiş birtakım sayısal veriler analiz edilmemektedir. Bu bir olgu sunumu olup, derlenen literatürde incelenen kaynakların ağırlıklı olarak belgesel analizi ile ulaşılan sonuçlar değerlendirilmektedir.

Makale yapı ve içerik olarak dört kısımdan meydana gelmektedir. İlk kısımda tüm araştırma yazılarında olduğu gibi burada da literatür incelemesi yapılmıştır. Gerek bilgi ve

belge yönetimi sahasında yer alan çalışmalar gerekse e-devlet ve bilgi strateji bağlamında kaleme alınan kaynaklar taranarak politika, politika bildiriminin gerekliliği ve alandaki yeri incelenip karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmanın başlarında çok ön planda olmayan ama ilerleyen safhalarında daha çok dikkat çeken bir konu olarak “ülkedeki bilgi stratejisi ile belge yönetimi ilişkisi” ele alınmış; özellikle Devletin beş-on yılda bir yayımladığı strateji, politika ve kalkınma planlarında belge yönetiminin ne şekilde ele alındığı mevcut literatür ışığında değerlendirilmiştir. Bilgi yönetimi, stratejisi, e-devlet ve açık devlet kavramları ile belge yönetiminin birbiriyle son derece ilişkili olduğu; hatta belge yönetiminin belirtilen kavramlara ilişkin hizmetlerin sunulmasında başlıca altyapılardan birini oluşturduğu bir kez daha açıkça görülmüştür. Örgütlerde bir belge yönetimi politikasının bulunması gerektiğinin savunulduğu ve neden buna ihtiyaç duyulduğunun açıklandığı yer ise üçüncü kısmı oluşturmaktadır. Burada politika bildirimine olan ihtiyaç gerekçeleri ile birlikte açıklanmıştır. Son kısımda ise politikanın yararları, örgüte sağlayacağı avantajlar göz önünde bulundurularak vurgulanmıştır.

Literatür İncelemesi

Bir sahada yürütülecek faaliyetlerle ilgili olarak politika belirlemek, aslında çok yeni bir durum değildir. Siyaset başta olmak üzere çevreden ekonomiye, tarımdan uluslararası ilişkilere kadar her alanda ileriye dönük çalışmaların nasıl, hangi koşullarda ve öncelik sırasında gerçekleştirileceğinin açıklandığı strateji dokümanlarına rastlanır. Örneğin süpermarket hizmeti veren MİGROS’un kurumsal internet sitesine bakıldığında çevre politikası, iş sağlığı politikası, insan kaynakları politikası gibi onlarca politika örneği bulunduğu görülür (Migros Türk A.Ş. 2020). Döneme, şartlara ve literatürdeki gelişmelere göre farklı isimlerle ortaya konan bu bildiri metinleri, genel olarak politika olarak bilinir. Sözlük anlamı itibarıyla davranış biçimi ve düşünce yapısı olarak açıklanan politikanın (“Politika”, t.y.) kurumsal uygulamalarda karşılığı, bir siyasi partinin, sivil toplum örgütünün, şirketin ya da kamu idaresinin kuruluş amacı doğrultusunda başarıya ulaşmak için yürüteceği faaliyetlerle ilgili geliştirdiği eylem planı stratejisidir. Dolayısıyla politikalarda bir işin usulüne uygun yürütülmesinde önceden birtakım kararlar alınmakta, yetkililer ve yürütücüler belirlenmekte, yerine getirilecek işlemler açıklanmaktadır. Böylece şartlara ve kişilere göre uygulamalarda değişkenliğin önüne geçilerek, hizmetin kurumsallaşması ve gelişerek devamlılığı amaçlanmaktadır.

Her ne kadar yönetim alanında zaman zaman strateji ile politika birbirinin yerine kullanılsa da aslında uygulamada yüklenen anlam ve içerik bakımından farklılık bulunur. Politika önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak için belirlenen stratejilerin uygulanması sürecinde çalışanların verecekleri kararlara ve yapılması gereken faaliyetlere ışık tutan, izlenecek yol ve genel planı gösteren rehber niteliğindedir (Şahin, 2014, s. 32). Bu bakımdan geliştirildiği uygulamayla ilgili ilkeler dizisi ve kurallar toplamını meydana getirir. Strateji ise ileride meydana gelebilecek bütün olasılıkların önceden tahmin edilemediği kısmi belirsizlik koşullarında alınan kararlardır (Akgemci, 2015, s. 7). Buna karşın politika belirli koşullar göz önünde bulundurularak önceden tanımlanmış ve belirlilik ortamında alınan ve devamlılığı olan kararlardan oluşmaktadır. Strateji değişken olabilirken, politika çok gerekli görülmedikçe belirlendikten sonra çok sık değişmez (Akgemci, 2015, s. 7). Bundan dolayı politikalar

belirlilik ortamında alınan kararlardan oluşması, esnekliğinin az olması ve daha az risk içermesi bakımından stratejiden ayrılmaktadır (Şahin, 2014, s. 32).

Bilgi ve belge yönetimi alanında da amaçların gerçekleştirilmesi için hazırlanacak stratejiler ve eylem planları konusunda çalışmalar yapılmıştır. Tez niteliğinde akademik çalışmaların yanı sıra bilimsel kitap ve makaleler bulunmaktadır. Örgütlerin hazırladıkları strateji, plan, rapor ve bildiri türündeki prosedürler de bu nitelikte çalışmalardır. Türkiye’de politika kavramının bu alanda ilk olarak kütüphaneler için kullanıldığı bilinmektedir (Keseroğlu, 1989). Bununla birlikte derme geliştirme (Futas, 1994; Dilek-Kayaoğlu, 1999, s. 1-10), kataloglama (Keseroğlu ve Dursun, 1992, s. 135-174; Cengiz, 2017) ve okul kütüphanelerinde derme geliştirme (Önal, 2005) gibi alt alanlara yönelik politikaların ele alındığı yayınlarla karşılaşmak da mümkündür.

Belirtilen alanla ilişkili olarak, politika kavramının bilgi ile birlikte sıkça işlendiği görülmektedir. Özellikle bilgi toplumu, bilgi politikası, aynı zamanda bilgi stratejisi ve eylem planlarıyla ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde akademik çalışmalar ile bilimsel yayınlar oldukça fazladır. Şan, 2003 yılında tamamladığı doktora tezinde, o dönem Türkiye’de bilgi ve teknoloji projelerinde başat rol üstlenmiş Devlet Planlama Teşkilatında (DPT) bilgi hizmetlerinin yönetilememesinin, kurumda bir politika oluşmamış olmasından kaynaklandığını dile getirerek kurum için bilgi politikası modeli önermektedir (Şan, 2003). Canata’nın 2012 yılında tamamladığı doktora tezi ulusal bilgi politikaları ve bilgi merkezleri ile ilgilidir. Canata, bu tezinde Türkiye’deki bilgi hizmetlerini düzenleyen politikaların mevcut olmamasının kütüphane ve arşiv gibi bilgi kurumlarını olumsuz etkilediği savını tartışmıştır (2012). Dijitalleştirme uygulamaları ile malzemenin korunması ve güvenliğiyle ilgili geliştirilecek stratejiler konusunda da politika belirleme çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir. Çakmak’ın 2016 yılında bitirdiği doktora tezi, Türkiye’de kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikalarıyla ilgili olup sonuçta bir model önerisi getirmektedir. Çakmak bu çalışmasını bir yıl sonra *Kültürel Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme ve Dijital Koruma Politikaları* adıyla kitaplaştırmıştır (Çakmak, 2017). Dijital koruma politikaları konusunda temel ilkelerin açıklandığı bu kitap, farklı sahalarda politika belgesi geliştirirken metodoloji bakımından yararlanılabilecek niteliktedir.

Doğrudan belge yönetimi politikası olmasa da strateji belgesi gibi onunla ilişkili prosedürlerin ülke ve örgüt düzeyinde ele alındığı görülür. Ülke düzeyinde ele alınan politikalar, genellikle bilgi edinme özgürlüğü, kamu belgelerine açık erişim ve şeffaf yönetim anlayışı kapsamında şekillenmektedir. Belgelerin kamuya açılması, yararlanmada hak eşitliği ve erişim özgürlüğü bağlamında geliştirilme eğilimindeki bu politikalar, Kalkınma Bakanlığı gibi devletin farklı organları aracılığıyla oluşturulup yayınlanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi, 2015).

Bununla birlikte, farklı ülkelerde bilgi-belge konusunda otorite kabul edilen örgütlerin, diğer kurumların kendi politikalarını geliştirmeleri için rehber niteliğinde dokümanlar yayımladıkları görülmektedir. İngiliz Milli Arşivi çıkarmış olduğu rehberde hazırlanacak belge yönetimi politikalarının amacı, alanı, içeriği ve nasıl hazırlanacağıyla ilgili açıklamalara yer vermiştir (National Archives of the United Kingdom, 2010). Avustralya Milli Arşivinin yayımlanmış olduğu 2020 Dijital Devamlılık Politikası ve Bilgi Yönetimi Politikası hükümetin

farklı organları için önemli referans kaynaklarıdır (National Archives of Australia, 2015). Türkiye’de ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığının 2006 yılında Elektronik Belge Yönetimi Sistemi Kriterleri Referans Modeli adıyla yayımladığı prosedür (Kandur, 2006, s. 7) ve en son Ekim 2019’da güncellenen Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik dışında kurumların elektronik belge yönetimi hizmetlerine yön verecek bir politika belgesi henüz çıkarılmamıştır.

Türkiye’de gerek literatür incelemesinde gerekse mevcut politikaların elektronik ortamda yayınlanmasıyla alakalı saha çalışmasında görüldüğü kadarıyla örgütlerin bilgi varlıklarıyla ilişkili mevcut yazılı metinlerin genel olarak üç kategoride toplandığı görülmektedir. Bunlar bilgi yönetimi, bilgi güvenliği ve belge yönetimi politikalarıdır. Bunların bir kısmı bir iki paragraflık bir metin iken bazıları oldukça kapsamlıdır. Örneğin Marmaris Ticaret Odasının yayımladığı bilgi yönetimi politikası Odanın iki paragraftan meydana gelen yönetim kurulu kararıdır (Marmaris Ticaret Odası, 2014). Şişecam bilgi güvenliği yönetimi politikası, işletme kapsamındaki bilgi sistemlerinin güvenliği konusunda on bir maddelik beyan ve taahhüdü içermektedir (Şişecam, 2017). Erciyes Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinin çıkarmış olduğu bilgi yönetimi prosedürü, diğerlerine göre daha kapsamlıdır (Erciyes Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, 2018). Bu konuda oldukça hacimli bir çalışmanın Sağlık Bakanlığı tarafından yapıldığı görülmektedir. Bakanlık, kurduğu Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla bilgi güvenliği politikalar kılavuzu yayımlamıştır. Bu kılavuza göre de kurumun bilgi sistemiyle alakalı olarak “e-Posta Kullanım Politikası”, “Parola Yönetim Politikası” gibi belgeler çıkarılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). Bakanlığın bu şekilde kapsamlı çalışması öyle anlaşılıyor ki Genel Müdürlüğün internet sitesinde de belirtildiği gibi TS ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi Standardı’nda öngörülen koşulların yerine getirilmesi için yürütülen çalışmaların bir neticesidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, t.y.). Alan araştırması kapsamında internet sitelerinin incelenmesi sırasında birçok kurumun benzer şekilde bilgi güvenliği yönetimi sistemi için politika belirlediği görülmüştür. Bir tarafta oldukça basit sayılabilecek nitelikte politika dokümanlarıyla karşılaşılırken, diğer tarafta detaylı örneklere rastlanmaktadır. Belirtilen politika belgelerinde kapsam ve içerik bakımından bir standardın olmaması dikkat çekicidir. Görülen o ki bu dokümanların içerik analizi üzerine yapılacak ayrı bir çalışma literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

Bilgi güvenliği ve bilgi yönetimi prosedürleri kadar olmasa da Türkiye’de de özellikle elektronik belge yönetimi sistemi kurup işletmeye çalışan birkaç örgütün politika geliştirdikleri bilinmektedir. İlk örneklerden biri olması itibarıyla öne çıkan kurum Ankara Üniversitesi’dir. Diğerleri, her ne kadar kurumun internet sitesinde politika metnine rastlanmasa da İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi’dir. Üniversitenin belge yönetimi politikası varlığından bir tebliğ vasıtasıyla haberdar olunmuştur (Yalçın, 2015, s.139-141). Müstakil bir belge yönetimi politikası olarak dikkat çeken ise Ankara Üniversitesi’ndeki belgedir. Bu politika belgesi on bölümden meydana gelmektedir. Belgede giriş ve kapsamın ardından belge yönetimi ve arşiv sistemi politikası, amacı, kurumsal sorumluluklar, koordinasyon ofisi, kurumdaki belge yönetimi sorumluları ve eğitim konularına yer verilmiştir (Ankara Üniversitesi Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi, 2009). Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi Sistemi bağlamında elektronik belge yönetimini de ilgilendiren bir politika belirlenmiş olduğu açıklanmaktadır. Bu politikanın özelde elektronik belge yönetimiyle alakalı olmaktan daha çok üniversitenin

bilgi yönetimi politikası şeklinde yapılandırıldığı anlaşılmaktadır. Geliştirilmeye çalışılan politikanın, “iş sürekliliği ve kesintisizlik”, “yedekleme” ve “erişebilirlik ve güvenlik” gibi üç temel dinamik üzerine odaklandığı bildirilmektedir (Yalçın, 2015, s. 139-141).

Bazı kurumların politika yerine de kullandıkları yönetmelik ve yönerge gibi çalışmaları bulunmaktadır. Marmara Üniversitesi, senato kararı ile uygulamaya konulan “kurumsal belge yönetimi yönergesine” sahiptir (Marmara Üniversitesi, 2015). Bu tarz farklı prosedürlere bakanlık, üniversite ve ajans gibi örgütlerde rastlamak mümkündür (T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2012).

Bilgi Stratejisinden Belge Yönetimi Politikasına

Çevre duyarlılığı, demokrasi, bilgi toplumu, idarede şeffaflık şeklindeki konuların global düzeyde konuşulması, ülkelerde hazırlanacak kalkınma planlarının şekillenmesine etki etmektedir. Avrupa Birliği, UNESCO, Dünya Sağlık Örgütü gibi üst düzey yapılar yayınladıkları manifestolarla ülkelerin belirleyecekleri stratejileri etkilerken, hükümetlerin bu kapsamda ortaya koyacakları kalkınma planları ve stratejiler de tabii olarak örgütlerin hizmetleriyle ilgili politikaları şekillendirmektedir. Görülen o ki uluslararası arenada gündem oluşturan konular, bir süre sonra ülkelerin yıllık önceliklerine yön vermektedir. Bunlardan biri de “bilgi” konusudur. Tüm dünyada gelişen teknolojiye dayalı bilgi ekonomisi ülkelerin önceliği olmuştur. Ülke düzeyinde geliştirilen bilgi yönetimi stratejileri, kurumların eylem planlarına ve projelerine yansımaktadır. Dolayısıyla kurumlarda hazırlanacak belge yönetimi ve arşiv politikaları da bu bilgi stratejileri kapsamında değerlendirilmelidir.

Bilgi toplumu olma gayreti ve buna yönelik geliştirilen stratejiler, insanlığın uygarlık tarihi boyunca yaşadığı sürecin bir neticesidir. Tonta ve Küçük, Toffler’ın *Üçüncü Dalga* adlı eserinden aktardıkları bilgide tarım, sanayi ve ardından gelen bilgi devriminde, insanların bilgiyi yani düşünce üreten akıl gücünü kullanarak bu gücü teknolojiyle daha da ileri taşıdıklarından söz etmektedirler. Buna bağlı olarak da bilgi toplumunun en temel göstergelerinden olan bilgi teknolojilerinin, bilginin toplanması, işlenmesi, depolanması ve kullandırılmasında oluşturduğu katma değer bakımından insan yeteneklerini milyonlarca kez artırdığına inanıldığını belirtmektedirler (Tonta ve Küçük, 2005, s. 2). Bu baş döndürücü gelişmeler karşısında geride kalmayıp bulunduğu toplumu daha da ileri taşımak isteyen ülkeler çeşitli stratejiler geliştirmek durumunda kalmışlardır.

Düşünürlerin bu felsefi yaklaşımlarının ve açıkladıkları öngörülerinin, yeni dünya düzenini şekillendirmedeki etkileri inkâr edilemez. Bu yaklaşımlar, kişileri etkilediği gibi ülkelerin ve uluslararası kuruluşların da dikkatini çekmektedir. Bundan dolayı UNESCO gibi uluslararası örgütler de bu tür felsefi yaklaşımın sebep olabileceği “bilgi ekonomisi” şeklindeki sosyolojik ve ekonomik akımlara yön verecek prosedürler yayımlamaktadırlar. Victor Montviloff’un hazırladığı ve adı geçen kurum tarafından da yayımlanan ulusal bilgi politikası adlı çalışma, bilgi kaynakları hizmetleri ile sistemlerinin geliştirilmesi ve kullanımı için strateji ve programlar tasarlanmasında el kitabı niteliğindedir. Ülkelerde bilgi hizmetlerinin geliştirmeleriyle ilgili metodolojinin açıklandığı kaynakta, politika metni oluşturulması, resmi onayı ve uygulanmasıyla alakalı yöntemler anlatılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada, bilgi politikalarının aslında bu alandaki farklı temel konuların bileşeni olarak

görülmesi gerektiği, bunlardan birinin de karar destek sistemleriyle alakalı uygulamalar olduğuna işaret edilmektedir (Montviloff, 1990, s. 13).

Çalışanların işlerini yürütürken doğru kararlar alması, tecrübe kadar kullanılacak bilgi ve belgelere bağlıdır. Karar alma sürecinde konuyla alakalı belgelerin değerlendirilmesi kararın isabet gücünü artırır. Bu sebeple kurumsal belgelerin etkili yönetimi, fonksiyonlarla alakalı doğru kararların alınmasının yanı sıra örgütün bilgi politikalarını destekler. Montviloff'un yaklaşımı göz önünde bulundurulursa örgütler için bilginin önemi, bilgi edinme özgürlüğü ile arşiv ve belge yönetimi konusunda kurumlarda geliştirilecek stratejileri, aslında devletin duyurduğu bilgi politikaları dışında düşünmemek gerekmektedir. Farklı alt alanlar için tasarlanan stratejiler neticede milli bilgi politikasına hizmet eden araçlardır. Bu tarz politikaların hazırlanmasında hükümetin tutumu önemlidir. Kendi başına hareket eden yerler bulunsa da kamu kurumları öncelikle hükümetin tutumuna bakarlar. İktidarların açıkladığı kalkınma planları ve stratejik eylem planları kurumların o konuda yapmak istediği faaliyetlerin önünü açar. Kurumlar, bu planlarda alınan kararlar doğrultusunda politika belirler ve proje geliştirirler.

1963 yılında kurulan TÜBİTAK'ın Türkiye'de bilgi ve teknoloji faaliyetlerine yön veren kurumlardan biri olduğu herkes tarafından bilinmektedir. 77 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile oluşturulan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (1983), 3 Şubat 1993'te gerçekleştirdiği ikinci toplantısında ülkenin 1993-2003 yıllarını kapsayan "Türkiye Bilim Politikası" dokümanını kabul etmiştir. Bu politika belgesinde ulaşılması gereken birtakım hedefler konulmuş, bunun için bilişim sektörünün gelişmesine ağırlık verilmesi gerektiği belirtilerek bundan gerekli faydanın sağlanması için yapılması gerekli işlerden birinin de "kamu sektörünün öncülüğünde bilişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması" olduğu açıklanmıştır (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 1993, s.7). 15 Ağustos 1997 tarihinde üçüncü toplantısını yapan Kurul, daha önceki politika metnini güncellemiş, aldığı kararla yeni bir bilim ve teknoloji politikası belirlemiş, bunu da yayımlamıştır. Bu politika dokümanında "ulusal inovasyon sistemi" kurma konusu ele alınmış; böylece hükümet politikalarına, Türkiye'nin sanayileşme eşiğini geçip enformasyon toplumuna –ve giderek bilgi toplumuna- geçmesi hedefi konulmuştur. "Enformasyon toplumu" ve ardından "bilgi toplumuna" geçiş modelinin öncelendiği politika metninin şekillenmesinde, daha önce de belirtildiği gibi sanayi ötesi topluma geçişte, ülkelerin üretim sistemlerinde emek ve hammadde yani malzeme yerine bilgi ve bilgi teknolojilerinin bütün sınaî üretim alanlarına hızla yayılmasının etkili olduğu görülmektedir. Burada henüz sanayileşme eşiğini aşamamış bir ülke olarak atılım hamlesi ve değişimin, bilgi teknolojilerine yapılacak yatırım ve beyin gücünün daha bir ön plana çıkarılmasıyla gerçekleşebileceği değerlendirilmiştir. Dünyada bunun örnekleri için Japonya, Güney Kore ve İsrail gösterilmiştir (TÜBİTAK, 1997, s. 19).

90'lı yıllarda, tüm dünyada bilgiyi aktif olarak iş, sosyal yaşam ve kamu hizmetlerine katma teşebbüslerinin arttığı görülmektedir. Buna bağlı olarak 2000'li yılların başından itibaren, geliştirilen stratejilerle bilgi toplumuna dönüşüm yolunda girişimlerin hızlandığı gözlenmektedir. Bilgi toplumu stratejisinde açıklandığına göre "Avrupa Birliğinin 2010 yılında dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomisi haline gelmesini amaçlayan Lizbon Stratejisi bu değişime uyum sağlamaya yönelik çabaların en kapsamlı örneklerinden biridir. Türkiye'de bilgi toplumuna dönüşüm çalışmaları da bu gelişmelerle

paralel olarak 2000’li yılların başından itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Türkiye, 2001 yılında AB’ye aday ülkeler için tasarlanan “eAvrupa+” girişimine taraf olmuştur” (eEurope+2003, 2001). Ardından 58. ve 59. Hükümet Acil Eylem Planında yer alan “e-Dönüşüm Türkiye Projesi” 2003 yılında başlatılmış, böylece ülkede yürütülmekte olan münferit çalışmalar tek proje çatısı altında toplanarak hızlandırılmıştır.

2005/5 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile e-Dönüşüm Türkiye Projesi Eylem Planı” yayınlanmıştır. Planın 37. Eyleminde, “elektronik ortamlarda üretilecek, kayıt altına alınacak, başka birimlere ya da kurumlara iletilecek, saklanacak ya da gerektiğinde imha edilecek elektronik bilgi ve belgelerin kayıt, iletim, paylaşım, imha ve güvenlik açılarından tabi olacakları usul ve esaslar ile kurumlarda oluşturulacak elektronik kayıt sistemlerinin birbirleriyle uyumlu işlemesi ve etkin bir şekilde yönetilmesine ilişkin asgari standartların belirlenmesi” planlanmıştır (Yüksek Planlama Kurulu, 2005). O dönemdeki adı ile Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne (Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018) verilen bu görev kapsamında geliştirilen proje ile elektronik belge yönetimi konusunda Türkiye’de ilk prosedürlerden biri hazırlanmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu çalışma Elektronik Belge Yönetimi Sistemi Kriteri adlı başvuru niteliğinde bir prosedürdür (Kandur, 2006, s. 7). Bu referans modelin ardından elektronik belge yönetimi uygulama yazılımları için 2007 yılında TS 13298 numaralı elektronik belge yönetimi standardı yayımlanmış, 2009 ve 2015 yıllarında da güncellenmiştir (2015).

2005 e-Dönüşüm Türkiye Projesi Eylem Planı’nda “kamuda elektronik kayıt yönetimi” başlıklı eylem planıyla belge yönetimi konusunda prosedürlerin hazırlanmasına imkân sağlanmıştır. Ancak, daha sonraki eylem planlarında 2005 yılındaki kadar açık eylemler yerine genel hedefler belirlenmiştir. 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisinde “Elektronik imza uygulamasının yaygınlaştırılması ve elektronik belge yönetimi standardizasyonu ile kurum içi ve kurumlar arası tüm yazışmalar, kademeli olarak, belirli güvenlik standartları dâhilinde elektronik kanallara taşınacaktır. Yasal sınırlamalar dışında, 2010 yılında kamuda tüm iç ve dış yazışmaların elektronik ortamda yapılması sağlanacaktır.” şeklinde bir hedef açıklanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2006, s. 35). Adı geçen Stratejinin nihai değerlendirme raporunda elektronik belge yönetimiyle ilgili olarak elektronik imza uygulamasının sınırlı düzeyde yaygınlaştırılabildiği, buna karşın mobil imza uygulamasının başlatıldığı; kamu kurumları arasındaki yazışmaların tamamen elektronik ortamda gerçekleşmesine imkân sağlayacak e-Yazışma Projesi kapsamında e-yazışma paketine ilişkin teknik rehber oluşturulmuş olduğu; bu strateji dönemi içerisinde tamamen elektronik yazışma uygulamasına geçilememiş olmakla birlikte, buna ilişkin altyapının büyük oranda tamamlanmış ve uygulama aşamasına gelmiş olduğu ifade edilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, 2011, s. 45-46).

Görülen o ki “kamu kurumlarında tüm iç ve dış yazışmaların elektronik ortamda yapılması sağlanacaktır” hedefi tam tutturulamamıştır. Bu hedef, her ne kadar EBYS’de çeşitli fonksiyonlardan biri olup geneli kapsamadığından sınırlı bir alan gibi gözükse de bütün diğer fonksiyonların başarısında temel uygulamalardan biridir. Geliştirilecek politikalar belge paylaşımını da kapsayan mahiyette hazırlanır. Dolayısıyla yüksek disiplin ve sürdürülebilir bir teknik bilgi içeren EBYS’nin temel uygulaması olan belge paylaşımı için kurumlar politika

geliştirebilirlerdi. Bunu da bir elektronik belge yönetimi politikası olarak yayımlayabilirlerdi. Belirtilen eylem planının ardından 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi yayımlanmıştır. Bu strateji ve eylem planında elektronik belge yönetimine ilişkin açık eylemler öngörülmediği gibi bilakis belge yönetimi pratiklerinden uzaklaşıldığı düşünülmektedir. Sıralanan eylem listesi içerisinde belge yönetimi ile ilişkilendirilebilecek 67 numaralı eylem “kamu verisinin paylaşılması” başlığını taşımaktadır. Burada ilginç olan nokta bu eylemi gerçekleştirme sorumluluğu farklı bakanlıklar yanı sıra Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne verilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2015, s. 158). Adı geçen kurum açıklanan eylem planı kapsamında dijitalleştirdiği arşiv belgelerini kamunun kullanımına açarak, kamu verisinin paylaşılması eylemini yerine getirmiştir. Bu durumda belgelerin veri olarak değerlendirilmesi yeni bir algıyı oluşturulmaya çalışılıyor sorusunu akla getirmektedir. Görüldüğü gibi adı geçen son iki eylem planında elektronik belge yönetimi uygulamalarına ilişkin “politika geliştirmek” gibi doğrudan bir faaliyet öngörülmemiştir. Buna rağmen Türkiye’deki bilgi toplumu dönüşümü için e-devlet projeleri kapsamında kaçınılmaz olarak elektronik belge yönetimi politikası geliştirmek gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye’de 90’larda başlatılan ulusal inovasyon sistemi oluşturma hamlesi, enformasyon toplumuna geçiş sürecini hızlandırmış, süreç bilgi toplumu hareketini başlatmış, bu hareket de e-dönüşüm Türkiye Projesi Eylem Planı’nın oluşmasını sağlamıştır. Bu eylem planıyla alınan elektronik devlet olma kararı, her ne kadar bir politika belgesi öngörmese de elektronik ortamlarda üretilecek belgelerin akılcı yönetimi konusunda geliştirilecek projelerin önünü açmıştır. Buna bağlı olarak yayımlanan elektronik belge yönetimi referans modeli ve ardından elektronik belge ve arşiv yönetimi standardı çıkarılarak, geliştirilecek projelerin taşınması gereken sistem kriterleri belirlenmiştir. Bundan sonrası için beklenen, milli bir belge yönetimi ve arşiv politikası yanı sıra kurumların kendi iç düzenlemelerini yapılandıracak bir belge yönetimi politikası geliştirmeleridir. Süreç bu şekilde ilerlerken, kamu kurumlarındaki belgelerin kamu verisi biçiminde algılanmak gibi kavramsal bir tartışma ortamı oluşmuştur.

Kurumların belge yönetimi politikaları geliştirmelerinde, o ülkenin milli arşivinin belirlediği stratejilerin katkısı yadsınamaz. Otorite kurumların bu konudaki faaliyetleri, diğer kurumları olumlu şekilde yönlendirir. Hatta bu stratejiler, geliştirilecek politikalar için başlıca referans olarak gösterilir.

Hükümetlerin geliştirdiği bilgi politikaları, bilgi teknolojilerine, insan kaynaklarına, değişim ve dönüşüm yatırımlarına yön verirken kütüphane, dokümantasyon merkezi ve arşiv gibi yerlerin hizmet kalitelerinin çeşitlenerek artmasına etki etmektedir. Bu yüzden birçok araştırmacı bu tarz politikaların öncelikle ülke düzeyinde bilgi ve belge yönetimi alanıyla ilişkili olduğunu değerlendirip bireylerin gereksinim duyduğu bilgiye erişimlerini sağlayacak plan, program ve projelerin kastedildiğini belirtmektedir (Yılmaz, 2010, s. 270; Karadeniz ve Yılmaz, 2016, s. 62). Durum böyle olunca belge yönetimi politikasını da benzer ilişkiler üzerine bina etmek daha tutarlı bir yol gibi gözükmektedir. Böylece Devlet Arşivleri Başkanlığının bu konuda adım atmasını beklemek yerine Devletin belirlediği bilgi stratejisine göre hareket edilmelidir. Bu strateji kurumların hareket kabiliyetini artırdığı gibi geliştirilecek iç düzenlemelere de yön verebilir. Kurumlar, mevcut bilgi toplumu eylem planlarını temel alarak hedeflerini belirttikleri bir belge yönetimi politikası oluşturabilir. Mesela 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu’nda bunun yolu açılmıştır. Kanun’un 9. Maddesine göre hazırlanan Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında

Yönetmelik’te geçen şu ifade kurumların elini güçlendirmektedir. “Kamu idarelerinin stratejik planları; kalkınma planı, hükümet programı ve faaliyet alanlarıyla ilgili diğer ulusal, bölgesel, sektörel ve tematik plan, program ve stratejilerde yer alan ve idarelerin sorumluluğunda olan politika, amaç, hedef, tedbir ve eylemler gözetilerek hazırlanır ve uygulanır” (2018). Bu maddeye göre örgütler stratejik planlarını hazırlarken önceden var olan politikaları göz önünde bulundurlar. Haliyle kurumun fonksiyonlarına göre farklı başlıklarda eylem planı belirlenebilir. Böylece kurumlar, bu bilgi toplumu eylem planlarına bağlı hareket ederek de kendi bilgi ve belge yönetimi politikalarını belirleyebilirler.

Örgütlerdeki iş kalitesiyle ilgili olarak tehditlerin yok edilip fırsatların yakalanabilmesi için hızlı karar almayı sağlayacak düzenlemelere ihtiyaç olduğu açıktır. Bundan dolayı kurumlardaki belge yönetimi projelerinin ileri düzey olgunluk seviyelerine ulaşabilmesi için öncelikle belge yönetimi ve arşiv faaliyetlerine ilişkin politika ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir (Yazıcı ve Özdemirci, 2019, s. 107-108). Belirlenecek stratejiler, belge yönetimiyle alakalı gerekli planlama, koordinasyon, yönetim ve denetim işlerinin etkin ve verimli biçimde yürütülmesine imkân verecektir.

Ülkede e-dönüşümü gerçekleştirmek isteyen bir hükümetin, kurumsal bilgi kaynaklarını elektronik ortamda yönetmek istemesi doğal bir sonuçtur. Çünkü e-devletin omurgasını, örgütlerin bilgi ve belge kaynaklarını elektronik ortamda yönettikleri uygulamalar oluşturmaktadır. Bu da elektronik belge yönetimi sistemleridir. Bilginin hem hizmet hem de üretim sektöründe vazgeçilmez bir katma değer olduğu şu dönemde, onun doğru kaynaktan elde edilmesi, düzenlenmesi, sınıflandırılması ve ihtiyacı olana ulaştırılması elektronik belge yönetimi sistemleriyle mümkündür. Uygulanabilir sistemlerin sürdürülebilirliği ise geliştirilecek eylem planları ve politikalarla sağlanabilir.

Örgütlerde Belge Yönetimi Politikası İhtiyacı

Demokratik toplumların temel özelliklerinden biri vatandaşların kamu bilgi ve belgelerine erişim hakkının bulunmasıdır. İdareler bu hakkın kullanılmasına imkân verecek koşulları sağlar. Hükümet, bilgi stratejileri kapsamında eylem planı sunarken, aynı zamanda belgelere erişim hakkı koşullarını düzenleyecek projelerin geliştirmesi için kurumları yönlendirir. Daha önce de açıklandığı gibi Türkiye’de bunun örneği e-Dönüşüm Türkiye Projesi Eylem Planı ile ardından kabul edilen Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı’dır. Kurumlar, bu planda yüklenen görevleri doğru projeler geliştirerek yerine getirmeye çalışmaktadır.

Geliştirilecek projelerin kurumsallaşması ve devamlılığında, her ne kadar doğru proje geliştirme metodu ve değişim yönetimi anlayışı etkili bir faktör olsa da göz ardı edilemeyecek bir husus da projenin uygulanması konusunda hem yöneticileri hem de diğer çalışanları bağlayıcı prosedürlerin olmasıdır. Bu prosedürler de hükümetlerin belirlediği değişim ve dönüşüm felsefesi ışığında hazırlanır. Örneğin ülkede belirlenen şeffaflık, vatandaş odaklı hizmet, kamu bilgilerinin paylaşılması, açık devlet yaklaşımları kurumların hazırlayacağı politikaları etkiler. Kamu bilgi ve belgelerinin paylaşılması anlayışı göz önünde bulundurularak oluşturulacak politika normları, kurumun vizyonu ışığında şekillenirken, nihayetinde bilgi stratejisine hizmet eder. Çünkü belge yönetimi politikalarının, kurumsal bilgi kaynaklarını doğru yönetmek gibi bir amacının olması yanı sıra devletin belirlediği bilgi

stratejisinin gerçekleşmesine katkı sağlamak şeklinde de bir hedefi bulunmaktadır. Bu yüzden kurumsal bilgi ve belgelerin etkin yönetimi için belirlenecek politika, örgütün stratejisini gerçekleştirmek kadar o ülkede şeffaflık, kamu bilgilerine erişim, bilgi edinme hakkı ve açık devlet olmak gibi hedeflere ulaşabilmek için bir ihtiyaçtır (e-Records management policy, 2016, s. 5). Aynı zamanda bu politika, elektronik belge yönetimi fonksiyonlarının doğru yönetilmesini sağlayarak örgütün iş ve işlemlerine hız getirip hizmet kalitesini artırırken, elektronik devletin hareket alanının genişlemesine katkı sağlayacaktır.

Bu tür politikalar ülke düzeyinde bir amaca hizmet ettiği için örgütte en üst yetkili tarafından da sahiplenilir. Böylece devletin stratejik hedeflerinin örgütçe benimsendiği gösterilmiş olur. Diğer taraftan, bu stratejilere hizmet edecek projelerin desteklendiği, gerçekleştirilmesi ve devamlılığı için söz verildiği beyan edilir. Örgütlerin öncelikle çalışanlarına ve kamuoyuna duyurduğu bu politikalar, açıklandığı alanla alakalı olarak kurum yöneticisinin adeta bir manifestosudur. Bununla yönetici inisiyatif aldığını, uygulamaya sahip çıktığını, sorumluluğu üstlendiğini gösterir. Bu durum kararlı duruşun en tepe noktadan beyamıdır.

Aynı zamanda uygulayıcılara rehberlik edip sorumlulukları belirler. Mesela bir belge yönetimi politika belgesinde sorumluluklar, kavramlar, teknik terimler, temel sistem kriterleri ile belge yönetimi uygulamaları açıklanır. Açıkça ortaya konan belge yönetimi koşulları ve kuralları, kamuoyuna deklare edilmiş olur. Bu belge, kurumun meclis veya yönetim kurulu gibi karar organından geçirilip üst yönetimin onayı alınarak yayımlanır.

Bir uygulamayla ilgili politika belirlemek baştan neyin nasıl yönetilmesi gerektiğini açıklarken, belirsizlik sağlıklı işlemeyen iş akışlarıyla karşılaşılmasına sebep olabilir. Politika belirsizliğinin, o konudaki uygulama sürecinin devamlılığında zafiyetlere sebep olduğu bilinirken, bazı araştırmacılara göre bu tür belirsizlikten dolayı birçok uluslararası veya ulusal girişimin hiç başlayamadığı dile getirilmektedir. Eroğlu 2017 yılında tamamladığı ve 2018 yılında da kitaplaştırdığı doktora tezinde “Türkiye’de kamu kurumlarını açık devlet uygulamalarına hazırlayacak net bir politika ve genel uygulama modeli oluşturulmadığı için; konuya ilişkin farkındalık yaratılamamakta, açık devlet uygulamalarına yönelik içeriğin tanımlanması ve yönetimine ilişkin süreçler yapılandırılmamakta ve bu çerçevede politik, teknik ve hukuksal altyapı eksiklikleri yaşanmaktadır” diyerek açık devlet uygulamalarındaki gecikmenin önemli bir sebebinin yetkili otoritenin baştan açık bir politika ortaya koymamasına bağlamaktadır (2018, s. 218). Böyle bir sonuçla hareket edildiğinde, kurumlarda belge yönetimi konusundaki faaliyetlerin kesintiye uğraması ya da istenen kalitede yürütülememesinin politika belirsizliği olabileceğini öne sürmek yanıltıcı olmasa gerektir. Kaldı ki bugün Türkiye’de son on yıldır zaten birçok kamu ve özel örgütte elektronik belge yönetimiyle alakalı proje, -aksayan tarafları olsa da- hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla mevcut uygulamalar için üst idarenin kararlılığını ortaya koyan bir beyannamenin olmaması, göz ardı edilemeyecek bir eksikliklerdir.

Belge yönetimi politikası belirlemek, sadece sınırlı bir hizmet alanı için düzenlenmiş bir beyanname değil, örgütün iyi, doğru ve akılcı yönetimiyle alakalı olarak belirlediği stratejiyi destekleyen bir adımdır. Bileşmiş Milletlerin az gelişmiş ülkeler için kullandığı bir kavram olduğu kabul edilen “iyi yönetim” (good governance), kamu idarelerinin katılımcı, hesap verebilir, şeffaf yönetimi kabul eden, halkın bilgi alma kanallarını açan bir anlayışa sahip olduğunu ifade eder (Sözen ve Algan, 2009, s. 13). İyi yönetim kalkınma planında kendine

yer bulmuş, bu anlayışa yönelik hedefler ortaya konulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 193-208). Bu anlayışın bir örgütte uygulanabilir olması için Bilgi Edinme Kanunu gibi bir takım hukuki metinlerin çıkarılması yanında, bunları uygulanabilir kılabilecek altyapılar tesis edilmelidir. Bu yüzden adı geçen Kanun’un uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin 6. maddesinde, vatandaşın bilgi edinme hakkını kullanabilmesi için kurumların bilgi ve belgelerini tasnif ederek dosyalama ve arşiv konusunda idari ve teknik tedbirleri almaları gerektiği açıklanmıştır (Bilgi Edinme Kanununun Uygulanması, 2004). Durumun bu şekilde açıklanmış olmasına rağmen kurumların lüzumlu tedbirleri almakla ilgili olarak istenilen seviyeye gelemedikleri de bir gerçektir. Kamu idaresinde iyi yönetişimin göstergelerinden olan kurumsal belgelere erişim ve kullanımla alakalı birtakım problemler yaşandığı bilinmektedir. Bu tarz problemlerin sadece Türkiye’ye özgü olmadığı, farklı ülkelerdeki uygulamalarda da benzer güçlükler yaşandığına çeşitli kaynaklarda işaret edilmektedir. İyi yönetim yaklaşımında elektronik belge yönetimi uygulamaları konusunu ele aldıkları tebliğlerinde Bunawan ve arkadaşları, bürolarda yanlış dosya açmak, evrak kaybı, düzenli yapılmayan tasfiye ve imha işlemleri gibi çözülmesi gereken problemleri açıklarken bunlardan birinin de belge yönetimi politikası eksikliği olduğuna dikkat çekmektedirler (2019, s. 858). Dolayısıyla bir politika bildiri, idarede bilgi kaynaklarının doğru yönetimiyle alakalı anlayışı ifade ederken, belge yönetimi fonksiyonlarında yanlışlara düşülmeden işlerin gerektiği gibi yapılmasıyla ilgili olarak da uygulamacılara yol göstermektedir. Böylece yayımlanacak belge yönetimi politikasıyla gerçekleştirilecek doğru uygulamaların, kurumlarda iyi yönetişimin gereği olan şeffaflık, kurallara uyum, bilgi ve belgelere hızlı erişim gibi anlayışın yerleşmesine imkân sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

Bilgi toplumu hareketi ve ardından e-devlete dönüşüm stratejileri, teknolojiyle beraber bilgiyi aktif olarak kullanmayı gerektirmiştir. Günümüzde bilgi, hükümetler için anahtar bir role sahiptir. Çünkü şeffaflık, hesap verebilmek, halkın sorularını anında cevaplayabilmek ve taleplere hızlı çözüm oluşturabilmek bilgi ile mümkündür. Bunun için yöneticiler ellerinde kaliteli bilgi tutmak isterler. Onların sorumluluğu, karar mekanizması ve çalışanlara ihtiyaç duydukları doğru bilgiyi sağlamaktır. Bu yüzden uygulama kalitesi yüksek belge yönetimi sistemleri kurmak ve işletmek stratejik planlarda vazgeçilmez bir yere sahip olmuştur (Yüksek Planlama Kurulu, 2005). Karar mekanizmaları, ihtiyaç halinde işlemlerin delili olan belgelere anında erişebildiklerinde, doğru karar verme kabiliyetleri arttığı için kendilerini daha güçlü hissederler. Bunu sağlamanın yollarından biri de bilgi kaynağı olan belgeleri yönetebilmek için kurumsal stratejiler geliştirmektir (Kargbo, 2009, s. 251).

Örgütün fonksiyonlarının akılcı yürütülmesinde farklı kurumsal hareket planları geliştirmek, stratejik hedefler için belirlenmiş üst düzey politikalara hizmet eder. Bilgi kaynaklarının düzeni ve onlara erişim kolaylığı, yanlış uygulamaları görebilmelerinde yöneticilere doğruyu gösterirken, geleceğe dönük isabetli kararlar verebilmeleri için de stratejik bilgi sağlar. Uygulamaların yazılı delili olan belgelerin düzenli tutulmaması eksikliklerin tespitini geciktirir, kurumsal reformlara engel olur, sosyo-ekonomik büyümeyi de engeller (Kargbo, 2009, s. 251). Bunun için kurumun ihtiyacına cevap veren bir belge yönetimi sistemi kurup işletmek kadar bu uygulamanın devamlılığını sağlayacak bir belge

yönetimi politikası geliştirmek de önemli bir hizmettir. Nasıl ki anlık çözümler kurumsal büyümede istikrar sağlamazsa, bilgi kaynaklarının doğru yönetilmesiyle ilgili politika eksikliğinden doğacak kararsızlık da yönetilemeyen belge yığınlarıyla karşı karşıya kalmaya sebep olur. Bu olumsuz durum, belgelere erişimi zorlaştırdığı gibi örgüt içerisindeki doğru bilgi akışını da kesintiye uğratar.

İyi bir belge yönetimi politikası, kurum ve kuruluşların bu konuda yürüteceği program için kilit rol oynar. Politika eksikliği ise programın gelişigüzel seyretmesine neden olur. Çünkü politikada sistemin işlemesi için asgari koşullar belirlenir. Belge yönetimi uzmanlarının da bu koşullara uygun hareket etmeleri sağlanır. Burada belirtilen koşullar, belge üretim usullerini, resmi protokollere uyum prosedürlerini, düzenli dosyalama ve dosya planlarının doğru yönetimini, belgelere erişebilirlik ile kurum içi ve kurumlar arası belge paylaşımı gereksinimlerini, e-belge ve arşiv depolama standartlarını ve kullanılacak kaliteli ekipmanların niteliklerini açıklayacağı için belge yönetimi programının daha sağlıklı yürütülmesine imkân verir. Aynı zamanda belge yönetimi uzmanlarının görevlerini doğru yapmalarına yardım eder.

Bununla birlikte profesyonel belge yöneticilerinin bulunması, belge yönetimi programının varlığından daha az önemde değildir. Bilakis, programın yürütülmesinde belge yöneticisi olarak görev alacakların niteliklerinin açıklanması son derece önemlidir (Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ, 2020). Çünkü bir örgütte kurumsal belgelerin etkili yönetimi için temel köşe taşlarından biri doğru kişilerin istihdamıdır. Politika belgesinde profesyonellerin özelliklerinin açıklanması, işle ilgili mesleki donanımı bulunmayan ya da fonksiyonların yürütülmesinde duyarlı olmayan personelin de ayıklanmasına yardımcı olur (Ipinge ve Nengomasha, 2018, s. 384).

Politika, yayımlandığı alanda üst düzey beyanname olmasından dolayı uygulamaların kurum amirinin gözetiminde olduğunu gösterir. Belge yönetimi politikasını hazırlayıp yayımlamak, bu işin örgütte en üst karar mekanizması tarafından kabul edildiğinin açıklamasıdır. Bu durum politikanın sahada uygulanma potansiyelini güçlendirir. Örgüt içerisindeki genel kabulü hızlandırdığı gibi programın gecikmesi veya yürütülememesi durumunda da sorumlu personel için doğabilecek risk ve tehditlere işaret eder. Bir örgütte bu destek ve himaye olmazsa kurumsal bilgi varlıklarının yönetimiyle alakalı uygulamalar sahipsiz kalır. Bu yüzden kurumun ihtiyacı olan çözümlerin önünü açan etkin bir politika bildirimi, üst düzey bir yöneticiye belge yönetimi sorumluluğu yanında uygulamaları denetleyici rol de tanımlar. Bunun yapılmaması durumunda, sürecin yönetiminde aksaklıkların yaşanması uzak bir ihtimal değildir.

Önceden hazırlanacak bir politika, iş sürecinin düzenli yürütülmesinde ve uzun soluklu olmasında göz ardı edilemeyecek bir etkidir. Aksi durum ise işlerin zaman içerisinde hantallaşması, savsaklanması, hatta yürütülememesiyle sonuçlanabilir. Bazı bilim insanları belge yönetimi sürecinin işletilememesini doğrudan politika eksikliğine bağlamaktadır. Saydam, sempozyum bildirisi olarak hazırladığı yazısının “Elektronik Belgelerin Korunması ve Elektronik Arşivleme” başlıklı kısmında, Millar’dan aktardığı bilgide, az gelişmiş ülkelerde dijital sürekliliğe olumsuz yönde etki eden bir faktörün de “elektronik belge yönetimi için uygulanan mevcut yasal durum ve politikaların zayıflığı” olduğunu ileri sürmektedir (2015, s. 246). Akuffo ve Adams’ın birlikte kaleme aldıkları makalelerinde kurumlarda belge yönetimiyle alakalı prosedürlerin açıklanmamasını eksiklik şeklinde

değerlendirirken, herhangi bir politikanın olmamasını ise başlıca problem olarak görmekteyizler (2016, s. 66).

Politikanın olmaması durumu, bir yönüyle belgelerin doğru yönetilmesiyle ilgili etkili bir doküman bulunmadığına işaret etmektedir. Belge yönetimi iş süreçlerini açıklayan yönerge ve talimatlar bulunabilir. Fakat bunlar bir politika belgesinin etkisini göstermeyebilir. Başka bir deyişle, bu prosedürler yöneticinin talimatı gibi algılanmayabilir. Bu yüzden çalışanlar üzerindeki etki faktörü bir politika metni kadar olmayabilir. Talimat niteliğindeki küçük düzenlemeler, çalışanların iş süreçlerinde neyi nasıl yapacaklarını açıklar. Politika ise belge yönetiminin örgütün bilgi yönetimi bağlamında bir kurum kültürü olarak benimsendiğini, en tepe yönetici tarafından izlendiğini gösterir.

Bir kurumda belge yönetimi politikasını hazırlamak gibi bir düşünce yoksa aslında bu durum kurum kültüründe belge yönetiminin faydalarına değer verilmediği anlamına da gelmektedir (Akuffo ve Adams, 2016, s. 67). Kurum kültürünü oluşturan faktörler gelenek ve inanç olduğu kadar vizyon ve misyon belgesi gibi üst düzey dokümanlardır. Yayımlanacak politika belgesi, bilgi yönetiminin kurum kültüründe önemsendiğine, bunun için de belge yönetimine değer verildiğine işaret eder.

Bir kurumda bilgi kaynaklarının yönetimiyle ilgili olarak baştan belirlenecek strateji, mevcut uygulamaları düzenlediği gibi sonraki çalışmalar için de başlıca dayanak oluşturur. Aynı zamanda konuyla alakalı teşebbüsleri cesaretlendirir. Bu durum, projelerin hayata geçirilmesinde motivasyon unsuru olarak son derece etkili bir faktördür. Belge yöneticisi yardımcısı, belge yöneticisi, uzman, birim sorumlusu, proje sorumlusu ve koordinatör gibi hiyerarşik basamaklar belge yönetimi politikasında tanımlandığından, işe yeni başlayan belge yöneticisinin kariyerini planlarken ulaşabileceği hedefler açıklanmış olur. Bu durum iş pozisyonlarındaki muğlaklığı giderecektir (Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ, 2020, s. 6). Akılcı ve uygulanabilir belge yönetimi politikası, EBYS’lerde farkındalığın artırılmasında personel beklentilerinin karşılanması, kaygı ve endişelerin giderilmesinde önemli bir referanstır (Yalçınkaya ve Saydam, 2018, s. 5). Bu yüzden politikalar, kurum kültürünün bir gereği olarak projenin yönetici tarafından desteklendiğini, çalışanların da bunu göz önünde bulundurarak projeyi kabullenip sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini açıklar.

Ancak, sadece politika belirleyip kenara çekilmek, beklentilerin yerine gelmesi için yetmez. Çünkü bu politika iyi bir belge yönetimini tek başına garanti edemez. Üst yönetimin destek ve onayı ile uygulama için gerekli kaynakların tahsis edilmesi, bunun da yerli yerinde kullanılıp gerçekçi projeler geliştirilmesi, belge yönetiminin sürdürülebilirliğinde kritik başarı faktörüdür. Politikanın tüm kurum çalışanları tarafından onaylanması ve sürekli desteklenmesi teşvik edilmelidir. Dahası, politikaya uyum düzeyi ölçülerek başarılı çalışanlar ödüllendirilmelidir. Bunun için performans kriterleri belirlenebilir. Diğer taraftan, belge yönetimi işinin neden başarılması gerektiği somut gerekçelere bağlanarak da çalışanlara açıklanabilir. Çalışanların kurumun yasal, mali, idari ve tarihi değerlerini korumak açısından belge üretmek ve yönetmek zorunda oldukları politikada açıklanabilir (Türk Standartları Enstitüsü [TSE], 2007, s. 1).

Belge yönetimi politikası kurumdaki bilgi sistemlerine, bilgi güvenliğine ve kaynak yönetimi politikalarına işaret etmeli; ancak onları tekrar etmemelidir. Politika, kurumdaki

genel belge yönetimi rejimini oluşturacak prosedürler ve kılavuzlar, planlama ve strateji bildirimleri, referans modelleri, standartlar ve benzeri dokümanlarla desteklenmelidir. Bu kaynaklar, politikada referans olarak gösterilmelidir. Politika metninde geçen birtakım bilgiler buralardan alınarak politika üslubuna göre yeniden kurgulanabilir. Fakat bu yapılırken, o prosedürlerde geçen norm ve talimatların tekrarlanması, üst düzey bir belge olarak politikayı hantallaştırır. Kurumun belge yönetimi konusundaki en temel kitabı olduğu gerçeğinden uzaklaştırıp sıradanlaştırır. Politika dokümanında yer alacak bölümler, normlar ve bentler ile burada açıklanacak hükümler, kurulacak cümleler ve kullanılacak kelimeler özenle seçilmelidir.

Referans olarak gösterilen bu prosedürlerde, politika geliştirmekle alakalı yönlendirmeler bulunabilir. Mesela TS 13298 elektronik belge ve arşiv yönetimi standardında, örgütler elektronik arşiv yönetimi sistemi kuracaklarsa öncelikle politika belirlemeleri gerektiği belirtilmektedir. Standardın “Arşiv Politikasının Belirlenmesi” başlığıyla verilen “15.2” numaralı sistem kriterinde “Arşiv kurumları ve kurumsal arşivler öncelikle ne tür malzemeleri transfer edeceklerini ve hangi hizmet koşullarında kullanıma açacaklarını belirten bir kurum politikası geliştirmelidir. Bu politika belgesi, arşivin mevzuat ile kendilerine verilmiş olan yetkilerine atıfta bulunmalı ve arşiv malzemesi üreten kurumlarla olan ilişkilerini açık bir şekilde ifade etmelidir.” diyerek doğru bir hizmetin yürütülmesinde politikanın önemi açıklanmaktadır (Türk Standartları Enstitüsü, 2015, s. 42). Standartta, her ne kadar elektronik arşiv sisteminin kurulmasıyla ilgili bir politika gereksiniminin olduğu açıklansa da benzer prosedürün elektronik belge yönetimi sistemi için de gerekli olduğu ifade edilmemektedir. Standardın giriş kısmında konunun önemine değinilerek “kurumlarca üretilen bilgi ve belgelerin verimliliğinin artırılması için standart ve politikaların belirlenmesi göz ardı edilemez bir gereksinimdir”; aynı zamanda “Kurumsal belge yönetimi politika ve prosedürlerini henüz geliştirme aşamasında olan kurumlar, bu standardı bir referans kaynağı olarak kullanabilirler.” denilmesine rağmen arşiv politikasında olduğu gibi “belge yönetimi politikası” veya “elektronik belge yönetimi politikası” adıyla bir kriter açıklanmamıştır (TSE, 2015, s. [VI]). Oysa bu kadar önemli olduğu vurgulanan politika konusu için müstakil bir başlıkta alan açılması; hatta bir sistem kriteri olarak da belirtilmesi gerekirdi.

Hazırlandığı alanda politika belgeleri bir kez oluşturulup sonra anayasa gibi temel kanun niteliğinde değişmez bir prosedür değildir. Stratejiler, eylem planları ve politikalar ülkede ve örgütlerde yürütülen hizmetlerin kalitesini artırmak adına yapılan planlama sürecinin bir parçası olarak hazırlanır. Sürekli olarak da gözden geçirilir. Gerekliyse, kapsam ve içerik olarak aynı zamanda ülke ve kurumun önceliklerine göre değişebilir. Değişiklik ihtiyacı organizasyonun potansiyeli, hacmi, gücü ve bütçesiyle de son derece ilişkilidir (Aslan, 1997, s. 213). Bu sebeple belge yönetiminin önceden belirlenmiş amaçları doğrultusunda fonksiyonlarını yürütmek, bunların başarılmasında ilke kararlar ortaya koymak, iş ve işlemleri denetlemek ve sürdürülebilir hizmet sunmak için alınan kararların açıklandığı politika, belge yönetiminin fonksiyonlarını düzenleyen mevzuat ve standartlar değişip güncellendikçe, gözden geçirilmelidir (Abioye, 2014, s. 29). Aksi halde, politika yenilikleri geriden takip eden, günceli karşılamayan âtil bir prosedür olmaktan ileri gidemez.

Belge Yönetimi Politikasının Yararları

Kurumlarda belge hizmetleri planlanırken örgütün üst düzey stratejileri göz önünde bulundurulur (National Archives of the United Kingdom, 2012, s. 10). Bu stratejiler ışığında eylem planları hazırlanır, projeler gerçekleştirilir ve uygulamalar yürütülür. Geliştirilecek belge yönetimi politikası da bu kapsamda düşünülmelidir. Kurulmak istenen bir elektronik belge yönetimi sisteminin başarılı işler çıkarması için bilgi stratejisi bağlamında doğru insan kaynağı istihdamı, yerinde teknolojik yatırım ve kurumsal değişim ve dönüşümün iyi yönetilmesi esas olmalıdır. Aksi halde, belge yönetimi uygulamalarına yol gösterecek bu prosedürden beklenen yarar sağlanamaz (British Broadcasting Corporation [BBC], 2009).

Politika yayımlamanın amacı kurumsal faaliyetleri destekleyecek belgeleri erişebilir şekilde yönetme kararlılığını göstermektir. Geliştirilecek politika kapsamında belge yönetimi merkezinin olması, sorumlulukların belirlenmesi, yönetimin desteği gibi temel prensipler açıklanır. Aynı zamanda belge yönetimine duyulan ihtiyacın örgütte mümkün olan en geniş çaptaki kabulünün sağlandığı, bu konuda kararlı duruşun taahhüt edildiği gösterilir (Özdemirci, Torunlar ve Saraç, 2009, s. 42). Böyle bir kararlı duruş, belge yönetimi iş ve işlemlerinin bir kültür olarak benimsenmesini sağlar. Örgüt içerisinde belgelerin nasıl yönetileceğinin temel prensipleri burada ortaya konulur. Belge üretimi ve yönetimiyle ilgili sorumlulukların tanımlandığı bu dokümanda iş ve işlemlerin takip edilip denetlendiği bildirilir. Neticede belge yönetimiyle ilgili karar almayı kolaylaştırır.

Örgütlerde yürütülen iş ve işlemlerin kalitesi, geçmişinde oluşturduğu doğru referanslar yanı sıra devamlılığı ile ölçülür. Bir işin kalitesinde devamlılık, o işin yapılma sürecinin kurumda bir değer olarak benimsenmesiyle son derece ilişkilidir. Tüm çalışanlar tarafından benimsenip değerli görülen bir uygulama iş görenlerin performansını artırır. İşte politika belgesi bir yönüyle bu işlevi görür. Kurumsal bilgi ve belgelerin yönetim kalitesinin herkes için ortak bir değer olarak benimsendiğini açıklar. Genel kabul gören bu ortak değer, iş kalitesindeki sürekliliğe önemli katkılar sağlar. Aynı zamanda bu değer örgüt için bir kalite göstergesi olarak görülmesine imkân verir. Böylece “bilgi hizmetlerinde kalite” kurum kültüründe vizyon değer olarak kabul edilir.

Bir işin kurum kültürü olarak benimsenmesinde önemli bir etken de liderlerin inisiyatif alıp kararlı bir duruş sergilemeleridir. Kurumlarda bazı işler, kişisel girişimler ve özel gayretlerle bir safhaya kadar götürülebilir; ancak devamlılığının sağlanması, liderin o işe sahip çıkmasıyla son derece ilişkilidir. İşin sahiplenilmesi için sözlü beyan yetmez, bu taahhüdün yazılı bir kayda geçirilmesi gerekir. İşte belge yönetiminde politika geliştirmek, en üst karar mekanizmasının konuya sahip çıktığını, sorumluluğu üstlendiğini, her türlü finansal desteği sağlamayı garanti ettiğini yazılı olarak göstermesi anlamına gelir. Politika belgesi hazırlamak bir yönüyle işi sözleşmeye bağlamaktır.

Liderin desteğini almak belge yöneticilerinin elini güçlendirir. Fonksiyonların yerine getirilmesinde karar almalarını kolaylaştırır. Çünkü finansal çekinceler başta olmak üzere karşılaşılabilecek güçlükleri aşmak konusunda çalışanlar ve konuyla alakalı alınacak kararlar artık güvence altındadır. Bu durum, belge yöneticilerinin süreç yönetiminde risk almalarının önünü açar. Böylece birçok iş, araçlar olmadan doğrudan halledilebilir.

Bilgi ve belge hizmeti veren profesyonellerin mesleklerinin icrası sırasında zaman zaman hissettikleri motivasyon eksikliği bilinen bir gerçektir. Bu olumsuz durum, iş tanımlarının belirli olmaması, kariyer basamaklarının planlanmaması, emeğin takdir edilmemesi, düşük ücretler, iş yerlerindeki çalışma koşullarının elverişsiz olması ve sosyal statü bakımından gerekli takdiri görmemek gibi birçok sebebe bağlanabilir. Belge yönetimi politika bildirimi, iş gören sorumluları tanımladığı için bu durum belge yöneticileri ve yürüttükleri hizmetlerin örgütün en üst otoritesi tarafından bilindiği, kabul ve takdir edildiği anlamına gelir. Böylece bir belge yöneticisi, kaliteli hizmet için gerekli donanımın tedarikinde zorlanmadığı gibi gerekirse üst yönetici ile doğrudan muhatap olabilir. Kaynak bulması kolaylaşırken, ara kademelerdeki farklı makamlara hesap verme endişesi azalır. Bu imkân doğru yönetildiğinde belge yöneticisinin iş geliştirme kapasitesi artar ve motivasyonu yükselir.

Ülke düzeyinde değişim ve dönüşüm teşebbüsleri iktidarların konuyu sahiplenip eylem planları geliştirmeleriyle doğru sonuca ulaşabilir. Türkiye’de 2000’li yıllarda bilgi toplumu hareketine bağlı olarak tasarlanan e-dönüşüm Türkiye projesi ve düşünülen eylem planları kapsamında birçok proje başarıyla sonuçlanmıştır. Bu başarılar, bilgi toplumu hedefine ulaşma imkânını daha da güçlendirmiştir. Örneğin Ankara Üniversitesinde elektronik belge ve arşiv politikası, nasıl ki kurumsal bilgi kaynaklarının yönetimi kapsamındaki iş ve işlemlerin yürütülmesine güç veriyorsa, bu Üniversitede elektronik belge yönetimi uygulamasının çıktıkları da e-devlet otoyolunun sunduğu hizmetleri çeşitlendirmekte ve güçlendirmektedir. Üniversite öğrencisinin okuluna gelmeden memleketinde ders kaydı yapabilmesi, rektörün günün herhangi bir saatinde belge imzalayabilmesi, bir diplomanın doğrulama işinin gerçekleştirilmesi e-devlet hizmetleridir. Nasıl ki bilgi toplumunun göstergesi bilgi teknolojilerinin stratejik kullanımıyla açıklanıyorsa, elektronik devletin gücü de kurumların elektronik ortamda sunduğu bilgi ve belge hizmetlerinin kalitesiyle doğru orantılıdır. Belirtilen kalitenin sağlanmasında geliştirilecek belge yönetimi politikalarının önemli bir araç olabileceği unutulmamalıdır.

Sonuç

Türkiye’deki kurumlarda belge yönetiminin yakın zamana kadar yaygın olarak arşiv işi olarak görüldüğü; bilgi teknolojilerinin etkisiyle son yıllarda daha çok bilgi yönetimi ve e-devlet sahasında kendine yer edindiği bilinmektedir. Elektronik belgenin ortaya çıkması aynı zamanda örgütlerdeki yoğun dijitalleştirmeden dolayı bilgi işlemin de kapsama alanına girmiştir. Bu sebeple belge yönetimi uygulamaları için düşünülen prosedürler, son dönemde bilgi yönetimi gibi daha bir üst katmanda ele alınmaktadır. Çalışma sonucunda, belge yönetimini de kapsayacak şekilde ya bilgi yönetimi stratejisi veya bilgi güvenliği politikası çıkarmanın daha çok tercih edildiği görülmüştür. Bu yüzden belge yönetimi politikalarının bilgi yönetimi stratejisinin gölgesinde kaldığı, çok da öne çıkamadığı kanaati oluşmuştur. Örgütte belge yönetiminin kurumsal bir değer olarak kabul görmesi için bilgi yönetimi dışında müstakil bir politika olarak hazırlanması gerekmektedir.

Her ne kadar Ankara Üniversitesinde bilgi yönetimi prosedürlerinden bağımsız olarak belge yönetiminin fonksiyonlarını barındıran politikaya rastlansa da bu durum ülke genelinde yaygın bir uygulama değildir. Bu örneğin bilgi yönetimi ve güvenliğinden ayrı olarak ortaya

çıkması, işin başında belge yönetimi profesyonellerinin bulunmasına bağlanabilir. Adı geçen kurumdaki proje sorumlularının bilgi ve belge yönetimi eğitimi almış olması dikkat çekicidir.

Ülkelerdeki e-dönüşüm sürecinde belge yönetimi işi, elektronik devlet uygulamalarının temel yapı taşlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Dijital dönüşüm stratejisi bağlamında kamu idaresi başta olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlarda iş süreçlerinin elektronik ortamda takip edilip üretilen kayıtların da elektronik belge olarak işlem görmesi, böylece tüm belgelerin paylaşılabilir hale gelmesi, belge yönetimi hareket alanının e-devlete kaymasına sebep olmuştur. Böyle bir dönüşüm, elektronik belge yönetimi sahasında geliştirilecek projelerin ve kurulacak sistemlerin örgütlerin bilgi teknolojileri yatırımı olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur. Bilgi teknolojileriyle böylesine yakınlaşan, ardından e-devlet ve e-kurumun vazgeçilmez bir parçası olan belge yönetimiyle alakalı geliştirilecek strateji ve politikaların da devletin e-dönüşüm stratejilerinden bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır. Başka bir ifadeyle belge yönetimi politikası tek başına hazırlansa da kurumun bilgi yönetimi stratejisinin bir parçasıdır. İster yetkili bir organ tarafından milli belge yönetim politikası geliştirilsin, isterse kurumlar kendileri bu işi yapsın, prosedür hazırlanırken hem devletin belirlediği ulusal stratejilerden hem de kurumun bilgi yönetimi felsefesinden bağımsız hareket edilmemeli, orada belirlenen hedefler göz önünde bulundurulmalıdır. Politika metninde açıklanacak normlar, kurumdaki belge işlerini yönlendirdiği gibi aynı zamanda ülkenin temel stratejilerine hizmet etmelidir. Araştırma sonucunda e-dönüşüm stratejisi ve eylem planlarıyla ilişkili ama onlardan bağımsız olarak belge yönetimi politikalarının hazırlanması gerektiği anlaşılmıştır.

Kurumların kendi hizmetleri için hazırlayacakları belge yönetimi politikası için de Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı gibi bir otoritenin önderlik etmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Her ne kadar adı geçen idarenin “referans model” ve “yönetmelik” yayımlamak gibi hizmetleri olsa da kurumların bu konuda vizyon ve misyon değerlerinin belirlenmesine yardımcı olacak örnek bir modele ihtiyacı vardır.

Örgütlerde kurum kültürünün gelişmesinde birtakım vizyon değerlerin belirlenmesi önemlidir. Elektronik belge yönetimi hizmetleri de kurumun e-dönüşümü kapsamında bir değer olarak kabul edilmelidir. Bu durum iş görenlerin performansına olumlu yönde etki ettiği gibi hizmetin kalitesinin artmasına yardımcı olur. Hazırlanacak politika ise kurumda en üst karar mekanizmasından büro çalışanına kadar herkesin belge yönetimi işini ortak bir değer olarak benimsenmesini sağlar. Bir kurumda vatandaş odaklı hizmetlerden kalite ve bilgi güvenliğine, şeffaf yönetim anlayışından açık devlet olmaya kadar belirlenmiş birçok strateji yanında belge yönetimi hizmetlerinin de örgüt için vizyon değere sahip olduğu yayımlanacak müstakil bir politika belgesi ile gösterilmelidir.

Teşekkür

Bu yazı hazırlanırken iki meslektaşımın katkısı olmuştur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Hanifi Kutluoğlu ile Uludağ Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphanesinde Uzman Kütüphaneci Özhan Sağlık’a teşekkür etmek isterim.

Kaynakça

- Abioye, A. (2014). Court records management and efficient administration of justice in Nigeria. *African Journal of Library, Archives and Information Science*, 24(1), 27-39. Erişim adresi: http://ir.library.ui.edu.ng/bitstream/123456789/5094/1/%2826%29%20ui_art_abioye_court_2014.pdf
- Akgemci, T. (2015). *Stratejik yönetim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akuffo, M. N. ve Adams, M. (2016). Records management practices in ecumenical tertiary institutions: The trinity theological seminary in focus. *Archives and Manuscripts*, 44(2), 61-72. doi: 10.1080/01576895.2016.1191035
- Ankara Üniversitesi Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi. (2009). *Ankara Üniversitesi Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi Politikası*. (Doküman No: BEYAS-DK-01). Erişim adresi: http://beyas.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/beyas/dosyalar/Politika_strateji/politika_metni.pdf
- Arısoy, Y. E. (2018). *Türkiye’de elektronik belge yönetiminde milli arşiv politikalarının geliştirilmesi* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Arısoy, Y. E. ve Özdemirci, F. (2017). Kurum ve kuruluşların bakış açısından e-belgelerin arşivlenmesi. *DTCF Dergisi*, 57(2), 1250-1270.
- Aslan, S. (1997). Ulusal bilgi politikası sorunsalına pragmatik bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(3), 208-216.
- Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik. (2004, 27 Nisan). *Resmi Gazete* (Sayı: 25445). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060401-6.htm>
- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Kurulmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname. (1983, 4 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 18181). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.77.pdf>
- British Broadcasting Corporation. (2009). *BBC Records Management Policy*. Erişim adresi: https://www.bbc.co.uk/guidelines/dq/pdf/media/records_management_policy_v1.4.pdf
- Bunawan, A., Ahmad, A. R. ve Hussin, N. (2019). Resolving the issues of improper electronic records management: good governance approach. K. S. Soliman (Ed.), *Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA) 10-11 April 2019 Granada, Spain: Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020* içinde (s. 856-859). Granada, Spain: International Business Information Management Association. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ap_Azli_Bunawan/publication/332947462_Resolving_the_issues_of_improper_electronic_records_managementgood_governance_approach/links/5cd2ed9992851c4eab8c3265/Resolving-the-issues-of-improper-electronic-records-managementgood-governance-approach.pdf
- Canata, F. (2012). *Ulusal bilgi politikaları ve bilgi merkezleri* (Doktora tezi). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=rcbWnuqW6HxCZ_98ARapgiBuDiNyCoY8L-rttsCUEAKDNkU_Uv2_cxi4aAvfe1Ek
- Cengiz, E. (2017). *Halk kütüphanelerinde derme geliştirme politikaları: Türkiye’de halk kütüphaneleri üzerine bir değerlendirme* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: [http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/EmineCengizYL_Tez_04.06.2017\(1\).pdf](http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/EmineCengizYL_Tez_04.06.2017(1).pdf)
- Çakmak, T. (2017). *Kültürel bellek kurumlarında dijitalleştirme ve dijital koruma politikaları*. İstanbul: Hiperyayın.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 16 Temmuz), *Resmi Gazete* (Sayı, 30480) Erişim Adresi: <http://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/mevzuat/19.5.11.pdf>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı (2006-2010)*. Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/BT_Strateji/Diger/060500_BilgiToplumuStratejisi.pdf
- Dilek-Kayaoğlu, H. (1999). Derme geliştirme politikası nedir? İstanbul’daki üniversite kütüphanelerinde durum. E. Bilar (Yay. haz.).*21. Yüzyılda Üniversite Kütüphanelerimiz Sempozyumu Bildirileri, 22–24 Ekim 1998, Edirne* içinde (s. 72–83). Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü.
- eEurope+2003: Avrupa’da bilgi toplumu oluşturulması için ortak girişim. (2001). Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2015/02/010600_eAvrupa+EylemPlani.pdf
- Elektronik Belge Standartları Genelgesi. (2008, 16 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 26938). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080716-7.htm>
- Elektronik Tebligat Yönetmeliği. (2018, 6 Aralık). *Resmi Gazete* (Sayı: 30617). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181206-2.htm>
- Erciyes Üniversitesi, Dış Hekimliği Fakültesi. (2018). *Bilgi yönetimi sistemi kurum politikası prosedürü*. Erişim adresi: https://dent.erciyes.edu.tr/Dosyalar/KYB/Prosedurler/Bilgi_Yonetim_Sistemi_Kurum_Politikasi_Proseduru_DBY_PR_01.pdf
- e-Records management policy*. (2016). Ministerio De Educacion Cultura Y Deporte, İspanya. Erişim adresi: <https://www.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:b3e9b8aa-eb22-42de-9e1b-cb3df88a6521/201609e-rmp-v1.pdf> <https://www.educacionyfp.gob.es/en/portada.html>
- Eroğlu, Ş. (2018). *Açık devlet ve açık devlet verisi*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- e-Yazışma Projesi. (2017, 14 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 30210). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171014-11.pdf>
- Futas, E. (Ed). (1994). *Collection development policies and procedures* (3. bs.). Arizona: OryxPress.
- İpinge, A. ve Nengomasha, C.T. (2018). An investigation into the records management profession in the public service of Namibia. *Information and Learning Science, 119(7/8)*, 377-388. doi: 10.1108/ILS-11-2017-0123
- Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2018, 26 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 30344). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180226-10.htm>
- Kandur, H. (2006). *Elektronik belge yönetimi sistem kriterleri referans modeli* (2. bs.). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Kandur, H. (2011). Türkiye’de kamu kurumlarında elektronik belge yönetimi: Mevcut durum analizi ve farkındalığın artırılması çalışmaları. *Bilgi Dünyası, 12(1)*, 2-12.
- Kandur, H. (2020). Antalya Bilim Üniversitesi Rektör Yardımcısı, 18.03.2020 tarihinde yapılan görüşme.
- Karadeniz, Ş. ve Yılmaz, B. (2016). Türkiye’nin 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı’nda kütüphane kurumuna yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği, 30(1)*, 59-83. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2613/2602>

- Kargbo, J. A. (2009). The connection between good governance and recordkeeping: The Sierra Leone experience. *Journal of the Society of Archivists*, 30(2), 249-260. doi: 10.1080/00379810903445018
- Keseroğlu, H. (1989). *Halk kütüphanesi politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde durum*. İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Keseroğlu, H. ve Dursun, A. (1992). Kataloglama politikası. *Kütüphanecilik Dergisi: Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları*, 3, 135-174.
- Knightbridge, A. A. H. (1983). National archives policy. *Journal of the Society of Archivists*, 7(4), 213-223.
- Külcü, Ö. (2012). Kurumlarda internet, e-posta, blog ve sosyal ağların kullanımı ve denetimi üzerine bir değerlendirme. S. Kurbanoglu ve diğeri (Yay. haz.). *E-bilim ve bilgi yönetimi: 3. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 19-21 Eylül 2012, Ankara, Türkiye, 19-21 Eylül 2012, Ankara, Bildirilerinde* (s. 155-160). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Marmara Üniversitesi. (2015). *Marmara Üniversitesi Kurumsal Belge Yönetimi Yönergesi*. Erişim adresi: http://dosya.marmara.edu.tr/www/mevzuat/yeni4/mu_kurumsal_belge_yonetimi_yonergesi_senato_web_versiyonu.pdf
- Marmaris Ticaret Odası. (2014). *Marmaris Ticaret Odası Bilgi Yönetimi Politikası*. Erişim adresi: http://www.mto.org.tr/uploads/mto/contentFile_667_7787542e3a7895263.pdf
- Migros Ticaret A.Ş. (2020). Erişim adresi: <https://www.migroskurumsal.com/>
- Montviloff, V. (1990). *National information policies: A handbook on the formulation, approval, implementation and operation of a national policy on information*. Erişim adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000086995.locale=en>
- National Archives of Australia. (2015). *Digital continuity 2020 policy*. Erişim adresi: <https://www.naa.gov.au/information-management/information-management-policies/digital-continuity-2020-policy>
- National Archives of the United Kingdom. (2010). *Guide 3: Records management policy*. Erişim adresi: <https://www.nationalarchives.gov.uk/documents/information-management/rm-code-guide3.pdf>
- National Archives of the United Kingdom. (2012) *Managing digital records without an electronic records management system*. Erişim adresi: <https://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/manage-information/policy-process/managing-digital-records-without-edrms/>
- Önal, H. İ. (2005). Okul kütüphanelerinde derme geliştirme: Politikalar ve dermelerin betimlenmesi. *Bilgi Dünyası*, 6(2), 193-218. Erişim adresi: <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/435/431>
- Özdemirci, F. (2016). Ankara Üniversitesi BEYAS Koordinatörü açılış konuşması. F. Özdemirci ve diğeri (Ed.). *e-BEYAS 2015 Sempozyumu: Kurumsal Belleklerin Geleceği: Dijitalleştirme-Elektronik Arşiv-Elektronik Belge Yönetimi Sempozyumu 21-22 Ekim 2015, Ankara, Türkiye, Bildiriler içinde* (s. 11-16). Ankara: Ankara Üniversitesi BEYAS Koordinatörlüğü.
- Özdemirci, F. Torunlar, M. ve Saraç, S. (2009). *Üniversiteler için belge yönetimi ve arşiv işlemleri (BEYAS) el kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Politika. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Saydam V. (2015). Elektronik arşivlemede temel prensipler. F. Özdemirci ve diğeri (Ed.). *e-BEYAS 2015 Sempozyumu: Kurumsal Belleklerin Geleceği: Dijitalleştirme-Elektronik Arşiv-Elektronik*

- Belge Yönetimi Sempozyumu, 21-22 Ekim 2015, Ankara, Bildiriler içinde* (s. 241-249). Ankara: Ankara Üniversitesi BEYAS Koordinatörlüğü.
- Sözen, S. ve Algan, B. (2009). *İyi yönetim*. Ankara: İçişleri Bakanlığı. Erişim adresi: https://www.isay.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/mulkiyeteftis/basili_yayinlar/iyi_yonetisim.pdf
- Şahin, M. D. (2014). Stratejik yönetime giriş. F. Okumuş, M. Koyuncu, E. Günlü (Ed.). *İşletmelerde Stratejik Yönetim içinde* (s. 17-38). Ankara: Seçkin.
- Şan, M. (2003). *Kalkınma planlamasında bilgi yönetimi ve Devlet Planlama Teşkilatı için kurumsal bilgi politikası modeli* (Doktora tezi). Erişim adresi: <http://bbytezarsivi.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/2062/576>
- Şişecam.(2017). *Bilgi güvenliği yönetimi politikası*. Erişim adresi: <https://www.sisecam.com.tr/tr/Documents/Sustainability/bilgi-guvenligi-yonetimi-politikasi.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. Erişim adresi: <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bilgi Toplumu Dairesi. (2012). *e-Dönüşüm Türkiye Projesi: Birlikte çalışabilirlik esasları rehberi Sürüm 2.1*. Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Birlikte_Calisabilirlik_Esaslari_Rehberi_2.1.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bilgi Toplumu Dairesi. (2015). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı* (Yayın No. 2939). Ankara: Bakanlık.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı. (2011). *Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı (2006-2010) nihai değerlendirme raporu*. Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Bilgi_Toplumu_Stratejisi_ve_Eylem_Plani_Nihai_Degerlendirme_Raporu.pdf
- T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2015). *Elektronik yazışma ve belge yönetimi yönergesi*. Erişim adresi: [https://kms.kaysis.gov.tr/\(X\(1\)S\(5mhyxq4toq1hfkjh3lvz2kra\)\)/Home/Goster/55137?AspxAutoDetectCookieSupport=1](https://kms.kaysis.gov.tr/(X(1)S(5mhyxq4toq1hfkjh3lvz2kra))/Home/Goster/55137?AspxAutoDetectCookieSupport=1)
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemi Genel Müdürlüğü. *Bilgi güvenliği yönetim sistemi dokümantasyonu*. (t.y.). Erişim adresi: <https://bilgiyguvenligi.saglik.gov.tr/Account/Login?ReturnUrl=%2FHome%2FDokumantasyon>
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. (2019). *Sağlık Bakanlığı bilgi güvenliği politikaları kılavuzu güncellendi*. Erişim adresi: <https://bilgiyguvenligi.saglik.gov.tr/Haberler/Detay/70/saglik-bakanligi-bilgi-guvenligi-politikalari-kilavuzu-guncellendi>
- Tonta, Y. ve Küçük, M. E. (2005). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde temel dinamikler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(4), 1-14. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/142/140>
- Türk Standartları Enstitüsü. (2007). *Bilgi ve dokümantasyon-Belge yönetimi-Bölüm 2: Klavuzlar* (TS 15498). Ankara: TSE.
- Türk Standartları Enstitüsü. (2015). *Elektronik belge ve arşiv yönetimi sistemi* (TS 13298). Ankara: TSE.

- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. (1993). *Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1993-2003*. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/2/2btyk_karar.pdf
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. (1997). *Küresel süreçler ve Türkiye'nin durumu tek stratejik seçenek: Bilim ve teknolojiye yenilik*. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/3/3btyk_karar.pdf
- Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ (2020, 21 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 31046 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200221M1-2.htm>
- Yalçın, H. (2015). Elektronik belge yönetim sistemlerinin elektronik arşiv sistemleriyle entegrasyonu: İKCU UBS örneği. F. Özdemirci ve diğerleri (Ed.), *e-BEYAS 2015 Sempozyumu: Kurumsal Belleklerin Geleceği: Dijitalleştirme-Elektronik Arşiv-Elektronik Belge Yönetimi Sempozyumu, 21-22 Ekim 2015, Ankara, Türkiye, Bildiriler içinde* (s. 135-142). Ankara: Ankara Üniversitesi BEYAS Koordinatörlüğü.
- Yalçınkaya, B. ve Saydam, V. (2018). Elektronik belge yönetiminde personel farkındalığının uygulama sürecine etkisi: Bağcılar Belediyesi ile Marmara Üniversitesinin karşılaştırmalı analizi. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 9, 1-25.
- Yazıcı, S. ve Özdemirci, F. (2019). EBYS Birlikte çalışabilirlik olgunluk modeli ve Ankara Üniversitesi e-BEYAS uygulaması. B. Yalçınkaya ve diğerleri (Ed.). *Bilgi yönetimi ve bilgi güvenliği: ebelge-earşiv-e devlet-bulut bilişim-büyük veri-yapay zekâ* içinde (s. 95-111). Ankara: Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi. Erişim adresi: <https://www.turcademy.com/tr/kitap/nitel-arastirma-yontemleri-sosyal-bilimlerde-9789750239991>
- Yılmaz, B. (2010). Türkiye'nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 263-289.
- Yüksek Planlama Kurulu. (2005, 24 Mart). e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Yılı Eylem Planı. Yüksek Planlama Kurulu (Karar numarası: 2005/5). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/Eskiler/2005/04/20050401-12.htm>

Summary

In organizations in Turkey, the publishing a policy document, which will demonstrate institutional importance of the electronic records management applications is not one of the priority issues. Whereas such a procedure shows that the records management is protected by the manager. At the same time, the strategic value of records management for the institution is explained. In this article, the policy document requirement for the correct management of institutional information resources is examined. An answer was sought for the question of whether one of the reasons for the difficulties related to records management may be policy uncertainty.

In this study, due diligence approach was adopted and a qualitative research method was used. A section was taken from the whole and sampling was done. Therefore, Websites where institutions such as ministry, university and municipality show their document and archive management services were examined. In the pages examined, it was found that the number of the policy documents did not exceed one or two. Except for one or two organizations, it has

been observed that what happened was also handled within the scope of information management and security.

The information society movement initiated by the government in the 2000s and then e-government transformation strategies required the active use of information technology. Today, information has a key role in governments. Transparency, accountability, being an open government, and creating a quick solution to the demands of the people are possible with information. For this reason, managers want to access, use and share the correct information quickly. The purpose of records management is to provide the correct information in integrity and to meet this need of the decision mechanism and employees. Therefore, establishing and operating records management systems with high application quality have an indispensable place in strategic plans. However, as important as establishing this system is to operate it in a sustainable way. Making of a records management policy is as much an important factor in ensuring this as qualified personnel and a good software. Policy-making is an indicator of strength for employees, and it also underlines the importance of record management in the organization. Thus, the value of the service provided is revealed.

This study considers a well-prepared policy document to play a key role for the electronic records management program. This document sets minimum conditions for the system to function. The rules are explained for records management experts to act in accordance with these conditions. The terms and conditions described include access to documents, storage conditions, quality equipment, professional qualifications, strategic goals and vision values.

It is extremely important to explain the qualifications of those who will act as records managers in the policy document. Because for the effective management of institutional records in an organization the right people must be employed. Explaining the characteristics of professionals in the policy document will also help extract non-specialists.

The lack of policy indicates that there is no effective decision on managing documents in organizations. In institutions guidelines and instructions describing records management functions can be found. However, these may not work like a policy document. In other words, these procedures may not be perceived as the manager's instruction. Therefore, their impact factor on employees may not be as much as a policy text. Regulatory arrangements explain the work processes to the employees. The policy shows that records management is adopted as the corporate culture and the implementation process is monitored by the top manager.

An important factor in the adoption of a work as a corporate culture is that leaders take initiative and take a determined stance. A number of applications in institutions can be taken to some stage with personal initiatives and special efforts; however, ensuring its permanence is highly related the leader committing him or herself to the work. It is not enough to simply verbally declare this commitment; this commitment must be recorded in a written document. Developing policy in records management means that the top decision-making mechanism presents the issue, assumes responsibility and guarantees to provide all kinds of financial support. This process is to contract with records management.

Until recently, the records management applications in Turkey were seen as a wide range of archive studies. In recent years, it is known that it has taken its place in the field of

information management and e-government with the effect of information technologies. Due to the emergence of the electronic records and also the intense digitization in organizations, it has been included in the scope of information technology. For this reason, the procedures considered for records management applications have recently started being discussed at a higher level, such as information management. The study concludes that it was more preferred to make either an information management strategy or an information security policy, including records management. For this reason, it is believed that records management policies remain in the shadow of the information management strategy and cannot stand out as their own specific field. It is understood that in order for records management to be accepted as having institutional value in the organization, it should be prepared as a separate policy other than information management.

It is important to determine institutional values in the development of organizational culture. Electronic records management services should also be considered as a value within the scope of the institution's e-transformation. A policy being made indicates that everyone, from the top decision mechanism to the office worker, has adopted the records management applications as a common value. It should be demonstrated with an independent policy document to be published that document management services as well as many institutional values have vision value for the organization.

Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi Sürecinde Okuma Alışkanlığının Propaganda Posterlerinde Sunumu

The Presentation of Reading Habit in the Propaganda Posters Shaped during the Chinese Culture Revolution in the People's Republic of China

Mehmet Ali Gazi*, Caner Çakı**, Mehmet Ozan Gülada*** ve Gül Çakı****

Öz

1966-1976 yılları arasında gerçekleşen Çin Kültür Devrimi (ÇKD), Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) toplumsal ve kültürel yaşamında derin izler bırakmaktadır. Çin Komünist Devrimi'ne ve Mao'nun liderlik kültürüne zarar vereceğine inanılan eserler tahrip edilmektedir. Kızıl Muhafızlar'ın (红卫兵) ön planda olduğu devrimde, kütüphaneler ve üniversiteler basılmakta, "eski toplumu" temsil eden yayınlar yakılmaktadır. Ülkede eski ve klasik eserler yasaklanmakta, onların yerine devrimi yücelten yayınları ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca Çin halkının, Başkan Mao'nun Sözleri (毛主席语录) adlı kitabı okuması teşvik edilmektedir. Devrim sırasında posterler etkili birer propaganda aracı olarak kullanılmakta ve posterler üzerinden Çin halkının neyi okuyup neyi okumaması konusunda mesajlar verilmektedir. Çalışmada propaganda posterleri üzerinden ÇHC'de ÇKD ile birlikte okuma alışkanlığının ne yönde şekillendiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmada kota örnekleme kullanılarak belirlenen 9 propaganda posterleri, Fransız dilbilimci Roland Barthes'ın kavramları özelinde göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Posterlerde Çin halkının kültürel yönden bir mücadele yaşadığı anlatılmakta, bu mücadeleden de Mao ve devrimi öven yayınları okumasıyla üstün gelebileceği belirtilmektedir. Bu şekilde Mao ve devrime bağlı bireylerin oluşmasının amaçlandığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çin kültür devrimi; okuma alışkanlığı; Çin Halk Cumhuriyeti; propaganda; Mao.

* Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü. E-posta: maligazi@gmail.com

Assistant Prof. Malatya Turgut Özal University Department of Visual Communication Design

** Araş. Gör. İnönü Üniversitesi, İletişim Bilimleri ABD. E-posta: caner.caki@inonu.edu.tr

Research Ass. Inonu University Department of Communication Sciences

*** Öğretim Görv., Malatya Turgut Özal Üniversitesi Akçadağ MYO. E-posta: mehmet.guldada@ozal.edu.tr

Prelector. Malatya Turgut Özal University Akçadağ Vocational High School

**** Bağımsız Araştırmacı, Maltepe Üniversitesi, Dr. Öğrencisi. E-posta: gulcaki06@hotmail.com

Independent Researcher, Maltepe University Ph.D Student

Abstract

The Chinese Cultural Revolution (CCR), which took place between 1966-1976, engraved in the social and cultural life of the People's Republic of China (PRC). Publications believed to harm the Chinese Communist Revolution and Mao's leadership cult were destroyed. In the revolution where the Red Guards (红卫兵) were at the forefront, libraries and universities were attacked and the publications representing the "old society" were burned. Ancient and classical works were banned in the country and publications promoting the revolution were brought to the fore. In addition, the Chinese people were encouraged to read Quotations from Chairman Mao Tse-tung (毛主席语录). During the revolution, posters were used as an effective propaganda tool and messages were given on the posters about what the Chinese people should read and not. It was aimed to reveal the direction of reading habit with CCR in PRC through propaganda posters in the study. 9 propaganda posters determined using the quota sample were analyzed using the semiotics method in terms of the concepts of French linguist Roland Barthes. It was stated that the Chinese people experienced a cultural struggle and this struggle could be overcome by reading publications that praise Mao and the revolution. In this way, it was revealed that it was aimed to form individuals loyal to Mao and the revolution.

Keywords: *Chinese cultural revolution; reading habit; People's Republic of China; propaganda; Mao.*

Giriş

5 Ağustos 1966 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Çin Kültür Devrimi (ÇKD) olarak bilinen süreçte on yıllık kaos, toplumsal karışıklık ve siyasi mücadele dönemine girmektedir. Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) başkanı Mao Zedong tarafından başlatılan hareket, siyasi rakipleri geri plana çekmek ve 1949 Komünist Devrimi'nin güçlü ruhunu geri getirmeyi amaçlamaktadır (Powell ve Wong, 1997, s. 77). Diğer yandan devrim ÇHC'nin gelişimi üzerinde yıkıcı ve derin bir etki meydana getirmekte, ülke çapında kargaşaya, Çin okullarının ve üniversitelerinin kapatılmasına ve Çin'in kültürel ve tarihi mirasının tahrip edilmesine yol açmaktadır (Brown, 2007, s. 173). Devrim sırasında Mao'nun liderlik kültürünü güçlendiren ve karşı devrimci revizyonist gruplara karşı olan yoğun bir propaganda faaliyeti gerçekleşmektedir. Bu aşamada insanların tutum ve davranışlarının yönlendirilmesinde propaganda faaliyetlerinde (Avcı, 2018, s. 75) resim sanatından etkili bir şekilde yararlanılmaktadır. ÇKD'nin en kalıcı resimlerinden bazıları poster sanatlarında oluşmakta ve propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Posterlerdeki propaganda sanatı bir kampanya aracı ve kitle iletişim aracı olarak kullanılmakta ve çoğu zaman insanlar için önde gelen bilgi kaynağı olarak hizmet etmektedir. Çok sayıda poster üretilmekte, geniş çapta yayılmakta ve ideolojik mesajlar kitlelere posterler üzerinden ulaştırılmaktadır. Posterler kamusal alanlarda ve fabrikalarda duvarlara asılmaktadır. Propaganda amaçlı hazırlanan posterler, ÇKD için büyük öneme sahip olmaktadır. Posterler üzerinden devrime ait ideolojik mesajlar kitlelere benimsetilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan biri de Çin halkının doğrudan okuma alışkanlığını şekillendiren ideolojik mesajlardır. Posterler yoluyla Çin halkının hangi yayınları okuması, hangi yayınlardan uzak durması anlatılmakta ve insanların devrimi yücelten yayınlara yönelmesi amaçlanmaktadır.

ÇKD'yi ana hatlarıyla inceleyen uluslararası alanda pek çok akademik çalışma bulunmaktadır (MacFarquhar, 1974; Ahn, 1976; Lee, 1978; Dittmer, 1982; Barnouin ve Yu, 1993; Lu, 2004; Clark, 2008; Jian, 2015). Diğer yandan pek çok farklı konu özelinde de ÇKD'yi ele alan akademik çalışma mevcuttur. Gerçekleştirilen akademik çalışmaların önemli bir bölümünde ÇKD, eğitim boyutunda incelenmiştir (Swetz, 1973; Sobhe, 1982; Deng ve Treiman, 1997; Meng ve Gregory, 2002; Song, 2009; Giles vd., 2019). Diğer akademik çalışmalarda; Gittings (1966) ve Joffe (1973), ordu; Dirlik (1991), anarşizm; Gao (1994), Maoçu söylem; Walder (1994) ideoloji ve politika; Zhang ve Schwartz (1997), Konfüçyüs; Roberts (2004), cinsiyet; Bryant (2005), müzik; Gao (2008), Mao; Yang ve Suchan (2009) ve Croizier (2010), sanat özelinde ÇKD'yi ele almıştır.

ÇKD'nin Çin toplumu üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda; Gold (1985), Çin'de kişisel ilişkiler; Huang (1995), kırsal sınıf mücadelesi; Zang (2000), aile yaşamı; Andreas (2002), siyasi ve kültürel mücadele; Jin vd. (2006), cinsiyet ve emek konusu; Andreas (2007), kitlelerin harekete geçirilmesi; Huang (2007), çağdaş Çin edebiyatı; Han (2008), kırsal yaşamda değişim; Xu (2011), çocukların sunumu; Guoqiang ve Walder (2011), yerel politika; Perry (2018), proleter iktidarı; Berry (2004) ve McGrath (2010), Çin sineması özelinde incelemede bulunmuştur.

Çin Kültür Devrimi'ni posterler üzerinden inceleyen akademik çalışmalar da bulunmaktadır (Powell ve Wong, 1997; Benewick vd., 1999; Xing-Hua, 2005; Cushing ve Tompkins, 2007).

ÇKD ile ilgili literatür incelendiğinde, devrimi farklı konulardan ele alan çok sayıda çalışmanın olduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışmada ÇHC'de okuma alışkanlığının ne yönde şekillendirildiği ve aynı zamanda ÇKD'de Mao'nun liderlik kültürünün, okuma alışkanlığının şekillenmesinde ne yönde kullanıldığı incelenmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular ışığındaki aşağıdaki sorulara yanıt aranması amaçlanmaktadır;

- Çin halkı okuma alışkanlığı bağlamında posterlerde ne şekilde sunulmaktadır?

-Posterlerde okuma alışkanlığıyla ilişkili hangi mitler (destansılaştırılan söylemler) oluşturulmaya çalışılmaktadır?

- Posterde hangi metonimlere¹ yer verilmektedir?

- Mao'nun liderlik kültürünün ÇHC'de okuma alışkanlığının şekillenmesindeki rolü nedir?

Çalışma, Çin'in yakın tarihine ışık tutması ve ÇKD'nin Çin'in okuma alışkanlığının şekillenmesindeki rolünü açıklaması bakımından önem taşımaktadır. Bu şekilde ideolojik kökenli devrimlerin, kitlelerin okuma alışkanlıkları üzerinde ne gibi etki bırakabileceğinin açıklanması amaçlanmaktadır.

Çin Kültür Devrimi'ne Genel Bakış

1 Ekim 1949 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulmasıyla, Sovyetler Birliği (SSCB) ile birlikte dünyanın ikinci büyük komünist devleti ortaya çıkmaktadır. ÇHC'nin kurulduğu ilk yıllarda iki ülke karşılıklı olarak birbirlerini desteklemekte ve Batı Blok'u ülkelerine karşı ortak hareket etme eğiliminde olmaktadır. Buna karşılık 1953 yılında SSCB

¹ Metonimi, aralarında belirli bir ilişki bulunan iki kavramdan birinin diğeri yerine kullanılmasını ifade etmektedir. Bir parçanın bütünü temsilinde metonimi kavramı ön plana çıkabilmektedir (Guiraud, 2016, s. 146).

Komünist Parti Genel Sekreteri Joseph Stalin'in ölümünden ve Nikita Kruşçev'in yeni Genel Sekreter olmasından sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde gergin bir döneme girilmeye başlanmaktadır. Kruşçev'in iktidarıyla birlikte başlayan destalinizasyon süreci, ÇKP lideri Mao Zedong tarafından desteklenmemektedir. Diğer yandan Kruşçev'in Marksizm-Leninizm'in çizgisinden uzaklaştığı, Sovyetler Birliği'nde revizyonizmin gerçekleştirildiği ve Marksist-Leninist temelli ülke politikasında değişikliğe gidildiği savunulmaktadır. Bu aşamada Mao, doğrudan Sovyetler Birliği'ndeki revizyonizme karşı hareket etmeye başlamaktadır. Sonuç olarak ÇKP, Çin-Sovyet ittifakının tarihinde kritik bir dönüm noktası haline gelen Moskova'yı alenen eleştirmeye karar vermektedir (Shen ve Xia, 2011, s. 862). Kruşçev 1964 yılında istifa etse de, Çin-Sovyet çatışmaları daha da derinleşmekte ve açık düşmanlık ve askeri çatışmalara sürüklenmektedir (Li, 2011, s. 388). Çin-Sovyet ayrışması uluslararası komünist hareket içinde bölünmeye neden olmaktadır (Marku, 2020, s. 813).

Mao, Sovyetler Birliği ile yaşadığı siyasi mücadelenin dışında ülke içerisinde de kendisine karşı olaşabilecek muhalefetin önünü kesmek ve iktidarını kuvvetlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. ÇHC'de muhalefetin önlenmesine yönelik çalışmalar, 1966 yılında Çin Kültür Devrimi'nin (ÇKD) başlamasına yol açmaktadır. 1966-1976 yılları arasında gerçekleşen ÇKD sırasında (Deng ve Treiman, 1997, s. 391; Jin vd., 2004, s. 544), Marksist-Leninist fikirlerin ve Maoizm'in ülkede güçlenmesini sağlamak ve partiye, hükümete, orduya ve kültürel alana sızdığı iddia edilen karşı devrimci revizyonistlerin tasfiye edilmesine çalışılmaktadır. Bütün bunlar proleter devrimi ve bürokratik ve neo-kapitalist yapılara karşı mücadele adına gerçekleşmektedir (Heberer, 2009, s. 165). Tüm bu süreçte 1966-1967 yılları arasında, ÇKD'nin ilk aşamasında Mao tarafından seferber edilen ve yönlendirilen kitlesel öğrenci liderliğindeki paramiliter gruplar olan Kızıl Muhafızlar (红卫兵) ön plana çıkmaktadır.

Devrim sırasında yaşanan gelişmelerde üst düzey liderler iktidardan uzaklaştırılmakta, aynı zamanda ÇKP'nin tüm ulusal bürokrasisi tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Parti kadrosundan sorumlu, Organizasyon Departmanı (中国共产党中央委员会组织部) fiilen sona ermektedir. Kültür Devrimi Grubu (KDG), ideolojisini yaymak ve halk desteğini toplamak için öne plana çıkmaktadır. Propaganda Dairesi'nin üst düzey yetkilileri görevden alınmakta ve birçok işlevi KDG'ye devredilmektedir. 1966'dan 1969'a kadar ÇKD şiddet içinde gelişmektedir (Lester, 2005, s. 100). Ayrıca 1968 yılında Mao "Kırsal Yol Hareketi"ni başlatmaktadır. Kentli gençlerin büyük bir kısmı, devletin politikasının bir sonucu olarak kırsal bölgelere gitmek zorunda kalmaktadır (Xie vd., 2008, s. 686). Daha önce Kızıl Muhafız üyesi olan birçok öğrenci, hareketi ve Mao'nun vizyonunu desteklemiş, dolayısıyla bu hareket, kısmen Kızıl Muhafızları şehirlerden kırsal bölgelere taşımının bir yolu halini almaktadır. Bu süreç, devrimci ideolojinin coğrafi olarak Çin'e yayılmasına da hizmet etmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Çin Kültür Devrimi'yle Şekillenen Okuma Alışkanlığı

Devrim, siyasetin dışında doğrudan Çin eğitim yapısı üzerinde de etkili olmaktadır. Devrim sırasında Pekin Üniversitesi yönetimine karşı başlatılan partiye karşı çıkma ve revizyonizmi iletme suçlamaları, Çin'deki tüm eğitim kurumlarında kalıcı bir dalgalanma etkisi oluşturmaktadır. Her yerde öğrenciler, kendi okullarının parti kuruluşlarına karşı ayaklanmaya başlamaktadır. Yaşanan bu süreç ülke çapında ilk ve ortaokullarında derslerin iptal edilmesine

yol açmaktadır. Devrime geniş katılım, şehirlerdeki gençler için örgün eğitimin aksamasına neden olmaktadır (Lin, 2013, s. 173). Öğrencilerin, devrimi anlayabilmesi planlanmış, böylece gerek Mao'ya gerekse de rejime olan sempatinin artması amaçlanmıştır (Çakı ve Dündar, 2019, s. 21). Ayrıca Mao'nun resimlerini taşıyan ve rakiplerine karşı sloganlar atan göstericiler caddelerde ortaya çıkmaktadır. ÇKD sırasında, Mao düşüncesi, Çin'deki her şeyin merkezi etkin rehberi haline gelmektedir. Birçok üniversite öğrencisi çeşitli Kızıl Muhafız organizasyonlarına katılmaktadır (Chang, 1974, s. 187). Kızıl Muhafızlar'ın yetkisi ordunun, yerel polis yetkililerinin ve genel olarak kanunun yetkisini aşmaktadır. Çok sayıda eski bina, eser, antika, kitap ve resim Kızıl Muhafızlar tarafından tahrip edilmektedir. ÇKD'nin bir sonucu olarak Çin'deki geleneksel Çin kültürü ve kurumlarının statüsü de ciddi şekilde zarara uğramakta ve birçok geleneğin uygulaması zayıflamaktadır.

ÇKD'nin başlangıcında okullar bir süre kapalı kalmaktadır (Wang vd., 2013, s. 1001). Çin'deki kentsel bölgelerdeki tüm ilkokullar 2 ila 3 yıl süreyle kapatılmakta ve orta ve üçüncü düzey kurumlar önemli bir süre kapalı olmaktadır. Hiçbir öğretim yapılmamakta ve yeni öğrenci alınmamaktadır. Bazı okullar 1968-69 yıllarında yeniden açılmakta böylece 1966-68 yıllarında ilkokulu bitirenler liseye devam edebilmektedir ve 7-9 yaş arası çocuklar ilkokula başlamaktadır. Bununla birlikte, öğretmenlerin standart müfredatı takip etmelerine izin verilmemekte ve öğrencilerden Mao'nun düşüncesini incelemeleri ve köylülerden ve işçilerden çiftçilik ve el emeğini öğrenmeleri istenmektedir. Öğrenciler okul zamanlarının çoğunu el işi yapmak için fabrikalara ve kırlara giderek geçirmektedir (Zhang vd., 2007, s. 632).

ÇKD'de okuma alışkanlığının şekillenmesindeki en büyük eylemlerden biri Kırmızı Kitap'ın (diğer adıyla Küçük Kırmızı Kitap) ön plana çıkarılmasıdır. Devrim sırasında Çin'de okuma alışkanlığının şekillenmesinde belki de en etkili olan süreç Kırmızı Kitap'a yönelik gerçekleştirilen propaganda faaliyetleri olmaktadır. En popüler sürümler, kolayca taşınabilen ve parlak kırmızı kapaklarla ciltlenen küçük boyutlarda basılmakta ve böylece uluslararası alanda genellikle *Küçük Kırmızı Kitap* olarak tanınmaktadır. Asıl adıyla *Başkan Mao'dan Seçme Sözler* (毛主席语录) olan Kırmızı Kitap, doğrudan Mao'dan gelen alıntılarını içermektedir. Mao, devrimi, "revizyonistler" ve "kapitalistler" tarafından tehdit edildiğine inandığı komünizmin ideolojik saflığını yeniden kurmak ve buna göre Mao Zedong Düşüncesi'ni yeniden oluşturmak için kullanmak istemektedir (Zhouxiang, 2016, s. 569). Bu açıdan Kırmızı Kitap Mao'nun kitlelere düşüncelerini aktarmasında önemli bir araç olmaktadır. Milyonlarca kopya basılan kitabın Çin halkı tarafından okunması ve içinde barındırdığı ilkelerin Çin halkının yaşamında rehber olarak kullanılması amaçlanmaktadır. ÇKP'nin propaganda sanatçıları tarafından oluşturulan afiş ve resimlerde, gülümseyen ya da kararlı görünen pek çok karakter, elinde kitabın bir kopyasıyla ön plana çıkarılmaktadır. Devrimin sona ermesinden sonra kitabın önemi önemli ölçüde azalmakta ve Mao'nun alıntılarının yüceltilmesi, liderlik kültürü olarak değerlendirilmektedir.

Devrim, parti içinde, hükümette, orduda, entelektüeller arasında burjuva fikirlerini savunanları etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Kızıl Muhafız mitinglerinde *dört eski*'nin yok edilmesi çağrısında bulunmaktadır; yani eski adetler, kültürler, alışkanlıklar ve fikirler (Xiuyuan, 1994, s. 534). "Dört Eski" kampanyası kapsamında şehir sokaklarına ve yerlere yeni adlar verilmektedir. Kızıl Muhafız faaliyetlerinin diğer yönleri, özellikle kültür alanlarında daha sert olmaktadır. Ülke genelinde çeşitli tarihi yerler tahrip edilmektedir. Tarihi

ve yabancı metinlerle dolu kütüphaneler yok edilmekte, kitaplar yakılmaktadır. ÇKD, eğitim kurumlarına yaptığı gibi, Çin kütüphanelerine neredeyse onarılamaz zararlar vermektedir (Ting, 1981, s. 430). İnsanların eski alışkanlıklarından uzaklaşması istenmekte, Mao'nun düşüncelerinin egemen olduğu yeni bir Çin toplumunun oluşmasına çalışılmaktadır. Bu aşamada Kırmızı Kitap, Çin halkının okuması gereken temel eser olarak sunulmaktadır.

Devrim sırasında Mao ve sosyalizm karşıtı yayınlar sert bir şekilde eleştirilmektedir. Ayrıca *eski kültür*'ün alıcıları ve yayıcıları olan yazarlar, sanatçılar ve entelektüeller kapsamlı bir şekilde geri plana çekilmektedir. Ülkede Mao'ya ve devrime karşı muhalif olabilecek her türlü yayın yasaklanmakta ve tehdit olarak sunulan bu yayınların insanlar tarafından okunmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Yüzyıllar boyunca öğretim materyali olarak kullanılan Konfüçyüs klasikleri de dahil olmak üzere eski Çin metinleri, *dört eski*'ye ait oldukları için hedef haline gelmektedir (Leung ve Wang, 2012, s. 51). Bu kitaplara alternatif olarak doğrudan Kırmızı Kitap ve Marksist-Leninist öğretiler içeren kitapların okunması teşvik edilmektedir. Bu yönüyle devrim, Çin halkının okuma alışkanlığı üzerinde etkili olmakta ve onların neyi okuyup neyi okumaması gerektiği konusunda doğrudan müdahalede bulunabilmektedir. İnsanların devrimi yücelten ve Mao'nun düşüncelerinin ve liderlik kültürünün güçlenmesini sağlayacak eserleri okuması istenmektedir. Mao'nun düşüncelerinin okunması teşvik edilerek, Çin halkının Mao'nun düşüncelerinden dışarı çıkmaması amaçlanmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği'nde yaşanan revizyonist dalganın Çin'e ulaşmasının önüne geçilmeye çalışılmakta, bu açıdan karşı devrimci revizyonist yayınların Çin halkı tarafından okunmasına karşı çıkılmaktadır. Çin halkının, Sovyetler Birliği'ndeki revizyonist etkiden korunması için yine *Kırmızı Kitap*'in okunması teşvik edilmektedir.

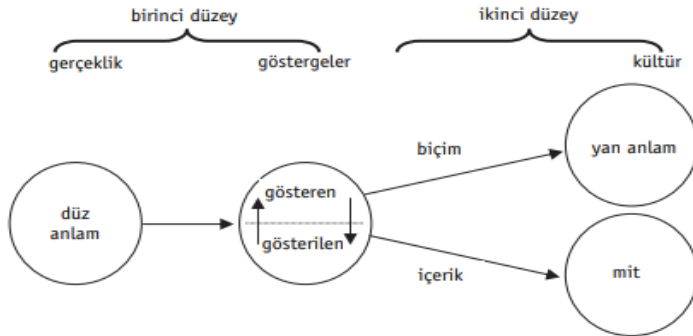
Kırmızı Kitap'ın Çin halkı tarafından okunmasının teşvik edilmesi ile okuma alışkanlığı arasında doğrudan ilişki kurulamayabilir. Buna karşılık Çin halkının hem kitap okuması teşvik edilmekte hem de ne okuması gerektiği konusunda söylemde bulunmaktadır. Çin'de gelecek nesillerin Kırmızı Kitap'ı hayatlarının önemli bir parçası olarak algılamalarına, Kırmızı Kitap'ın rehberliğinde daha müreffeh bir yaşama kavuşacaklarına inanmalarına çalışılmaktadır. Bu süreç Çin halkının Kırmızı Kitap'da yer alan söylemleri günlük hayatlarında uygulamalarına ve Kırmızı Kitap'a muhalif olan kitaplardan uzak durmalarına neden olabilmektedir. Bu şekilde Kırmızı Kitap ve devrimi yücelten kitapların okunması teşvik edilerek dolaylı olarak Çin halkının okuma alışkanlığı kazanmasında etki oluşturulduğu söylenebilmektedir.

Yöntem

ÇKD sırasında okuma alışkanlığı üzerinde etkili olan tüm propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Nitekim posterler ÇKD'nin propaganda faaliyetlerinde etkili bir şekilde kullandığı kitle iletişim araçlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır (Arıca, 2019, s. 394; Karaca vd., 2020, s. 1143). Çalışmada gerçekleştirilen kapsamlı araştırma sonucunda konuyu ele alan 30 propaganda posterine Şanghai Propaganda Posterleri Sanat Müzesi'nden ulaşılmaktadır (IISH, 2020). 30 propaganda posterini içerisinden kota örnekleme kullanılarak belirlenen 8 propaganda posterini çalışmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Örnekleme olarak belirlenen propaganda posterleri, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilim yöntemi kullanılarak analiz edilmektedir. ÇHC'de propaganda posterleri üzerinden inşa edilmek

istenen algı, Fransız dilbilimci Roland Barthes'ın göstergebilim anlayışı çerçevesinde incelenmektedir.

Göstergebilim, göstergeleri inceleyen (Guiraud, 2016, s. 17) ve 20. yüzyılda popüler olan bir bilim dalıdır (Gülada, 2019, s. 1086). Gösterge ise bir kavramın başka bir kavramı tanıtmak veya temsil etmek amacıyla kullanılmasıdır (Rifat, 2013, s. 97). Göstergebilim alanındaki çalışmalar 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmakta ve göstergebilim, ikinci yarısında da sosyal bilimler alanında önemli bir yöntem haline gelmektedir. Göstergebilim, dilbilimciler Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'in çalışmalarıyla bilim haline gelmektedir. Barthes, göstergebilim çalışmalarında Saussure'ün etkisinde kalmakta ve Saussure'ün gösteren² ve gösterilen³ kavramlarını Anlamlandırma Modeli'ne eklemektedir. Barthes, her iki kavramın yanında göstergebilimi açıklarken düz anlam⁴, yan anlam⁵ ve mit⁶ kavramlarına da atıfta bulunmaktadır (Şekil 1). Barthes'ın kuramında düz anlam ve yan anlam olmak üzere anlamlandırmanın iki boyutu olmaktadır (Kalkan Kocabay, 2008, s. 34; Sığırcı, 2016, s. 73). Barthes, yan anlamların kültürlere özgü olduğunu açıklamakta, bu nedenle yan anlamların kültürden kültüre farklılaşabileceğini belirtmektedir. Benzer şekilde mitlerin de kültüre özgü olduğunu ve kültür içerisinde oluştuğunu ileri sürmektedir. Toplumda egemen olan gücün mitlerin oluşmasında etkili olduğu savunulmaktadır. Barthes, kültürel olanın doğallaştığı bir sürecin olduğunu belirtmektedir (Barthes, 2017, s. 18). Diğer bir deyişle toplum içerisinde egemen güç tarafından oluşturulan mitler üzerinden neyin doğru neyin yanlış, kimin dost kimin düşman olduğu belirlenmektedir. Barthes, pek çok şeyde iktidarın varlığının hissedildiğini açıklamaktadır (Barthes, 2015, s. 45). Bu aşamada medyanın kontrolünü elinde bulunduran egemen güçler, ideolojik söylemlerini kitle iletişim araçları yoluyla toplumda hakim kılmaya çalışabilmektedir.

Şekil 1. Roland Barthes'ın Anlamlandırma Modeli (Kaynak: Fiske, 2017, s. 186).

² Gösteren (signifier), bir kavramın herkes tarafından kabul gören ilk anlamını ifade etmektedir (Kalkan Kocabay, 2008, s.16).

³ Gösterilen (signified), bir kavramın uzlaşısı sonucunda ortaya çıkan ilk anlamının dışındaki ikinci anlamı açıklamaktadır (Kalkan Kocabay, 2008, s. 16).

⁴ Düz anlam (denotation), göstergenin algılanan ilk anlamını tanımlamaktadır (Sığırcı, 2016, s. 73).

⁵ Yan Anlam (connotation), kavramların kültürden kültüre değişen, diğer bir deyişle kültüre özgü anlamlarını tanımlamaktadır (Sığırcı, 2016, s. 74).

⁶ Mit, kültürlerin çevresinde yaşanan olayları açıklama çabasının ürünü olan düşünceleri tanımlamaktadır (Fiske, 2017, s. 185).

Çalışma kapsamında ÇHC'de propaganda posterleri üzerinden Çin toplumunda okuma alışkanlığının şekillenmesinde hangi mesajların verildiği ve hangi algıların oluşturulduğu Anlamlandırma Modeli üzerinden ele alınmaktadır. Bu açıdan çalışmada örneklem olarak belirlenen propaganda posterleri ilk olarak düz anlam kavramı üzerinden ele alınmakta, daha sonra yan anlam ve mit kavramları⁷ ışığında analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular ışığında ÇHC'de ÇKD'nin okuma alışkanlığı üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında "Kızıl Bayrak", "Köylüler", "Kızıl Çiçekler", "Mücadele", "Kitleler", "Geçmiş", "Çobanlar", "Mao" ve "Tarih" konulu propaganda posterleri göstergebilimsel açıdan analiz edilmektedir.

"Kızıl Bayrak" Konulu Propaganda Posterleri

1967 yılına tarihlenen "Kızıl Bayrak" konulu propaganda posterinin kim tarafından hazırlandığına yönelik bilgiye ulaşılamamaktadır. Düz anlam boyutunda ele alındığında posterin merkezinde devasa boyutta resmedilen biri kadın üç kişi görülmektedir. Posterde yer alan erkeklerden birinin üzerinde asker üniforması, diğerinin üzerinde ise işçi tulumu bulunmaktadır. Resmedilen üç kişinin de elinde birer kitap olduğu görülmekte, asker üniforması içerisindeki kişinin elindeki kitabı havaya kaldırdığı yansıtılmaktadır. Üç kişinin önünde biri yere düşmüş ve biri yerde bulunan iki kişi ve çevrelerinde kitapların olduğu resmedilmektedir. İşçi tulumu giyen kişinin yumruğuyla, kadının ise sağ işaret parmağıyla önündeki iki kişiyi ve yayınları hedef aldığı aktarılmaktadır. Posterin fonunda kırmızı renk kullanılmakta, görsel kodlar içerisinde de posterde yer alan kişiler kararlı bir duruşla sunulmaktadır.

Poster 1. "Kızıl Bayrak" Konulu Propaganda Posterleri⁸ (Kaynak: IISH, 2020).

⁷ Barthes'ın mit kavramı çalışma kapsamında destansallaştırılan söylem olarak ele alınmaktadır.

⁸ Posterde "Mao Zedong Düşüncesinin büyük kırmızı bayrağını yüksek tutun - karşıdevrimci revizyonist edebiyat ve sanat çizgisini tamamen parçalayın (高举高举毛泽东思想伟大红旗 - 彻底砸烂反革命修正主义文艺路线)" yazmaktadır.

Tablo 1
"Kızıl Bayrak" konulu propaganda posterini

Düz anlam	İnsanların mücadelesi
Gösteren	İnsanlar
Gösterilen	Mücadele
Yan anlam	Çin halkının karşı devrimci revizyonist yayınları okumaması
Metonimi	Çinli siviller ve Çin askeri
Destansallaştırılan Söylem	Mao ve politikalarına karşı yayınların okunması, devrime zarar verir

Yan anlam açısından incelendiğinde posterde yer alan kişilerin giydikleri kıyafetlerden Çin halkının, yerde bulunan kişilerin de posterdeki yazılı kodlardan Mao'ya ve devrime muhalif unsurların metonimi oldukları ortaya konulmaktadır. Posterde asker üniforması giyen kişi Çin ordusunun, yerel kıyafetler içerisindeki kadın Çinli sivillerin ve işçi tulumu içerisindeki erkek de Çin'de çalışan sınıfın metonimi olarak ön plana çıkarılmaktadır. Diğer yandan posterdeki Çin halkının metonimi olarak kullanılan kişilerin, diğer iki kişiye göre devasa gösterilmesi Mao taraftarlarının Mao muhaliflerine karşı çok daha güçlü olduğu algısını oluşturmaktadır. Bu şekilde Mao'nun politikalarının geniş kitleler tarafından desteklendiği mesajı verilmektedir. Posterin fonunun kırmızı renkte olması, Çin'deki Çan Kay Şek liderliğindeki milliyetçi güçlere karşı kazanılan kızıl devrimi simgelemektedir. Posterde yer alan her üç kişinin de elinde tuttuğu kitabın Başkan Mao'nun Sözleri adlı kitap olduğu algısı oluşturulmaktadır. Çin halkını temsil eden üç kişinin elinde Başkan Mao'nun Sözleri adlı kitabı tutması ve Mao'ya ve devrime muhalif olarak nitelendirilen yayın ve kişilere karşı davranışları ile Mao ve politikalarına karşı her türlü yayına kitlelerin karşı çıktığı mesajı verilmektedir. Devrimin varlığını sürdürebilmesi için de insanların Mao ve devrimi destekleyen yayınları okuması teşvik edilmektedir. Posterdeki yazılı göstergeler de doğrudan Mao ve devrime karşı olan kitaplara yönelik nefret söylemine yönelmekte ve bu tür kitapların okunmasının bir suç olarak algılanmasına yol açılmaktadır. Bu açıdan posterdeki görsel ve yazılı kodlar "Mao ve politikalarına karşı yayınların okunması, devrime zarar verir" şeklinde destansılaştırılan söylemin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Posterdeki görsel göstergeler doğrudan ÇKD sırasında Mao ve politikalarına karşı olan ve zararlı olarak nitelendirilen kitapların yok edilmesini teşvik edici nitelik taşımaktadır.

"Köylüler" Konulu Propaganda Posterini

1969 yılında hazırlanan "Köylüler" konulu propaganda posterini, Sichuan Sanat Akademisi Devrimci Komitesi (四川美术学院革命委员会供稿) tarafından yapılmaktadır. Düz anlam açısından incelendiğinde posterin merkezinde bir kız çocuğu, bir erkek çocuğu ve bir yetişkin erkeğin resmedildiği görülmektedir. Posterde yer alan her üç kişinin de güldüğü ve Mao'nun resmi bulunan rozetler taktığı aktarılmaktadır. Yetişkin erkek ile erkek çocuğun ellerinde

kitapların bulunduğu yansıtılmaktadır. Posterin fonunda nehir, dağ ve güneş görselinin yanında, Mao'nun resmini taşıyan kitleler resmedilmektedir.

Poster 2. "Köylüler" Konulu Propaganda Poster⁹ (Kaynak: IISH, 2020).

Tablo 2
"Köylüler" konulu propaganda posterⁱ

Düz anlam	Köylü ve gençlerin kitap tutması
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Maoizm
Yan anlam	İnsanların Mao'nun düşüncelerini okuduğu
Metonimi	Çinli köylü ve öğrenciler
Destansallaştırılan Söylem	Çin halkı, Mao'nun düşüncelerini öğrenmeyi sever

Yan anlam boyutunda ele alındığında posterde yer alan iki çocuğun Çinli öğrencilerin, yetişkin kişinin ise Çin'de kırsal alanda yaşayan Çinlilerin metonimi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde ÇKP'nin Çinli gençleri dağlara ve köylere gönderdiği programların konu edinildiği anlaşılmaktadır. Programlar kapsamında Çin'de eğitim alan gençlerin köylere gitmesi teşvik edilmekte ve gittikleri köylülerde yaşayanlar ile bilgi alışverişinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu şekilde Çinli köylülerin, Çinli gençlerin eğitim ve bilgisinden yararlanması, Çinli gençlerin de kırsal alanlarda yaşamasının teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Posterde her üç kişinin de elinde *Kırmızı Kitap*'ı tutması ve göğüslerinin üzerinde Mao'nun resminin bulunduğu rozetleri takmaları, doğrudan Çin halkının Mao'nun düşüncelerini benimsediği mesajını vermektedir. Diğer yandan posterin arka planında kitlelerin Mao'nun resmini taşıması da benzer şekilde Mao'nun kült liderliğini güçlendirmektedir. Posterde yer alan tüm bu görsel göstergeler "Çin halkı, Mao'nun düşüncelerini öğrenmeyi sever" şeklindeki destansallaştırılan söylemin oluşmasına yol açmaktadır. Posterde ülke genelinde insanların

⁹ Posterde "Eğitilmiş gençler, Yoksul ve Aşağı-Orta köylülerden yeniden eğitim almak için kırsal bölgeye gitmelidir! (知识青年到农村去，接受贫下中农的再教育!)" yazmaktadır.

Mao'nun düşüncelerini ve devrimi yücelten kitapları okuduğuna yönelik genel bir algı oluşturulmakta ve bu şekilde Mao'ya ve devrime muhalif yayınların marjinalleştirilerek etkisiz hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Hem eğitim olarak köylere giden gençlerin hem de köylülerin Mao ve devrimi öven yayınları okumaları, Mao ve devrim karşıtı kitaplardan uzak durmaları hedeflenmektedir. Genel çerçevede Mao ve devrimi öven kitapları okuyan Çinliler toplum genelinde ideal bireyler olarak sunulmaktadır.

"Kızıl Çiçekler" Konulu Propaganda Posteri

Shanxi Eyaleti Devrimci Komitesi Siyasi Çalışma Grubu'nun Kültür ve Eğitim Ofisi'nin katkılarıyla hazırlanan "Kızıl Çiçekler" konulu propaganda posteri, 1970'li yılların başları olarak tarihlenmektedir. Düz anlam boyutunda ele alındığında posterde Mao'nun resmi altında ellerinde kırmızı kitap bulunan, farklı kültürlere ait kıyafetler giyen insanların resmedildiği görülmektedir. Görsel göstergelerde posterde yer alan kişilerin gülümsedikleri yansıtılmaktadır. Posterin kırmızı renkteki fonunda da dağ, tarla ve kırmızı bayraklar taşıyan kitleler resmedilmektedir.

Poster 3. "Kızıl Çiçekler" Konulu Propaganda Posteri¹⁰ (Kaynak: IISH, 2020).

Tablo 3

"Kızıl Çiçekler" konulu propaganda posteri

Düz anlam	Ellerinde kitap olan insanlar
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Maoizm
Yan anlam	Mao'nun düşüncelerinin okunmasının huzur getireceği
Metonimi	Çin'deki farklı etnik gruplar
Destansallaştırılan Söylem	Tarım işçileri de, Mao'nun düşüncelerini benimser

Yan anlam açısından incelendiğinde posterde Dazhai tarım bölgesinin konu edinildiği görülmektedir. Dazhai, 1960'lı ve 1970'li yıllarda ÇKD boyunca Çin'in her yerinde tarımsal üretim modeli olarak belirlenmektedir. Bu açıdan bölge, Çin'in tarımsal üretimin simgesi haline gelmektedir.

¹⁰ Posterde "Dazhai kızıl çiçekler her yerde çiçek açar (大寨红花遍地开)" yazmaktadır.

Posterde farklı kültürlere ait kıyafetler giyen insanlar, Çin'de yaşayan ve tarım üretiminde çalışan farklı etnik grupların ve kültürlerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterde Çin nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan ve devrimin gerçekleşmesinde önemli bir güç olan tarım işçilerinin konu edinildiği ortaya çıkmaktadır. Arka planda yer alan ve güç metaforu olarak sunulan Mao resmi de kitlelerin Mao'nun izinden gittiği mesajını vermektedir. Posterin fonun kırmızı renkte olması ve insanların kırmızı bayraklar taşıması, Çin Komünist Devrimi'ne ve Komünizm ideolojisine atıfta bulunmaktadır. İnsanların *Kırmızı Kitap* 'ı taşımaları ve gülümsemeleri, yine Mao ve düşüncelerinin kitleler tarafından benimsediği algısını oluşturmaktadır. Bu şekilde "Tarım işçileri de, Mao'nun düşüncelerini benimser" şeklindeki destansılaştırılan söylemin benimsetilmesine çalışılmaktadır. Böylece toplum genelinde Mao'nun düşüncelerinin hakim olduğuna yönelik algı oluşturulmakta, komünist devrim ve Mao'nun düşünceleri bütünleştirilmekte, nihayetinde tarım işçilerinin de yalnızca Mao ve devrimi yücelten yayınları okumasının sağlanması amaçlanmaktadır.

"Mücadele" Konulu Propaganda Posterleri

1970'li yılların başları olarak tarihlenen "Mücadele" konulu propaganda posterinin kim tarafından hazırlandığı bilinmemektedir. Düz anlam açısından incelendiğinde posterde bir masanın etrafında biri kadın iki yetişkin kişi ve dokuz çocuk resmedilmektedir. Posterde yerde bir kaç kitabın bulunduğu, bir çocuğunda bir kitabı önündeki sepete attığı aktarılmaktadır. Görsel göstergelerde çocukların yerdeki ve sepetteki kitaplara öfkeli bir şekilde baktığı yansıtılmaktadır.

Poster 4. "Mücadele" Konulu Propaganda Posterleri¹¹ (Kaynak: IISH, 2020).

Tablo 4

"Mücadele" konulu propaganda posterleri

Düz anlam	Kitapların atılması
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Mücadele
Yan anlam	Çin halkının devrim karşıtı yayınlara mücadele etmesi
Metonimi	Çinli çocuklar
Destansallaştırılan Söylem	Çinli çocuklar, Mao ve devrime muhalif yayınlara okumaz

¹¹ Posterde "Mücadelenin ortasında büyüme (在斗争中成长)" yazmaktadır.

Yan anlam boyutunda ele alındığında posterde Çinli öğrencilerin Mao ve devrime muhalif yayınları ortadan kaldırdığı aktarılmaktadır. Posterde yer alan çocuklar, Çinli çocukların, posterde yer alan yetişkinler ise Mao'nun düşüncelerini destekleyen kişilerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterde yerde ve sepette bulunan kitaplar, Mao ve devrimlerine muhalif kitapları simgelemektedir. Mao ve devrimine muhalif yayınları ortadan kaldıran çocuklar, idealize edilmiş Çinli bireyler olarak sunulmaktadır. Bu şekilde "Çinli çocuklar, Mao ve devrime muhalif yayınları okumaz" şeklindeki destansılaştırılan söylemin hakim kılınması amaçlanmaktadır. Posterde Mao ve devrime muhalif kitaplar, zararlı ve tehlikeli olarak sunulmakta ve çocuklar da dahil olmak üzere herkesin karşı devrimcilere yönelik mücadele etmesi gerektiği mesajı verilmektedir. Posterdeki yazılı göstergelerde de karşı devrimcilerin yayınlarının ortadan kaldırılması mücadele olarak vurgulanmaktadır. Bu şekilde karşı devrimci yayınların ortadan kaldırılması teşvik edilmekte ve genç nesillerin Mao ve devrime muhalif yayınlardan uzak durması amaçlanmaktadır.

"Kitleler" Konulu Propaganda Posterleri

1971 yılında hazırlanan "Kitleler" konulu propaganda posterleri, Tianjin Sanayi Sergi Salonu Devrim Komitesi (天津市工业展览馆革命委员会) tarafından yapılmaktadır. Düz anlam boyutunda ele alındığında posterin merkezinde üzerinde Mao'nun resmi bulunan, işçi tutumları içerisinde bir erkek görselinin olduğu görülmektedir. Posterdeki kişinin bir elinde bir kalem diğer elinde ise bir kitap bulunmaktadır. Posterin ön kısmında kırmızı bayraklar taşıyan bir grup insan resmedilmektedir. Posterin arka planında ise fabrika görseli ve gökyüzüne doğru çıkan bir duman bulutu aktarılmaktadır.

Poster 5. "Kitleler" Konulu Propaganda Posterleri¹² (Kaynak: IISH, 2020).

¹² Posterde "Felsefeyi kitlelerin elinde keskin bir silaha dönüştürün (让哲学变为群众手里的尖锐武器) yazmaktadır.

Tablo 5

"Kitleler" konulu propaganda posterleri

Düz anlam	Duman bulutunun önünde işçinin durması
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Maoizm
Yan anlam	Mao'nun düşüncelerinin okunmasının Çin halkını güçlendireceği düşüncesi
Metonimi	İşçi
Destansallaştırılan Söylem	Mao ve politikasını öğrenmek, Çin toplumunu güçlü kılar

Yan anlam açısından incelendiğinde posterde *Kırmızı Kitap*'ı elinde tutan ve göğsünde Mao'nun resmi olan rozet taşıyan işçinin, Çin'deki çalışan sınıfın metonimi olduğu yansıtılmaktadır. Posterin önünde yer alan kitleler de benzer şekilde Çin'deki çalışan sınıfı temsil etmektedir. Görsel kodlar içerisinde işçinin *Kırmızı Kitap*'ı okuması ile devasa boyutta gösterilmesi arasında bir ilişkiselliğin oluşturulması amaçlanmaktadır. Diğer yandan posterin arka planında güç metaforu olarak sunulan bulut da, Mao'nun *Kırmızı Kitap*'ının okunmasının Çin halkını güçlü kılacağı algısını oluşturmaktadır. Bu şekilde "Mao ve politikasını öğrenmek, Çin toplumunu güçlü kılar" şeklindeki destansallaştırılan söylemin hakim kılınmasına çalışılmaktadır. Posterde güçlü bir Çin için insanların Mao ve devrimi yücelten yayınları okunması teşvik edilmektedir.

"Geçmiş" Konulu Propaganda Posterleri

1975 yılına tarihlenen "Geçmiş" konulu propaganda posterinin kim tarafından hazırlandığına dair bilgiye ulaşılamamaktadır. Düz anlam açısından incelendiğinde posterin merkezinde işçi tulumu içerisinde bir adamın resmedildiği görülmektedir. Posterdeki adamın önünde iki mikrofon ve bir kaç kitabın olduğu resmedilmektedir. Posterin arka planında diğer işçilerin olduğu, posterin fonunda ise işçilerin bulunduğu alanın bir fabrika olduğu yansıtılmaktadır.

Poster 6. "Geçmiş" Konulu Propaganda Posterleri¹³ (Kaynak: IISH, 2020).

¹³ Posterde "Tersine çevrilmiş geçmişi baş aşağı çevirin (把颠倒的历史再颠倒过来)" yazmaktadır.

Tablo 6

"Geçmiş" konulu propaganda posterleri

Düz anlam	İşçinin mikrofonun önünde olması
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Maoizm
Yan anlam	Çin halkının devrim yanlısı kitaplar okuması
Metonimi	İşçiler
Destansallaştırılan Söylem	Çin toplumu, eski alışkanlıkları terk etmektedir

Yan anlam boyutunda ele alındığında posterde fabrikada çalışan işçilerin Mao ve devrimi yücelten kitaplar okuduğuna yönelik algı oluşturulmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde resmedilen işçiler, Çin'de ağır sanayide çalışan işçilerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen diğer posterlerde görüldüğü gibi Çin toplumunun farklı grupları içerisinde Mao ve devrimi yücelten yayınların okunduğu aktarılmakta, bu şekilde ülke genelinde Mao'nun düşüncelerinin hakim olduğuna yönelik mesaj verilmektedir. Posterde yer alan Kırmızı Kitap üzerinden Çin'de işçi sınıfının benzer şekilde Mao'nun düşüncelerini izlediği iddia edilmektedir. Posterdeki yazılı gösterge ise posterde verilen propaganda mesajını farklı bir noktaya taşımaktadır. Yazılı gösterge üzerinden ÇKD'de karşı çıkılan "eski toplum" olgusu eleştirilmekte ve Çin toplumun eski alışkanlıkları terk ederek Mao'nun düşünceleri çerçevesinde hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Posterde "Çin toplumu, eski alışkanlıkları terk etmektedir" şeklindeki destansallaştırılan söylem kullanılmaktadır. Böylece insanların "eski toplum"u savunan yayınların yerine Mao'yu ve devrimi yücelten yayınları okumaları teşvik edilmektedir.

"Çobanlar" Konulu Propaganda Posterleri

1976 yılında hazırlanan "Çobanlar" konulu propaganda posterleri, Shao Hua ve Shao Qinglin tarafından yapılmaktadır. Düz anlam boyutunda ele alındığında posterde yerel kıyafetler içerisindeki bir grup insanın kitapçıdan (veya kütüphaneden) kitap aldıkları resmedilmektedir. Görsel kodlarda posterdeki kişiler mutlu olarak yansıtılmaktadır.

Poster 7. "Çobanlar" Konulu Propaganda Poster¹⁴ (Kaynak: IISH, 2020).

Tablo 7

"Çobanlar" konulu propaganda poster

Düz anlam	İnsanların kitapçıda bulunması
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Maoizm
Yan anlam	Çin halkının devrime karşı olmayan kitapları okuması
Metonimi	Çobanlar
Destansallaştırılan Söylem	Çobanlar Maoizm odaklı yayınları okumayı sever

Yan anlam açısından incelendiğinde posterde farklı kültürlere ait giysiler içerisindeki insanların Çin'deki farklı etnik grupların metonimi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde çobanlar olarak aktarılan insanlar aynı zamanda geçimini hayvancılıkla sağlayan Çinlilerin metonimi olarak da kullanılmaktadır. Posterde resmedilen kişilerin mutlu bir ifade içerisinde kitap aldıklarının aktarılması, insanların okumaktan mutlu olduğu algısını oluşturmaktadır. Posterdeki görsel göstergeler insanların yalnızca kitap aldığını aktarırken, yazılı gösterge ise insanların hangi kitapları aldığını aktarmaktadır. Posterdeki "Çobanlar Maoizm odaklı yayınları okumayı sever" şeklindeki yazılı gösterge doğrudan posterde oluşturulan destansallaştırılan söylemi yansıtmaktadır. Poster, bu şekilde insanlara hangi yayınları okuyacağını telkin etmektedir. Görsel göstergeler ile yazılı gösterge bir bütün olarak

¹⁴ Posterde "Çobanlar Marksizm-Leninizm okumayı sever (牧民爱读马列书)" yazmaktadır.

ele alındığında Çin halkının Marksizm-Leninizm'i okuduklarında mutluluğa erişeceği algısı oluşturulmaktadır. Böylece insanların Maoizm odaklı yayınları okumaları teşvik edilmektedir.

"Mao" Konulu Propaganda Posterleri

1977 yılına tarihlenen "Mao" konulu propaganda posterleri, Mao Wenbiao tarafından hazırlanmaktadır. Düz anlam açısından incelendiğinde posterin merkezinde ellerinde kitap bulunan birisi kadın üç kişinin resmedildiği görülmektedir. Posterde yer alan erkeklerden birisi üzerinde asker üniformasıyla, diğer iki kişi ise sivil kıyafetler içerisinde resmedilmektedir. Posterde sivil kıyafetler içerisindeki erkeğin elindeki kitabı havaya kaldırdığı görülmektedir. Posterin arka planında da Mao'ya benzetilen bir erkek görselinin etrafında elinde kitap tutan insanların olduğu aktarılmaktadır.

Poster 8. "Mao" Konulu Propaganda Posterleri¹⁵ (Kaynak: IISH, 2020).

Tablo 8

"Mao" konulu propaganda posterleri

Düz anlam	İnsanların kitapları tutması
Gösteren	İnsan
Gösterilen	Maoizm
Yan anlam	Çin halkının Mao'nun düşüncelerini okuması
Metonimi	Siviller ve asker
Destansallaştırılan Söylem	Çin halkı, Mao'yu ve düşüncelerini sever

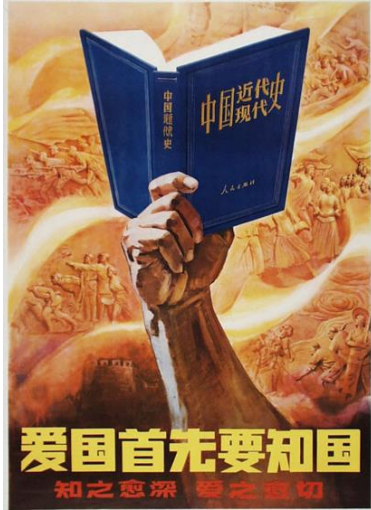
Yan anlam boyutunda ele alındığında posterde yer alan asker üniformalı kişinin Çin ordusunun, sivil kıyafetli iki kişi ise Çinli sivillerin metonimi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde mutlu şekilde askerin kitapları elinde tutması, sivillerin ise kitapları göstermesi, Çin'de asker ve sivillerin Mao'nun Seçilmiş Eserleri'ni okuduğu ve okumaktan mutlu olduğu algısını oluşturmaktadır. Böylece "Çin halkı, Mao'yu ve düşüncelerini sever" şeklindeki destansılaştırılan söylem meydana getirilmektedir. Bu destansallaştırılan söylemin

¹⁵ Posterde "Bir milyar insanın ortak dileği - Mao Zedong'un Seçilmiş Eserleri'nin beşinci cildinin yayınlanmasını memnuniyetle karşılıyoruz (亿万人民的共同心愿 - 热烈欢呼《毛泽东选集》第五卷出版)" yazmaktadır.

oluşumunda kitaplar birer simge olarak kullanılmakta ve insanların Mao'nun düşüncelerini desteklediği fikri, doğrudan kitaplar üzerinden aktarılmaktadır. Poster, Mao'nun ölümünden ve devrimin sonlanmasından bir yıl sonra yayınlanmaktadır. Buna karşılık ÇKD'nin etkisi doğrudan posterde yansımakta, Mao'nun ölmesine ve devrimin sonlanmasına karşılık hala Mao'nun düşüncelerinin Çin halkı tarafından beğenildiği mesajı kitlelere verilmeye çalışılmaktadır.

"Tarih" Konulu Propaganda Posteri

1984 yılında hazırlanan "Tarih" konulu propaganda poster, Sha De'an ve Li Yang tarafından yapılmaktadır. Düz anlam boyutunda ele alındığında posterin merkezinde mavi bir kitabı havaya kaldıran bir elin resmedildiği görülmektedir. Posterin arka planında Çin İç Savaşı'nda (veya ÇKD'de) yaşananlara benzer olayları tasvir eden görsellere yer verilmektedir.

Poster 9. "Tarih" Konulu Propaganda Posteri¹⁶ (Kaynak: IISH, 2020).

Tablo 9

"Tarih" konulu propaganda poster

Düz anlam	Tarih kitabının gösterilmesi
Gösteren	Kitap
Gösterilen	Çin Komünist Devrimi
Yan anlam	Çin halkının devrim tarihini okuması
Metonimi	Kitap
Destansallaştırılan Söylem	Çin halkı ülkesini sevmesi için Çin Komünist Devrimi'nin tarihini okumalıdır

¹⁶ Posterde "Ülkeyi sevmek için önce tarihini bilmek gerekir - bilgi ne kadar derin olursa, sevgi o kadar yoğun olur (爱国首先要知国 - 知之愈深, 爱之愈切)" yazmaktadır.

Yan anlam açısından incelendiğinde posterde kitlelerin Çin devrim tarihinin okunmasının teşvik edildiği ortaya çıkmaktadır. Kitap, Çin Komünist Devrimi'nin, el ise Çin halkının metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki yazılı gösterge, tarih ve sevgi kavramlarını bir bütün olarak sunmakta ve Çin halkının, Çin tarihini kapsamlı olarak öğrenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Buna karşılık posterin arka planında, Çin tarihi olarak Çin Komünist Devrimi sırasında yaşanan mücadelelere benzer görsellere yer verildiği ortaya çıkmaktadır. Posterde "Çin halkı ülkesini sevmesi için Çin Komünist Devrimi'nin tarihini okumalıdır" şeklindeki destansılaştırılan söylemin hakim kılınmasına çalışılmaktadır. Çin tarihi, Çin Komünist Devrimi ile özdeşleştirilmekte ve tarih boyutunda devrimin daha öncesi arka planda bırakılmaktadır. Bu aşamada poster üzerinden Çin Komünist Devrimi'ne önem atfedilmekte ve insanların devrim sırasında yaşananları öğrenmesi teşvik edilmektedir.

Sonuç

Çalışma kapsamında incelenen propaganda posterlerinden elde edilen bulgular ışığında devrim yanlılarının doğrudan Maoizm ideolojisi bağlamında Çin halkının okuma alışkanlığını şekillendirmeye çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Mao'nun liderlik kültürü propagandası kullanılarak, kitlelerin Kırmızı Kitap'ı okumalarının sağlanmasına çalışılmaktadır. Bu aşamada posterlerde Mao'nun Çin halkı tarafından sevildiğine ve desteklendiğine yönelik göstergelere yer verilmekte ve Mao'yu seven insanların da Kırmızı Kitap'ı okuduğu algısı oluşturulmaktadır. Bu şekilde ÇHC'de devrime bağlı kişiler, Mao'yu seven ve onun düşüncelerini okuyan kişiler olarak posterlerde idealize edilmektedir. Posterlerde Çin halkının Kırmızı Kitap'ı okuması durumunda Çin Komünist Devrimi'ni koruyabileceğine, ayrıca ülkede huzur ve barışı sağlayabileceğine yönelik destansallaştırılan söylem kullanılmaktadır. Bu açıdan posterlerde destansallaştırılan söylemler ile genel olarak "Çin halkı Mao'nun düşüncelerini okur" algısının oluşturulmasına çalışılmaktadır.

Posterlerdeki konularda toplumun her kesimine hitap edilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla propaganda posterlerinde Çinli askerler, işçiler, öğrenciler, çiftçiler, hayvancılıkla uğraşanlar ayrı ayrı Çinli vatandaşların metonimleri şeklinde posterlere konu edilmekte ve Mao'yu ve devrimi konu alan kitapları okumaları teşvik edilmektedir. Posterlerde resmedilen Çin halkının metonimleri, güler yüzlü, devrime bağlı ve Kırmızı Kitap'ı okuyan kişiler olarak sunulmaktadır. Diğer yandan eski gelenekleri ve revizyonizmi ön plana çıkaran yayınlara yönelik nefret söylemi kullanılmakta, bu yolla bu tür yayınlardan Çin halkı uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Posterlerde kullanılan görsel ve yazılı göstergelerde, Çin halkının Kırmızı Kitap'ı okumaktan mutlu olduğu yansıtılmakta, bu şekilde Çin genelinde Mao'nun güçlü bir desteğe sahip olduğu ve insanların Maoizm'i öğrenmekten mutlu olduğu algısı oluşturulmaktadır. Posterlerde Kırmızı Kitap'ı okuyan Çinliler devasa boyutta sunulmakta, bu şekilde Mao'nun düşüncelerini okumanın Çin halkını güçlendireceği mesajı verilmektedir. Posterlerde bazı kitapların çöpe atılması, Mao'nun savunduğu ideolojinin öne çıkarılma amacını taşımaktadır. Aynı zamanda saygı gösterilmediği yansıtılan kitapların toplum içerisinde saygın bir yer kazanabilmesi de mümkün olmamaktadır.

Çin Komünist Devrimi ile Mao'nun özdeşleştirildiği devrim sırasında, insanların eski alışkanlıklarını terk etmesi istenmekte, bu şekilde Çin toplumunda Maoizm ideolojisi temelli yeni bir kültürün benimsetilmesi amaçlanmaktadır. Maoizm'in benimsetilmesinde ise en önemli araçlardan biri olarak kitaplar ön plana çıkarılmakta ve insanların Mao'nun düşüncelerini

okuması ve günlük hayatta uygulaması teşvik edilmektedir. Sonuç olarak Mao taraftarı grupların, propaganda posterleri üzerinden oluşturdukları algılarla hem Mao'nun ülke genelindeki iktidarını güçlendirmeye hem de Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan revizyonizmin ÇHC'yi etkisi altına almasını engellemeye çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada kitlelerin okuma alışkanlığını geliştirmesi teşvik edilmekte buna karşılık okuma alışkanlığının yalnızca Mao'yu ve devrimi yücelten kitaplar ile sınırlı tutulmasına çalışılmaktadır. Çalışma, ÇKD sırasında propaganda posterleri özelinde Çin halkının okuma alışkanlığının nasıl şekillendirildiğini ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık yalnızca posterler üzerinden incelemenin yapılması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu açıdan gelecek çalışmaların ÇKD sırasında kullanılan farklı kitle iletişim araçları üzerinden okuma alışkanlığının nasıl şekillendirildiğinin, mevcut çalışmadaki bulgularla karşılaştırmalı olarak ele alınmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahn, B. J. (1976). *Chinese politics and the cultural revolution: Dynamics of policy processes*. Seattle, Wash.: University of Washington Press.
- Andreas, J. (2002). Battling over political and cultural power during the Chinese cultural revolution. *Theory and Society*, 31(4), 463-519.
- Andreas, J. (2007). The structure of charismatic mobilization: A case study of rebellion during the Chinese cultural revolution. *American Sociological Review*, 72(3), 434-458. doi: 10.1177/000312240707200306
- Arıca, F. A. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Mao Zedong döneminde spor yayıncılığı üzerine inceleme. *TRT Akademi*, 4(8), 392-408.
- Avcı, Ö. (2018). *Propaganda çeşitleri*. Karaca, M. ve Çakı, C. (Ed.). *İletişim ve Propaganda* içinde (s. 75-114). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Barnoun, B., ve Yu, C. (1993). *Ten years of turbulence: The Chinese cultural revolution*. The United Kingdom: Routledge.
- Barthes, R. (2015). *Bir deneme bir ders: Eiffel Kulesi ve açılış dersi*. (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). 2. Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2017). *Görüntünün retorisi, sanat ve müzik*. (A. Koş ve Ö. Albayrak, Çev.). 2. Bs. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Benewick, R., Chen, X., Clunas, C., ve Gittings, J. (1999). *Picturing power in the People's Republic of China: Posters of the cultural revolution*. The United States: Rowman & Littlefield.
- Berry, C. (2004). *Postsocialist cinema in post-Mao China: The cultural revolution after the cultural revolution*. The United Kingdom: Routledge.
- Brown, K. (2007). The cultural revolution in Inner Mongolia 1967–1969: The purge of the “Heirs of Genghis Khan”. *Asian Affairs*, 38(2), 173-187. doi: 10.1080/03068370701349128
- Bryant, L. O. (2005). Music, memory, and nostalgia: Collective memories of cultural revolution songs in contemporary China. *China Review*, 151-175.
- Chang, P. H. (1974). The cultural revolution and Chinese higher education: Change and controversy. *The Journal of General Education*, 26(3), 187-194.
- Clark, P. (2008). *The Chinese cultural revolution: A history*. The United Kingdom: Cambridge University Press.
- Croizier, R. C. (2010). *Art in turmoil: The Chinese cultural revolution, 1966-76*. China: Hong Kong University Press.
- Cushing, L., and Tompkins, A. (2007). *Chinese posters: Art from the great proletarian cultural revolution*. The United States: Chronicle Books.
- Çakı, C., ve Dündar, G. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti'nde birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde (1953-1957) kadınların propaganda posterlerindeki sunumu. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 13-37. Doi: 10.46452/baksoder.557506
- Deng, Z., ve Treiman, D. J. (1997). The impact of the cultural revolution on trends in educational attainment in the People's Republic of China. *American Journal of Sociology*, 103(2), 391-428.

- Dirlik, A. (1991). *Anarchism in the Chinese revolution*. The United States: Univ of California Press.
- Dittmer, L. (1982). *Liu Shao-Chi and the Chinese cultural revolution: The politics of mass criticism (No. 10)*. The United States: Univ of California Press.
- Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). 5. Bs. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gao, M. C. (1994). Maoist discourse and a critique of the present assessments of the cultural revolution. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 26(3), 13-32. Doi: 10.1080/14672715.1994.10416158
- Gao, C. (2008). *The battle for China's past: Mao and the cultural revolution*. London: Pluto Press.
- Gold, T. B. (1985). After comradeship: Personal relations in China since the cultural revolution. *The China Quarterly*, 104, 657-675.
- Giles, J., Park, A., ve Wang, M. (2019). The great proletarian cultural revolution, disruptions to education, and the returns to schooling in urban China. *Economic Development and Cultural Change*, 68(1), 131-164.
- Gittings, J. (1966). The Chinese army's role in the cultural revolution. *Pacific Affairs*, 269-289. Doi: 10.2307/2754273
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. (M. Yalçın, Çev.). 3. Bs. Ankara: İmge Kitabevi.
- Guoqiang, D., ve Walder, A. G. (2011). Local politics in the Chinese cultural revolution: Nanjing under military control. *The Journal of Asian Studies*, 70(2), 425-447. doi:10.1017/S0021911811000039
- Gülada, M. O., Gazi, M. A., ve Çakı, C. (2019). Nazi propagandasının ulusal seferberlikte idealize ettiği Alman genç kızları: "Das Deutsche Mädel" dergisi üzerine inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1079-1100. Doi: 10.17680/erciyesiletisim.515202
- Han, D. (2008). *The unknown cultural revolution: Life and change in a Chinese village*. New York: NYU Press.
- Heberer, T. (2009). The "great proletarian cultural revolution": China's modern trauma. *Journal of Modern Chinese History*, 3(2), 165-181. doi: 10.1080/17535650903345379
- Huang, P. C. (1995). Rural class struggle in the Chinese revolution: Representational and objective realities from the land reform to the cultural revolution. *Modern China*, 21(1), 105-143. Doi:10.1177/009770049502100105
- Huang, Y. (2007). *Contemporary Chinese literature: From the cultural revolution to the future*. Germany: Springer.
- IISH. (2020). "Çin Kültür Devrimi'ne ait posterler". Erişim Adresi: [https:// search. socialhistory .org/ Search /Results? &format% 3A%22 Visual+ documents %22 &lookfor =China+ poster+ Mao +Tse -Tung](https://search.socialhistory.org/Search/Results?&format%3A%22Visual+documents%22&lookfor=%5BChina%5D+poster%5B%5D+Mao+Tse-Tung)
- Jian, G., Song, Y., ve Zhou, Y. (2015). *Historical dictionary of the Chinese cultural revolution*. The United States: Rowman & Littlefield.
- Jin, B., Li, L., ve Rousseau, R. (2004). Long-term influences of interventions in the normal development of science: China and the cultural revolution. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 55(6), 544-550. Doi: 10.1002/asi.20010

- Jin, Y., Manning, K. E., ve Chu, L. (2006). Rethinking the 'Iron Girls': Gender and labour during the Chinese cultural revolution. *Gender & History*, 18(3), 613-634.
- Joffe, E. (1973). The Chinese army after the cultural revolution: The effects of intervention. *The China Quarterly*, 55, 450-477. Doi: 10.1017/S0305741000009127
- Kalkan Kocabay, H. (2008). *Tiyatroda göstergebilim*. İstanbul: E Yayınları.
- Karaca, M., Gazi, M. A. ve Çakı, C. (2020). Kore savaşı ekseninde ABD-Çin ilişkilerinin Çin propaganda posterleri üzerinden analizi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1142-1156. Doi: 10.33206/mjss.553010
- Lee, H. Y. (1978). *The politics of the Chinese cultural revolution: A case study*. (v. 17). The United States: Univ of California Press.
- Lester, D. (2005). Suicide and the Chinese cultural revolution. *Archives of suicide research*, 9(1), 99-104. Doi: 10.1080/13811110590512994
- Leung, C. B., ve Wang, Y. (2012). *Influences of the cultural revolution on Chinese literacy instruction*. Leung, C. B. ve Ruan, J. (Ed.). In *Perspectives on teaching and learning Chinese literacy in China* (s. 49-60). Dordrecht: Springer.
- Li, M. (2011). Ideological dilemma: Mao's China and the Sino-Soviet split, 1962–63. *Cold War History*, 11(3), 387-419. Doi: 10.1080/14682745.2010.498822
- Lin, Q. (2013). Lost in transformation? The employment trajectories of China's cultural revolution cohort. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 646(1), 172-193. Doi: 10.1177/0002716212468689
- Lu, X. (2004). *Rhetoric of the Chinese cultural revolution: The impact on Chinese thought, culture, and communication*. The United States: Univ of South Carolina Press.
- MacFarquhar, R. (1974). *The origins of the cultural revolution*. (v. 3). London: Oxford University Press.
- Marku, Y. (2020). Communist relations in crisis: The end of Soviet-Albanian relations, and the Sino-Soviet split, 1960–1961. *The International History Review*, 42(4), 813-832. Doi: 10.1080/07075332.2019.1620825
- McGrath, J. (2010). Cultural revolution model opera films and the realist tradition in Chinese cinema. *The Opera Quarterly*, 26(2-3), 343-376. Doi: 10.1093/oq/kbq016
- Meng, X., ve Gregory, R. G. (2002). The impact of interrupted education on subsequent educational attainment: A cost of the Chinese cultural revolution. *Economic Development and Cultural Change*, 50(4), 935-959.
- Perry, E. (2018). *Proletarian power: Shanghai in the cultural revolution*. The United Kingdom: Routledge.
- Powell, P., ve Wong, J. (1997). Propaganda posters from the Chinese cultural revolution. *The Historian*, 59(4), 777-793. Doi: 10.1111/j.1540-6563.1997.tb01375.x
- Roberts, R. (2004). Positive women characters in the revolutionary model works of the Chinese cultural revolution: An argument against the theory of erasure of gender and sexuality. *Asian Studies Review*, 28(4), 407-422. Doi: 10.1080/10357820500032487

- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı göstergebilim sözlüğü: Kavramlar, yöntemler, kuramcılar, okullar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shen, Z., ve Xia, Y. (2011). The great leap forward, the people's commune and the Sino-Soviet split. *Journal of Contemporary China*, 20(72), 861-880. Doi: 10.1080/10670564.2011.604505
- Sığırcı, İ. (2016). *Göstergebilim uygulamaları, metinleri, görselleri ve olayları okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sobhe, K. (1982). *Education in revolution: Is Iran duplicating the Chinese cultural revolution?*. *Comparative Education*, 18(3), 271-280. Doi: 10.1080/0305006820180304
- Song, L. (2009). The effect of the cultural revolution on educational homogeneity in urban China. *Social Forces*, 88(1), 257-270. Doi: 10.1353/sof.0.0246
- Swetz, F. J. (1973). Chinese education and the great cultural revolution: A search for relevance. *Contemporary Education*, 44(3), 155-160.
- Ting, L. H. H. (1981). Chinese libraries during and after the cultural revolution. *The Journal of Library History (1974-1987)*, 16(2), 417-434.
- Xie, Y., Jiang, Y., ve Greenman, E. (2008). Did send-down experience benefit youth? A reevaluation of the social consequences of forced urban-rural migration during China's Cultural Revolution. *Social science research*, 37(2), 686-700. Doi: 10.1016/j.ssresearch.2007.08.002
- Xing-Hua, L. (2005). Political representation within the libidinal economy of a pictorial space: A political-semiotic reading of three propaganda posters of the Chinese cultural revolution. *Semiotica*, 2005(157), 213-232. Doi: 10.1515/semi.2005.2005.157.1-4.213
- Xiuyuan, L. (1994). A step toward understanding popular violence in China's cultural revolution. *Pacific affairs*, 67(4), 533-563. Doi: 10.2307/2759573
- Xu, X. (2011). "Chairman Mao's child": Sparkling red star and the construction of children in the Chinese cultural revolution. *Children's Literature Association Quarterly*, 36(4), 381-409. Doi:10.1353/chg.2011.0046
- Yang, G. M., ve Suchan, T. (2009). The cultural revolution and contemporary Chinese art. *Art Education*, 62(6), 25-32. Doi: 10.1080/00043125.2009.11519042
- Walder, A. G. (1994). Collective behavior revisited: Ideology and politics in the Chinese cultural revolution. *Rationality and Society*, 6(3), 400-421. Doi: 10.1177/1043463194006003007
- Wang, Y. X., Xu, L., ve Jonas, J. B. (2013). The effect of the Chinese cultural revolution and great leap forward on the prevalence of myopia. *European Journal of Epidemiology*, 28(12), 1001-1004. Doi: 10.1007/s10654-013-9858-z
- Zang, X. (2000). *Children of the cultural revolution: Family life and political behavior in Mao's China*. The United States: Westview Press.
- Zhang, T., ve Schwartz, B. (1997). Confucius and the cultural revolution: A study in collective memory. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 11(2), 189-212.

Zhang, J., Liu, P. W., ve Yung, L. (2007). The cultural revolution and returns to schooling in China: Estimates based on twins. *Journal of Development Economics*, 84(2), 631-639. Doi: 10.1016/j.jdeveco.2006.12.006

Zhouxiang, L. (2016). Sport and politics: The cultural revolution in the Chinese sports ministry, 1966–1976. *The International Journal of the History of Sport*, 33(5), 569-585. Doi: 10.1080/09523367.2016.1188082

Summary

The Chinese Cultural Revolution (CCR), which took place between 1966-1976, had an important political and social impact in the People's Republic of China (PRC). There was an intense propaganda activity against counter-revolutionary revisionist groups, reinforcing Mao's leadership cult during the CCR. At this stage, the art of painting was used effectively in propaganda activities. Some of CCR's most enduring paintings occurred in poster arts and were benefited as propaganda tools. Propaganda art in posters was used as a campaign tool and mass media and served as the leading source of information for people. Numerous posters were produced, spread widely, and ideological messages were delivered to the masses through posters. Posters were hung on walls in public spaces and factories. Posters prepared for propaganda purposes had a great importance for the revolutionaries. The ideological messages of the revolution were tried to be adopted by the masses through the posters. One of these was the ideological messages that shape the direct reading habits of the Chinese people. Through the posters, it was explained which publications the Chinese people should read, which publications they should avoid and it was aimed that people turn to publications glorifying the revolution.

When the literature on CCR was examined, it becomes clear that there are many studies dealing with the revolution from different topics. In this study, it was aimed to explain the relationship between CCR and the shaping of reading habits in China. In this respect, the study tried to reveal the way in which the reading habits were shaped in the propaganda posters used during the CCR in PRC. In addition, it was aimed to explain how Mao's leadership cult was used in shaping the reading habit in the CCR. The study is important as it sheds light on China's recent history and explains the role of the CCR in shaping China's reading habits. In this way, it was aimed to explain how ideological revolutions can have an impact on the reading habits of the masses.

All propaganda posters that had an impact on reading habits during the CCR are the universe of the study. As a result of the extensive research carried out in the study, 30 propaganda posters addressing the subject were obtained from Shanghai Propaganda Posters Art Museum. 8 propaganda posters determined by using the quota sample in 30 propaganda posters were determined as the sample of the study. The propaganda posters determined as samples were analyzed using the semiotics method in the qualitative research methods. The perception that was intended to be constructed through propaganda posters in PRC was examined in the light of the understanding of semiotics of French linguist Roland Barthes. Within the scope of the study, which messages are given and which perceptions were formed in shaping the reading habit in Chinese society through propaganda posters in PRC were discussed through the Signification Model.

In the light of the findings obtained from the propaganda posters examined within the scope of the study, it was revealed that the supporters of the revolution directly tried to shape the reading habits of the Chinese people within the context of the Maoism ideology. By using Mao's leadership cult propaganda, the masses were tried to read the Red Book. At this stage, the posters included indications that Mao was supported by the Chinese people and the perception that people who supported Mao read the Red Book were formed. In this way, the people of the revolution in the PRC were idealized in posters as those who supported Mao and read his thoughts. In the posters, myths were constructed that if the Chinese people read the Red Book, they could protect the Chinese Communist Revolution and also ensure peace in the country. In this respect, the myths constructed in posters generally tried to form the perception that "the Chinese people read Mao's thoughts".

The subjects in the posters were tried to be addressed to all segments of the society. For this purpose, Chinese soldiers, workers, students, farmers were the subject of the posters in the form of metonymies of different Chinese citizens and they were encouraged to read books on Mao and the revolution in the propaganda posters. The metonymies of the Chinese people on posters were presented as genial, revolutionary, and readers of the Red Book. On the other hand, hate speech was used against the publications regarding old traditions and revisionism, and in this way, the Chinese people were tried to be kept away from such publications. The Chinese reading the Red Book were presented on a huge scale in the posters, giving the message that reading Mao's thoughts would strengthen the Chinese people.

People were asked to abandon their old habits, thus aiming to adopt a new culture based on Maoism ideology in Chinese society during the revolution in which Mao was identified with the Chinese Communist Revolution. Books were highlighted as one of the most important tools in the adoption of Maoism and people were encouraged to read Mao's thoughts and applied them in daily life. As a result, it was revealed that the groups who supported Mao tried to strengthen Mao's power throughout the country and to prevented that revisionism that emerged in the Soviet Union influenced the PRC. At this stage, the masses were encouraged to develop the reading habit, while the reading habit was tried to be limited only to the books that glorified Mao and the revolution. The study was important in terms of revealing how the reading habits of the Chinese people were shaped with the propaganda posters during the CCR. On the other hand, the main limitation of the study was to examine only posters. In this respect, it was thought that future studies will contribute to the field by examining how the reading habits were shaped through the different mass media used during the CCR in comparison with the findings of the present study.

E-kitaplar için Koleksiyon Geliştirmede Farklı Sağlama Modellerinin Etkisi*

The Effects of Different Acquisition Models on Collection Development for E-books

Damla Yılmaz** ve Yurdağül Ünal***

Öz

E-kitaplar eğitim ve araştırma faaliyetlerini desteklemede kütüphane koleksiyonu içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kütüphanelerin bütçelerini etkin bir şekilde kullanarak doğru ve dengeli bir koleksiyon oluşturabilmesi için farklı sağlama modellerini takip etmeleri ve değerlendirmeleri gerekmektedir. Tedarikçiler tarafından sunulan içeriğe hangi şartlarda ve nasıl erişim sağlanacağını gösteren farklı e-kitap sağlama modelleri bulunmakta ve bu modeller ekonomik şartlar ve teknolojik gelişmeler nedeniyle sürekli değişmektedir. Bu çalışmanın amacı; sağlama modeli tercihinin toplam harcama maliyetlerini nasıl etkilediğini, model tercihinin disipline göre değişip değişmediğini, en uygun maliyete ve birim kullanım maliyetine sahip sağlama modellerinin hangisi olduğunu araştırmaktır. Çalışma kapsamında; Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri için gerçek kullanım verilerine dayanarak yayıncı ve derleyici firma tarafından sunulan e-kitap sağlama modelleri test edilmiş ve geliştirilen senaryolarla maliyet ve konu analizi yapılmıştır. Yayıncı tarafından sunulan EBA (Evidence Based Acquisition) modelinde birim kullanım maliyetinin 1,18 € olduğu ve bu modelin tercih edilmesi durumunda garantili ve daha düşük harcamaların yapılabileceği ortaya çıkmıştır. Derleyici firmanın sunduğu modeller arasında ise en düşük birim kullanım maliyeti 13,75 \$ ile STL'li (STL – Short Term Loan) DDA (Demand Driven Acquisition) modelinde görülmüştür. En fazla kullanılan başlıkların otomatik satın alınmasına izin veren bu modelin kütüphane için ekonomik bir seçenek olacağı ortaya çıkmıştır. E-kitap kullanım sıklıklarının disipline göre farklılık gösterdiği, ödenen toplam maliyet ve kullanım sayısına bağlı olarak birim kullanım maliyetlerinin değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Disipline göre sağlama modellerinin tercihinde kullanım, bütçe ve tedarikçi koşullarının etkili olduğu görülmüştür. E-kitap sağlama modellerinin karşılaştırmalı maliyet analizinin yapıldığı bu araştırmanın sonuçları koleksiyon geliştirme ve yönetiminde kullanılmalı, kullanım verilerinin analizi ile en uygun ve en ekonomik sağlama modelleri değerlendirilerek bütçelerin daha etkin kullanılması sağlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: E-kitap; koleksiyon geliştirme; sağlama modelleri; DDA modeli; EBA modeli; talep odaklı sağlama; kanıta dayalı sağlama.

* Bu makale Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde hazırlanan “E-kitap Sağlama Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi: Hacettepe Üniversitesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezine dayanılarak hazırlanmıştır.

** Kütüphaneci, Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri. E-posta: dyilmaz@hacettepe.edu.tr
Librarian, Hacettepe University Libraries, Turkey.

*** Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: yurdagul@hacettepe.edu.tr
Associate Prof., Hacettepe University Department of Information Management, Turkey.

Abstract

E-books have an important place in library collections in supporting education and research activities. Libraries need to follow and evaluate different acquisition models which vary by supplier, in order to create an effective and balanced collection by using their budgets efficiently. There are different e-book acquisition models that show under which conditions content by suppliers may be accessed. These models are constantly changing due to economic conditions and technological developments. The purpose of this study is to investigate how the choice of acquisition model affects total library expenditures, whether the choice of model changes according to the discipline, and which are the most cost-effective unit-use procurement models. In this study, based on real usage data from Hacettepe University Libraries, e-book acquisition models offered by the publisher and aggregator were tested and, then cost and subject analyses were made with the developed scenarios. Among the models offered by the publisher a unit usage cost of 1.18€ was seen in the EBA (Evidence Based Acquisition) model. If this model was preferred there would be guaranteed lower expenses. Among the models offered by the aggregator, the lowest unit usage cost (\$13.75) was seen in the DDA (Demand Driven Acquisition) model with STL (STL – Short Term Loan). With the use of STL, the most used titles were purchased automatically, and the DDA model with STL became an economical option for the library. It was concluded that the frequency of e-book usage varies according to discipline, and unit usage costs vary depending on the total cost paid and the number of uses. The budget of the library, the supplier conditions, and usage data affect the preference of acquisition models according to discipline. The results of this research, in which a comparative cost analysis of e-book acquisition models was performed, should be used in collection development and management. Usage data should be analyzed, and the most appropriate and economic acquisition models should be determined, in order for budgets to be used more effectively.

Keywords: *E-book, collection development; acquisition models; DDA model; EBA model; demand driven acquisition; evidence based acquisition.*

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim yayıncılık sektöründeki yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Elektronik yayıncılık kavramının oluşması ile birlikte kütüphaneler elektronik kitap (e-kitap) koleksiyonlarını oluşturma ve geliştirme yoluna gitmişlerdir. Ancak e-kitapların akademik kütüphanelerde kullanım ve çeşitliliğinin artması yönetim süreci ile ilgili birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Kullanıcı ihtiyacını karşılayan ve bütçenin verimli kullanıldığı bir e-kitap koleksiyonu geliştirebilmek, e-kitapların yönetimi ile ilgili sorunlara çözüm bulabilmek için ilgili süreçlerin incelenmesi gerekmektedir. Literatürde e-kitap yönetim süreçlerini konu alan pek çok çalışma bulunmaktadır (Armstrong ve Lonsdale, 2005; Johnson, 2013; Maceviciute, Borg, Kuzminiene ve Konrad, 2014; Vasileiou, Hartley ve Rowley, 2012; Vasileiou, Rowley ve Hartley, 2012).

E-kitap yönetim sürecinde üzerinde önemle durulması ve doğru karar verilmesi gereken konuların başında sağlama modelleri gelmektedir. İçeriğe hangi şartlarda ve nasıl erişileceğini belirleyen sağlama modelleri ekonomik şartlar ve teknolojik gelişmeler nedeniyle sürekli değişmektedir. Özellikle e-kitapların çeşitliliği tedarikçiye göre farklılık gösteren sağlama modellerinin çeşitliliği (Maceviciute ve diğerleri, 2014; McKiel, 2007; Johnson, 2013) ile

birleştiğinde kurumların bu modellere karar vermesinin pek de kolay olmadığını söylemek mümkündür. Tedarikçilerin talep edilen sağlama modelinde istenen başlıkların tamamını karşılaması başka bir ifadeyle tek bir sağlama modelinin tüm kütüphaneler için en uygun şartları sunması veya tüm yayıncılar tarafından benimsenmesi mümkün değildir (Morris ve Sibert, 2011, s. 98). Kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabilmede en etkili yolun hangisi olduğuna karar verilmesi akademik kütüphaneler açısından oldukça önemli bir konudur (Bucknell, 2012, s. 59). Bu kapsamda kurumların sağlama modellerini çok iyi analiz etmesi ve lisans sözleşmeleriyle birlikte koleksiyon geliştirme politikalarını destekleyebilecek modelleri seçmesi gerekmektedir.

E-Kitap Sağlama Modelleri

Yalnızca kendi başlıklarını doğrudan kütüphanelere sunan yayıncılar, yayıncıların başlıklarını toplayarak bunları tek bir platformda sunan derleyiciler ve e-kaynak bulma, satın alma gibi konularda kütüphanelere yardımcı olan satıcılar e-kitaplar için çeşitli sağlama modelleri sunarken kütüphaneler de bu modellerden en uygun fiyatlarla yararlanmaya çalışmaktadır. E-kitap sağlama modellerini satın alma (sürekli erişim), abonelik (sadece erişim), kiralama (kullanım başına veya görüntüleme başına ödeme), talep odaklı sağlama (Demand Driven Acquisition- DDA) kanıta dayalı sağlama (Evidence Based Acquisition- EBA) ve onay planlarına bağlı sağlama başlıkları altında toplamak mümkündür.

Satın alma (sürekli erişim) bireysel başlık veya e-kitap koleksiyonlarının satıcı, yayıncı veya derleyiciden kalıcı olarak temin edilmesidir (Vasileiou, Hartley ve diğerleri, 2012, s. 25). E-kitap sağlama için en çok tercih edilen bu model (Anson ve Connell, 2009; McKiel, 2007; Newman, 2010) yayıncı ve erişim türüne bağlı olarak abonelik modeline göre daha pahalıdır (Grigson, 2011, s. 27). Ayrıca paket içindeki başlıklara müdahale edilememesi az kullanılacak ya da hiç kullanılmayacak materyallerin kütüphane koleksiyonuna dâhil edilmesine neden olabilmektedir (Ashcroft, 2011; Grigson, 2011; Soules, 2009). Ancak başlangıçta pahalı olmasına rağmen kitabın sonraki yıllarda da kullanılacağı varsayımı modelin uzun vadede daha fazla avantaj sağladığını ortaya koymaktadır.

Abonelik modeli sürekli erişim hakkı olmadan bir koleksiyona veya konu alanına erişim için genellikle bir yıllık ödemenin yapılmasıdır (Vasileiou, Hartley ve diğerleri, 2012, s. 25; Maceviciute ve diğerleri, 2014). Fiyatlar satın alma modeline göre daha düşüktür ve platform ücretleri fiyatlandırmaya dâhil edilmiştir (Grigson, 2011, s. 28). Ancak bir abonelik başlangıçta satın alma fiyatından daha düşük maliyetli olsa da abonelik yenileme dönemindeki yıllık maliyetler genellikle bunu daha pahalı bir seçenek haline getirebilmektedir (Lalla, 2012, s. 25). İçerik genellikle satıcı veya yayıncı tarafından belirlenmekte, kütüphanelere başlık listelerini şekillendirme seçeneği sunulmamaktadır (Maceviciute ve diğerleri, 2014; Morris ve Sibert, 2011, s. 99). İçeriğin kısa bir süre için kullanılması veya talebin kısa ömürlü olması durumunda bu modelle sağlanan geçici erişimin daha ekonomik olduğu söylenebilir.

Kütüphaneler arası ödünç vermeye alternatif olarak değerlendirilen *kiralama* modelinde ise bireysel başlıklara sınırlı bir süre için erişim sağlanmaktadır (Vasileiou, Hartley ve diğerleri, 2012, s. 25). *Kullanım başına veya görüntüleme başına ödeme* olarak da adlandırılan modelde kullanıcı tedarikçinin web sitesinde bulunan tüm e-kitapları tarayabilmektedir. Yalnızca kullanıcının talep ettiği kaynaklara ödeme yapılması daha ekonomik olmakla birlikte, kaynağın

sadece bir kullanıcı tarafından sınırlı bir süre boyunca kullanılması, kütüphanelerin koleksiyonlarına herhangi bir içerik eklemeyen, kendilerini büyük miktarlarda harcama yaparken bulmasına da neden olabilmektedir (Grigson, 2011, s. 29).

Kullanıcı odaklı sağlama (Patron Driven Acquisition-PDA) veya talep odaklı sağlama (Demand Driven Acquisition-DDA) olarak bilinen modelde önceden belirlenen e-kitaplar keşif sistemine yüklenmekte ve başlık belli bir sayıda tıkladığında, okunduğunda veya indirildiğinde kütüphane tarafından satın alınmaktadır (Grigson, 2011, s. 29; Johnson, 2014, s. 150; Kahn ve Underwood, 2013, s. 13). Model; belirli sayıda kullanımın gerçekleşmesi ardından otomatik satın alma ve/veya kullanıcının kısa bir süre için başlığa erişmesine izin veren belirli sayıda *kısa vadeli ödünç* (Short Term Loan-STL) işleminden sonra otomatik satın alma şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Çoğu DDA modelinde, e-kitapların nasıl *tetikleneceği* (kullanıcı talebi ile satın alma için gerekli koşulların oluşması) sağlayıcıya göre değişmekle birlikte yaygın bir tetikleme eşiği, kitabın ilk 10 sayfası içinde 10 dakika arka arkaya kullanımda veya bir yazdırma, kopyalama ya da bir indirmede gerçekleşmektedir. Ayrıca 10-10-1-1-1 paradigması olarak da bilinen bu koşullardan herhangi biri karşılandığında otomatik satın alma ya da STL kullanımı gerçekleşmektedir (Zhang, Downey, Urbano ve Klingler, 2015, s. 85). DDA modelinde kullanıcıların başlık seçmesine izin verilmesi birkaç kullanıcının çıkarlarını yansıtan dengesiz bir koleksiyonun oluşmasıyla sonuçlanabilmektedir. Hodges, Preston ve Hamilton (2010) kullanıcıların acil ihtiyaçlarına yönelik yapılan satın alımlarla zaman içinde akademik koleksiyonların yapısının değişebileceğine vurgu yapmaktadırlar. Bu riskin kullanıcılara seçim için sunulan başlıkların sayısının sınırlandırılması ya da talep edilen isteklerin sayısının azaltılması yoluyla giderilmesi mümkündür. Shen ve diğerleri de (2011, s. 217) başlıkların fiyatına sınırlama getirerek ve bazı kısıtlamalarla birlikte DDA modellerinin daha dikkatli bir şekilde uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kanıtla dayalı sağlama (Evidence Based Acquisition-EBA) modelinde bir yıl boyunca kullanıma sunulacak yayıncı koleksiyonları kütüphaneler tarafından seçilmekte ve koleksiyona abone olmanın maliyetinden daha yüksek ancak satın alma maliyetinden daha düşük bir ücret ödenmektedir. Kararlaştırılan sürenin sonunda kütüphanelerin önceden yaptıkları ödeme miktarı tutarında e-kitap satın alınmaktadır. Kullanım istatistiklerine bakarak satın alma kararını kütüphaneler verdiği için modelin tam anlamıyla kullanıcı odaklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca tek bir yayıncıya ait koleksiyondan garantili bir harcama yapma zorunluluğu da bulunmaktadır (E-BASS25, 2013). Abonelik bedelinden daha fazla ücret ödendiği için modelin bütçe kısıtlaması olan kütüphaneler açısından çok da uygun olmadığı söylenebilir. Ödenmesi gereken toplam miktar çok yüksekse kütüphane az veya hiç kullanılmamış başlıkları satın almak durumunda kalabilmektedir. Ayrıca erişim sağlanan koleksiyonun aynı olması durumunda ilk yıl en çok talep edilen başlıkların kullanılması ve anlaşmaya devam edilmesi durumunda ise ikinci yıla daha az kullanılan başlıkların kalması muhtemeldir. Bu, kütüphanelerin koleksiyona yeni başlıkların eklenmesi ve modelin uygulanmasına devam edilecekse ikinci ve sonraki yıllar için daha az maliyetle anlaşmaların müzakere edilmesini gerektirmektedir. Böylece zamanla birçok başlık satın alınabilecek ve kütüphaneler çok az veya hiç kullanımı olmayan başlıkları satın almak durumunda kalmayacaktır (Machovec, 2013, s. 395).

Basılı kaynaklar için kullanılan *geleneysel onay planları* e-kitaplar için de sunulmaktadır. Konu, yayıncı, fiyat vb. durumlar dikkate alınarak kütüphanenin profili ve tercihlerine uygun

oluşturulan onay planlarına bağlı sağlama modeli ile elektronik veya basılı alımların otomatik yapılması mümkündür (Doucette ve Lewontin, 2012, s. 57). Ancak kitap elektronik tercih edilirse erişiminin açılması ya da tam tersi bir istekte, basılı kitap mevcut olana kadar beklenmesi durumunda bir formatı diğerine tercih etmenin mümkün olduğu bir sistemin kurulması gerekebilir (Morris ve Sibert, 2011, s. 113).

Önceki Çalışmalar

Literatürde e-kitap sağlama modellerini değerlendiren ve bu modellere yönelik yayıncı ve konu analizlerinin yapıldığı çeşitli araştırmalar mevcuttur.

Westminster Üniversitesi Kütüphanesinin abonelikte eriştiği ve bireysel olarak seçtiği başlıkların değerlendirildiği bir çalışmada az sayıda başlığın aslında ihtiyacın büyük bir kısmını karşıladığı ve eş zamanlı tek kullanıcı seçeneği yerine yıllık kullanım limitine dayalı modelin daha iyi bir sonuç sunduğu görülmüştür. Bu değerlendirmeler üniversite için en uygun maliyetli sağlama modelinin belirlenmesinde yardımcı olmuştur (Grigson, 2009). Brigham Young Üniversitesinde de benzer bir sonuçla karşılaşılmış ve kullanıcıların PDA modelinde sadece araştırma ve ilgi alanlarına yönelik kitaplara yönelindikleri ve kitapların belirli bir kısmının kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İyi bir deneyim olsa da PDA'nın kütüphane koleksiyonunu doğrudan yansıtmadığı ve listeleri oluşturmada konu kütüphanecilerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Schroeder, Wright ve Murdoch, 2010).

Kullanıcıların seçtiği başlıklar ile konu kütüphanecilerinin seçtiği başlıkların karşılaştırmasının yapıldığı bir çalışmada ortak seçim sayısının düşük çıktığı ve seçilen e-kitapların ortalama maliyetinin birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ortak seçim sayısının düşük olması kullanıcıların ve kütüphanecilerin farklı bakış açısına sahip olmasıyla açıklanmıştır. E-kitap kullanımının disiplinlere göre farklılık göstermesi nedeniyle alımlarda tüm disiplinler için eşit fon ayırmak yerine bütçelerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Hem kullanıcı odaklı hem de geleneksel kütüphaneci seçimlerindeki bazı boşlukların doldurulmasında bu çalışmaların kütüphanelere yol gösterici olabileceği belirtilmiştir (Shen ve diğerleri, 2011). Purdue Üniversitesi Kütüphanelerinde PDA modeliyle sağlanan e-kitaplar ile kütüphaneciler tarafından seçilen e-kitapların karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. PDA modelinde STL'nin kullanılmasıyla maliyet artmış olsa da otomatik satın alımı tetikleyen başlıklar en fazla kullanılan başlıklar olmuş ve model kısa veya orta vadede kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kütüphaneciler tarafından seçilen başlıklarda ise hangi başlıkların kullanılacağını tahmin etmenin çok zor olduğu görülmüştür. Kütüphaneciler tarafından seçilen başlıkların PDA modeli ile sağlanması durumunda bazı kitapların herhangi bir maliyetinin olmayacağı ve hatta tasarruf sağlanacağı sonucuna ulaşılmıştır (Ward ve Richardson, 2016).

Liverpool Üniversitesi (UoL) Kütüphanesi için alternatif satın alma stratejileri araştırılmıştır. Kütüphanenin abone olduğu koleksiyon için görüntülenen sayfa başına maliyet abonelik dönemine bağlı olarak değişim göstermiştir. Tek seferlik bir satın almada ise ödeme bir kez yapıldığı için maliyetin yıldan yıla azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yıl boyunca düzenli olarak satın alınan e-kitaplar için yapılan harcama miktarı ve kullanımın başladığı zaman dikkate alınmak şartıyla maliyet azalmıştır. UoL Kütüphanesinde e-kitapların kullanım istatistiklerine dayanarak PDA modelinin kullanıldığı varsayıldığında, modelin koleksiyonun

fiyatını aşacağı ve çok kullanılan kitaplarda PDA modelini uygulamanın mantıklı olmadığı belirtilmiştir (Bucknell, 2012).

Kent State Üniversitesi Kütüphanelerinde STL olmadan DDA modeli araştırılmış ve 10-10-1-1-1 tetikleyici formülü kullanılmıştır. Bu durumda kütüphane kataloğuna yüklenen kayıtların %87'sinin kullanılmadığı, kullanılan %13 oranındaki e-kitabın ise sadece %5'inin tetiklenerek satın alındığı ve geri kalan %8'in ise tetik eşliğinin altında kullanımının olduğu görülmüştür. Uygulanan senaryolar herhangi bir STL olmadan mevcut DDA uygulamasına devam edilmesi durumunda daha düşük bir maliyet elde edildiğini göstermiştir. STL'nin uygulandığı diğer senaryolarda ise bir günlük STL'lerde %21, bir haftalık STL'lerde %33 oranında ek masraf olduğu ve her iki senaryoda da edinilen e-kitaplar için daha yüksek bir satın alma bedelinin ortaya çıktığı görülmüştür. Çalışmada akademik kütüphaneler için STL seçeneğinin ekonomik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Zhang ve diğerleri, 2015).

Brigham Young Üniversitesindeki farklı e-kitap sağlama stratejilerinin onay planı üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ve harcamaların bu durumdan nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Uygulanan farklı modellerin her biri onay planını etkileyerek satın alınan kitapların sayısını ve maliyetini azaltmıştır (Schroeder ve Boughan, 2017). Swinburne Teknoloji Üniversitesinde mümkün olduğunca çok sayıda e-kitap koleksiyona katabilmek, koleksiyonun kullanımını sağlamak ve harcamaları sürdürülebilir bir düzeye getirebilmek için bir çalışma yapılmıştır. Mevcut DDA modelindeki STL harcamaları büyük bir artışa sebep olduğu için *Access to Own* adı verilen ATO modeli değerlendirilmiştir. Uygulamanın sonucunda kullanıcılara sunulan e-kitapların çeşitliliği artmıştır. Ayrıca ilk analizler e-kitap koleksiyonlarının desteklenmesi için bunun sürdürülebilir ve düşük maliyetli bir yöntem olmaya devam edeceğini göstermiştir (Davies, 2017). Case Western Reserve Üniversitesinde mühendislik disiplinleri için çeşitli EBA modelleri ile bütçenin daha verimli kullanılması ve içerik erişiminin artırılması amaçlanmıştır. Uygulanan üç EBA modelinin karşılaştırılması yapılmış mühendislik alanında başarılı olan programların devam edebileceği başarısız olarak kabul edilen programların ise durdurulabileceği belirtilmiştir (Solomon ve Gray, 2018).

Yayıncı ve konu analizlerinin yapıldığı çalışmalara da literatürde yer verilmektedir. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin abone olduğu bir veri tabanının kullanım ve konu analizinin yapıldığı bir çalışmada, e-kitapların %10'unun toplam talebin %63'ünü ve en fazla talep edilen 20 kitabın ise toplam talebin %5'ini karşıladığı görülmüştür ve genel olarak e-kitap kullanımının düşük olduğu ve kullanımın disiplinlere göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada seçim yapılırken kullanıcı özellikleri ile taleplerinin dikkate alınması ve kullanım analizi çalışmalarının düzenli olarak tekrarlanması gerektiği vurgulanmıştır (Al, Soydal ve Tonta, 2010). Nevada Üniversitesi Las Vegas Kütüphanelerinde ise satın alınan e-kitap paketlerinin karşılaştırması yapılmış daha geniş ve güncel e-kitap paketlerinin kullanımının yüksek olduğu görülmüştür. Toplam kitap sayısı ile kullanılan kitaplar karşılaştırıldığında her iki pakette de aynı konu alanları en çok kullanılanlar arasında yer almıştır. Her iki paketin toplam kullanımına bakıldığında, kullanımı yüksek olan yayıncıların koleksiyonlarda daha büyük bir e-kitap yüzdesine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Konu alanları ve yayıncılara yönelik eğilimlerin belirlenmesinde bu analizlerin kullanıcı davranışlarına ışık tutacağı belirtilmiştir (Tucker, 2012).

Florida Üniversitesinde yapılan bir çalışmada maliyet ve kullanım verileri beşerî ve sosyal bilimler, fen-teknoloji-mühendislik-matematik ve tıp için karşılaştırarak farklı

disiplinlerdeki satın alımların maliyet etkinliğini araştırılmıştır. En az satın alınan başlık ve en az kullanım oranına sahip tıp alanı, PDA modelinden en az yararlanan alan olmuştur. Diğer modellerde beşerî ve sosyal bilimler disiplinine ait e-kitapların büyük bir çoğunluğu kullanılmadığı için PDA modeli ile bu kitapların edinilmesinin daha verimli bir yöntem olduğu belirtilmiştir. Fen-teknoloji-mühendislik-matematik için paket alımlarda kullanılmayan e-kitap sayısı fazla olsa da ortalama ve birim kullanım maliyetleri bunun geçerli bir yöntem olduğunu göstermiştir (Carrico, Cataldo, Botero ve Shelton, 2015). Bir diğer çalışmada Iowa Üniversitesi Kütüphanelerinde PDA modelindeki STL seçeneği uygulanmış ve maliyetlerde önemli düşüşün olduğu görülmüştür. Yayıncı analizinde kullanıcıların üniversite yayınlarını ve güncel başlıkları daha fazla kullandığı ortaya çıkmıştır. Sadece bir defa kullanılmış başlıkları satın almak yerine STL ile sağlayarak maliyetin azaltılması istenmiş ancak ortalama maliyetlerin artış göstermesi üzerine STL seçeneklerinin devamı konusunda daha fazla verinin toplanması gerektiğine karar verilmiştir (Fischer, 2016).

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin e-kitap kullanım istatistikleri ile maliyet verilerini değerlendirerek en uygun e-kitap sağlama modelinin belirlenmesidir. En uygun modelin belirlenebilmesi için senaryo analizi yapılmakta ve gerçek kullanım ve maliyet verilerine dayanarak e-kitap sağlama modellerinin farklı senaryolar altında nasıl çalıştığı ve nasıl bir maliyet performansı gösterdiği araştırılmaktadır. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri için paket olarak e-kitap sağlama modeli maliyet açısından uygun mudur?
2. Derleyici firma tarafından sunulan DDA modellerinin tercih edilmesi e-kitap alımları için yapılan toplam harcamaların maliyetini düşürmekte midir?
3. Yayıncı firma tarafından sunulan EBA modelinin tercih edilmesi e-kitap alımları için yapılan toplam harcamaların maliyetini düşürmekte midir?
4. Sağlama modellerinin seçimi disipline göre farklılık göstermekte midir?

Yayıncı firmadan satın alma modeli ile sağlanan e-kitapların kullanım verileri EBA ve abonelik modellerine, derleyici firmadan satın alma modeli ile sağlanan e-kitapların kullanım verileri otomatik satın almanın yapıldığı ve STL'nin kullanıldığı DDA modellerine uyarlanarak maliyet ve konu analizleri yapılmıştır.¹ Çalışma için gerekli veriler yönetici hesapları ile yayıncı ve derleyici firmadan sağlanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi (HÜ) Kütüphaneleri tarafından 2013 yılında yayıncı firmadan farklı konu alanlarında ve yayın yılı 2005-2013 aralığında olan 36.657 e-kitap satın alınmıştır. Analizlerin yapılmasında tüm yayın yıllarına ait e-kitaplar değerlendirmeye alınamamıştır. Çünkü yayıncıdaki EBA modelinde, yayın yılı geriye dönük olarak sadece son üç yılı kapsayan güncel koleksiyonlar erişime açılmaktadır. Örneğin 2019 yılında erişime açılan bir EBA modelinde 2016-2017-2018 yayın yılına ait e-kitaplar bulunmaktadır. Bu çalışmada ise tüm satın alınan e-kitaplardan sadece yayın yılı 2011, 2012 ve 2013 (15.564 adet) olanların 2014 yılında satın alındığı kabul edilmekte ve e-kitapların 2014-2017 yılları arasındaki kullanım

¹ E-kitapların kullanım ve maliyet verileri gerçek veriler ışığında değerlendirilmiş sadece gerçekte 2013 olan satın alma yılı, derleyici firmada 2016, yayıncı firmada 2014 olarak kabul edilmiştir.

verileri EBA ve abonelik modeline uyarlanarak maliyet ve konu analizi yapılmaktadır. Çalışmamız kapsamında değerlendirilen 2011-2012-2013 yayın yıllarına ait kitapların paket fiyatından ilk alımda yapılan indirim oranı düşülmüş ve 15.564 e-kitabın 2014 yılı paket olarak satın alma bedeli 484.880,88 € olarak hesaplanmıştır. Kullanılan kitapların bireysel başlık halinde tek tek satın alınması durumundaki maliyet karşılaştırmasını yapabilmek için ihtiyaç duyulan liste fiyatları ise yayıncı firmadan sağlanmıştır.

HÜ Kütüphaneleri tarafından 2013 yılında derleyici firmadan farklı yayınevleri ve yıllara ait 3.666 e-kitap satın almıştır. Derleyici firmadaki platform değişikliği sebebiyle sadece 2016-2018 yıllarına ait kullanım istatistikleri temin edilebilmiş ve bu aralıktaki kullanım verileri değerlendirilmiştir. İhtiyaç duyulan paket ve liste fiyatları için derleyici firmadan sadece 2018 yılı paket fiyatı sağlanabilmiş, 2018 yılı liste fiyatları ise tek tek e-kitaplar için ilgili derleyicinin satın alma platformundan alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda 2018 yılı paket fiyatından 2013 yılı paket fiyatı çıkarılarak beş yıl için toplam fark bulunmuş ve bu fark tek bir yıla oranlanarak bir yılda paket fiyatının üzerine derleyici firma tarafından ne kadar ücret farkı eklendiği hesaplanmıştır. Yıllara göre liste fiyatını belirleyebilmek için ise 2018 yılı paket fiyatından 2018 yılı liste fiyatına yüzde kaç artış olduğu hesaplanmış ve bu artış miktarı her bir yıl için bulunan paket fiyatları üzerine eklenerek liste fiyatları bulunmuştur. DDA modeli belirli sayıda kullanım ile otomatik satın almanın gerçekleşmesi ve belirli sayıda STL kullanımı sonrası otomatik satın almanın gerçekleşmesi şeklinde iki farklı senaryo olarak uygulanmıştır. Derleyici firmada STL maliyeti, kitabın kullanıcıya bir günlüğüne ödünç verilmesi şeklinde anlaşma yapılmışsa kitabın liste fiyatının %15'i, 7 gün için %20'si, 14 gün için %25'i, 28 gün için %30'u olarak alınmaktadır. STL maliyetleri bu alternatiflerin tamamı için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Satın alınan e-kitap listesinde konu alanlarını belirleyebilmek için Web of Science'ın konu sınıflamasından yararlanılmıştır. Sadece LC numaraları bulunan kitapların konu alanları ise LC sınıflama sistemine göre A-P ve TR-Z sınıfları için sosyal ve beşerî bilimler; Q ve S-TP sınıfları için fen, mühendislik, teknoloji, matematik ve R sınıfı için tıp ve sağlık bilimleri şeklinde alınmıştır.

Derleyici ve yayıncı firmanın birim kullanım ve ortalama kitap maliyetini hesaplayabilmek için aşağıdaki formüllere dayanarak hesaplamalar yapılmıştır. Formülde BKM ; birim kullanım maliyetini, OKM ; ortalama kitap maliyetini, M e-kitapların toplam satın alma maliyetini, K e-kitapların belirlenen yıl aralığındaki toplam kullanım sayısını, S ise satın alınan kitap sayısını ifade etmektedir.

$$BKM = M / K$$

$$OKM = M / S$$

Bulgular ve Yorum

Konu ve maliyet analizi yayıncı ve derleyici firma tarafından sunulan e-kitap sağlama modellerine göre değerlendirilmektedir.

Yayıncı Firma

HÜ Kütüphaneleri tarafından 2014 yılında yayın yılı 2011, 2012 ve 2013 olan 15.564 e-kitap 484.880,88 € ödeme yapılarak satın alınmıştır. Bu e-kitaplar yayıncı firmanın sunduğu satın alma, EBA ve abonelik modellerine göre değerlendirilmiştir.

Satın Alma Modeli

Satın alma modeli ile sağlanan 15.564 e-kitabın 8.751'i (%56) kullanılmış ve 2014-2017 yılları arasında bu e-kitaplardan 298.968 bölüm indirilmiştir (Tablo 1). Paketteki kitapların %44'ü (N=6.813) hiç kullanılmamıştır.

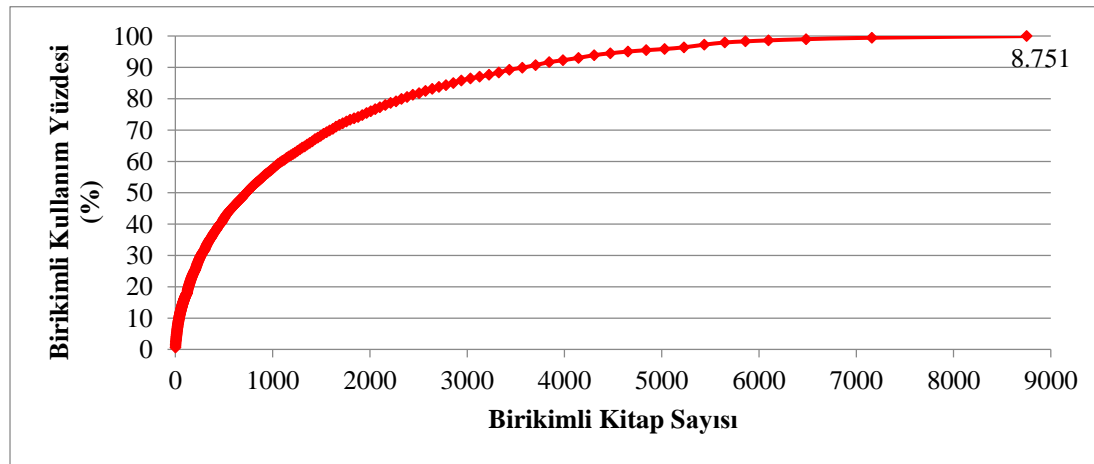
Tablo 1

E-kitaplardan indirilen bölüm ve kullanılan tekil e-kitap sayısı

Yıl	İndirilen bölüm sayısı		Tekil e-kitap sayısı
	N	%	N
2014	61.293	20,5	3.448
2015	104.151	34,8	5.482
2016	70.803	23,7	3.295
2017	62.721	21,0	2.562
Toplam	298.968	100,0	*8.751

Not: *2014-2017 yılları arasında kullanılan toplam tekil e-kitap sayısını göstermektedir. Sütun toplamı değildir.

2014-2017 yılları arasında en az bir defa kullanılan 8.751 kitap ile ilgili dağılım Şekil 1'de gösterilmektedir. Paketteki kitapların sadece %8'i (N=731) toplam kullanımın %50'sini, %27'si ise (N=2.382) %81'ini karşılamaktadır. Satın alınan kitapların yaklaşık üçte birinden ihtiyacın %80'i sağlanmıştır. Ashcroft (2011), Grigson (2011) ve Soules'un (2009) da belirttiği gibi paket halinde alımlar az kullanılacak ya da hiç kullanılmayacak materyallerin kütüphane koleksiyonuna eklenmesine sebep olabilmektedir.

Şekil 1. 2014-2017 yılları arasında kullanılan e-kitapların dağılımı

Tablo 1'de kullanımları verilen e-kitapların birim kullanım (BKM) ile ortalama kitap maliyeti (OKM) aşağıdaki gibi bulunmuştur (2014 yılı paket olarak satın alma bedeli

484.880,88 €'dur). Satın alma maliyeti yüksek olsa da toplam kullanımlar birim kullanım maliyetini etkilemiştir.

$$BKM = M / K \rightarrow BKM = 484.880,88 / 298.968 \rightarrow BKM = 1,62 \text{ €}$$

$$OKM = M / S \rightarrow OKM = 484.880,88 / 15.564 \rightarrow OKM = 31,15 \text{ €}$$

Konu Analizi

E-kitapların konu alanlarına göre dağılımı incelenmiş ve birim kullanım maliyetleri hesaplanmıştır. En yüksek kullanım değerine (%21,4) sahip *tıp* alanı için satın alınan kitap sayısının kullanımın yoğunluğunu etkilemediğini söyleyebiliriz (Tablo 2). Bununla birlikte en az kitap sayısı (%0,8) ve en az kullanımın (%0,5) görüldüğü konu alanı *enerji* olmuştur. Ancak enerji konu alanının sadece yayın yılı 2013 olan kitapların içinde yer aldığı ve kitap sayısı ile kullanımının bu sebeple düşük olduğu söylenebilir. Birim kullanım maliyetinde ise en düşük maliyetin (0,64 €) *davranış bilimlerinde* olması en az ödemenin (%0,9) bu konu alanına yapılması ile açıklanabilir. Disipline göre kitapların fiyatı maliyetleri etkilemektedir. Birikmiş kullanımlar devam ettikçe mevcut olan birim kullanım maliyetlerinin daha da düşük bir değer göstereceği gözden kaçırılmamalıdır.

Tablo 2

2014 yılında satın alındığı kabul edilen e-kitapların konu alanlarına göre dağılımı ve maliyeti

Konu alanları	Satın alınan kitap sayısı		Kullanılan kitap sayısı		İndirilen bölüm sayısı		Fiyat (€)		BKM (€)
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Davranış Bilimleri	235	1,5	153	1,7	7.105	2,4	4.525,00	0,9	0,64
Tıp	1.450	9,3	1.061	12,1	64.044	21,4	51.703,00	10,7	0,81
Bilgisayar Bilimleri	3.113	20,0	1.942	22,2	62.256	20,8	69.466,00	14,3	1,12
Biyomedikal ve Yaşam Bilimleri	1.466	9,4	867	9,9	35.329	11,8	56.152,00	11,6	1,59
Çevre ve Yer Bilimleri	819	5,3	446	5,1	16.592	5,5	28.861,00	5,9	1,74
İşletme ve Ekonomi	978	6,3	474	5,4	11.941	4,0	22.381,00	4,6	1,87
Mühendislik	2.227	14,3	1.322	15,1	32.504	10,9	63.162,00	13,0	1,94
Beşerî ve Sosyal Bilimler ve Hukuk	1.678	10,8	867	9,9	25.645	8,6	50.911,00	10,5	1,99
Kimya ve Malzeme Bilimi	683	4,4	406	4,6	15.851	5,3	38.200,00	7,9	2,41
Matematik ve İstatistik	1.432	9,2	545	6,2	13.418	4,5	36.493,00	7,5	2,72
Enerji	128	0,8	81	0,9	1.517	0,5	5.470,88	1,1	3,61
Mesleki ve Uygulamalı Bilişim	456	2,9	179	2,0	5.049	1,7	20.169,00	4,2	3,99
Fizik ve Astronomi	899	5,8	408	4,7	7.717	2,6	37.387,00	7,7	4,84
Toplam	15.564	100,0	8.751	100,0	298.968	100,0	484.880,88	99,9	-

Not 1: Yuvarlama hatasından dolayı bazı toplamlar %100'den farklıdır.

Not 2: BKM: Birim Kullanım Maliyeti

EBA Modeli (Kanıtı Dayalı Sağlama)

Yayıncı firmadaki EBA Modelinde bir yılın sonunda ödenen miktar kadar e-kitap seçimi, kitapların tek tek liste fiyatlarına göre değil kitap türüne göre belirlenmiş EBA fiyatları üzerinden yapılmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3

Yayın türüne göre EBA fiyat listesi

Tür	EBA fiyatı (€)	Açıklama
Ders kitabı	389	Lisans ve lisansüstü ders kitabı, Almanca ders kitabı
Referans Kaynakları	Liste fiyatı	Sözlük, el kitabı, ansiklopedi, referans, atlas
Özet	49	Özet
Araştırma	169	Monograf, çok yazarlı kitaplar, bildiriler, doktora tezi, inceleme vb.

E-kitapların 2014 yılı gerçek kullanımları en yüksek kullanımdan en düşük kullanıma doğru sıralanmış ve 115.500,00 € (yayıncı tarafından gönderilen 2014 yılı EBA ücreti) tutarında e-kitap seçiminin yapılması sağlanmıştır. Eğer bu model 2014 yılında uygulanmış olsaydı yayın yılı 2011-2012-2013 olan toplam 557 e-kitap satın alınabilecek ve 115.499,19 € ödeme yapılması gerekirdi (Tablo 4). 557 e-kitabın bu model dışındaki toplam liste fiyatı ise 104.403,78 € olarak hesaplanmıştır. EBA fiyatı ile liste fiyatı arasındaki fark 11.095,41 €'dur. Liste fiyatı daha uygun olmasına rağmen seçilen kitapların kullanımının tahmin edilememesi, EBA modeli ile daha isabetli seçimlerin yapılmasını mümkün kılmıştır.

Tablo 4

2014 yılında EBA modeli ile satın alındığı kabul edilen e-kitapların maliyeti

Tür	EBA fiyatı (€)	Adet	EBA maliyeti (€)	Toplam liste fiyatı (€)
Atlas	Liste Fiyatı	8	1.842,86	1.842,86
Özet	49,00	2	98,00	104,94
Derleme	169,00	1	169,00	249,99
Çok yazarlı kitap	169,00	164	27.716,00	31.416,06
Sözlük	Liste Fiyatı	2	559,98	559,98
Ansiklopedi	Liste Fiyatı	5	11.399,96	11.399,96
Lisans ve lisansüstü ders kitabı	389,00	30	11.670,00	2.128,51
El kitabı	Liste Fiyatı	34	9.848,45	9.848,45
Kılavuz	Liste Fiyatı	3	209,97	209,97
Monograf	169,00	91	15.379,00	15.366,05
Bildiri	169,00	146	24.674,00	21.683,03
Uzmanlık kitabı	169,00	64	10.816,00	8.219,05
Referans kaynağı	Liste Fiyatı	2	289,98	289,98
İnceleme	169,00	3	507,00	909,97
Popüler bilim	169,00	1	169,00	24,99
Yıllık	Liste Fiyatı	1	149,99	149,99
Toplam		557	115.499,19	104.403,78

Not: EBA modelinde kitap türüne göre fiyatlar sabittir ancak liste fiyatında her bir kitabın fiyatı birbirinden farklıdır.

2014-2017 yılları arasında EBA modeli ile sağlandığı kabul edilen 557 farklı e-kitaptan 79.032 bölüm indirilmiştir. EBA modeli garantili harcamaların yapılması için uygulanmasına rağmen sadece bir yılın kullanımı sonraki yılların kullanımına garanti vermeyebilir. Örneğin, kullanımın yarısından fazlası (%54,1) ilk yıl gerçekleşirken, geriye kalan kullanım ise (%45,9) sonraki üç yılda gerçekleşmiştir. Satın alınan kitaplardan indirilen bölüm sayısı ve kullanılan tekil e-kitap sayısının yıldan yıla azaldığı görülmüştür (Tablo 5). Uzun süreli kullanımı olabilecek kitaplar için bu modelin tercih edilmesinde fayda vardır.

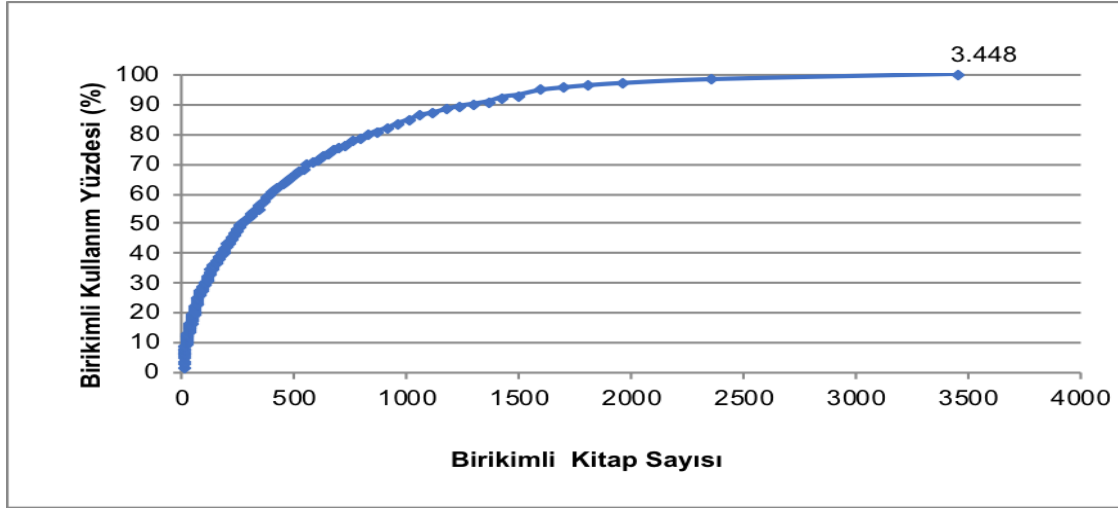
Tablo 5

E-kitaplardan indirilen bölüm ve kullanılan tekil e-kitap sayısı

Yıl	İndirilen bölüm sayısı		Tekil e-kitap sayısı
	N	%	N
2014	42.761	54,1	557
2015	16.385	20,7	370
2016	9.641	12,2	258
2017	10.245	13,0	220
Toplam	79.032	100,0	*557

Not: *2014-2017 yılları arasında kullanılan toplam tekil e-kitap sayısını göstermektedir. Sütun toplamı değildir.

Şekil 2. EBA modeli ile kullanılan e-kitapların dağılımı'nda EBA modeline göre en az bir defa kullanılmış e-kitapların birikimli kullanım yüzdesi gösterilmektedir. Toplam kullanımın yarısı 3.448 kitabın sadece %8'inden ($N=267$), %69'u ise %16'sından ($N=559$) karşılanmıştır. EBA modeli ile satın alınan 557 kitabın toplam kullanımının üçte ikisinden fazlasını karşıladığı, bir başka deyişle en çok kullanılan kitapların satın alındığı görülmektedir.

Şekil 2. EBA modeli ile kullanılan e-kitapların dağılımı

EBA modelinde birim kullanım maliyeti hesaplanırken modelin uygulandığı yılda erişilen tüm e-kitapların toplam kullanımı ile o yılın sonunda satın alınan kitapların sonraki yıllarda kullanımları dikkate alınmıştır. Buna göre 2014 yılında uygulandığı kabul edilen EBA modelinde erişilen tüm kitapların kullanımı ($N=18.532$) ile o yılın sonunda satın alınan 557 e-kitabın 2014-2017 yılları arasındaki kullanımı ($N=79.032$) 97.564 olmuştur. EBA modeli ile sağlanan e-kitapların birim kullanım maliyeti ise aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$BKM = M / K \rightarrow BKM = 115.499,19 / 97.564 \rightarrow BKM = 1,18 \text{ €}$$

E-kitapların paket olarak satın alma modelinde birim kullanım maliyeti 1,62 €, EBA modelinde ise 1,18 € olarak hesaplanmıştır. Satın alma modelinde ödenen miktar fazla olmasına rağmen birim kullanım maliyetinin çok yüksek çıkmaması 2014-2017 yılları arasındaki toplam kullanımların fazla olmasından kaynaklanmaktadır. EBA modelinde ise paket fiyatına göre daha az bir ödeme yapıldığı ve sadece kullanımı olan kitaplar alındığı için birim kullanım maliyeti düşük çıkmıştır.

Konu Analizi

EBA modeli kapsamında en fazla kitabın satın alındığı konu alanı *tıp* (%27,5) olurken 2014 yılı boyunca kullanılan 3.448 kitabın içinde en fazla kitabın erişildiği konu alanı ise *bilgisayar bilimleridir* (%25,8). Satın alınan ve satın alma yapılmadan sadece erişilen e-kitap sayısı ile indirilen bölüm sayısı en fazla tıp ve bilgisayar bilimlerinde görülmüştür (Tablo 6). Ancak bu alanların en düşük birim kullanım maliyetine sahip olmaması maliyetlerinin yüksek olması ile açıklanabilir. Kullanıma dayalı seçimlerin yapılması bütün konu alanlarında genel olarak çok yüksek birim kullanım maliyetleri ile karşılaşılmasını engellemiştir.

Tablo 6

EBA modeli ile satın alındığı kabul edilen e-kitapların konu alanlarına göre dağılımı, kullanımı ve birim kullanım maliyeti (BKM)

Konu alanları	Satın alınan kitap sayısı		Kullanılan kitap sayısı		EBA maliyeti (€)		Toplam indirilen bölüm sayısı		BKM (€)
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Davranış Bilimleri	15	2,7	71	2,1	4.639,95	4,0	2.731	2,8	1,70
Biyomedikal ve Yaşam Bilimleri	83	14,9	342	9,9	16.595,31	14,4	13.377	13,7	1,24
İşletme ve Ekonomi	15	2,7	175	5,1	2.945,99	2,5	3.682	3,8	0,80
Kimya ve Malzeme Bilimi	13	2,3	155	4,5	3.778,99	3,3	2.503	2,6	1,51
Bilgisayar Bilimleri	117	21,0	891	25,8	20.766,96	18,0	19.315	19,8	1,07
Çevre ve Yer Bilimleri	30	5,4	158	4,6	11.359,15	9,8	6.317	6,5	1,80
Mühendislik	43	7,7	584	16,9	8.184,17	7,1	10.199	10,4	0,80
Beşeri ve Sosyal Bilimler ve Hukuk	44	7,9	274	7,9	11.722,93	10,1	6.833	7,0	1,71
Matematik ve İstatistik	19	3,4	156	4,5	4.962,98	4,3	2.772	2,8	1,79
Tıp	153	27,5	458	13,3	25.657,76	22,2	26.458	27,1	0,97
Fizik ve Astronomi	14	2,5	90	2,6	3.026,00	2,6	1.688	1,7	1,79
Mesleki ve Uygulamalı Bilişim	11	2,0	76	2,2	1.859,00	1,6	1.588	1,6	1,17
Enerji	-	-	18	0,5	-	-	101	0,1	--
Toplam	557	100,0	3.448	99	115.499,19	99	97.564	99	

Not 1: Yuvarlama hatasından dolayı bazı toplamlar %100'den farklıdır. Not 2: BKM: Birim Kullanım Maliyeti

Abonelik Modeli (Sadece Erişim-Access Only)

Yayıncı firmada satın alma fiyatının %30'u ödenerek kurumlar abonelik modeli ile koleksiyonlara erişim sağlayabilmektedir. Ancak abonelikte sadece anlaşmanın yapıldığı tarih aralığında koleksiyona erişim hakkı bulunduğu için karşılaştırmayı doğru yapabilmek adına 2015-2016-2017 yıllarında da erişimin devam ettiği varsayılmıştır. Aboneliğin devamı durumunda yıllık artış bilgisi yayıncı tarafından %3 olarak onaylanmış ve abonelik bedelleri bu artışa göre hesaplanmıştır (Tablo 7).

Tablo 7

E-kitaplardan indirilen bölüm sayısı ve yıllık abonelik ücretleri

Yıl	İndirilen bölüm sayısı		Abonelik ücreti (€)
	N	%	
2014	61.293	20,5	145.464,26
2015	104.151	34,8	149.828,19
2016	70.803	23,7	154.323,04
2017	62.721	21,0	158.952,73
Toplam	298.968	100,0	608.568,22

Kitapların birim kullanım maliyeti ise aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$BKM = M / K \rightarrow BKM = 608.568,22 / 298.968 \rightarrow BKM = 2,04 \text{ €}$$

Grigson'un da (2011) belirttiği gibi satın alma modeli ile sağlanan e-kitaplar bir abonelik dönemi için ödemesi yapılan e-kitaplardan daha pahalıdır ancak modeller arasındaki karşılaştırmanın yapılabilmesi için abonelik modelinde dört yıl boyunca erişimin sağlanması toplam maliyet ile birim kullanım maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Yayıncı firmanın sunduğu EBA modeli için (sürekli ve sadece erişim) birim kullanım maliyeti 1,18 €, satın alma/paket (sürekli erişim) modeli için 1,62 € ve abonelik modeli (sadece erişim) için 2,04 € olarak hesaplanmıştır. Modeller arasında en düşük birim kullanım maliyeti EBA'da en yüksek birim kullanım maliyeti ise abonelik süresi sona erdiğinde erişim hakkı bulunmayan abonelik modelinde görülmüştür. Buna göre yayıncı firmanın sunduğu EBA modelinin hem birim kullanım maliyeti hem de toplam harcama maliyeti açısından karşılaştırılan modeller arasında en ekonomik ve kullanıcı ihtiyacına yönelik isabetli kararların verilmesine yardımcı olduğu için de en uygun model olduğunu söylemek mümkündür.

Derleyici Firma

HÜ Kütüphaneleri tarafından 2013 yılında farklı yayınevleri ve yıllara ait 3.666 e-kitap derleyici firmadan satın alınmış ve 300.174,00 \$ ödeme yapılmıştır. Araştırmanın amaç ve yöntem kısmında da belirtildiği üzere derleyici firmaya ait paket ve liste fiyatları artış oranları dikkate alınarak hesaplanmıştır (Tablo 8).

Tablo 8

Derleyici firma e-kitaplarının paket ve liste fiyatları

Yıl	Paket fiyatı (\$)	Liste fiyatı (\$)
2013	300.174,00	372.344,83
2014	304.765,36	378.040,10
2015	309.356,72	383.735,36
2016	313.948,08	389.430,62
2017	318.539,44	395.125,88
2018	323.130,80	400.820,70

Satın Alma Modeli (Sürekli Erişim)

Satın alınan kitapların 2016-2018 yılları arasındaki kullanımları istatistik türü dikkate alınarak değerlendirilmiştir. En çok e-kitap kullanımı çevrimiçi görüntüleme (%45,2) ile ayrıntılı kayıt görüntüleme (%39,3), en düşük kullanım ise kaydetme isteğinde (%0,1), e-posta isteğinde (%0,5) ve bölüm indirmede (%0,8) görülmektedir (Tablo 9). Bu istatistikler kullanıcıların daha kısa zamanda sonuca götürecek olan çevrimiçi veya ayrıntılı kayıt görüntüleme seçeneklerini tercih ettiğini göstermektedir.

Tablo 9

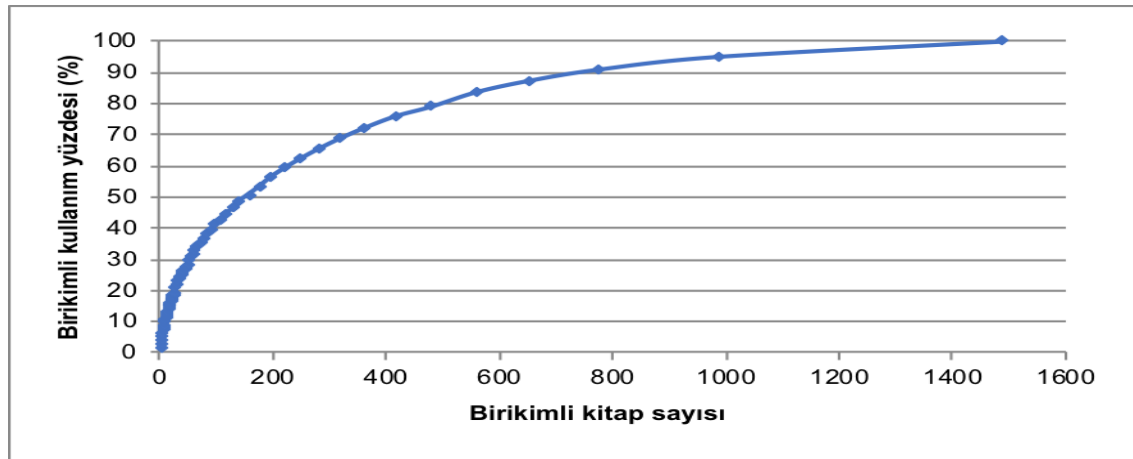
Satın alınan e-kitapların kullanım istatistiği türü (2016-2018)

İstatistik türü	Yıllara göre kullanım						Toplam kullanım	
	2016		2017		2018			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bölüm indirme	0	0	0	0	78	4,2	78	0,8
Tam indirme	361	7,8	317	8,5	140	7,5	818	8,0
Çevrimiçi görüntüleme	1.963	42,4	1.731	46,4	933	50,0	4.627	45,2
Yazdırma isteği	280	6,0	281	7,5	65	3,5	626	6,1
E-posta isteği	18	0,4	24	0,6	10	0,5	52	0,5
Kaydetme isteği	2	0	5	0,1	0	0	7	0,1
Ayrıntılı kayıt görüntüleme	2.005	43,3	1.375	36,8	640	34,3	4.020	39,3
Toplam	4.629	99,9	3.733	99,9	1.866	100,0	10.228	100,0

Not: Yuvarlama hatasından dolayı bazı toplamlar %100'den farklıdır.

Satın alınan 3.666 kitaptan 783 kitabın 2016 yılında 4.629 kullanımı, 722 kitabın 2017 yılında 3.733 kullanımı, 590 kitabın 2018 yılında 1.866 kullanımı olmuştur. 2016-2018 yılları arasında kullanılan toplam tekil e-kitap sayısı 1.489 iken 10.228 toplam kullanımı olmuştur. Derleyici firmadaki platform değişikliği sebebiyle tüm istatistikler temin edilememiş ve e-kitapların 2016 yılında alındığı kabul edilmiştir. Ancak 2013 yılında satın alınan bu kitapların ilk yıllardaki kullanımlarının yüksek olabileceği ve bu durumda maliyetleri daha aşağı çekebileceği ihtimali gözden kaçırılmamalıdır.

Kullanılan kitaplara ilişkin birikimli kullanım yüzdesi Şekil 3'te gösterilmektedir. Satın alınan kitapların (N=3.666) sadece %41'i (N=1.489) kullanılmıştır. Toplam kullanımın (10.228) %51'ini 1.489 kitabın sadece %10,5'i (N=157), %79'unu ise %32'si (N=480) karşılamıştır. Kullanımın az sayıda kitapta yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 3. 2016-2018 yılları arasında kullanılan e-kitapların dağılımı

2016 yılında satın alınan e-kitapların birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$BKM = M / K \rightarrow BKM = 313.948,08 / 10.228 \rightarrow BKM = 30,69 \$$$

$$OKM = M / S \rightarrow OKM = 313.948,08 / 3.666 \rightarrow OKM = 85,64 \$$$

2016 yılında e-kitapların bireysel başlık halinde tek tek satın alındığının kabul edilmesi durumunda birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti ise aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$BKM = M / K \rightarrow BKM = 389.430,62 / 10.228 \rightarrow BKM = 38,07 \$$$

$$OKM = M / S \rightarrow OKM = 389.430,62 / 3.666 \rightarrow OKM = 106,23 \$$$

Paket halinde satın alınan e-kitapların ortalama kitap ve birim kullanım maliyeti bireysel başlık halinde satın alınan e-kitaplara göre daha düşük çıkmıştır. Ancak paket halinde satın alınan e-kitapların yarısından daha azı kullanılmış ve az sayıda başlığın ihtiyacın büyük bir çoğunluğunu karşıladığı görülmüştür.

Konu Analizi

Satın alınan e-kitapların konu alanlarına göre dağılımı Tablo 10'da gösterilmektedir. *Sosyal ve beşerî bilimlerin*, toplam kullanımın yaklaşık dörtte üçünü oluşturması satın alınan kitap sayısının fazla olmasıyla açıklanabilir. Satın alınan kitapların %8'i ile toplam kullanımın %15'inin *tıp ve sağlık bilimlerinde* olması bu disiplinde kitap sayısına göre kullanımın yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 10

Konuya göre satın alınan e-kitapların sayısı, kullanımı, paket ve liste fiyatı

Konu	Kitap sayısı		Yıllara göre kullanım								Fiyat (\$)	
	N	%	2016		2017		2018		Toplam		Paket	Liste
			N	%	N	%	N	%	N	%		
Sosyal ve Beşerî Bilimler	2.625	72	3.206	69	2.853	76	1.512	81	7.571	74	209.206,96	260.263,92
Fen Müh. Tek. Mat.	735	20	608	13	338	9	137	7	1.083	11	80.624,64	100.386,36
Tıp ve Sağlık Bilimleri	306	8	815	18	542	15	217	12	1.574	15	24.116,48	28.780,34
Toplam	3.666	100	4.629	100	3.733	100	1.866	100	10.228	100	313.948,08	389.430,62

Paket ve bireysel başlık halinde satın alınan e-kitapların konu alanlarına göre birim kullanım ve ortalama kitap maliyetleri Tablo 11'de gösterilmektedir. Hem paket hem de bireysel alımda en düşük birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti *tıp ve sağlık bilimlerinde* en yüksek ise *fen, mühendislik, teknoloji ve matematik* konu alanında çıkmıştır. Bu durum üç konu alanı içinde kitap sayısına göre en yüksek ödemenin bu alan için yapıldığını göstermektedir.

Tablo 11

Satın alınan e-kitapların konu alanlarına göre birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti

Konu alanları	Paket halinde satın alınan		Bireysel başlık halinde satın alınan	
	BKM (\$)	OKM (\$)	BKM (\$)	OKM (\$)
Sosyal ve Beşerî Bilimler	27,63	79,70	34,38	99,15
Fen, Mühendislik, Teknoloji, Matematik	74,45	109,69	92,69	136,58
Tıp ve Sağlık Bilimleri	15,32	78,81	18,28	94,05

Not: BKM: Birim Kullanım Maliyeti, OKM: Ortalama Kitap Maliyeti

DDA Modeli (Talep Odaklı Sağlama)

DDA modelinde e-kitaplar görünür hale geldikten sonra kullanıcı tek oturumda 10 dakika süresince bir başlığı tararsa, bir başlığın 10'dan fazla sayfasını tararsa, bir başlığın herhangi bir bölümünü indirirse, bir başlığın herhangi bir bölümünü başka bir kullanıcıya e-posta ile

gönderirse, başlığın herhangi bir bölümünün çıktısını alırsa otomatik satın alma gerçekleşmektedir. DDA modeliyle satın alınan e-kitapların kullanım istatistikleri ile paket olarak satın alınan e-kitapların kullanım istatistikleri birbirinden farklı olduğu için paket olarak satın alınan e-kitap kullanımının hangi DDA koşuluna karşılık geldiği aşağıda açıklanmıştır:

- *Bölüm indirme*: Kullanıcı bir başlığın herhangi bir bölümünü indirirse
- *Tam indirme*: Kullanıcı bir başlığın herhangi bir bölümünü indirirse
- *Çevrimiçi görüntüleme*: Kullanıcı tek oturumda 10 dakika süresince bir başlığı tararsa veya bir kullanıcı tek oturumda bir başlığın 10'dan fazla sayfasını tararsa
- *Yazdırma isteği*: Kullanıcı başlığın herhangi bir bölümünün çıktısını alırsa
- *E-posta isteği*: Kullanıcı bir başlığın herhangi bir bölümünü başka bir kullanıcıya e-posta ile gönderirse
- *Kayıtme isteği*: Kullanıcı bir başlığın herhangi bir bölümünü indirirse (Kullanıcının, sayfayı kaydetmeden önce indirmesi gerektiği için bu koşulun "kayıtme isteğini" sağladığını belirtmek mümkündür.)
- *Ayrıntılı kayıt görüntüleme*: Bir kullanıcı tek oturumda 10 dakika süresince bir başlığı tararsa veya bir kullanıcı tek oturumda bir başlığın 10'dan fazla sayfasını tararsa

Senaryo 1: DDA Modeli-Otomatik Satın Alma

DDA koşullarında açıklandığı gibi kullanım istatistiklerinde bir kez kullanım görüldüğünde kitapların tetiklenerek otomatik satın alındığı kabul edilmektedir. Örneğin A kitabı 2016 yılında çevrimiçi görüntüleme bir kez kullanıldıysa kullanıcının tek oturumda 10 dakika süresince bir başlığı taradığı veya tek oturumda bir başlığın 10'dan fazla sayfasını taradığı koşulunu sağladığı için otomatik satın almaya girmiştir. A kitabı 2016 yılında otomatik satın alındığı için 2017 yılı DDA uygulamasında bu kitap için herhangi bir işlem yapılmamış ve sadece 2017 yılında görülen kullanım istatistiği birim kullanım maliyetini hesaplamada dikkate alınmıştır.

2016-2018 yılları arasında DDA modeli ile satın alındığı kabul edilen kitapların sayısı, kullanımları ve maliyetleri Tablo 12'de gösterilmektedir. 2016-2018 yılları için DDA modeliyle toplamda 1.489 kitap satın alınmış ve 162.412,74 \$ ödeme yapılmıştır.

Tablo 12

2016-2018 yılları arasında DDA modeli ile satın alındığı kabul edilen e-kitapların sayısı, kullanımı ve maliyeti

Satın alma yılı	Satın alınan kitap sayısı	Kullanım			Toplam	Maliyet
		2016	2017	2018		
2016	783	4.629	2.105	942	7.676	86.435,74
2017	416		1.628	190	1.818	45.964,88
2018	290			734	734	30.012,12
Toplam	1.489	4.629	3.733	1.866	10.228	162.412,74

DDA modelinin birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti ise aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$BKM = M / K \rightarrow BKM = 162.412,74 / 10.228 \rightarrow BKM = 15,88 \$$$

$$OKM = M / S \rightarrow OKM = 162.412,74 / 1.489 \rightarrow OKM = 109,07 \$$$

Paket halinde satın alındığında birim kullanım maliyeti 30,69 \$ iken DDA modelinde bu rakam yarı yarıya düşmüş ve sadece kullanıcıların istediği başlıklar satın alınmıştır.

Konu Analizi

Tablo 13'teki konu alanlarına göre dağılımda 2016-2018 yılları arasında kullanıcılar tarafından tetiklenerek en fazla satın alınan kitap sayısı (N= 1112, %75), en yüksek kullanım (N= 7571, %74) ve en yüksek maliyet (115.836,06 \$) sosyal ve beşerî bilimlerde görülmüştür. Satın alınan kitap sayısı arttıkça kullanım artmış ve buna bağlı olarak satın alma maliyetleri yükselmiştir.

Tablo 13

DDA Modeli ile satın alındığı kabul edilen e-kitapların konuya göre dağılımı, kullanımı ve maliyeti (2016-2018)

Konu	Satın alınan kitap		Kullanım								Maliyet (\$)
	sayısı		2016		2017		2018		Toplam		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Sosyal*	1.112	75	3.206	69	2.853	76	1.512	81	7.571	74	115.836,06
Fen**	229	15	608	13	338	9	137	7	1.083	11	31.270,85
Tıp***	148	10	815	18	542	15	217	12	1.574	15	15.305,83
Toplam	1.489	100	4.629	100	3.733	100	1.866	100	10.228	100	162.412,74

Not: * Sosyal ve Beşerî Bilimler, **Fen Mühendislik Teknoloji Matematik, ***Tıp ve Sağlık Bilimleri

DDA Modelinin konu alanlarına göre birim kullanım ve ortalama kitap maliyetleri Tablo 14'te gösterilmektedir. En düşük birim kullanım maliyeti tıp ve sağlık bilimlerinde (9,72 \$), en yüksek birim kullanım maliyeti ise fen, mühendislik, teknoloji ve matematik (28,87 \$) konu alanında gerçekleşmiştir. Çünkü tıp ve sağlık bilimleri için harcanan toplam maliyet satın alınan kitap sayısına bağlı olarak diğer alanlardan daha az ancak kullanımı harcanan maliyete göre daha yüksektir.

Tablo 14

DDA Modeli-otomatik satın alınan konu alanlarına göre birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti

Konu Alanları	BKM (\$)	OKM (\$)
Sosyal ve Beşerî Bilimler	15,30	104,17
Fen, Mühendislik, Teknoloji, Matematik	28,87	136,55
Tıp ve Sağlık Bilimleri	9,72	103,42

Not: BKM: Birim Kullanım Maliyeti, OKM: Ortalama Kitap Maliyeti

Senaryo 2: DDA Modeli-Kısa Vadeli Ödünç (STL)

Bu modelde bir kullanıcı bölüm indirme, tam indirme, çevrimiçi görüntüleme vb. bir eylemi gerçekleştirdiğinde Bir STL kullanılmakta ve üç STL kullanımından sonraki dördüncü kullanım isteğinde kitap otomatik olarak satın alınmaktadır. Örneğin bir e-kitabın 2016 yılı kullanım istatistiklerinde dört kullanımı varsa hem üç STL kullanıldığı hem de kitabın otomatik satın almaya girdiği anlamına gelmektedir. Kitap üç STL kullanımından sonra otomatik satın almaya girdiği için 2017-2018'de kullanılmış olsa bile ayrıca bir fiyatlandırma yapılmamış sadece kullanımları birim kullanım maliyeti hesaplamasında dikkate alınmıştır. STL kullanımları yıldan yıla birikimli gitmemekte, her bir STL kullanımı ilgili yıl bazında değerlendirilmektedir.

Tablo 15’te yıllara göre STL kullanımları verilmektedir. Otomatik satın almayı tetikleyen başlıklar en fazla kullanılan başlıklar olmuştur. 2016-2017-2018 yıllarında kullanılan toplam 1.489 başlıktan %41’i tetiklenerek 596 kitap satın alınmış ve kitapların liste fiyatları üzerinden maliyeti 63.741,20 \$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 15

2016-2018 yılları arası STL kullanımı, otomatik satın alınan kitap sayısı ve maliyeti

Yıl	Kullanım				Otomatik satın alınan kitap sayısı	Otomatik satın alma maliyeti (\$)
	1 STL	2 STL	3 STL	Toplam STL		
2016	271	216	1.212	1.699	330	36.659,81
2017	224	160	774	1.158	206	21.572,86
2018	251	138	273	662	60	5.508,53
Toplam	746	514	2.259	3.519	596	63.741,20

Not: STL: Short Term Loan

Derleyici firmada STL maliyeti, kitabın kullanıcının üzerinde kaldığı zaman aralığı dikkate alınarak gün sayısına göre değiştiği için Tablo 16’da gün sayısına göre toplam maliyetler gösterilmektedir. STL maliyetleri sırasıyla toplam maliyetin yaklaşık bir gün için %47’sine, yedi gün için %55’ine, 14 gün için %60’ına, 28 gün için %64’üne karşılık gelmektedir. DDA modelindeki toplam maliyetler kullanılan STL’nin gün sayısına bağlı olarak artmaktadır. Otomatik satın alınan kitap sayısı (N=596) her hesaplamada sabit kaldığı için değişen STL miktarları birim kullanım maliyetlerini de etkileyerek artmasına sebep olmaktadır. En yüksek birim kullanım maliyeti ise 17,51 \$ ile 28 günlük STL kullanımının da görülmektedir.

Tablo 16

Gün sayısına göre STL’li DDA Modeli maliyetleri (2016-2018)

STL gün sayısı	STL maliyeti (\$)	OSA maliyeti (\$)	Toplam maliyet (\$)	BKM (\$)	OKM (\$)
1 gün	57.701,23	63.741,20	121.442,43	11,87	203,76
7 gün	76.934,98	63.741,20	140.676,18	13,75	236,03
14 gün	96.168,75	63.741,20	159.909,95	15,63	268,30
28 gün	115.402,52	63.741,20	179.143,72	17,51	300,58

Not 1: STL: Short Term Loan, OSA: Otomatik Satın Alım, BKM: Birim Kullanım Maliyeti, OKM: Ortalama Kitap Maliyeti

Konu Analizi

Tablo 17’de görüldüğü üzere STL’nin uygulanmasıyla en düşük birim kullanım maliyeti *tıp ve sağlık bilimlerinde* (yedi gün için 9,14 \$), en yüksek birim kullanım maliyeti ise *fen, mühendislik, teknoloji ve matematik* (yedi gün için 22,70 \$) konu alanında görülmektedir. *Tıp ve sağlık bilimlerinde* birim kullanım maliyetinin düşük olmasının hem STL hem de otomatik satın alım maliyetlerinin düşük ve kullanımların maliyetlere göre yüksek olmasıyla açıklamak mümkündür.

Tablo 17

Konu alanlarına göre STL maliyeti, otomatik satın kitap sayısı ve birim kullanım maliyeti (2016-2018)

Konu alanları	STL gün sayısı	Toplam STL maliyeti (\$)	OSA sayısı	OSA maliyeti (\$)	Toplam kullanım	Toplam maliyet (\$)	BKM (\$)
Sosyal *	1	41.248,40	69	46.710,97	7.571	87.959,37	11,62
	7	54.997,83				101.708,80	13,43
	14	68.747,31				115.458,28	15,25
	28	82.496,75				129.207,72	17,07
Fen**	1	10.724,85	79	10.285,48	1.083	21.010,33	19,40
	7	14.299,82				24.585,30	22,70
	14	17.874,79				28.160,27	26,00
	28	21.449,77				31.735,25	29,30
Tıp***	1	5.727,98	448	6.744,75	1.574	12.472,73	7,92
	7	7.637,34				14.382,09	9,14
	14	9.546,65				16.291,40	10,35
	28	11.456,00				18.200,75	11,56
Toplam			596	63.741,20	10.228		

Not 1: STL: Short Term Loan, OSA: Otomatik Satın Alım, BKM: Birim Kullanım Maliyeti

Not 2: * Sosyal ve Beşeri Bilimler, **Fen, Mühendislik, Teknoloji ve Matematik, ***Tıp ve Sağlık Bilimler

Derleyici firmanın sunduğu e-kitap sağlama modelleri arasında en düşük birim kullanım maliyeti STL'li DDA modelinde görülmüştür² (Tablo 18). STL uygulamasıyla kullanıcıların kısa veya orta vadede ihtiyaçları karşılanmakta, kullanımı daha fazla olan başlıklar ise otomatik olarak satın alınmaktadır. Literatür değerlendirmesinde Kent State Üniversitesi'nde (Zhang ve diğerleri, 2015) STL seçeneğini kullanmanın ekonomik olmadığı belirtilmiştir. Çünkü STL'ler ek masrafları ortaya çıkarmakta üstelik STL kullanım süresi arttıkça toplam maliyetler de artış göstermektedir. Ancak bu durum kurumlara göre farklılık gösterebilir. Tablo 18'de görüldüğü üzere STL kullanmak HÜ Kütüphaneleri için daha ekonomik bir seçenek olarak görünmektedir. Ayrıca ön izleme süresi mevcut kullanım istatistiklerinde bulunmadığı için değerlendirilememiştir. Eğer ön izleme süresi değerlendirilebilseydi STL'li DDA ya da doğrudan otomatik satın almanın yapıldığı DDA modelinde kullanımlar tetiklenmeden önce ihtiyacın karşılanması mümkün olabilecek ve doğal olarak toplam maliyetler daha da aşağı çekilmiş olacaktı. Ancak bu durumda bile Ward ve Richardson'un (2016) çalışmasında da belirtildiği gibi DDA modelleri ile daha uygun maliyetlerle e-kitap sağlandığını söylemek mümkündür.

Tablo 18

Derleyici firma e-kitap sağlama modellerinin birim kullanım ve ortalama kitap maliyeti

Sağlama modeli	Satın alınan kitap sayısı	Erişim	Toplam maliyet (\$)	BKM (\$)	OKM (\$)
Satın alma-Paket	3.666	Sürekli	313.948,08	30,69	85,64
Satın alma-Bireysel başlık	3.666	Sürekli	389.430,62	38,07	106,23
Otomatik satın alma- DDA	1.489	Sürekli	162.412,74	15,88	109,07
STL'li DDA (yedi gün)	596	Sürekli	140.676,18	13,75	236,03

Not: BKM: Birim Kullanım Maliyeti, OKM: Ortalama Kitap Maliyeti

² E-kitapların ödünç verilme süresi 7-14 gün arasında değiştiği için STL kullanımında yedi gün süresi esas alınmıştır.

Derleyici firmada en düşük birim kullanım maliyetinin *tıp ve sağlık bilimlerinde* en yüksek birim kullanım maliyetinin ise bireysel başlık satın alma modelindeki *fen mühendislik teknoloji ve matematik* konu alanlarında olduğu görülmektedir (Tablo 19). Bireysel başlık halinde yapılan satın alma modelinde hem kitapların fiyatlarının yüksek olması hem de kullanım garantisinin olmaması bu modelde maliyetlerin yüksek çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 19

Derleyici firma e-kitap sağlama modellerinin konu alanlarına göre birim kullanım maliyeti

Sağlama modeli	BKM (\$)		
	Sosyal ve Beşerî Bilimler	Fen, Mühendislik Teknoloji ve Matematik	Tıp ve Sağlık Bilimleri
Satın alma-Paket	27,63	74,45	15,32
Satın alma-Bireysel başlık	34,38	92,69	18,28
Otomatik Satın DDA	15,30	28,87	9,72
STL'li DDA (yedi gün)	13,43	22,70	9,14

Not: BKM: Birim Kullanım Maliyeti

Sonuç ve Öneriler

Yayıncı firmada modeller arasında en düşük birim kullanım maliyeti *1,18 €* ile *EBA modelinde* en yüksek birim kullanım maliyeti *2,04 €* ile *abonelik modelinde* görülmektedir. Dört yıl için değerlendirmesi yapılan abonelik modelinde satın alma fiyatından çok daha fazla bir miktarda ödeme yapılmakta ve bu sürenin sonunda hiçbir kitap için kalıcı erişim hakkı mümkün olmamaktadır. Paket olarak satın alma modelindeki birim kullanım maliyeti (*1,62 €*) ise EBA modeline yakın çıkarken paketteki kitapların %44'ünün hiç kullanılmaması ve kullanılan kitapların da yaklaşık üçte birinin ihtiyacın %80'ini karşılaması bu modeli cazip kılmamaktadır. EBA modelinde satın alınan e-kitapların devam eden yıllardaki (2015-2016-2017) kullanım oranı düşük olsa da sadece kullanılan ve kullanımın da %70'ini karşılayan kitapların satın alınması sağlanarak garantili ve daha düşük maliyetlerle harcamaların yapılması mümkün olmuştur. E-kitap edinmede tercih edilen sağlama modeli yapılan toplam harcamaların maliyetini etkilemiştir.

Yayıncı firmada disiplinlere göre e-kitap kullanımları farklılık göstermekte ve bu durum konu alanlarında farklı birim kullanım maliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kullanımı konusunda endişelerin bulunduğu konu alanları için EBA modeli tercih edilmemelidir. Çünkü bu e-kitaplar için EBA modelinin uygulanması çok az kullanılan ya da hiç kullanılmayan e-kitapların koleksiyona katılmasına neden olacaktır. Hem paket olarak satın alma modelinde (%21) hem de EBA modelinde (%27) *tıp* en çok kullanılan alan olmuştur. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinin akademik personel ve öğrenci sayısının fazla olması ile bu disiplinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi aramada elektronik kaynaklara olan yatkınlığının kullanımı artırdığını söylemek mümkündür. Disipline göre e-kitap sağlama modellerinin tercihi değişebilir ancak sadece kullanım değil, tedarikçinin şartları ve kurumun mevcut bütçesi de tercihin yapılmasında etkili olacaktır.

Derleyici firmanın sunduğu modeller arasında en düşük birim kullanım maliyeti STL'li DDA modelinde görülmüştür. Üç yıllık dönem için bu modelin uygulanmasıyla kitapların yaklaşık %59'unun ($N=2.177$) hiç kullanılmadığı, kullanılan kitapların ($N=1.489$) sadece %16'sının ($N=596$) tetiklenerek satın alındığı ve geriye kalan %24'ün ($N=893$) kullanımının ise tetik eşliğinin altında olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece en fazla kullanılan başlıklar otomatik

satın alınarak STL kullanımını kütüphane için ekonomik bir seçenek haline gelmiştir. Konu alanı analizinde *tıp ve sağlık bilimleri* diğer alanlar arasında birim kullanım maliyeti en düşük çıkan konu alanı olmuştur. Bu konu alanında yer alan kitapların liste fiyatları diğer konu alanlarına göre daha düşüktür ve bu durum hem kullanılan STL maliyetlerini hem de otomatik satın alım maliyetlerini etkilemiştir. Bununla birlikte kullanımı az olabilecek disiplinler için STL’li DDA modelinin tercih edilmesi ve kitapların liste fiyatlarına bir sınırlandırmanın getirilmesi anlamlı olabilir. Çünkü kullanımlar ne kadar az olursa STL maliyeti azalacak ve kitaplar otomatik satın almaya girmeden kullanıcının ihtiyacı karşılanmış olacaktır.

Ülkemizde bulunan birçok akademik kütüphane paket olarak satın alma, bireysel başlık halinde satın alma ve abonelik yoluyla e-kitap sağlama modellerini kullanmaktadır. Ancak gerçek bir EBA ve DDA modelinin uygulanması ve diğer akademik kurumlardan elde edilen sonuçlarla karşılaştırılması en etkili e-kitap sağlama modelinin belirlenmesinde önemli bir husustur. Farklı e-kitap sağlama modelleriyle hem daha uygun maliyetlerle e-kitap koleksiyonlarının geliştirilmesi hem de kullanıcılara daha iyi bir hizmetin sunulması sağlanabilir. Ancak aynı sağlama modelini tercih etmenin her bir kurum için aynı etkiyi yaratması beklenmemelidir. Bu anlamda yapılan her araştırmada bu makalenin esas aldığı tez çalışmasında da (Yılmaz, 2019) olduğu gibi süreci özetleyen rehberlerin hazırlanması, kütüphaneci ve tedarikçilerin rollerinin belirlenmesi diğer kütüphanelere bu tür araştırmaların nasıl yapılması ve nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda ışık tutacaktır.

Kaynakça

- Al, U., Soydal, İ. ve Tonta, Y. (2010). Analysis of e-book use: The case of ebrary. *Publishing in the Networked World: Transforming the Nature of Communication: 14th International Conference on Electronic Publishing. 16-18 June 2010, Helsinki, Finland* içinde (s. 315-329). Helsinki: Hanken School of Economics.
- Anson, C. ve Connell, R. R. (2009). *SPEC Kit 313: E-book collections*. Washington, DC: Association of Research Libraries.
- Armstrong, C. ve Lonsdale, R. (2005). Challenges in managing e-books collections in UK academic libraries. *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*, 29(1), 33-50. doi: 10.1080/14649055.2005.10766031
- Ashcroft, L. (2011). Ebooks in libraries: An overview of the current situation. *Library Management*, 32(6/7), 398-407. doi: 10.1108/01435121111158547
- Bucknell, T. (2012). Buying by the bucketful: A comparative study of e-book acquisition strategies. *Insights*, 25(1), 51-60. doi: 10.1629/2048-7754.25.1.51
- Carrico, S. B., Cataldo, T. T., Botero, C. ve Shelton, T. (2015). What cost and usage data reveals about e-book acquisitions: Ramifications for collection development. *Library Resources & Technical Services*, 59(3), 102-111.
- Davies, T. (2017). The evolution of an e-book demand-driven acquisition programme at Swinburne University of Technology. *Insights*, 30(2), 36-43. doi: 10.1629/uksg.354
- Doucette, J. ve Lewontin, A. (2012). Selecting e-books. R. Kaplan (Ed.). *Building and managing e-book collections: A how-to-do-it manual for librarians* içinde (s. 51-74). Chicago: Neal-Schuman.
- E-BASS25. (2013, Mart 15). E-book models & consortial purchasing: Benefits & challenges. Erişim adresi: <http://ebass25.rhul.ac.uk/>
- Fischer, K. S. (2016). Patron-driven acquisitions: Assessing and sustaining a long-term PDA e-book program. S. M. Ward, R. S. Freeman ve J. M. Nixon (Ed.). *Academic e-books publishers, librarians, and users* içinde (s. 107-126). West Lafayette: Purdue University Press.
- Grigson, A. (2009). Evaluating business models for e-books through usage data analysis: A case study from the University of Westminster. *Journal of Electronic Resources Librarianship*, 21(1), 62-74. doi: 10.1080/19411260902858623
- Grigson, A. (2011). An introduction to e-book business models and suppliers. K. Price ve V. Havergal (Ed.). *E-books in libraries: A practical guide* içinde (s. 19-36). London: Facet Publishing.
- Hodges, D., Preston, C. ve Hamilton, M. J. (2010). Patron-initiated collection development: Progress of a paradigm shift. *Collection Management*, 35(3-4), 208-221. doi: 10.1080/01462679.2010.486968
- Johnson, P. (2013). *Developing and managing electronic collections: The essentials*. Chicago: American Library Association.
- Johnson, P. (2014). *Fundamentals of collection development and management* (3.bs.). Chicago: American Library Association.
- Kahn, M. ve Underwood, P.G. (2013). Issues related to the adoption of e-books in academic libraries: A literature review. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 79(2), 10-17. doi: /10.7553/79-2-141
- Lalla, N. J. (2012). E-book publishing-The view from the library. R. Kaplan (Ed.). *Building and managing e-book collections: A how-to-do-it manual for librarians* içinde (s. 23-34). Chicago: Neal-Schuman.

- Maceviciute, E., Borg, M., Kuzminiene, R. ve Konrad, K. (2014). The acquisition of e-books in the libraries of the Swedish Higher Education Institutions. *Information Research*, 19(2). Erişim adresi: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper620.html>
- Machovec, G. (2013). Consortial ebook licensing for academic libraries. *Journal of Library Administration*, 53(5-6), 390-399. doi: 10.1080/01930826.2013.876833
- McKiel, A. W. (2007). Ebrary's global ebook survey. Erişim adresi: https://robertoigarza.files.wordpress.com/2010/03/rep-ebrary_s-global-ebook-survey-ebrary-2007.pdf
- Morris, C. ve Sibert, L. (2011). Acquiring e-books. S. Polanka (Ed.). *No shelf required: E-books in libraries* içinde (s. 95-124). Chicago: American Library Association.
- Newman, M. (2010). *HighWire press: 2009 librarian ebook survey*. Erişim adresi: <http://highwire.stanford.edu/PR/HighWireEBookSurvey2010.pdf>
- Schroeder, R. ve Boughan, R. (2017). Doing more with less: Adoption of a comprehensive e-book acquisition strategy to increase return on investment while containing costs. *Library Resources & Technical Services*, 62(1), 28-36. doi: 10.5860/lrts.62n1.28
- Schroeder, R., Wright, T. ve Murdoch, R. (2010). *Patron driven acquisitions: The future of collection development*. Proceedings of the Charleston Library Conference. Erişim adresi: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1122&context=charleston>
- Shen, L., Cassidy, E. D., Elmore, E., Griffin, G., Manolovitz, T., Martinez, M. ve Turney, L.M. (2011). Head first into the patron-driven acquisition pool: A comparison of librarian selections versus patron purchases. *Journal of Electronic Resources Librarianship*, 23(3), 203-218. doi: 10.1080/1941126X.2011.601224
- Solomon, D. ve Gray, B. C. (2018, Haziran). *Applicability of evidence-based acquisition model to collection development in engineering subjects*. 2018 ASEE Annual Conference and Exposition, Salt Lake City, UT. Erişim adresi: <https://www.asee.org/public/conferences/106/papers/21450/view>
- Soules, A. (2009). The shifting landscape of e-books. *New Library World*, 110(1-2), 7-21. doi: 10.1108/03074800910928559
- Tucker, J. C. (2012). Ebook collection analysis: Subject and publisher trends. *Collection Building*, 31(2), 40-47. doi: 10.1108/01604951211229836
- Vasileiou, M., Hartley, R. ve Rowley, J. (2012). Choosing e-books: A perspective from academic libraries. *Online Information Review*, 36(1), 21-39. doi: 10.1108/14684521211206944
- Vasileiou, M., Rowley, J. ve Hartley, R. (2012). The e-book management framework: The management of e-books in academic libraries and its challenges. *Library and Information Science Research*, 34(4), 282-291. doi: 10.1016/j.lisr.2012.06.005
- Ward, S. M. ve Richardson, R. A. (2016). Use and cost analysis of e-books: Patron-driven acquisitions plan vs. librarian-selected titles. S. M. Ward, R. S. Freeman ve J.M. Nixon (Ed.). *Academic e-books publishers, librarians, and users* içinde (s. 127-144). West Lafayette: Purdue University Press.
- Yılmaz, D. (2019). *E-kitap sağlama modellerinin karşılaştırmalı analizi: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Zhang, Y., Downey, K., Urbano, C. ve Klingler, T. (2015). Notes on operations: A scenario analysis of demand-driven acquisition (DDA) of e-books in libraries. *Library Resources & Technical Services*, 59(2), 84-93. doi: 10.5860/lrts.59n2.84

Summary

With the rapid development of technology and the opportunities it provides, the popularity of e-books in academic library collections has increased. However, the increase, both in the variety and use of e-books, has brought challenges for collection management. Due to both technological developments and economic conditions, the acquisition models offered by publishers and aggregators continue to change the acquisition process and affect budgets. Knowing the advantages and disadvantages of different acquisition models, such as purchasing (as a package, or individual titles), subscribing, leasing, and demand driven acquisition is of great importance in terms of the efficient use of budgets, and the development of effective collection management. Selection of the most efficient and economical model, in order to meet the user's or collection's needs, on the other hand, requires the analysis of e-book usage data.

In this study, which aims to determine how the choice of an acquisition model affects expenditures, actual usage data from Hacettepe University Libraries were evaluated. Acquisition models offered by a publisher and an aggregator were tested, based on the scenarios developed, and cost and subject analyses were carried out. 15,564 e-books provided by the publisher in 2013 to Hacettepe University under the purchase model were assumed to have been purchased in 2014. Usage data from the years 2014 through 2017 were adapted to the EBA (Evidence Based Acquisition) and subscription model, and then cost and subject analyses were performed. In the EBA model, publisher collections are made available for access during the agreed upon period. At the end of that period, e-books are purchased for the prepaid amount. 3,666 e-books provided by the aggregator in 2013 under the purchase model were assumed to have been purchased in 2016. The usage data between the years 2016-2018 were adapted to the DDA (Demand Driven Acquisition) model. In the DDA model, predetermined e-books are uploaded to the discovery system, and purchased by the library when the title is clicked, read, or downloaded a certain number of times. The DDA model uses Short Term Loan (STL). Cost and subject analyses were performed.

While the unit usage cost of e-books was calculated as 1.62€, purchased as a package offered by the publisher, the unit usage cost was 1.18€ in the EBA model. The fact that 44% of the books in the package were not used, and that approximately one-third of the books used met 80% of the needs, proved that the model was not economical. It was observed that expenditures could be made with guaranteed lower costs, if the EBA model was preferred. Among the models offered by the aggregator, the DDA model with STL had the lowest unit usage cost at \$13.75. It was shown that, if the DDA model had been applied for the three-year period (2016-2018), approximately 59% of the books would never have been used. Only 16% of the books used would have been triggered and purchased, and the remaining 24% would have fallen below the trigger threshold. So, it was shown that STL usage, through automatically purchasing the most used titles, would have been an economical option for the library. The subject analyses showed that the frequency of using e-books varies according to the discipline, and that unit usage costs change depending on the total cost paid, and the number of uses. It was observed that the EBA model is more suitable for disciplines in which usage is considered to be high, and long-term. For disciplines which are expected to be of low, or short-term use, depending on the list prices of the books, applying the DDA model with STL could be more appropriate. Because, with the use of STL, the needs of the users can be met in a short time, and the least

used books would not be automatically purchased. Both for the publisher and the aggregator, the choice of acquisition models according to the discipline, the usage, the budget of the library, and the supplier conditions should be taken into account.

More efficient use of library budgets is only possible by analyzing and evaluating usage data in collection development and management. However, the analyses made based on a certain e-book acquisition model should not be expected to have the same effect in all libraries. Consequently, each and every academic library should make their own evaluation of different e-book acquisition models, in order to provide better service, and to use budgets more efficiently.

Üniversite Kütüphanelerinde Kişisel Veriler: Ankara'daki 15 Üniversite Kütüphanesindeki Uygulamaların Analizi*

Personal Data in University Libraries: Analysis of Practices in 15 University Libraries in Ankara

Dilan Şerife Şişkin** ve Tolga Çakmak***

Öz

Üniversite kütüphaneleri hizmet verdiği kullanıcı grubunun bilgi ihtiyaçlarının karşılanmasında sorumlulukları bulunan kurumlardır. Diğer kütüphane türlerinde olduğu gibi üniversite kütüphanelerinde de oluşturulan kullanıcı kayıtları bireyi tanımlayabilecek hatta bilgi arama davranışlarıyla da ilişkilendirilebilecek düzeyde kişisel verilerden oluşabilmektedir. Bu noktada üniversite kütüphanelerindeki kullanıcı verilerinin izinsiz ve yetkisiz kullanıma karşı korunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, üniversite kütüphanelerinin kişisel verilerin korunmasına yönelik uygulamalarının betimlenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen amaç çerçevesinde çalışmada öncelikle konuyla ilgili literatürden hareketle Ankara'da bulunan 15 üniversite kütüphanesinin kişisel verilerin yönetimine dönük uygulamaları, yöneticilerle yapılan görüşmelerle analiz edilmiştir. Bulgular, kütüphanelerde kayıt altına alınan kullanıcı verilerinin farklılık gösterdiğini ve kütüphanelerin yaklaşık yarısında kullanıcılardan kişisel verilerinin toplanmasına ve işlenmesine yönelik onaylarının alınmadığını ortaya koymuştur. Araştırmanın sonucunda, üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara yönelik kişisel verilerin toplanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, işlenmesi, tutulması ve saklanması ve kullanıcılardan kişisel verilerin işlenmesine yönelik onaylarının alınması noktasında eksiklikler olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üniversite kütüphaneleri; kullanıcı kayıtları; kişisel veri; kişisel verilerin korunması.

---

* Bu çalışma, Dilan Şerife Şişkin'in 2020 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Tolga Çakmak danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Yüksek Lisans Mezunu, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: dilansiskin@hacettepe.edu.tr
Graduate Student, Hacettepe University Department of Information Management, Turkey.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: tcakmak@hacettepe.edu.tr
Assist. Prof., Hacettepe University Department of Information Management, Turkey.

Abstract

University libraries are the institutions that have responsibilities in meeting the information needs of the user groups they serve. As is in other library types, the user records created in university libraries can consist of personal data that can identify the individuals and these data can be linked with individuals' information-seeking behaviors. At this point, the protection of personal data in university libraries from unauthorized access and use is a necessity for these libraries. This study aims to describe the practices carried out in university libraries related to the protection of personal data. According to determined aim, practices about the management of personal data in 15 university libraries in Ankara are analyzed by interviews conducted with library directors. The results have revealed that the personal data recorded in the libraries shows the variety and the user consent for personal data collection and processing is not obtained in almost half of the analyzed libraries. In conclusion, it is detected that there are deficiencies in analyzed universities in terms of collecting, recording, classifying, keeping, and storing personal data, and obtaining consent from the users for collecting and processing their personal data.

Keywords: *University libraries; user records; personal data; protection of personal data.*

Giriş

Kurumların günlük işleyişlerinde kullandıkları teknolojilerin yoğun olarak insan-makine etkileşimine dayanması, verilerin elektronik ortamda daha hızlı, daha etkin ve daha kolay bir şekilde üretilmesini, kullanılmasını ve aktarılmasını sağlamıştır. Elektronik ortamın sağlamış olduğu bu avantaj kurumların birçok veriyi kolaylıkla ve hızlı bir şekilde üretmelerine, kayıt altına almalarına ve bu verileri analiz ederek iş süreçlerini geliştirmelerine imkân tanımıştır. Söz konusu veriler arasında kişisel veriler de önemli bir yer tutmaktadır. Kişiye özgü hizmet geliştirme noktasında birçok kurum için fayda sağlayan bu verilerin yetkisiz/izinsiz kullanımı kurumsal boyutta birçok soruna yol açabilmektedir. Bu durum da kurumların ve hatta hükümetlerin dahi kişisel verilerin korunmasına yönelik önlemler almasını gerektirmektedir.

Kişisel verilerin işlenmesi, temini, korunması ve saklanması teknolojik gelişmeler sayesinde daha kolay olmaktadır. Bu nedenle bu verilerin başkaları tarafından yetkisizce kullanılması, aktarılması veri sahibi kişilerin en temel haklarından birisi olan özel yaşamın gizliliğinin ihlal edilmesini farklı boyutlara taşımaktadır (Gökçay ve Arda, 2019, s. 218). Kişisel verilerin korunmasının bir hak olarak düzenlenmesi gerekliliğinin temelinde teknolojik gelişmelerin yarattığı etkilerin yer aldığını ifade eden Dülger'e göre (2018, s. 76), "çok büyük sayılarda verilerin bilgisayar ortamına kaydedilmesi kişisel verilerin hukuka uygun veya aykırı olarak toplanması, işlenmesi ve aktarılması oldukça basit hale gelmiştir". Sınar (2020, s. 35) da "teknolojik gelişmelerin kişisel verilerin toplumsal yaşamdaki önemini ve ağırlığını artırması ile birlikte, kişisel verilere yönelen müdahalelerin düzenlenmesi ve sınırlandırılması noktasında anayasal düzeyde bir himayenin gerekliliğinin" ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, tek başına bir hak olup olmadığı tartışılan kişisel veri kavramı, toplumsal yaşantımıza yön veren insan onuru, vicdan, din ve inanç özgürlüğü, özel haberleşmenin gizliliği gibi birçok etik ilkedен meydana gelmektedir (Dülger, 2018, s. 76). Yapılan tanımlamalar doğrultusunda kişisel veri hem yasal bir hak hem de etik bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurumsal bir yapı olarak üniversiteler öğrencilerin isim, adres, doğum tarihi, sosyal güvenlik numaraları ve finansal bilgileri gibi kişisel verileri bünyesinde tutmaktadır. Bazı üniversitelerde öğrencilerin, öğretim üyelerinin ve fakülteye bağlı personelin kişisel verilerinin ihlal edilmesine yönelik örnekler görülmektedir (Beaudin, 2015, s. 665-666). Söz konusu ihlaller, bilgisayar korsanları tarafından öğrenci kayıt işlemlerinin yapıldığı veri tabanlarına, veri sistemlerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Üniversitelerde yaşanan veri ihlallerine bir diğer örnek de Warwick Üniversitesinin sistemlerinin ele geçirilmesidir. Bu olayın dikkat çeken bir yönü ise, bu olaydan etkilenen öğrencilere ve personele ihlallere yönelik herhangi bir bildirim yapılmamasıdır (Martin, 2020). Konuyla ilgili bir diğer örnekte ise Graceland Üniversitesinin yetkisiz bir kullanıcının üniversite çalışanlarının e-posta hesaplarına erişim sağladığını kamuoyuna bildirmesidir (Hashim, 2019). Bu bilgiler ışığında, üniversitelerde kişisel verilerin toplandığı ya da kayıt altına alındığı birimlerden biri olan üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara yönelik kişisel verilerin gizliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması oldukça önem taşımaktadır.

Birçok kurumsal yapıda olduğu gibi üniversite kütüphanelerinde de kullanıcı etkileşimi sonucunda bireylerin kişisel niteliklerini tanımlayabilecek kişisel veriler üretilmektedir. Literatürdeki çalışmalarda da belirtildiği üzere bu veriler, kullanıcının adı, soyadı, adresi, araştırma konusu, ödünç aldığı kaynaklar vb. olabilmektedir (Ocaklı ve Soğuksu, 2005; Drobnicki, 1992). Söz konusu veriler ayrıca, yasal düzenlemelere bağlı olan verileri de içerebilmektedir. Bu kapsamda kullanıcı kitlelerine (akademisyen, öğrenci, idari personel gibi) hizmet sunan üniversite kütüphaneleri bir yandan kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılarken diğer taraftan da mesleki etik ilkeler gibi ilkeler çerçevesinde kullanıcılarının gizliliğini sağlama yönünde çaba sarf etmektedir.

Bu çalışmada kişisel veri kavramı, kişisel verilerin korunması, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması konuları ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, literatür çalışmalarından hareket edilerek konunun ulusal ve uluslararası alanda hangi bağlamda ele alındığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bir diğer bölümünde, araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmekte; sonrasında Ankara'daki 15 üniversite kütüphanesinin kişisel verilere yönelik uygulamalarını betimleyen araştırma bulguları paylaşılmaktadır. Son bölümde ise sunulan bulgular çerçevesinde sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

Kişisel Verilerin Korunması

Avrupa Konseyince kabul edilen “95/46/EC Sayılı Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Serbest Dolaşımı Bakımından Bireylerin Korunmasına İlişkin Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Direktifi”nde kişisel veri, “*tanımlanmış veya tanımlanabilir bir gerçek kişiye (‘veri sahibi’) ilişkin herhangi bir bilgi; tanımlanabilir bir kişi, özellikle bir kimlik numarasına veya fiziksel, fizyolojik, zihinsel, ekonomik, kültürel veya sosyal kimliğine özgü bir veya daha fazla faktöre atıfta bulunularak doğrudan veya dolaylı olarak tanımlanabilen kişi*” olarak ifade edilmiştir (European Commission, 1995). Bu tanım ışığında kişisel veri, hem ilgili bireyin kimliğini doğrudan ortaya koyan verileri içerebilmekte hem de bireyin kimliğini doğrudan göstermeyen ancak herhangi bir başka veriyle/kayıtla ilişkilendirilmesi sonucunda bireyin kimliğinin belirlenmesini sağlayan tüm verileri de içerebilmektedir (Şerefoğlu Henkoğlu, 2019, s. 175). Bir diğer ifadeyle, bireyi doğrudan tanımlayan isim, soy isim, kimlik numarası,

doğum tarihi, doğum yeri gibi verilerin yanı sıra, bireyi dolaylı olarak tanımlamayı sağlayan motorlu taşıt plakası, sosyal güvenlik numarası, e-posta adresi, ev adresi, IP (internet protokol) adresi, telefon numarası, konum verisi, kişisel sağlık verileri, fotoğraf, resim, görüntü ve ses kayıtları, parmak izleri, özgeçmiş, hobiler, tercihler, etkileşimde bulunulan kişiler ve grup üyelikleri, aile bilgileri gibi veriler kişisel veri kavramına dâhil edilebilmektedir (Şerefoğlu Henkoğlu, 2019, s. 175). Bu bilgiler ışığında neredeyse tüm kişisel verilerin aynı zamanda kişilik hakkının da bir parçası olduğu söylenebilmektedir (Ömeroğlu, 2020, s. 324).

Günümüzde kullanılan sistemlerin ve uygulamaların önemli bir bölümünün kullanıcı verisi topladığı bilinmektedir. Ancak, hangi verilerin toplandığı, nerelerde kullanıldığı, kiminle paylaşıldığı, toplanan verilerin kişisel veri içerip içermediği gibi konularda belirsizliklerin bulunduğu belirtilmektedir (Ayala, 2018, s. 212). Diğer taraftan gelişen ağ yapılarıyla birlikte büyük boyutlara ulaşan verilerin toplanması, kayıt altına alınması, değerlendirilmesi çok farklı (teknik, etik, hukuki vb.) problemleri de beraberinde getirmektedir (Torunlar ve Özdemirci, 2019, s. 5). Bununla birlikte sosyal ağlar, e-ticaret, e-devlet kullanımının yaygın hale gelmesi kişisel verilerin korunması konusunda da problemlerin oluşmasına yol açmıştır (Henkoğlu, 2017, s. 47). Bireylerin sanal ortamlarda çevrimiçi olarak paylaşım yaptıkları kişisel bilgiler, Eroğlu'nun ifadesine göre (2018, s. 131), "bilgi ekonomilerinde alınıp satılan bir meta" haline dönüşmüştür. Günümüz koşullarında ekonominin bel kemiği olarak nitelendirilen bilgi ise bireylerin izinleri olmaksızın farklı amaçlarla kullanılmaktadır (Şahbaz, Alpaslan ve Sökmen, 2014, s. 4-5). Bu noktada Henkoğlu (2015b, s. 25), kişisel verilerin korunmasına yönelik sorunların temelinde şu unsurların bulunduğunu belirtmektedir:

- Bilgi teknolojileri sayesinde bilginin kontrolsüz ve hızlı bir şekilde çoğaltılabilmesi,
- Depolama maliyetlerinin düşük olması nedeniyle gereğinden fazla bilginin kayıt altına alınması,
- Kısa sürede uzak mesafelere transfer edilebilmesi,
- Tehditlere karşı korunamayan bilgilerin kısa süre içinde sınırsız sayıda kişinin erişimine açık hale gelmesi,
- Bu sürecin kontrol dışına çıktığı andan itibaren geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilmesi yer almaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının gün geçtikçe artması, farklı iletişim kanallarının ve farklı elektronik cihazların hayatımızda daha fazla yer bulması, kişisel verilere farklı yollardan ulaşılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bu durum, en temel insan hakları arasında yer alan kişisel verilerin korunmasının ulusal ve uluslararası birtakım standartlarla beraber ele alınmasını gerektirmiştir (Kutlu ve Kahraman, 2017, s. 47). Bu bağlamda, ülkeler bilim ve teknolojiye ilerleme noktasında kişisel verilerin korunmasına yönelik adımlar atabilmektedir. Türkiye'nin de birçok ülkede olduğu gibi hukuksal düzenlemelerle, bilim ve teknoloji politikalarıyla kişisel verilerin korunmasına yönelik yaklaşımları bulunduğu bilinmektedir.

1982 Anayasası ile kişisel verilerin korunmasına yönelik ilk adımını atan Türkiye, ilerleyen yıllarda, kişisel verilerin korunması, toplanması ve erişilmesi konusunda çeşitli hukuksal normlar hazırlamıştır. Ancak, konuya yönelik bütüncül bir yasanın olmayışı Türkiye'yi kişisel verilerin korunmasına yönelik yeni bir yasa hazırlamaya yöneltmiştir

(Şişkin ve Çakmak, 2019, s. 472-475). 26 Aralık 2014 tarihinde “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarısı” hazırlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuştur. 24 Mart 2016 tarihinde kanunlaşan tasarı, 7 Nisan 2016 tarihinde, “6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” başlığıyla 29677 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Kişisel Verileri Koruma Kurulu, t.y., s. 16; Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 2016). Bu noktada 2016 yılında çıkarılan 6698 sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu’nun önemli bir kilometre taşı olduğunu söylemek mümkündür. Kanun çerçevesinde kişisel verileri işleyen, toplayan ve aktaran kurum ve kuruluşların verileri işlenen kişiye (ilgili kişi) karşı aydınlatma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıca kanunda, verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesini, erişilmesini önlemek ve muhafazasını sağlamak gibi veri güvenliğini sağlamaya yönelik koşullar yer almaktadır (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 2016). Bu konu çerçevesinde bir kurum olarak nitelendirilen üniversitelerin de kişisel verilerin işlenmesi, silinmesi, aktarılması gibi işlemlere yönelik kurallarını 6698 sayılı Kanun’un ilkelerine bağlı kalarak hazırlamaları gerekmektedir.

Üniversite Kütüphanelerinde Kişisel Verilerin Korunması

Kişisel verilerin korunması, birçok alanda olduğu gibi Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi disiplini de uzun bir süredir araştırılan konulardan biridir (Johnson, 1989; Noh, 2017, s. 56; Nicholson ve Smith, 2007, s. 1198; Kim ve Noh, 2014; Maceli, 2019, s. 19). Bu kapsamda literatürde kullanıcı ve kütüphane kayıtlarının gizliliği (Drobnicki, 1992; Connolly, 2018; Bowers, 2006; Johnson, 1989), öğrencilerin gizliliğe yönelik farkındalıkları (Sutlieff ve Chelin, 2010; Johns ve Lawson, 2005), kütüphanecilerin düşünce özgürlüğüne yönelik perspektifleri ile kütüphanecilerin bilgi ve internet gizliliğine ilişkin tutumları (Oltmann, 2017; Cotter ve Sasso, 2016) gibi konular ele alınmıştır.

Üniversite kütüphanelerinde gizlilik, kullanıcı kayıtlarının gizliliği olarak ele alınmaktadır. Kütüphanelerde kullanıcı gizliliği, “*kullanıcının araştırma konusunun, elde ettiği bilgilerin, kütüphane personeline yönelttiği soruların, ödünç aldığı kütüphane kaynaklarının, kullandığı web sitelerinin ya da kişisel bilgilerinin hiçbir koşul altında başkaları ile paylaşılmaması*” şeklinde tanımlanmaktadır (Ocaklı ve Soğuksu, 2005, s. 222). Bu noktada kütüphanede kullanıcı ile ilişkilendirilen tüm verilerin, kişisel verilerin korunması kapsamına dahil edilebildiğini söylemek mümkündür. Kişisel verilerin korunması kapsamına dâhil edilebilen kullanıcı bilgilerinin kullanılması ise bilgi gizliliğinin ihlalini ifade etmektedir. Bu bağlamda bilgi gizliliği kütüphanelerde kullanıcıların bilgilerinin gizli tutulmasını kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle bilgi gizliliği (information privacy), kütüphanelerde hizmetlerin, programların ve koleksiyonların iyileştirilmesi için kütüphane tarafından kullanıcı bilgilerinin kullanımı ile ilgili etik konular olarak tanımlanmaktadır (Tsompanakis, 2014, s. 5). Bu ifadeyi daha iyi bir şekilde tanımlayacak olursak kullanıcıların bilgi gizliliği, yargılanma ve cezalandırılma korkusu olmadan herhangi bir kitabı okuma ve sorgulama hakkıdır (Caldwell-Stone, 2012).

Kütüphaneler, bireylerin herhangi bir bilgiye erişme, bu bilgiyi elde etme ve kütüphaneyi kullanma özgürlüğü üzerine inşa edilmiş kurumlardır. Genel olarak bireyler kütüphaneleri, araştırma yapabilecekleri, bilgi bulabilecekleri, soru sorabilecekleri, bilgi kaynaklarından yararlanabilecekleri ve daha birçok konuda rahatça, güvenli ve gizli bir şekilde çalışma yapabilecekleri ortamlar olarak görmektedir. Bu bağlamda kullanıcının bilgi

ile etkileşimine yönelik kayıtların gizliliğinin sağlanamaması kullanıcıların kütüphane kullanımını olumsuz etkileyecek bir durum olarak nitelendirilmektedir (Bowers, 2006, s. 377). Diğer taraftan kütüphanelerde yapılandırılan bütünlük kütüphane sistemleri, elektronik kaynaklar, kütüphane web siteleri, elektronik danışma hizmetleri, ödünç verme sistemleri ve proxy gibi bir dizi sistemin ve hizmetin kullanıcı verisi ürettiği bilinmektedir. Bu noktada söz konusu verilerin kolaylıkla harmanlanabilir, düzenlenebilir ve birden çok amaç için kullanılabilir nitelikte olduğu belirtilmektedir (Coombs, 2004, s. 493). Ayrıca, ilk dönemlerde şifrelenmemiş veri transferi protokolleriyle yapılan kullanıcı işlemlerinin ticari firmalar için kütüphane sistemlerine erişim sağlayabilecek güvenlik açıkları oluşturduğu vurgulanmış; kütüphane sistemlerinde kullanıcı ile ilişkilendirmeyi engelleyecek (de-linking) uygulamaların yapılandırıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca kullanıcıların kişisel özelliklerine yönelik kayıtların oluşması bağlamında çok sayıda etkinliğin bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim ödünç alma verilerinden arama kayıtlarına, fotokopi ve çoğaltma taleplerinden görsel işitsel materyal kullanımına kadar birçok işlem kişiyi tanımlamada da kullanılabilir verilerin oluşmasına olanak tanımaktadır (Drobnicki, 1992, s. 4). Bu konuyla ilgili olarak üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması ile ilgili aşağıdaki uygulamaların gerçekleştirilmesi gerektiği önerilmektedir (Coombs, 2004, s. 497):

- Veri saklama ve kullanma gibi konuları ayrıntılı bir şekilde kapsayan bir gizlilik politikasının oluşturulması,
- Gizlilik sorunlarına yönelik eğitimlerin ve farkındalık geliştirmeye yönelik etkinliklerin düzenlenmesi,
- Kütüphanede toplanan ve kullanıcılara yönelik elde edilen verilerin etkin yönetimi için gerekli mekanizmaların yapılandırılması.

Kütüphaneler bilgi hizmetleri geliştirebilmek veya kütüphane uygulamalarında karar vermeyi destekleme için kullanıcı kayıtlarını çeşitli tekniklerle (otomasyon sistemlerinden, veri tabanı istatistiklerinden gibi) elde edip kullanıcıların bilgi arama davranışlarının ve kütüphane kaynaklarına olan ilgilerinin belirlenmesinde uzun bir geçmişe sahip olan kurumlardır. Gelişen teknoloji, veri toplama mekanizmaları, toplanan verinin hızlı ve kolay paylaşımı kütüphane kullanıcıları arasında çevrimiçi gizlilik ve toplanan verilerin farklı amaçlarla kullanımı konusunda endişe yaratabilmektedir (Johns ve Lawson, 2005, s. 486). Bu bağlamda kütüphanelerin ve kütüphanecilerin, kullanıcıların gizliliği ile kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesi için kullanıcı verilerinin kullanımında dengeyi sağlayacak bir yaklaşımı benimsemeleri gerekli görülmektedir (Coombs, 2004; Bailey, 2018).

Konuyla ilgili olarak uluslararası kapsamda Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi disiplindeki derneklerin de kütüphanelerde kişisel verilerin korunması ile ilgili yönlendirici roller üstlendikleri ve bu konuda politikalar geliştirdikleri dikkati çekmektedir. Bu kapsamda Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association - ALA), tarafından yayımlanan ve kütüphane kayıtlarının gizliliğine değinen çeşitli politika belgelerinin olduğu görülmektedir. Bu belgeler arasında Kütüphane Hakları Bildirgesi (Library Bill of Rights), Kütüphaneciler için Etik Kurallar (Code of Ethics for Librarians) ve Kütüphane Kayıtlarının Gizliliği Politikası (Policy on Confidentiality of Library Records) önemli bir yer tutmaktadır (Coombs, 2004, s. 493). Söz konusu politikaların dışında ALA kütüphanelerde kullanıcı gizliliğini korumak için şunları önermektedir (ALA, 2014, s. 7):

- Kişisel verilerin izlenme, toplanma, ifşa ve paylaşılma derecesinin sınırları belirlenmelidir.
- Kamera kayıtları gibi metin olmayan kayıtlar da dahil olmak üzere, gereksiz kayıtlar oluşturmaktan kaçınılmalıdır.
- Bir kullanıcının kişisel verileri yalnızca gerektiğinde kütüphanenin verimli çalışabilmesi için kaydedilmelidir.
- Kütüphanenin verimli çalışabilmesi için gerekli olmayan kayıtlar (hizmet sunumunda ya da iş süreçlerinde ihtiyaç duyulmayan bilgiler) tutulmamalıdır.
- Kişisel verileri kamuya açık hale getiren kütüphane uygulamalarından ve prosedürlerinden kaçınılmalıdır.
- Kullanıcı kayıtları yerel bir sunucuda tutulmalıdır.
- Kişisel veriler buluta veya üçüncü taraf bir sunucuya aktarılmamalıdır.

Kütüphanelerde tutulan kullanıcı kayıtlarının bireylerin niteliklerini taşıyabilecek kişisel verilerden oluşmasından dolayı hassas ve kritik bir değer taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisinin (DDO) 2020 yılında yayınlamış olduğu rehberde de kritik nitelikteki verilerin yerel sunucularda tutulması gerektiğine ve bu verilerin üçüncü taraf bir sunucuya aktarılmaması gerekliliğine değinilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020, s. 211-212).

2018 yılında Kolej ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Association of College and Research Libraries - ACRL) ise konuyla ilgili olarak yükseköğretimde kütüphaneler için dokuz temel ilkeyi betimleyen bir çalışma yayınlamıştır. Bu ilkeler içerisinde, kullanıcı kayıtlarının gizliliğinin sağlanmasına yönelik ifadeler de yer verildiği görülmektedir (ACRL, 2018, s. 10). Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu'na (International Federation of Library Associations – IFLA) (2017) sunulan bir bilgilendirme metninde ise kütüphanelerde kişisel verilerin korunmasına ilişkin olarak şu öneriler yer almaktadır:

- Kişisel verilerin işlenmesi ve kullanılması süreçlerinde yasal dayanak oluşturulmalıdır.
- Kişisel verilerin işlenmesine ilişkin gerekçeleriniz mevzuata, görev ve sorumluluklarınıza ve kütüphane yöneticisinin onayına dayanıyorsa tüm faaliyetleriniz belirlenmelidir.
- Kişisel verilerin aydınlatma metinlerinde yer alan kullanım onayına güveniyorsanız, öncelikle kullanıcıların kişisel verilerini kullanma ile ilgili hüküm ve koşullarınızın herhangi biri tarafından kolayca erişilebilir ve anlaşılabilir olduğundan emin olunmalıdır. İkinci olarak, bir kullanıcının kişisel verilerini tam olarak ne için kullandığınızı açık bir şekilde açıkladığınızdan haberdar olunmalıdır.
- Tüm kütüphaneler, kişisel verilerin kullanma amacını, depolanan kişisel verilerin kategorilerini, kişisel verilerin silinmesi için zaman sınırlarını, kişisel verilerin korunmasına yönelik teknik ve organizasyonel önlemleri vb. belirten yazılı kayıtlara sahip olmalıdır. Talep üzerine bu tür bilgiler uygun veri koruma yetkililerine verilmelidir.
- Kişisel verilerin işlenmesi ile ilgili süreçler gözden geçirilmelidir.
- Kişisel verilerin sağlanması veya kaldırılması gibi sorumlulukların farkında olunmalıdır.

- Kütüphanelerde kullanıcıların kişisel bilgilerinin nasıl kullanıldığını açıklayan bir düzenleme bulunmalıdır.

Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması ile ilgili araştırmalarda incelenen konulardan biri kütüphane yöneticileri ve kütüphane personellerinin farkındalıkları, uygulamaları ve yaklaşımlarıdır. Bu noktada 1997 yılında İngiltere'deki üniversite kütüphanelerindeki yönetici ve personeli üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada her iki grubun da veri koruma yönetimi ile ilgili konularda yeterli düzeyde bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir (Davies, 1997). Bir diğer çalışmada ise kütüphanelerin kullanıcı gizliliğini korumaları gerektiği dile getirilmiştir (Coombs, 2004). Amerika Birleşik Devletleri'nin Vermont eyaletindeki halk ve üniversite kütüphanelerindeki yöneticiler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada ise üniversite kütüphanelerindeki yöneticilerin kütüphanelerde gizlilik politikasının geliştirilmesi noktasında yardıma ihtiyaçlarının olduğu belirlenmiştir (Magi, 2008). Kanada'daki üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphaneciler üzerinde gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise kütüphanecilerin kullanıcı gizliliğinin son derece önemli bir konu olduğunu düşündükleri vurgulanırken arama motorlarındaki kişisel bilgilerin ve arama kayıtlarının şirketler tarafından paylaşılmasından endişe duydukları belirtilmiştir (Tummon ve McKinnon, 2018). Diğer taraftan kütüphanecilerin, kullanıcıların anonim olarak bilgi ihtiyaçlarını karşılamalarında önemli rollerinin olduğu ve bu noktada kütüphanecilerin gizlilik profesyonelleri olarak nitelendirilebileceği ifade edilmektedir (Singley, 2020).

Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunmasına yönelik araştırmalarda kullanıcıların da incelendiği görülmektedir. Bu bağlamda literatürde lisans öğrencilerinin çevrimiçi gizlilik konularına ilişkin bilgi ve algılarını analiz eden çalışmalar yayımlanmıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen bir çalışmada analiz edilen öğrencilerin yarısından fazlasının bir üniversitede ya da kütüphanede sadece onam formu doğrultusunda kişisel bilgilerin toplanması gerektiğini ve öğrencilerin yaklaşık dörtte üçlük bölümünün kişisel bilgilerinin kesinlikle üçüncü taraflarla paylaşılmayacağını düşündükleri belirlenmiştir (Johns ve Lawson, 2005). Lisans öğrencilerinin üzerine yapılan başka bir araştırmada, öğrencilerin üniversite kütüphanelerinde arama verilerinin gizliliği konusundaki tutumları incelenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin tutumlarının bilgi arama davranışlarını (hangi kaynağı aradığı, ödünç aldığı, indirdiği) nasıl etkilediği araştırılmıştır (Garipey, 2019, s. 23). Araştırma sonuçlarında öğrencilerin çoğunun üniversite kütüphanelerinde veya internette kişisel verilerin gizliliği hususunda bazı endişeleri dile getirdikleri görülürken çoğu öğrencinin bu konuda kütüphaneye karşı genel bir güven duyduğu da anlaşılmıştır. Ayrıca farklı etnik kökenli öğrencilerin kişisel verilerin korunması ile ilgili endişeleri de çalışma kapsamında irdelenmiştir (Garipey, 2019, s. 114-117).

Türkiye'de Üniversite Kütüphanelerinde Kişisel Veriler

Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin yönetimine yönelik literatür incelendiğinde konuyla ilgili sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda bilgi merkezlerinde çalışanların kişisel verilerin korunması kapsamında uyması gereken davranışların sadece bazı ilkelere yer aldığı ifade edilmektedir (Henkoğlu ve Uçak, 2015, s. 47-48) Söz konusu ilkelere ise Türk Kütüphaneciler Derneği [TKD] tarafından 2008 yılında yayımlanan *Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi*, yine TKD tarafından yayımlanan *Mesleki Etik İlkeleri* (2010) ve TKD Sosyal Medya Politikaları Çalışma Grubu tarafından yayımlanan

Kütüphaneler İçin Sosyal Medya Politikası (2018) başlıklı yayında kullanıcı verilerinin gizliliğine yönelik olarak bazı ilkelere yer verilmiştir.

Türkiye’de üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması konusunda sınırlı sayıda araştırmanın bulunduğu görülmektedir (Ocaklı ve Soğuksu, 2005; Henkoğlu, 2015a; Henkoğlu ve Uçak, 2015; Eroğlu, 2018; Şişkin, 2020). Bir araştırmada (Ocaklı ve Soğuksu, 2005), gizlilik kavramı, veri koruma ve gizliliğin tarihi, kütüphanelerde kullanıcı gizliliğine yönelik durumlar ele alınmıştır. Araştırmada, Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) ve ÜNAK (Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği) e-posta gruplarında olan üniversite kütüphanelerine üç sorudan oluşan bir anket gönderilmiştir. E-posta gruplarında yer alan 79 üniversite kütüphanesinden 29’unun anketi yanıtladığı belirtilen araştırma bulgularına göre, sadece 10 kütüphanede kullanıcı gizliliği politikası bulunmaktadır. Buna karşın 22 kütüphane yöneticisi, kullanıcı gizliliği politikasının kütüphaneler için gerekli olduğunu belirtmiştir. Araştırmada elde edilen bir diğer bulguda ise katılımcıların çoğu kullanıcı gizliliğini etik açıdan önemli bulmuştur (Ocaklı ve Soğuksu, 2005, s. 228-231).

2015 yılında gerçekleştirilen bir diğer araştırmada, üniversiteler için uygulamaya konulabilir yazılı bilgi güvenliği politikasının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Henkoğlu, 2015a). Bu kapsamda, üniversitelerin Bilgi İşlem Daire Başkanlığı (BİDB), Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı (KDDDB) ve Personel Daire Başkanlıklarından (PDB) mevcut bilgi güvenliği politikaları, bilgi güvenliği farkındalığı, eğitim durumu ve bilgi güvenliğinin sağlanmasına yönelik mevcut uygulamaların neler olduğu tespit edilmiştir (Henkoğlu, 2015a, s. 9-11). Araştırmanın sonucunda, üniversite kütüphanelerinde elde edilen kişisel verilerin kullanıcı ile ilişkilendirilmeden kayıt altına alındığı ortaya çıkmıştır (Henkoğlu, 2015a, s. 168).

2018 yılında gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin çevrimiçi ortamlardaki gizlilik ve kişisel verilerin korunmasına yönelik bilinç ve farkındalıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Anket tekniği kullanılarak elde edilen araştırma verilerine toplam 200 öğrencinin 151’i yanıt vermiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin kişisel verilerin korunması hakkı ve özel hayatın gizliliği gibi hakların bilinçliliği açısından yetersiz seviyede oldukları saptanmıştır (Eroğlu, 2018, s. 136-150).

Kütüphanelerde kişisel verilerin korunmasına yönelik yaklaşımlar meslek etik ilkeleri çerçevesinde de ele alınmıştır. Bu çerçevede kütüphanecilik meslek etiği tanımlarında kişisel verilerin korunmasına değinildiği dikkati çekmektedir. Yılmaz’a göre (2009, s. 3) meslek etiği *“bireylerin/toplumun bilgiye erişimini sağlama ve bilgi gereksinimlerini karşılama insanın değerini koruma adına yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilke, kural ve normlara dayanak oluşturan değerler”* olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, bilgi ve belge merkezlerinde mesleki etik, kullanıcıların bilgi erişiminin ve bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında kişisel verilerinin korunmasının sağlanması ve söz konusu verilerin gereksiz olarak kullanmasının önlenmesinin sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, Bilgi ve Belge Yönetimi disiplinde meslek etiği konusu altında yer alan literatür çalışmalarında kişisel verilerin ihlal edilmesi ve gizlilik konusuna değinildiği görülmektedir (Toplu, 2007, s. 191; Yılmaz, 2012, s. 766; Özdemir, 2017, s. 72; Kızıllöz, 2017, s. 69; Zan, Yazıcı ve Yazıcı, 2016, s. 5829).

Çalışmamız kapsamında Türkiye’de üniversite kütüphanelerinde kişisel veri uygulamalarının yanı sıra, diğer kütüphane türleri kapsamındaki uygulamalar da incelenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’deki okul, halk, çocuk kütüphaneleri ile Milli Kütüphaneye yönelik örnekler incelendiğinde kütüphanelerde kullanımına ihtiyaç duyulmayacağı düşünülen ya da toplanan diğer verilerden anlaşılacak verilerin de (yaş grubu, nüfusa kayıtlı olduğu il ve ilçe gibi) kayıt formlarıyla¹ kullanıcılardan toplandığı dikkati çekmektedir. Aynı zamanda, halk kütüphanelerinde e-devlet bağlantısı² sağlanarak üye olunabilmektedir. Bu uygulamalarda, kullanıcının uyuğunun, cep telefonunun e-devlet bağlantısı üzerinden doğrudan çekildiği veya söz konusu verilerin (adres, telefon vb.) kullanıcılar için zorunlu kılındığı görülmektedir. Diğer taraftan, kullanıcılardan talep edilen kişisel verilerin işlenmesine ve kullanılmasına yönelik bir onayın da alınmadığı anlaşılmaktadır. Konunun mevzuat tarafında ise yayımlanan yönetmeliklerin kütüphanelerin/kütüphanecilerin rolleri ve sorumlulukları ile kullanıcı hizmetlerine ilişkin bölümlerinde kullanıcı verilerinin işlenmesine, kullanılmasına ve korunmasına yönelik açıklayıcı bir maddenin yer almaması konuyla ilgili bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir (Halk... 1982; Milli Eğitim..., 2001; Milli Kütüphane..., 2010).

Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Araştırma Soruları ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin yönetilmesine ve korunmasına dair uygulamaların neler olduğunu saptamaktır. Bu amaç çerçevesinde çalışmamız Ankara’daki üniversite kütüphanelerinde kişisel verilere yönelik uygulamaların analiz edilmesi ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda araştırma kapsamında yanıt aranan sorular şunlardır:

S1: Üniversite kütüphanelerindeki yöneticiler kütüphanelerinde kişisel verilerin yönetimini (düzenlenmesi, silinmesi, saklanması vb.) nasıl gerçekleştirmektedir?

S2: Üniversite kütüphaneleri kişisel verilerin yönetimine dönük uygulamalarda hangi noktalarda iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır?

Araştırmanın amacı ve soruları doğrultusunda, verilerin toplanabilmesi için betimleme yöntemi kullanılmıştır. Gürbüz ve Şahin’e göre (2018, s. 413) betimleme yöntemi “*elde edilen bulguların düzenlenmesi ve yorumlanması yoluyla araştırma sonuçlarının anlaşılır bir şekilde okuyucuya sunulması*” şeklinde tanımlanmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında Ankara’da bulunan bütün üniversite kütüphanelerinin kişisel verilere yönelik uygulamalarına yönelik verilerin toplanması hedeflenmiştir. Çalışmamızın gerçekleştirildiği dönem itibarıyla Ankara’da bulunan üniversite sayısı 21’dir. Çalışmamızda belirlenen amaçlar ve araştırma soruları çerçevesinde gereksinim duyulan analizleri gerçekleştirebilmek için üniversite kütüphanelerindeki yöneticiler ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veri toplanmıştır. Bu süreçte ilk olarak literatürdeki çalışmalardan da hareketle görüşmelerde kullanılmak üzere 35 sorudan oluşan bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen form, üç karar verici (bir daire başkanı vekili, bir daire başkan yardımcısı ve bir kütüphane müdürü) ve bir akademisyen ile 15 Mart 2019 – 26 Nisan 2019 tarihlerinde yapılan

¹ Örneğin bkz. <http://uluskutuphanesi.gov.tr/Eklenti/59303,uye-form-yeni.pdf?0>

² Bkz. <http://adnanotuken.kutuphane.gov.tr/TR-210473/uyelik.html>

ön görüşme ve pilot uygulamalarda kullanılmıştır. Bu görüşmeler çerçevesinde formda yanlış anlaşılabilir ya da yazım hataları ve soru içeriklerine yönelik düzeltilmesi önerilen noktalar tespit edilmiştir. Bu görüşmeler çerçevesinde görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Veri toplama aracı olarak geliştirilen ve ön görüşmelerle değerlendirmeleri yapılan yarı yapılandırılmış formunun oluşturulmasının ardından araştırma izinlerinin sağlanmasına yönelik başvuruların yapılmasına başlanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Hacettepe Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından 1 Temmuz 2019 tarihinde araştırmanın yürütülebilmesi için gerekli izin alınmıştır. Ufuk Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na ise Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından alınan üst yazı ve etik kurul izni ile birlikte araştırma izni başvurusu yapılmıştır. Alınan araştırma izinleriyle birlikte araştırma kapsamında yer alan tüm üniversite kütüphane yöneticileri ile telefon ve e-mail ile görüşme için randevu alınarak her bir görüşmenin gerçekleştirileceği zaman aralığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmamız Ankara'da yer alan 6 devlet ve 9 vakıf üniversite kütüphanesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılım gösteren üniversite kütüphaneleri şu şekildedir:

Tablo 1

Araştırmaya katılım gösteren üniversiteler

Üniversiteler
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Atılım Üniversitesi
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Çankaya Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Lokman Hekim Üniversitesi
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ufuk Üniversitesi
Türk Eğitim Derneği Üniversitesi
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Türk Hava Kurumu Üniversitesi
Yüksek İhtisas Üniversitesi

Ankara'da yer alan 21 üniversiteden 6'sı (Anka Teknoloji Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara Medipol Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Ostim Teknik Üniversitesi) ise bu üniversitelerdeki kütüphanelerin kurulum için hazırlık aşamasında olunması, kütüphanelerin henüz yapılandırılmamış olması veya araştırma izin başvurusuna olumsuz yanıt vermelerinden dolayı araştırma kapsamından çıkartılmıştır.

Gerekli izinlerin ve veri toplanacak üniversite kütüphanelerinden ilgili randevuların alınmasının ardından ilgili kütüphane yöneticileri ile görüşmeler yapılarak araştırma verilerinin toplanması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada görüşme formundaki sorular yöneticilere yöneltilerek form doldurulmuş, gerekli yerlerde ise araştırmacı notlarıyla ilgili sorular ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Her görüşmenin yaklaşık iki saatlik bir sürede yapıldığı

araştırmadaki veri toplama süreci (veri toplanacak kurumlara yapılan izin başvurularından itibaren) 29 Nisan 2019 – 23 Eylül 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Yöneticilerin görüşme formuna verdikleri yanıtlar, kodlanarak veri analizi yazılımına girilmiştir. Verilerin sunumunda ise yüzde ve sıklık gibi tanımlayıcı istatistiklere yönelik çıktılardan yararlanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular üniversite kütüphanelerinde kullanıcılardan hangi verilerin toplandığı, bu verilerin hangi koşullar altında işlendiği, aktarıldığı, silindiği ve kişisel verilerin düzenlenmesine yönelik uygulamalar çerçevesinde oluşturulmuştur. Buna göre ilk olarak üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara yönelik olarak toplanan verilerin kişisel veri tanımı kapsamında (bkz. s. 2) neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır (bkz. Tablo 2). Bu soruda görüşmelerde yöneticilere kişisel verinin tanımına yönelik bilgilendirme yapılmış sonrasında ise kullanıcılara ilişkin hangi bilgileri kayıt altına aldıklarını belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 2

Kişisel veri tanımı kapsamında kütüphanelerde yer alan kişisel veriler (N=14)

Kullanılan veriler	Sayı	Yüzde
Vatandaşlık numarası	13	92,8
Adı Soyadı	13	92,8
İletişim bilgileri (telefon, e-posta)	13	92,8
Adresi	12	85,7
Sicil Numarası	4	28,5
Unvanı	4	28,5
Nüfus bilgileri (yaş, cinsiyet, şehir, aile bilgileri)	4	28,5
Özgeçmiş	1	7,1
Kan grubu	1	7,1
Dili	1	7,1

Kullanıcı ile ilişkilendirilen kişisel verilerin neler olduğunu betimleyen Tablo 2'ye göre üniversite kütüphanelerinde çoğunlukla kullanıcının vatandaşlık numarası (13 kurum), adı soyadı (13 kurum), iletişim bilgilerinin (13 kurum) yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, kütüphanelerde kullanıcının unvanının (4 kurum), özgeçmişinin (1 kurum), kan grubunun da (1 kurum) birer kütüphanede kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara yönelik kişisel verilerin geniş tutulduğu anlaşılmaktadır. Kütüphanelerde kişisel veri tanımı kapsamında kayıt altına alınan bu verilerin yanı sıra, kullanıcı ile ilişkilendirilen başka verilerin de toplandığı bilinmektedir. Bu noktada toplanan diğer verilere ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3
Kütüphane bünyesinde kullanılan kişisel veriler (N=14)

Kullanılan veriler	Sayı	Yüzde
Bölümü/Fakültesi/Enstitüsü	14	100
Öğrenci Numarası	14	100
Kişisel/Kurumsal E-posta Hesabı	12	85,7
Ödünç işlemlerine yönelik bilgiler	12	85,7
Sınıfı	9	64,2
Üyelik kartları	6	42,8
Etkinliklere dair kayıtlar	6	42,8
Kullanıcı adı	5	35,7
Kütüphaneyi kullanma saatleri	4	28,5
Şifre	4	28,5
Tarama oturumları (Search sessions)	4	28,5
Veri tabanı arama kayıtları	4	28,5
Web sayfasına yapılan ziyarete ilişkin kayıtlar	3	21,4
Kişisel bilgisayara ait IP/MAC adresleri	1	7,1
Kullanıcının araştırma konuları/ilgili alanları	1	7,1

Kütüphanelerde birçok işleme yönelik kişisel veriler elde edilmektedir. Bunlardan bazıları arasında kullanıcıların kitap ödünç alıp-verme ve borç işlemlerine yönelik kayıtlarının oluşturulması ve kütüphanenin etkinliklerine yönelik kayıtlarının oluşturulması yer alabilmektedir. Tablo 3'te sunulan bulgular incelendiğinde hemen hemen bütün kütüphanelerde bölüm/fakülte/enstitü bilgisi (14 kurum) ile öğrenci numarası bilgileri tutulmaktadır. Bu verilerin yanı sıra, kişisel/kurumsal e-posta hesabının (12 kurum), öğrencilerin kütüphaneyi kullanma saatlerinin (4 kurum), tarama oturumlarının (4 kurum) da kütüphanelerde kullanıldığı görülmektedir. Tablo 2 ve Tablo 3'ten hareket ederek, üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara yönelik elde edilen bilgilerin geniş tutulduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, üniversite kütüphanelerinde elde edilen kayıtların kişisel verilerin korunması kapsamında korunması gerektiğine ilişkin hassasiyetin bulunmadığı bir araştırmada belirlenmiştir (Henkoğlu, 2015b, s. 135). Üniversite kütüphanelerinde yer alan bu veriler ise farklı şekillerde toplanabilmektedir (Tablo 4)³.

Tablo 4

Kütüphanelerde kişisel verilerin toplanma şekli (N=14)

Veri toplama şekli	Sayı	Yüzde
Üniversitenin farklı bir birimindeki bir sistemden aktararak	11	78,57
Kullanıcı kitlesine sunulan kayıt formları aracılığıyla	7	63,63
Üçüncü parti ⁴ kuruluşlardan ilgili kütüphane sistemine aktararak	1	7,1
Diğer	1	7,1

Birden çok seçeneğin işaretlenebildiği Tablo 4'te yer alan soruya yönelik bulgular incelendiğinde, yöneticilerin kişisel verileri en çok (11 kurum) üniversitenin Personel Daire Başkanlığı (PDB), Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı (ÖİDB) ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı

³ Araştırmamızda bir üniversite kütüphanesi, kullanıcı verilerini bağlı olduğu üniversitenin merkezi bir sisteminden çekerek kullandığını ve kütüphanenin kullanıcı verilerinin üniversitenin sistemine entegre olduğunu belirtmiştir.

⁴ Bir iş sözleşmesinde veya yasal bir durumda yer alan ana kişilerden biri olmayan ancak, bir konuda rol oynayan kişidir ("Third party", 2020, Madde 1).

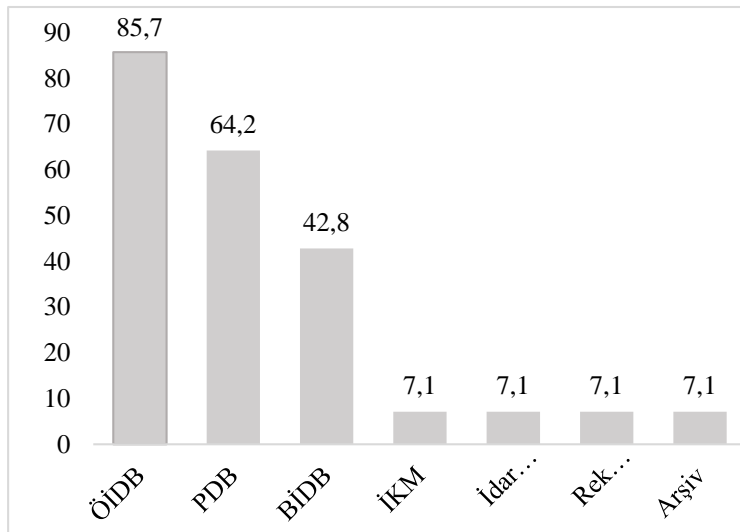
gibi farklı bir birimindeki bir sistemden aktararak topladığı görülmektedir. Bununla birlikte üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin kullanıcı kitlesine sunulan kayıt formları aracılığıyla ve üçüncü parti kuruluşlardan ilgili kütüphane sistemine aktararak topladıkları belirtilmiştir. Konuyla ilgili bir araştırmada da üniversitenin farklı bir birimindeki bir sistemden aktararak kütüphanelerde toplanan verilerin, kütüphane personelinin bu verilerin sahibine karşı sorumluluk hissetmedikleri tespit edilmiştir (Henkoğlu, 2015b, s. 135). Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin kaydedilmesine yönelik olan bulgularımız ise Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5

Kişisel verilerin kayıt edilmesi (N=15)

Kişisel verinin kayıt altına alınış şekli	Sayı	Yüzde
Kullanıcının üyelik formlarını doldurduğu bir zamanda	8	53,3
Her dönem başında üniversitenin ilgili sistemlerinden otomatik olarak alınmaktadır.	7	46,6
Kullanıcı bilgisi üniversitenin ilgili sistemine kaydedildiği anda kütüphane sistemine aktarılmaktadır.	6	40
Diğer	2	13,3

Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin en çok kullanıcının üyelik formlarını doldurduğu bir zamanda (8 kurum) kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda, kullanıcılara yönelik kişisel veriler her dönem başında üniversitenin ilgili sistemlerinden otomatik olarak (7 kurum) ve kullanıcı bilgisi üniversitenin ilgili sistemine kaydedildiği anda kütüphane sistemine aktararak (7 kurum) alınmaktadır (Tablo 5). Burada, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin farklı şekillerde kayıt edildiği ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda, üniversite kütüphanelerinin birden çok zamanda kullanıcı verisi kaydettiği ortaya çıkmaktadır (Tablo 5). Araştırmamızda yöneticilere sorulan bir başka soru ise üniversite kütüphanesinde kişisel veri aktardıkları birimlerin hangileri olduğu birden çok seçeneğin işaretlenebilmesi şartıyla olmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Kişisel veri aktarımının gerçekleştiği birimlerin yüzdeleri dağılımı (N=14)

Araştırma bulgularımıza göre, üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler en çok ÖİDB (12 kurum), PDB (9 kurum) ve BİDB (6 kurum) arasında aktarılmaktadır. Üniversitelerin

İnsan Kaynakları Merkezi (İKM) (1 kurum), İdari işler birimi (1 kurum) ve rektörlük (1 kurum), arşiv (1 kurum) bölümleri de kişisel verilerin aktarıldığı birimler arasında bulunmaktadır. Tablo 4'te yer alan bulgulara bakıldığında da üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin farklı birimlerden toplandığı ortaya çıkmaktadır. Burada kişisel verilerin kütüphanelere aktarılması ile ilgili sorumluluğun üniversitenin farklı birimlerindeki personelde olduğu görülmektedir. Üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler üçüncü parti kurum ve kuruluşlarla da paylaşılabilir. Bu bağlamda, bu kurum ve kuruluşlar üniversite kütüphanelerinde kişisel verilere erişim sağlayabilmektedir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6

Üçüncü parti kuruluşların kişisel verilere erişimi (N=15)

Kişisel verilerin paylaşıldığı kütüphane sistemleri	Sayı	Yüzde
Kütüphane otomasyon sistemi	9	60
Kütüphanenin abone olduğu veri tabanı sistemleri	5	33,3
Kütüphane kurumsal arşiv sistemi	3	20
Kapı (giriş-çıkış) turnike sistemleri	2	13,3
Üçüncü parti kuruluşlarla kişisel veri paylaşmıyoruz	4	26,6

Birden çok seçeneğin işaretlenebildiği üçüncü parti ile ilgili soruya verilen yanıtlara göre, üçüncü parti kuruluşlar üniversite kütüphanelerinde kütüphane otomasyon sisteminde yer alan verilere (9 kurum), kütüphanenin abone olduğu veri tabanı sistemlerindeki verilere (5 kurum), kütüphane kurumsal arşiv sistemindeki verilere (3 kurum) ve kapı (giriş-çıkış) turnike sisteminde yer alan verilere (2 kurum) erişim sağlayabilmektedir (Tablo 6). Bu bulgudan hareketle, üniversite kütüphanelerinde üçüncü parti kuruluşların kütüphanenin farklı sistemlerinde yer alan kişisel verilere erişim sağlayabildikleri ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ise bu kuruluşlarla kullanıcı verilerinin korunmasına yönelik sözleşmelerin yapılması önem taşımaktadır.

Araştırmada üniversite kütüphanelerinin üçüncü parti kuruluşlar ile gizlilik sözleşmesi yapıp yapmadıkları da araştırılmıştır. Kurumların 6'sı üçüncü parti kuruluşlarla gizlilik araştırması yaptığını belirtirken, 5'i gizlilik sözleşmesi yapmadığını belirtmiştir. Geriye kalan 4 kurum ise kısmen gizlilik sözleşmesi yaptıklarını ifade etmiştir.

Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin gizliliklerine yönelik sınıflandırmanın yapılması kullanıcı gizliliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Kütüphanelerde tutulan kişisel verilerin sınıflanıp sınıflanmadığına yönelik olarak sorulan bir soruda 9 kurum kişisel verilerin sınıflanmasına yönelik bir düzenlemelerinin olduğunu belirtirken, 6 kurum kişisel verilerin sınıflanmasına yönelik düzenlemelerinin olmadığını belirtmiştir.

Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin sınıflandırılmasıyla ilgili bir diğer önemli olan nokta ise kişisel verilerin sınıflanma şeklidir. Birden çok yanıt seçeneğinin işaretlenebilmesiyle kurumların sekizi kullanıcı grubuna göre (akademisyen, öğrenci, mezun, vb.), ikisi gizlilik derecelerine (tasnif dışı, özel, hizmete özel, gizli, çok gizli) göre kişisel verileri sınıflandırdığını belirtmiştir. Ayrıca bu sınıflandırma işlemi kütüphanelerin ikisi işlem öncelik sıralarına, biri güvenlik hassasiyet düzeylerine göre, biri tür ve özelliklerine göre, biri belge isimleri ve standart dosya planına göre yaptıklarını ifade etmiştir. Henkoğlu'na göre (2015b, s. 137) üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin sınıflandırılarak saklama ve aktarma durumunda olan diğer verilerden ayrılması, şifreleme işlemleri gibi maliyeti yüksek güvenlik önlemleri için ayrılan bütçenin daha verimli

kullanılmasına katkı sağlayacaktır. Araştırmada elde ettiğimiz bulgulara göre kişisel veriler üniversite kütüphanelerinin farklı birimlerinde işlenebilmektedir (bkz. Tablo 7).

Tablo 7

En çok kişisel veri işlenen kütüphane birimleri (N=15)

Birimler	Sayı	Yüzde
Ödünç Verme Birimi	12	80
Elektronik Kaynaklar Birimi	6	40
Sağlama ve Kataloglama Birimi	5	33,3
Kurumsal İletişim Birimi	4	26,6
Basılı Süreli Yayınlar Birimi	4	26,6
Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Birimi	4	26,6
Enformasyon Teknolojileri Birimi	3	20
Danışma Birimi	3	20
Kalite Yönetim Birimi	1	6,6
Satın Alma ve Muhasebe Birimi	1	6,6
Diğer	1	6,6

Tablo 7'ye göre üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler, çoğunlukla ödünç verme birimi (12 kurum), elektronik kaynaklar birimi (6 kurum), sağlama ve kataloglama biriminde (5 kurum) işlenirken en az kalite yönetim birimi (1 kurum), satın alma ve muhasebe biriminde (1 kurum) işlenmektedir. Bulgulara göre, üniversitenin farklı birimlerinden aktarılan kişisel verilerin aynı zamanda üniversite kütüphanelerinin farklı birimlerinde de işlendiği görülmektedir. Üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler hizmet sunumu, kullanım istatistiği alma, kütüphane güvenliğini sağlama, hizmet geliştirme, koleksiyon güvenliğini sağlama amaçlarıyla kullanılabilir (bkz. Tablo 8).

Tablo 8

Kişisel verilerin kullanım amaçları (N=15)

Kişisel verilerin kullanım amaçları	Sayı	Yüzde
Hizmet sunumu	11	73,3
Raporlama/kullanım istatistiği alma (etki değerlendirme)	11	73,3
Kütüphane güvenliğini sağlama	9	60
Yeni hizmet geliştirme	8	53,3
Koleksiyon güvenliğini sağlama	7	46,6

Kütüphane yöneticilerinin birden fazla seçeneği işaretleyebildiği bir soruda ise kurumların kişisel verileri kullanma amaçlarının neler olduğu belirlenmiştir. Tablo 8'de sunulan bulgulardan üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin en çok hizmet sunumu (11 kurum) ve raporlama/kullanım istatistiği alma (11 kurum) amaçlarıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, kişisel verilerin kütüphane güvenliğini sağlama (9 kurum), hizmet geliştirme (8 kurum) ve koleksiyon güvenliğini sağlama amaçlarıyla (7 kurum) da kullanıldığı görülmektedir. Yine Tablo 8'e göre, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin kullanım amaçlarını sıralayabiliriz. Ancak, KVKK kapsamında bu amaçlara bağlı olarak kişisel verilerin ne kadar süre ile muhafaza edileceğinin kütüphanelerde belirlenmediğini söyleyebiliriz (bkz. Tablo 12).

Tablo 9

Kişisel verilerin depolandığı ortamlar (N=14)

Depolama ortamı	Sayı	Yüzde
Kütüphanenin kendi sunucularında	11	78,5
Üniversitenin merkezi sunucularında	8	57,1
Hizmet aldığımız firmanın/şirketin sunucularında	5	35,7
Şifreli korumalı dolaplarda	4	28,5
Şifresiz/korumasız klasör ya da dolaplarda	1	7,1

Kütüphane yöneticilerinin birden fazla seçeneği işaretleyebildiği üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin hangi ortamlarda tutulduğu sorusuna ise kurumların 11'i kişisel verileri kütüphanenin kendi sunucularında tuttuğunu belirtmiştir. Aynı zamanda üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler üniversitenin merkezi sunucularında (8 kurum), kütüphanenin hizmet aldığı firmanın sunucularında (5 kurum) ve şifreli korumalı dolaplarında (4 kurum) da tutulduğu görülmektedir. Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin çeşitli olarak kullanılma ve paylaşılma gerekçelerine yönelik bulgularımız ise Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10

Kişisel verilerin kullanılma ve paylaşılma gerekçeleri (N=14)

Kişisel veri paylaşım gerekçesi	Sayı	Yüzde
Üniversite üst yönetimi ya da güvenlikten sorumlu birimler tarafından istenmesi halinde	10	71,4
Yasal çerçevede savcılık tarafından istenmesi halinde	9	64,2
İstatistik amaçlı olarak istenmesi halinde	7	50
Veri sahibinin kendisi hakkında tutulan bilgileri istemesi halinde	5	35,7
Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde	4	28,5
Bilimsel araştırmalarda kullanmak şartıyla	3	21,4
Kamu menfaati görülmesi halinde (kişisel haklar gözetilmeksizin)	-	-
Kullanıcı/personel bilgileri hangi sebeple olursa olsun verilmez	1	7,1

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin kullanılma ve paylaşılma gerekçelerine yönelik olan bir soruya 14 üniversite kütüphanesi temsilcisi yanıt vermiştir. Bu yanıtlara göre sadece bir kurum, kullanıcı ve personel bilgilerinin hangi sebeple olursa olsun paylaşılmayacağını belirtmiştir. Tablo 10'a bakıldığında kütüphane yöneticilerinin özellikle kişisel verilerin korunması konusunda etik değerlere bağlı kalarak üniversite üst yönetimi ya da güvenlikten sorumlu birimler tarafından istenmesi halinde, yasal çerçevede savcılık tarafından istenmesi halinde verilerin paylaşılmasını izin verdikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, kütüphane yöneticilerinin istatistik amaçlı olarak istenmesi halinde, veri sahibinin kendisi hakkında tutulan bilgileri istemesi halinde, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde kişisel verilerin kullanılmasına ve paylaşılmasına da izin verildiği ön plana çıkmaktadır.

Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin tutulma sürelerinin belirlenmesi kütüphanelerin depolama maliyetlerinin azaltılmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin silinmesine yönelik koşullar belirlenmelidir. Araştırma kapsamında kişisel verilerin silinmesine, yok edilmesine ve anonimleştirilmesine yönelik bulgular Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11

Kişisel verilerin silinmesi, yok edilmesi ve anonimleştirilmesi (N=15)

İşlem şekli	Sayı	Yüzde
Silme/Yok etme/Anonimleştirme	9	60
Hiçbiri	1	6,6
Diğer	5	33,3

Tablo 11’de yer alan veriler incelendiğinde, 9 kurumun kişisel verilerin kaldırılmasına yönelik olarak silme/yok etme/anonimleştirme işlemlerini uyguladığı görülmektedir. 1 kurum, kişisel verilere hiçbir işlem uygulamadığını belirtmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen 5 kurum ise kişisel verilere pasifleştirme ve yedekleme işlemlerini uyguladıklarını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili olarak bir araştırmada da üniversite kütüphanelerinin çoğunun kullanıcı kayıtlarının saklama sürelerini belirlemediği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, kütüphanelerde kullanıcı kayıtlarının kullanıcılardan onay alınmadan işlenmesi ve kullanıcılara saklama sürelerine yönelik herhangi bir bilgilendirilme yapılmadan kişisel verilerinin saklanması kişisel veri ihlallerine sebep olacağı düşünülmektedir (Henkoğlu, 2015b, s. 139).

Kütüphane yöneticilerine kullanıcılardan kişisel verilerin işlenmesi için herhangi bir onay alıp almadıkları soru olarak yöneltilmiştir. Kurumların 8’i kullanıcılardan kütüphanede kişisel verilerin işlenmesine yönelik onay almadığını belirtirken, 7’si kullanıcılardan onay aldığını belirtmiştir. Kullanıcılara sorulan onayın ardından kişisel verilerin korunmasına yönelik oluşturulan aydınlatma metninin hangi konuları içerdiği de birden çok seçeneğin işaretlenebildiği bir soru ile yöneticilere sorulmuştur (Tablo 12).

Tablo 12

Aydınlatma metninin içeriği (N=7)

İçerikte değinilen konular	Sayı	Yüzde
Kişisel verilerin tutulma amacı	6	85,7
Kişisel verilerin saklanma süresi	1	14,2
Kişisel verilerin silinmesine yönelik bilgiler	1	14,2
Kişisel verilerin yeniden kullanımına yönelik bilgiler	1	14,2

Tablo 12’ye göre, kütüphanelerde bulunan kullanıcı aydınlatma metnlerinde en çok kişisel verilerin tutulma amacı (6 kurum) yer almaktadır. Buna ilave olarak, kişisel verilerin saklanma süreleri (1 kurum), silinme süreleri (1 kurum) ve yeniden kullanılmasına yönelik bilgiler (1 kurum) de aydınlatma metnlerinin içeriklerinde yer almaktadır.

6698 sayılı KVKK’nin 5. ve 8. maddeleri gereğince üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin kullanıcı onayının alınarak işlenmesi, aktarılması gerekmektedir. Yine, KVKK’nin 10. ve 11. maddelerinde, üniversite kütüphanelerinin kişisel verilerin işlenmesine karşı yükümlülükleri ve kullanıcıların kendi verilerinin güvenliğine karşı sahip olduğu haklar yer almaktadır (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 2016). Burada, gerek üniversite kütüphanesi yöneticileri/personeli gerekse kütüphanenin kullanıcıları kişisel verilerinin korunmasına karşı sorumluluklarının ve haklarının farkında olmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Üniversite kütüphaneleri kullanıcıların rahat ve huzurlu bir şekilde araştırma yapabilecekleri, gereksinim duyduğu kaynağa hiçbir sorgulama olmaksızın her ortamdan erişim sağlayabilecekleri bilgi merkezleridir. Bu nedenle, üniversite kütüphanelerinin hizmet sunumu yaparken kullanıcılarının kişisel verilerinin korunmasına dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, kişisel verilerin korunması konusunun öncelikle ülke bazında popülerliğinin sağlanması ve konuya yönelik araştırmaların artırılması gerekmektedir. Araştırma sonuçlarımıza göre uluslararası alanda üniversite kütüphaneleri derneklerinin (ALA, IFLA, ACRL) kullanıcı gizliliğine yönelik çalışmalarının fazla sayıda olduğu görülmektedir. Türkiye’de bulunan kütüphanecilik derneklerine baktığımızda ise, daha az sayıda olduğu ortaya çıkmaktadır. 2016 yılında çıkarılan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunuyla (KVKK) birlikte Türkiye’de konunun giderek önemini artırdığı görülmektedir. Kanun kapsamında üniversite kurumlarının kişisel verilerin işlenmesine yönelik veri sahiplerine karşı bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Kanun’un üniversite kütüphanelerine getirdiği koşullar ise kullanıcıların kişisel verilerinin kullanıcılardan onay alınarak işlenmesi ve verilerin işlenmesine yönelik koşullar hakkında kullanıcıların bilgilendirilmesidir (KVKK, 2016). Bu çalışmada üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin yönetimine dönük uygulamaların betimlenmesiyle konuyla farkındalığın geliştirilmesi ve iyileştirilmesine ihtiyaç duyulan noktaların saptanması hedeflenmiştir.

Üniversite kütüphane yöneticileri araştırma sorularının analiz edilebilmesi için hazırlanan görüşme formunda yer alan bazı sorulara kişisel verilerin korunması ile ayrıntılı bilgi sahibi olmadıklarını belirterek yanıt vermemiştir. Araştırma bulgularında ilk olarak üniversite kütüphanelerinde kullanıcı ile ilişkilendirilmesi halinde tutulan kişisel verilerin kapsamının geniş tutulduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda üniversite kütüphanelerinde kullanılmasına ihtiyaç duyulmayacak kişisel verilerin tutulmaması önem taşımaktadır. Üniversite kütüphanelerinde elde edilen bu kişisel veriler ise en çok ÖİDB’den ilgili kütüphane sistemine aktararak elde edilmektedir. Aynı zamanda, üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler, en çok kullanıcının üyelik formlarını doldurduğu bir zamanda kayıt edilmektedir. Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin gizlilik derecelerine göre sınıflandırıldığı ve bu sınıflandırmaların en çok kullanıcı grubuna göre (öğrenci, akademisyen vb.) yapıldığı da araştırmamız kapsamında belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre üniversite kütüphanelerinde kişisel veriler en çok ödünç verme birimi, elektronik kaynaklar birimi ve sağlama ve kataloglama biriminde işlenmektedir. Bununla beraber, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin en çok hizmet sunumu ve raporlama/kullanım istatistiği alma amacıyla kullanıldığı araştırmada belirlenmiştir. Bununla birlikte, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin en çok kütüphanenin kendi sunucularında tutulduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, kişisel verilerin üniversitenin merkezi sunucularında, hizmet alınan firmanın/şirketin sunucularında ve şifreli korumalı dolaplarda tutulduğu da ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularına göre, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin üniversite üst yönetimi ya da güvenlikten sorumlu birimler tarafından istenmesi halinde, yasal çerçevede savcılık tarafından istenmesi halinde ve istatistiksel amaçlı olarak istenmesi halinde kullanılmasına ve paylaşılmasına izin verildiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, üniversite kütüphanelerinde kişisel veri aktarımının gerçekleştiği birimler en çok ÖİDB, PDB ve BİDB olarak belirlenmiştir. Araştırmamızın bir diğer bulgusunda ise, üniversite

kütüphanelerinde üçüncü parti kuruluşların kütüphane otomasyon sistemi, kütüphanenin abone olduğu veri tabanı sistemleri, kurumsal arşiv sistemi ve kapı (giriş-çıkış) turnike sistemlerine erişim sağlayabildikleri tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarında aynı zamanda, üniversite kütüphanelerinin üçüncü parti kuruluşlarla gizlilik sözleşmeleri yaptıkları ortaya çıkmıştır. Kişisel verilerin kaldırılması süreçlerinde ise yöneticilerin üniversite kütüphanelerinde kişisel verilere en çok silme, yok etme ve anonimleştirme işlemleri uyguladıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin silinme noktasında yedekleme ve pasifleştirme işlemleri de uygulanmaktadır. Ankara'daki üniversite kütüphane yöneticilerinin çoğu, kütüphanelerde kişisel verilerin işlenmesine ve kullanılmasına yönelik kullanıcılardan onay aldıklarını belirtmiştir. Söz konusu aldıkları onay metinlerinin içerisinde ise en çok kişisel verilerin tutulma amacı belirtilirken, en az olarak kişisel verilerin saklanma sürelerine, silinmesine ve yeniden kullanımına yönelik bilgilerin yer aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmadaki ilk araştırma sorusu (S1) bağlamında Ankara'daki üniversite kütüphanelerinin yapılan analiz sonuçlarına göre toplama, kaydetme, sınıflama, işleme, saklama, paylaşma ve silme uygulamalarını yaparak kişisel verilerin yönetimini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Araştırmanın ikinci sorusuna (S2) yönelik sonuçlar Ankara'daki üniversite kütüphanelerinde çeşitli kişisel verilerin toplandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, üniversite kütüphanelerinde kayıt altına alınan kişisel verilerin minimum seviyede olması ve kullanıcıya yönelik iş süreçlerinde kullanılmayacak olan verilerin toplanmaması gerekli görülmektedir. Bununla birlikte, analizlerin gerçekleştirildiği kütüphanelerin yaklaşık yarısında kullanıcılardan kişisel verilerin işlenmesine ve kullanılmasına yönelik onay alınmamaktadır. Onay alınan kütüphanelerin önemli bir bölümünde ise kullanıcılara sunulan aydınlatma metinlerinin içeriğinde, kişisel verilerin saklanma sürelerine, silinme sürelerine ve yeniden kullanım sürelerine yönelik eksiklikler tespit edilmiştir. Bu bağlamda üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara yönelik kişisel verilerin kütüphanelerde nasıl (işlenme, kullanılma ve paylaşılma gibi) ve hangi amaçlarla kullanıldığı, kimlerle paylaşıldığı, saklama sürelerinin neler olduğu konusunda kullanıcıların açık bir şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu tür bir bilgilendirmenin muhtemel ve müşterek veri ihlallerinin engellenmesi açısından da hem kütüphanelerin hem de kullanıcıların güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun en iyi koşullarda sağlanabilmesi için de öncelikle Türkiye'nin konu ile ilgili yasal düzenlemeleri temel alınarak üniversitelerin ve üniversite kütüphanelerinin de (6698 sayılı KVKK'de yer alan usul ve esaslara göre) kendi düzenlemelerini oluşturmalarına ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Ek olarak üniversitelerde kişisel verilerin elde edilmesine ilişkin herhangi bir düzenleme ve standartların bulunmaması kişisel verilerin korunmasına yönelik bir engel oluşturmaktadır (Henkoğlu, 2015, s. 134). Bu bağlamda incelenen üniversite kütüphanelerinin kişisel verilerin toplanmasına ve korunmasına yönelik uygulamalarda iyileştirmelere ihtiyaç duydukları anlaşılmıştır.

Genel değerlendirme olarak bu çalışmada, Ankara'da yer alan üniversite kütüphaneleri yöneticilerinin kişisel verilerin yönetilmesine yönelik uygulamaları ve mevcut durumu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte, çalışmamızın literatür bölümünde yer alan uluslararası çalışmalara bakıldığında, Türkiye'nin bu konuda bilinç ve farkındalığının az olduğu ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'de kişisel verilerin korunmasına yönelik bir kanunun

varlığı dört yıllık süre (2016- 2020) zarfında uygulamacıların ve akademisyenlerin konuya yönelik ilgisini artırarak çift taraflı bir bilinç oluşturulmasına vesile olmuştur (Taştan, 2019). Bununla beraber, 2017 yılında Kişisel Verileri Koruma Kurumunun faaliyete geçmesiyle kamu kurum ve kuruluşlarının, derneklerin, kişisel verilerin korunmasına yönelik uygulamaları ve faaliyetleri artış göstermiştir. Bu bağlamda, kişisel verilerin gerektiği kadar korunabilmesi için hem ulusal hem de uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından eğitim, farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Söz konusu çalışmalarda, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'ndaki koşullar göz önünde bulundurularak bireylerin hakları ve yükümlülükleri, kişisel verilerin işleme şartları, kişisel verilerin ihlali durumunda kime başvuracağı açıkça anlatılmalıdır (Yıldırım, 2019, s. 130). Araştırmamızın bulgularından hareketle üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması ile ilgili olarak önerilerimiz şu şekildedir:

- Birer karar verici pozisyonunda olan kütüphane yöneticilerinin öncelikle kişisel verilerin elde edilmesi, toplanması, aktarılması, saklanması ve silinmesi ile ilgili yazılı metinlerini oluşturması gerekmektedir. Daha sonra ise, söz konusu metin çerçevesinde kullanıcıların kişisel verilerinin işlenmesine yönelik aydınlatma metinlerini oluşturması gerekmektedir.
- Kullanıcılara yönelik aydınlatma metinleri hazırlanmalı veya mevcut aydınlatma metinleri gözden geçirilmelidir.
- Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunmasına yönelik personele ve kullanıcılara farkındalık eğitimleri verilmelidir.

Sonuç olarak araştırmada Ankara'daki üniversite kütüphanelerinin kullanıcılara yönelik kişisel verilerin korunmasında düzenlemelerin ve uygulamaların kütüphaneler arasında farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır. Konuyla ilgili uygulamaların ve düzenlemelerin geliştirilmesi ve mevcut uygulamaların iyileştirilmesi için gelecek araştırmalarda konunun çok yönlü olarak (uygulama kararının verilmesi, verilen kararın uygulanması ve uygulamadan etkilenenler bağlamında) ele alınması önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi. (2020). *Üyelik*. Erişim adresi: <http://adnanotuken.kutuphane.gov.tr/TR-210473/uyelik.html>
- American Library Association. (2014). *Privacy tool kit*. Erişim adresi: http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org.advocacy/files/content/privacyconfidentiality/toolkits_privacy/Privacy%20Tool%20Kit_January2014.pdf
- Association of College and Research Libraries. (2018). *Standards for libraries in higher education*. Chicago, Illinois. Erişim adresi: <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/standards/slhe.pdf>
- Ayala, D. (2018). Shore to shore: How Europe's new data privacy laws help global libraries and patrons. *International Information & Library Review*, 50(3), 212-218. doi: 10.1080/10572317.2018.1491692
- Bailey, J. (2018). Data protection in United Kingdom library and information services: Are we ready for General Data Protection Regulation? *Legal Information Management*, 18(1), 28-34. doi: 10.1017/S1472669618000063
- Beaudin, K. (2015). College and university data breaches: Regulating higher education cybersecurity under state and federal law. *Journal of College and University Law*, 41(3), 657-696. Erişim adresi: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcolunly41&id=691&collection=journals&index=#>
- Bowers, S. L. (2006). Privacy and library records. *The Journal of Academic Librarianship* 32(4), 377-383. doi: 10.1016/j.acalib.2006.03.005
- Caldwell-Stone, D. (2012, 29 Mayıs). A digital dilemma: Ebooks and users' rights. *American Libraries Magazine*. Erişim adresi: <https://americanlibrariesmagazine.org/2012/05/29/a-digital-dilemma-ebooks-and-users-rights/>
- Connolly, M. (2018). *User privacy: a practical guide for librarians*. London: Rowman & Littlefield.
- Coombs, K. A. (2004). Walking a tightrope: Academic libraries and privacy. *Journal of Academic Librarianship*, 30(6), 493-497. doi: 10.1016/j.acalib.2004.08.003
- Cotter, K. ve Sasso, M. D. (2016). Libraries protecting privacy on social media. *Pennsylvania Libraries: Research & Practice* 4(2), 73-89. doi: 10.5195/palrap.2016.130
- Davies, J. E. (1997). Managing information about people: Data protection issues for academic library Managers. *Library Management*, 18(1), 42-52. doi: 10.1108/01435129710157734
- Drobnicki, J. (1992). *The confidentiality of library users' records*. (ERIC Document Reproduction Service No. ED358846). Erişim adresi: https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1013&context=yc_pubs
- Dülger, M.V. (2018). İnsan hakları ve temel hak ve özgürlükler bağlamında kişisel verilerin korunması. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 71-143. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1102271>
- Eroğlu, Ş. (2018). Dijital yaşamda mahremiyet (gizlilik) kavramı ve kişisel veriler: Hacettepe Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencilerinin mahremiyet ve kişisel veri algılarının analizi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35(2), 130-153. doi: 10.32600/huefd.439007
- European Commission. (1995). *Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data*

- and on the free movement of such data. Erişim adresi: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1995:281:0031:0050:EN:PDF>
- Garipey, L. W. (2019). *Undergraduate students' attitudes about the collection, use, and privacy of search data in academic libraries* (Yüksek lisans tezi). Virginia, Virginia Commonwealth University. doi: 10.25772/VHTT-PH27
- Gökçay, B. ve Arda, B. (2019). Kişisel sağlık verilerinin korunması kapsamında sağlık araştırmalarında etik bakış. *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi*, 47(3), 218-227. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1102271>
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe-yöntem-analiz*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği (1982, 19 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 17787). Erişim adresi: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14502/halk-ve-cocuk-kutuphanleri-yonetmeliği.html>
- Hashim, A. (2019, 17 Haziran). Graceland University data breach exposed sensitive personal information. *Latest Hacking News*. Erişim adresi: <https://latesthackingnews.com/2019/06/17/graceland-university-data-breach-exposed-sensitive-personal-information/>
- Henkoğlu, T. (2015a). *Hassas bilgi varlıklarının ve kişisel verilerin hukuksal düzenlemeler ile korunması ve bu kapsamda üniversiteler için bilgi güvenliği politikasının geliştirilmesi*. (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=sY7m19PfcL6F1NUw-cr80Fflzh3dHi7TKshnXQxCYXffciLEDu53i8Y7rMDIRwrL>
- Henkoğlu, T. (2015b). Bilgi güvenliği ve kişisel verilerin korunması. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Henkoğlu, T. (2017). Kişisel verileriniz ne kadar güvende? bilgi güvenliği kapsamında bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, 17-18, 36-47. Erişim adresi: <http://static.dergipark.org.tr/article-download/4797/9a69/4728/5a44e4d39b1f0.pdf?>
- Henkoğlu, T. ve Uçak, N. Ö. (2015). Üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması. *Bilgi Dünyası*, 16(1), 45-74. Erişim adresi: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd/article/viewFile/472/508>
- International Federation of Library Associations. (2017). *Briefing: Impact of the General Data Protection Regulation 2018*. Erişim adresi: https://www.ifla.org/files/assets/clm/publications/briefing_general_data_protection_regulation_2018.pdf
- Johnson, B. S. (1989). A more cooperative clerk: The confidentiality of library records. *Law Library Journal*, 81, 769-802. Erişim adresi: <https://www.aallnet.org/wp-content/uploads/2018/01/Vol-81-lljv81n4-1989-769.pdf>
- Johns, S. ve Lawson, K. (2005). University undergraduate students and library-related privacy issues. *Library & Information Science Research*, 27(4), 485-495. doi:10.1016/j.lisr.2005.08.006
- Kızılöz, T. (2017). *Ankara'daki üniversite kütüphanecilerinin mesleki etik konusundaki bilinç ve yaklaşımları üzerine bir değerlendirme* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Tu%C4%9Fba%20K%C4%B1z%C4%B1l%C3%B6z.pdf>
- Kim, D. S. ve Noh, Y. (2014). A study of public library patrons' understanding of library records and data privacy. *International Journal of Knowledge Content Development & Technology*, 4(1), 53-78. doi: 10.5865/IJKCT.2014.4.1.053

- Kişisel Verileri Koruma Kurulu. (t.y.). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Uygulaması*. Ankara: Kişisel Verileri Koruma Kurumu. Erişim adresi: <https://www.kvkk.gov.tr/yayinlar/K%C4%B0%C5%9E%C4%B0SEL%20VER%C4%B0LER%C4%B0N%20KORUNMASI%20KANUNU%20VE%20UYGULAMASI.pdf>
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (2016, 7 Nisan). *Resmi Gazete*. (Sayı: 29677). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf>
- Kutlu, Ö. ve Kahraman, S. (2017). Türkiye’de kişisel verilerin korunması politikasının analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 45-62. doi: 10.25272/j.2147-7035.2017.5.4.03
- Maceli, M. (2019). Librarians’ mental models and use of privacy-protection technologies. *Journal of Intellectual Freedom and Privacy*, 4(1), 18-32. doi: 10.5860/jifp.v4i1
- Magi, T. (2008). A study of United States library directors' confidence and practice regarding patron confidentiality. *Library Management*, 29(8/9), 746-756. doi: 10.1108/01435120810917341
- Martin, A. (2020, 30 Nisan). Warwick University was hacked and kept breach secret from students and staff. *Skynews*. Erişim adresi: <https://news.sky.com/story/warwick-university-was-hacked-and-kept-breach-secret-from-students-and-staff-11978792>
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2001, 22 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 24501). Erişim adresi: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/95.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Kütüphaneleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2006, 27 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 26241). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060727-1.htm>
- Milli Kütüphane Hizmetlerinden Yararlanılmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2010, 6 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 27721). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14343&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Nicholson, S. ve Smith, C. A. (2007). Using lessons from health care to protect the privacy of library users: Guidelines for the de-identification of library data based on HIPAA. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 58(8), 1198-1206. doi: 10.1002/asi.20600
- Noh, Y. (2017). A critical literature analysis of library and user privacy. *International Journal of Knowledge Content Development & Technology*, 7(2), 53-83. doi: 10.5865/IJKCT.2017.7.2.053
- Ocaklı, E. ve Soğuksu, D. (2005). Kütüphanelerde kullanıcı gizliliği. A.Yıldızeli ve H.K. Bahşişoğlu (Yay. haz.). *ÜNAK'05: Bilgi Hizmetlerinin Organizasyonu ve Pazarlanması*. İstanbul, 22-24 Eylül 2005 kitabı içinde (s. 220-239). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi. Erişim adresi: <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak05/u05-21.pdf>
- Oltmann, S. M. (2017). Intellectual freedom in academic libraries: Surveying deans about its significance. *College & Research Libraries*, 78(6), 741-760. doi: 10.5860/crl.78.6.741
- Ömeroğlu, A. (2020). Kişilik haklarının Alkaya-Türkiye davası bağlamında kişisel verilerin korunması hukukuna göre incelenmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8(15), 309-342. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/55178/757592>
- Özdemir, E. (2017). *Kütüphanecilik etiği: üniversite kütüphanelerindeki personelin etik algı ve davranışları* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=DPTyuy3wRPq_qvCPSqUB6z2kRR0yYP-ZmiTqqmwI4zXooIa68WNeYpTOuHf5ANOH
- Sınar, H. (2020). Kişisel verileri hukuka aykırı olarak verme, yayma ve ele geçirme suçu (TCK Md. 136). *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, 2(1), 33-62. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kvkd/issue/55487/751246>

- Singley, E. (2020). A holistic approach to user privacy in academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(3), 1-3. doi: 10.1016/j.acalib.2020.102151
- Sutlieff, L. ve Chelin, J. (2010). 'An absolute prerequisite': The importance of user privacy and trust in maintaining academic freedom at the library. *Journal of Librarianship and Information Science*, 42(3), 163-177. doi: 10.1177/0961000610368916
- Şahbaz, U., Alpaslan, İ. B., ve Sökmen, A. (2014). *Türkiye'de Kişisel Verilerin Korunmasının Hukuki ve Ekonomik Analizi*. (v.01). İstanbul Bilgi Üniversitesi & Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Yay. haz.). Erişim adresi: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1421853130-9.Turkiyede_Kisisel_Verilerin_Korunmasinin_Ekonomik_ve_Hukuki_Analizi.pdf
- Şerefoğlu Henkoğlu, H. (2019). Yapay zekâ uygulamaları ve kişisel verilerin korunması. B. Yalçınkaya, M. A. Ünal, B. Yılmaz ve F. Özdemirci (Yay. haz.). *Bilgi yönetimi ve bilgi güvenliği: eBelge- eArşiv- eDevlet- bulut bilişim-büyük veri- yapay zekâ sempozyumu* içinde (s. 171-196). Ankara: Ankara Üniversitesi. Erişim adresi: http://2019.ebeyas.org/wp-content/uploads/2020/01/BILGI_YONETIMI_VE-BILGI_GUVENLIGI_KITAP_23122019.pdf
- Şişkin, D. Ş. ve Çakmak, T. (2019). Türkiye'de kişisel verilerin korunması: 1996-2019 yılları arasındaki bilgi politikası belgelerine yönelik bir değerlendirme. B. Yalçınkaya, M. A. Ünal, B. Yılmaz ve F. Özdemirci (Yay. haz.). *e-BEYAS 2019: Endüstri 4.0 sürecinde bilgi yönetimi ve bilgi güvenliği: eBelge-eArşiv-eDevlet-bulut bilişim-yapay zekâ sempozyumu* içinde (s. 465-482). Ankara: Ankara Üniversitesi. Erişim adresi: <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/T%C3%BCrkiyede-kisisel-verilerin-korunmasi-1996-2019-yillari-arasindaki-bilgi-politikasi-belgelerine-yonelik-bir-degerlendirme.pdf>
- Şişkin, D. Ş. (2020). *Üniversite kütüphanelerinde bilgi güvenliği ve kişisel verilerin korunması: Ankara'daki üniversite kütüphanelerinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Dilan%C5%9Ei%C5%9Fkin.pdf>
- Taştan, F.G. (2019, 31 Aralık). 2019'da Türkiye'de kişisel verilerin korunması. *Lexpera Blog*. Erişim adresi: <https://blog.lexpera.com.tr/2019-turkiye-kisisel-verilerin-korunmasi/>
- Third party. (t.y.). *Collins* içinde. Erişim adresi: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/third-party>
- Toplu, M. (2007). Kütüphaneciliğin etik sorunu ve Türkiye yaklaşımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2), 186-217. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/61/61>
- Torunlar, M. ve Özdemirci, F. (2019). *Bilginin bilgiyle savaşı: Belge ve bilgi yönetimi vizyonuyla*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tsompanakis, S. (2014). A discussion and suggestions on ethical barriers in librarianship: Information privacy, controversial materials and personal beliefs. *Library Philosophy and Practice*, 1-25. Erişim adresi: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1127/>
- Tummon, N. ve McKinnon, D. (2018). Attitudes and practices of canadian academic librarians regarding library and online privacy: A national study. *Library & Information Science Research*, 40(2), 86-97. doi: 10.1016/j.lisr.2018.05.002
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2008). Düşünce özgürlüğü bildirgesi. Erişim adresi: http://37.230.106.98/~kutuphaneciorg/wp-content/uploads/Dusunce_Ozgurlugu_Bildirgesi-724x1024.jpg
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2010). Mesleki etik ilkeleri. Erişim adresi: <http://kutuphaneci.org.tr/bildirgeler/mesleki-etik-ilkeleri/>
- Türk Kütüphaneciler Derneği, Sosyal Medya Çalışmaları Grubu. (2018). Kütüphaneler için sosyal medya politikası. Erişim adresi: <http://kutuphaneci.org.tr/wp->

content/uploads/2018/03/K%C3%BCt%C3%BCphaneler-%C4%B0%C3%A7in-Sosyal-Medya-Politikas%C4%B1-TKD-Sosyal-Medya-Politikalar%C4%B1-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma-Grubu.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Dijital Dönüşüm Ofisi. (2020). *Bilgi ve iletişim güvenliği rehberi*. Erişim adresi: https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/bg_rehber.pdf

Ulus İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü. (t.y.). *Üye ön kayıt formu*. Erişim adresi: <http://uluskutuphanesi.gov.tr/Eklenti/59303,uye-form-yenipdf.pdf?0>

Yıldırım, F. N. (2019). *Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda kişisel verilerin korunması* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Yılmaz, B. (2009). Bilgi ve belge yönetiminde (Kütüphanecilikte) etik: Kuramsal bir yaklaşım. *Kamu etiği sempozyumu* içinde (s. 1-6). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü. <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/etiksempozyum.pdf>

Yılmaz, M. (2012). Ahlak ve meslek ahlakına eleştirel bir bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 762-768. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/354/346>

Zan, B. U., Yazıcı, A. ve Yazıcı, S. (2016). A qualitative study on library ethics. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5826-5841. doi: 10.14687/jhs.v13i3.4292

Summary

University libraries are places where users can conveniently and freely research, study, and access the information they seek without any questioning. At this point, it is significant to ensure the privacy of the users' private lives and protect their personal data in university libraries.

In the literature, it is seen that internationally renowned Library and Information Science associations (ALA, ACRL, IFLA) have published documents and actions for libraries to protect users' privacy. However, it is detected that there is a lack of documents or guidelines addressing directly user privacy in university libraries in Turkey. However, it is seen that the topic of protection of personal data in university libraries has been covered in some articles in the publications of Turkish professional associations in the field of librarianship.

The study analyzes the current practices and approaches of university libraries in Ankara about the protection of personal data. In line with the analysis, practices related to the collection, processing, destruction, and transmission of personal data in the university libraries are investigated and the research questions are described as follows:

RQ1: How do the administrators in university libraries in Ankara manage the personal data in their libraries?

RQ2: In which points do the university libraries need improvements in practices about the management of personal data?

According to research questions, the data were collected by semi-structured interviews. In this regard, a form has been developed based on the literature review and the form consists of the questions related to the protection of personal data in university libraries. The form was firstly used in the interviews carried out with three decision-makers and a faculty member to detect its clarity and reliability. In light of the first insights obtained from the initial interviews, the form has been revised. Additionally, the committees of ethics approvals have been provided from the universities which they required for interviews. These universities are

Hacettepe University, Ufuk University, and Middle East Technical University. Along with the research permissions, appointments are organized with all university library administrators and the time intervals of each interview are scheduled. The data were collected from 15 university libraries consisting of 9 foundation university libraries and 6 state university libraries. Concerning the first research question (RQ1), it is seen that the university libraries in Ankara collect, record, classify, process, share, and destruct personal data in their activities. The findings also reflect that the analyzed libraries collect many personal data and these data show variety among the libraries. According to this result that is also related to research question 2 (RQ2), it is recommended that the libraries should collect personal data at the minimum level. Furthermore, the results reveal that almost half of the analyzed libraries do not provide consent for collecting and processing personal data. The libraries having consent for processing and collecting user data mostly hasn't provided details about the storage, destruction, and re-use procedures. Therefore, it is possible to say that the analyzed university libraries need to improve their personal data protection practices and approaches.

The results reveal that the university libraries in Ankara should improve their practices and approaches to provide user privacy. It is recommended that in the study the libraries should create their policies according to the law on the protection of personal data numbered 6698. Accordingly, it is also highlighted that the professional associations in Turkey should play an active role in guiding to libraries about the protection of personal data. Lastly, it is suggested that more studies analyzing the different aspects (such as decision-making, implementation of the decisions, and users as affected by the implemented decisions) should be carried out about the protection of personal data in libraries in Turkey.

Yalan Habere Karşı Tutum ve Davranışlar: Üç Üniversite Örneğinde Durum Araştırması

Attitudes and Behaviors About Fake News: A Case Study in Three Universities

Sibel Onursoy*, Erdem Alper Turan**, Segâh Yeşilyurt*** ve Fatma Kübra Astam****

Öz

Hukuki düzenlemelerin eksikliği ve uygulanma güçlüğü, kitlelerin kolayca yönlendirilebilmesini, kısıktırılabilmesini desteklemesi, sosyal medyanın önemli dezavantajları arasında yer almaktadır. Kullanıcılar, sosyal medya hesapları aracılığıyla, ilk elden şahit oldukları haber değeri taşıyan olaylar hakkında bilgi, fotoğraf, video ve anlatım gönderebilme olanağına sahip olmuştur. Yalan/yanıltıcı bilgi ve içeriklerin hızlı bir biçimde yayılması sosyal ağları yalan haber barındırma açısından olumsuz bir üne kavuşturmuştur. Disiplinsiz gelişen haber/bilgi süreci doğal olarak farklı etkilere ve karmaşaya neden olabilmektedir. Bu nedenle, yalan haberlerin ya da bilgilerin kullanıcıya etkisi ve karar süreçlerinin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı yalan haberlere maruz kalabilen bireylerin, yalan haber değerlendirmesini açıklamak, yalan haberle başa çıkmada karar ve etki süreçleri, tutum ve davranışlarını belirlemektir. Bu araştırma nicel araştırma metodu kullanılan betimleyici bir alan araştırmasıdır. Veri toplama tekniği olarak anket tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında Ankara, Samsun ve Eskişehir'deki üç üniversitede öğrenim gören 230 öğrenciye gönüllülük esasıyla anket uygulanmıştır. Örneklem belirlemede olasılığa dayanan örnekleme yöntemi olan tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yalan habere karşı tutum ve davranış örüntülerini ortaya çıkarmak için, üç üniversitenin örgün öğrenci evrenini temsil eden örneklemin yaş aralığı ve cinsiyet değişkenleri dikkate alınmıştır. Örgün öğretim öğrencisi olmaları, dolayısıyla teknolojiye yakın, sosyal medya kullanıcısı öğrencilerin medya kullanımı, yalan haberle karşılaşma süreci, habere inanma/inanmama karar süreci, doğrulama kategorilerinden oluşan anket uygulanmaktadır. Araştırma sonucunda bu örneklemin görsel nitelikli içerikleri daha inandırıcı bulunduğu, propaganda ve yönlendirici özellikteki yalan haberlerin çoğunlukta olduğu ve magazin, siyaset, ekonomi haber türlerinde yaygın olduğu ortaya çıkmıştır.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Basın ve Yayın Bölümü, Eskişehir. E-posta: sonursoy@anadolu.edu.tr
Assoc. Prof., Anadolu University, Journalism Department, Eskisehir/Turkey

** Öğretim Gör., Başkent Üniversitesi, İletişim Tasarımı Bölümü, Ankara. E-posta: erdemalperturan@gmail.com
Lecturer, Baskent University Communication Design Department, Ankara/Turkey

*** Öğretim Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çağrı Merkezi Hizmetleri Programı, Samsun. E-posta: segah.yesilyurt@omu.edu.tr

Lecturer, Ondokuz Mayıs University, Call Center Services Program, Samsun/Turkey

**** Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı, Eskişehir. E-posta: fatmakubraastam@anadolu.edu.tr

PhD Student, Anadolu University, Social Sciences Institute, Press and Publication Department, Eskisehir/Turkey

Geliş Tarihi - Received: 27.06.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 26.09.2020

Anahtar Sözcükler: Sosyal medya; yalan haber; yalan haber etkisi; doğruluk kontrolü; kullanıcı tutum ve davranışları; kasıtlı ve kasıtsız yanlış bilgi; kusurlu bilgilendirme; bilgi kirliliği.

Abstract

Lack of legal regulations and difficulties in enforcement, supporting the easy manipulation and provocation of the masses are among the major disadvantages of social media. Users can the opportunity to send information, photos, videos and narratives about the news events that they witness firsthand through their social media accounts. The malicious use of private and corporate accounts, which had the opportunity to spread the fake information and content quickly, caused their social networks to have a negative reputation for hosting fake news. The news or information process that develops without discipline can naturally cause different effects and confusion. Therefore, the manipulative effect of fake news or information and the evaluation of the impact processes are of great importance. The purpose of this study is to explain the evaluation of fake news of individuals who may be exposed to fake news, to determine decision and impact processes, attitudes and behaviors in dealing with false news. This research is a descriptive field research using a quantitative research method. Survey is preferred as the data collection technique. Within the scope of the study a questionnaire was applied to 230 students studying at three universities in Ankara, Samsun and Eskisehir on a voluntary basis. The stratified sampling method, which is a probabilistic sampling method, was used in sample determination. In order to reveal the attitude and behavior patterns against fake news, the age range and gender variables of the sample representing the formal student population of three universities were taken into consideration. A questionnaire consisting of the use of media, the process of encountering fake news, the decision process of believing / not believing in the news, and verification is applied. As a result of the research, it was revealed that this sample found the visual content more convincing, false news with propaganda and guiding features was common, and it was common in magazine, politics and economy news types.

Keywords: Social media; fake news; fake news effect; fact-checking; audience attitudes and behaviors; misinformation; disinformation; malinformation; information pollution.

Giriş

Sosyal, siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan bilinç, tutum ve davranış geliştirme sürecinde etkili bir girdi olan haber, işlevleri bakımından önemli bir iletişim enstrümanıdır. Toplumsal açıdan mikro ve makro boyutta etkileri olan haber, en temel anlamıyla “ilginç ve güncel bir olayın olabildiğince nesnel ve gerçeğe uygun bir yolla sunulması” (Schlapp, 2002, s. 17) biçiminde tanımlanabilir. Haberin sunum sürecinde, “okuyucu ve dinleyici için öncelikle yeni gerçeklerle ilgili, doğru ve anlaşılır nitelikte olması” (Schneider ve Raue, 2002, s. 40) temel önem taşır. Sunum ve içeriğin yanı sıra, haberin kurgulanmış bir medya çıktısı olması, üretim sürecinde etkisi olan bireysel, ideolojik ve kurumsal yapılardan bağımsız olamayacağı gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Medyanın sahiplik yapılarının devlet ve sermaye egemenliği ile olan doğrudan bağı nedeniyle medya metinleri ideolojik bir işleve sahiptir (Rigel ve Çağlar, 2010, s. 11) ve ideolojik görüşlerin dayatıldığı görsel/işitsel bir iletişim alanıdır (İnceoğlu ve

Çoban, 2016, s. 24). Dolayısıyla haber, diğer medya metinlerine göre egemen yapıyla olan güç ilişkileri açısından daha yakın bir konuma sahiptir. Tam da bu konumundan dolayı haber üretim süreleri profesyonel bir meslek olarak tanımlanmış ve etik kodlar ile belirli kriterlere tabi tutulmuştur. Bu kriterlerin başında haberin nesnel olarak üretilmesi ve içeriğin net biçimde anlaşılabilir olması gelmektedir. Bunun amacı kuşkusuz haber içeriğinin çarpıtılmadan aktarılması ve doğruluğunun korunmasıdır.

Geleneksel medya ortamlarında yayımın düzenlenmesi sürecinin daha belirgin olarak işlenmesi haber içeriklerinin daha denetimli olarak üretilmesini ve beraberinde bu içeriklerin sorumlularının açıkça bilinmesini görece daha olanaklı hale getirmektedir. Bu durum kısmen de olsa muhabir ve gazetecilerin sorumluluk duygularını artıran bir örgütsel yapılanma olarak değerlendirilebilir. Ancak, dijitalleşmenin etkisiyle değişen ve dönüşen iletişim pratikleri haber üretiminin daha esnek bir yapı içerisinde gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. 1970'li yılların başında yeni medya olarak nitelendirilen ortam ve teknolojilerin ortaya çıkması, bireysel, örgütsel ve kitlesel iletişimin yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Geleneksel medya ortamlarının tek yönlü-doğrusal merkezli yapısının aksine yeni medya ortamları kullanıcı merkezli bir iletişime olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, kullanıcıya etkileşim ve katılım gibi olanaklar sunan yeni medya ortamları; aynı zamanda hızlı, anlık ve mobil iletişime olanak tanıyan yapısal özelliklere sahiptir. Kullanıcıların farklı türlerde (metin, video, ses ve görsel) içerikler üretmesine olanak tanıyan bu ortamlar, habercilik pratiklerinin de değişim ve dönüşüm geçirmesine yol açmıştır. Haber, içerik türlerinin yanı sıra güncellik, yayılım ve erişim olanakları ile yeni bir boyut kazanmıştır. Profesyonel ya da amatör olarak içerik üreticilerini aynı düzlemde bir araya getiren çevrimiçi platformlar, alternatif gazetecilik ve yurttaş gazeteciliği gibi kavramların doğuşuna da ön ayak olmuştur. Habere anlık, kolay ve ücretsiz erişim gibi olanaklar sağlayan bu gelişmeler, haberin nitelik açısından erozyona uğrama olasılığını da beraberinde getirmiştir. Profesyonel gazeteci olan ya da olmayan kişilerce üretilen haberlerin çevrimiçi platformlarda ve sosyal ağlarda büyük bir hız ve hacim ile yayılması, bu haberlerin nitelikleri, doğruluğu, vatandaşların haber okuryazarlığı ya da haber içeriğini eleştirel olarak analiz etme ve değerlendirme yeteneği (Craft, Ashley, ve Maksi, 2016) üzerinde daha çok durulması gerekliliğini doğurmuştur. Auberry (2018) gibi bazı araştırmacılara göre demokrasi, insanların gerçeği kurgudan ayırma ve bilgi olarak gizlenen iknaları tanıma becerisine bağlıdır. Bununla birlikte giderek kutuplaşan siyasi iklimler ve yalan haber (fake news) artışı, bu haberleri tanıma becerisi hakkında endişelere yol açmaktadır (Figueira ve Oliveira, 2017). Kamunun medyaya güveninin azalmasının (Ingram, 2018) temelinde, güvenilir bir haber kaynağını neyin oluşturduğuna dair ortak bir anlayışın eksikliği yatmaktadır.

Son zamanlarda yanlış bilgi (misinformation) ve yalan haber gibi fenomenler yeni olmamalarına rağmen (Mansky, 2018) daha fazla anılır olmuştur. Bununla birlikte gerçek sonrası (post-truth) (Wang, 2016) ve yalan haber (Hodges, 2018) gibi terimlerin kullanımında bir artış söz konusudur. Haberin güvenilirliğindeki belirsizlik ortamı, geleneksel haber medyasından uzaklaşarak hız kazanmaktadır. Örneğin, Mitchell'e göre (2018) Amerika'da daha çok insan, özellikle gençler haber kaynağı olarak internete ve sosyal medyaya güvenmektedir. Bunun aksine bazı sosyal medya araştırmaları da (Barthel, Mitchell ve Holcomb, 2016; Jang ve Kim, 2018) sosyal medya platformlarının doğrulanmamış ya da yanlış bilgilerin yayılmasını desteklediğini göstermektedir.

Yalan Haber ve Sosyal Medya

Yalan (fake) sözcüğü, iletişim alanı odağında değerlendirildiğinde, “yanıltma, aldatma ve manipüle etme amaçlı alıcıya iletilen mesaj, yalan olarak nitelendirilmektedir” (Uluk, 2018, s. 57). Akaş ise yalanı, bilişsel bir perspektifle “bir bilinç durumu” olarak tanımlamakta; bilmeden yalan söylenemeyeceğini ancak yanlış bir şey söylenebileceğini ve yalan söyleyenin ‘mutlak doğru’yu bilmeksizin kendi doğru bildiğini bilinçli olarak çarpıtmasının yeterli olduğunu vurgulamaktadır (1998, s. 230). Yalan haber kavramı, yalanın ya da yanıltmanın haber metinleri aracılığıyla ve kitlesel ölçekte kurgulanarak yayımlanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Reuters tarafından yayınlanan bir araştırma raporunda (2017) yalan haber, “gazetecilik ilkeleri altında toplanan bilgiler gibi görünen, tamamen yanlış ya da yanıltıcı bir içerik” olarak tanımlanmıştır. Allcott ve Gentzkow, yalan haberi, kasıtlı ve yanlışlığı onaylı, okuyucuları yanlış yönlendirebilecek haber bilgileri olarak değerlendirmiş ve yalan haber üretiminin temelinde finansal ve ideolojik olmak üzere iki temel motivasyon olduğunu belirtmiştir. Yalan haber üreticileri, birilerini itibarsızlaştırmak, taraf oldukları kişileri saygınlıktırmak ya da belirli fikirleri yaygınlaştırmak için yalan haberi kullanabilir. Bunun temelinde bir taraftan şok edici ya da olağandışı olmaları nedeniyle virüs gibi hızlı bir biçimde yayılmaları; diğer taraftan teknoloji dolayısıyla güncel erişim pratikleri içerisinde tıklanmaya bağlı olarak içerik üreticilerinin reklam gelirine dönüşebilmeleri bulunmaktadır (2017, s. 213). Bu noktada gazetecilik pratiğinde, haber düzenlenirken aldatıcı bilgiyle sarmak, olayları yanlış tasvir etmek, haber icat etmek gibi uzun bir geçmişe sahip uygulamaların özellikle yüksek kaygı, kriz, çatışma ve devrim zamanlarında yaygın olarak kullanılan haber formları olduğunu (Kiernan, 2017) belirtmek yerinde olur.

Derakhshan ve Wardle, yalan haber kavramını bilgi kirliliği temelinde ele almış ve bilgi bozukluğunu, filtre balonu ve yankı odalarını kapsamlı bir şekilde incelemiştir (2017, s. 5). Buna göre çağdaş sosyal teknoloji “kirli” mesajları oluşturmak, yaymak ve tüketmek için karmaşık bir motivasyon ağı oluşturmaktadır. Ayrıca çok çeşitli içerik türleri ve teknikleri, bu içerikleri barındıran ve çoğaltan sayısız platform sağlamaktadır. Onlara göre yalan haber deyimi yerine bilgi kirliliği deyimi daha uygundur. Çünkü yalan haberin anlamı bilgi kirliliğinin yanında oldukça sınırlıdır ve siyasiler tarafından haber organizasyonlarını tanımlayan uygunsuz bir yapıya büründürülmüştür. Dolayısıyla özgür basın sıkıştırılabilen, kısıtlı, zarar görebilecek ve alt edilebilecek bir yapıya dönüştürülmektedir. Bu nedenle Derakhshan ve Wardle, bilgi bozukluğunu üç farklı türde sorgulamaktadır:

- Misenformasyon (misinformation), zarar verme kastı olmayan yanlış bilgi paylaşımıdır.
- Dezenformasyon (disinformation), zarar vermek için kasıtlı olarak yanlış bilgi paylaşımıdır.
- Kusurlu bilgilendirme (malinformation), genellikle gizli kalması için tasarlanan gerçek bilgileri kamusal alana taşıyarak, zarar vermek için paylaşılmasıdır.

Kişilerarası iletişimde yalan ve çarpıtma, retorik, propaganda ve kitle iknaları kadar eskidir. Farklı olan tarafı baskın Facebook ve Twitter gibi dijital platformlarda yanlış bilgilerin hızı, boyutu, muazzam çoğalması ve yaygın tüketimidir. Geleneksel haber kuruluşları tarafından ortaya konulmayan bilgiler, yaygın olarak kullanılan bu platformlarda geniş yer bulmuştur ve kolayca erişilebilir olmuştur. Yanlış bilgilendirme ile karmaşa yaratmayı, kamuoyu ve seçim sonuçlarını etkilemeyi amaçlayan devletler ve istihbarat teşkilatları, sosyal

medyayı kontrol altına almıştır (Bennett ve Livingston, 2018). Yanlış, eksik ya da kusurlu bilgilendirme kamusal düşüncüyü etkilemeye yeni bir boyut kazandırmıştır. Yalan haber ve yanlış bilgiler sadece propaganda amaçlı üretilmemiş, aynı zamanda kusursuz ve kar sağlayan yeni gelişmelere kapı açmıştır. Ticari girişimci aktörlere ilham vermiş, ABD’de seçmenlerin kararlarını etkilemiştir (Waisbord, 2018, s. 1867). Yalan haber paylaşımı, eskiden bir aldatma stratejisi olarak işlev görürken, içinde bulunduğumuz dijital zamanda özellikle siyasette sosyal medya üzerinden eleştirilere karşı kullanılan bir silaha evrilmiş ve bu kullanım çoğu ülkede yaygınlaşmıştır. (Erlanger, 2017). Kullanıcılar, sosyal medya hesapları aracılığıyla, ilk elden şahit oldukları haber değeri taşıyan olaylar hakkında bilgi, fotoğraf, video ve anlatım gönderebilme olanağına sahip olmuştur (Hermida, 2011; Jewitt, 2009). Başlangıçta, gazeteciler çevrimiçi ortamlarda yer alan okur kitlesinin izini sürmüş ve farklı bir platform olarak sosyal medyada görünürlüğünü artırmış; sonra sosyal medyada haberi ilk duyuran olmak ve izleyiciyle etkileşimde bulunmak için bu platformu kullanmaya yönelmiştir (Tandoc ve Vos, 2015). Hermida (2010) tarafından Twitter’ın bunun için çok uygun bir platform oluşturduğu ifade edilmektedir. Sosyal medya sadece haber dağıtımını değiştirmekle kalmamış, haberin nasıl görünmesi gerektiğine dair geleneksel kalıplara meydan okumuştur (tweetlerin haber gibi kabul görmesi). Çok katmanlı içeriklerden oluşan sansasyonel içeriklerin yayılması hız kazanmıştır. Bunların getirisi olarak yalan haber ve hakikatin önemini yitirdiği (post-truth) haberlere, eskiden olduğundan daha çok dikkat edilmeye başlanmıştır (Glasser, 2016). Küresel boyutta kaliteli araştırmacı gazetecilikte yükseliş (Schiffrin, 2014), veri gazeteciliği ve doğruluk kontrolü hareketi (fact-checking movement) (Graves, 2016) gibi örnekler gerçeği dikkatle belgeleyen haberlere olan ilgi artışının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Günümüzde yalan haber geçmişteki tanımlamalarından farklılaşan bir moda sözcük konumuna gelmiştir. Geçmişte haber taklidi, siyasi yergi ve propagandalar gibi anlamlar yüklenirken şimdilerde uydurma haberleri ifade eden bir role bürünmüştür. Bu haberler bazı haber kuruluşlarının eleştirel raporlarını itibarsızlaştırmaya ve bunların etrafındaki söylemleri bulanıklaştırmaya yardım etmektedir (Tandoc, Jenkins ve Craft, 2018).

Sosyal ağlarda, hukuki düzenlemelerin eksikliği ve uygulanma güçlüğü, kitlelerin kolayca (kitle psikolojisinin) yönlendirilebilmesini, kısırtılabilmesini desteklemesi sosyal medyanın önemli dezavantajları arasında yer almaktadır. Disiplinsiz gelişen haber ya da bilgi süreci doğal olarak farklı etkilere, kaos ve karmaşaya neden olabilmektedir. Bu nedenle, yalan haberlerin ya da bilgilerin yönlendirici etkisi ve etki süreçlerinin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Haber ve gerçeklik kavramları, gerçekliğin doğru tasvirlerinden ziyade, insanların bu bilgi ile ne yaptıklarıyla yakın ilişkiindedir.

Gazetecilik Pratikleri ve Yalan Haber

Sosyal ağların, anlık, hızlı ve ekonomik haber/bilgiye erişim sağlaması, haber üretimi ve dolaşımını kolaylaştırması, niceliksel bir patlamaya yol açarken, içerik ürünlerinin niteliksel çöküşünü de beraberinde getirmiştir. Hatta hız özelliğini fırsat bilen özel ve tüzel hesapların kötü niyetli kullanımları, çevrimiçi ortamları, özellikle de sosyal ağları yalan haber barındırma açısından olumsuz bir üne kavuşturmuştur. Pepp ve arkadaşları (2019) araştırmalarında, sosyal medyada yalan haber paylaşımının bir karakteristik oluşturma yolunda ilerlediğini belirterek, yalan haberlerin genel gazetecilik pratiklerinin dışında üretilmesine karşılık, öyle üretilmiş gibi yayan kişilerin kullandıkları/işledikleri haberler olarak değerlendirmektedirler. Ayrıca bunlar,

haber statüsünde görülseler de gerçek haberler gibi üretilmediklerinden dolayı gerçek haber niteliğini yitirmiştir. Bunu, haber, yaygınlık, genel gazetecilik pratikleri ve işleyişe dayandırır. Haber, gerçek ya da hayali olayların herhangi bir anlatımını kapsar. Haberi okuyan ya da haber olarak gören kişi sayısı yani yaygınlık haberin ilgi alanına göre değişir; yerel, ulusal ya da uluslararası dolaşım olarak düşünülebilir. Gazetecilik, bir toplumun üyelerinin kendileriyle ilgili olaylar hakkında bilgilendirmeye odaklı faaliyetlerdir; kademeli tarihsel kökenleri ve öncülleri olan dinamik bir sosyal kurumdur. Haber işleyişi de haberin üretildiği biçim olarak yalan haberi anlamada önem kazanmaktadır. Bu konuda benzer görüşe sahip Kiesling (2015) “bir şeye belli bir özelliğe sahipmiş gibi davranmak ile bu özelliğe sahip olduğuna inanmanın aynı şey olmadığını” ve bir haberi aktarırken haberdeki bir özelliği zihinsel seviyelerde ön plana çıkartmanın doğruluk hissini güçlendirebileceğini belirtmiştir. Özet olarak yalan haberler gazetecilik pratikleri ile örtüşerek yol alsa da bu durum bunların gazetecilik pratikleri tarafından üretildiğine inanmayı gerektirmez. Yalan haberleri üreten ve tüketenlerin gerçekte onlara ne kadar inandıkları ya da gerçek gazetecilik örnekleri oldukları muğlaktır. Ancak yalan haberin sosyal medya tüketicileri tarafından gerçek gazetecilik pratikleri olarak üretilmiş gibi algılanması, siyasi düşmanlıklara bir silah olarak ya da yanlışlığı pekiştirici etki oluşturabilir. Ayrıca yalan haberlerin büyük ölçüde yanlış olmasını da gerekmez. Diğer taraftan bu yalan haber tanımı, haber kaynağının ya da yayanların bir aldatma ya da yanıltma niyetinin olmasını gerektirmediğini de kapsamaktadır. Hatta haber kaynağının ya da bunu yayanların bir yanıltma ya da aldatma niyeti de olması gerekmez. Tüm bunlar, haber üretim sürecinin yani profesyonel haberciliğin, haberin niteliği açısından taşıdığı önemi artırmakta ve okurlar ya da yeni medya ortamlarında üre-tüketiciler tarafından haberin kaynağının göz önünde bulundurulması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca reklam gelinine dayanan endüstri, kâr payı yüzünden arama motorlarında ilk çıkmak için bir yarış içerisine girmiştir. Hız ve tık endişesi haber kalitesizliğini desteklemektedir. Odaklanılan çok sayıda içerik üretimi, etik ilkeleri göz ardı etmeye hayatta kalmak için gereken geliri elde etme mücadelesine dönüşmektedir. Dolayısıyla tıklanma tuzaklarına ya da yalan habere maruz kalma, medyadaki güvensizliği tırmandırmaktadır. Reuters’ın yayınladığı 2020 raporuna göre, küresel anlamda habere olan güven bir önceki yıla göre %2 gerilemiş ve %42’ye düşmüştür. Raporda Türkiye’de ise genel olarak haberlere güven %46, sosyal medya haberlerine güven ise %40 oranındadır (Newman, Fletcher, Schulz, Andı ve Nielsen, 2019, s. 9-115).

Yalan haber ve sosyal medya ilişkisinde üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan bir tanesi de sosyal ağların işleyiş mantığının dayandığı algoritmalarıdır. Algoritma, matematiksel olarak “bir problemin çözümü için kullanılan sonlu kurallar kümesi” (TSE, 2006, s. 6) olarak tanımlanırken “arama sonuçları oluşturma gibi bir görevi yerine getirmek için kullanılan bir dizi talimat veya prosedür” (Kalsın, 2018, s. 16) olarak da açıklanmaktadır. Sosyal ağlarda algoritmaların etkisi, kullanıcıların yeni teknolojilerle birlikte sunulan kişiselleştirilmiş bir kullanıcı deneyimi adına gerçekleştirdikleri işlem trafiği üzerinden değerlendirilebilir.

Kullanıcıların çevrimiçi davranışları, çerez olarak isimlendirilen tanımlama dosyalarıyla takip edilmekte, bu davranışları sırasında bıraktıkları ayak izlerine bağlı olarak arama sonuçları/içerikler sunulmaktadır. Bundan dolayı kullanıcılar, sadece kendi ilgi duydukları ya da etkileşim halinde oldukları kişi, hesap ya da içeriklerle karşılaşmaktadır. Bu durum, Pariser

(2011) tarafından “filtre balonları” olarak kavramsallaştırılmıştır. Filtre balonları, ağ içerisinde kullanılan algoritmalar tarafından bir kullanıcının belirli kriterler üzerinden tanımlayan ya da kişiyi temsil eden sembolik bir kimlik olarak açıklanabilir. Bu kimlik yardımıyla sosyal ağlarda kişi ve kişinin kullanıcı olarak sergilediği davranışlara benzer hesaplar ona önerilmektedir. Filtre balonları, kullanıcıların kendi zaman akışlarını oluşturabilmesine olanak tanımakta, onları kendi mevcut görüşlerini pekiştiren bilgiye maruz bırakmakta, bilgiye daha fazla erişim de ideolojik olarak uyumlu içeriğe seçici olarak maruz kalmayı teşvik etmektedir. Bunların sonucunda sosyal aşırılık ve siyasi kutuplaşmayı kolaylaştırabilecek bir “yankı odası” (echo chamber) ortamına yol açabilmektedir (Iyengar ve Hahn, 2009; Prior, 2007; Adamic ve Glance, 2005). Yalan haber sosyal medya ilişkisi bağlamında yankı odaları, var olan görüşün pekiştirilmesini sağlamakta, görüşe ait inancı güçlendirerek karşıt görüşlere yer vermemektedir. Dolayısıyla, birey farklı fikirlere ve eleştirilere kapalı yani sansürlenmiş bir atmosferde sıkışıp kalabilir. Bunun sonucunda farklı yaklaşımlarla etkileşime geçemez, karşı karşıya kaldığı içerikler hakkında sorgulayıcı bir tutum geliştirmez ve gerçeklikten uzak, süregelen bir yanılığın döngüsünün içine düşmüş olur.

Yalan haber ya da bilgilere kapı aralayan bir diğer faktör “aşırı bilgi yoğunluğudur”. Sınırlı sayıda bilgi işlemeye ve depolamaya uygun şekilde evrimleşen insan beyni, internet hızıyla ve kapsamıyla yükselen bilgiyi tüketmekte zorlanmaktadır. Aşırı bilgi, doğru ve yanlış bilginin ayırdına varmayı zorlaştırmakta, körleştirmekte ve haberden/bilgiden kaçınma eğilimine yol açmaktadır (Silvestre, 2018). Aşırı bilgi yoğunluğunun yanı sıra internetin alt kültürlerinde yetişen trol aktiviteleri (Taiwo, 2014) zamanla yanlış bilgi, nefret söylemi, ayrımcılıkla hedef gösterme konularında etkili olabilmektedir. Ayrıca bir program aracılığında üretilen, gerçek olmayan ve belirli bir gündemi ön plana çıkaran hesapların artması (botlar), sosyal medya platformlarında gerçek bilgilerin baskılanmasına neden olabilmektedir (Shu, 2017; Ferrara, 2016 çalışmasından aktaran Taş ve Taş, 2018, s. 196). Diğer taraftan sahte haberleri tüketen ve yayanların gerçekte onlara ne kadar inandıkları ya da bu içeriklerin ne kadarının gerçek gazetecilik örnekleri oldukları muğlaktır. Bu nedenle, medya okuryazarlığının önemli bileşenlerinden biri olan haberin kaynağının ve doğruluğunun teyit edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yalan haber konusunda sosyal medya kullanıcısının kendine özgü sıkıntılarından da söz edilebilir. Birey kendi inandığı ve kendi düşüncelerini destekleyen bilgileri onaylayabilmektedir. Ötekileştirme, biz ve onlar ikilemine indirgeme ya da kutuplaşma farklı görüşteki bireylerle aynı ortamda bulunma olasılıklarını azaltmaktadır. Yeni medya okuryazarlığı becerilerinin ve eğitim düzeyinin yetersizliği eleştirel düşünce gelişimini sınırlandırmaktadır. Öte yandan medya kurumlarının tekelleşmesi ve totaliter rejim baskısı doğru bilgi yayılımını etkileyebilmektedir.

Doğruluk Kontrolü

Medya metinlerine ya da daha özelinde haber metinlerine doğruluk kontrolü uygulanması yaklaşık 300 yılı aşkın bir geçmişe dayanmaktadır. Çevrimiçi olarak geleneksel örnekleri, ABD’de yayınlanan dergilerde istihdam edilen düzeltmenlerle karşımıza çıkan doğruluk kontrolü uygulaması; “Snopes ve Smoking Gun” gibi sitelerle 1990’lı yıllarda başlamıştır. Ardından 2003 yılında Pennsylvania Üniversitesi’nin bir projesi olarak “FactCheck.org” tam zamanlı (siyasi doğruluk) kontrole başlamıştır (Fabry, 2017). Bunlar medya ve çevrimiçi

içeriklerin tümünde, toplum üzerinde etkili toplumsal ya da siyasi aktörlerin söylemlerinin doğru olup olmadığını kanıtlarla ortaya koyan çalışmalardır. Doğruluk kontrolü yapan merkezlerin ya da diğer bir deyişle doğrulama platformlarının amacı; kamuoyunun ilgisini çeken ve şüphe uyandıran haberlerin, belirli bir yöntem dahilinde farklı kaynaklardan bilgi karşılaştırması yaparak doğru ya da doğru olmadıkları konusunu kamuoyuyla paylaşmaktır (Kocabay, 2018, s. 361). Günümüzde dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen doğruluk kontrolleri belirli bir içeriğin bildirilmesi üzerinden oluşturulan bir talep ile uygulanmaya başlamıştır. Doğrulama platformlarının ülkemizdeki ilk örneği 2009 yılında kurulan “yalansavar.org” olurken bu platformu, 2014 yılında “dogrulukpayi.com”; 2016 yılında ise “teyit.org” takip etmiştir. Bunların yanı sıra son zamanlarda yalan bilgiye duyarlı kullanıcıları sosyal medya platformlarında bir araya getirerek kolektif mücadeleyi teşvik eden platformların geliştirilme çabalarından söz edilebilir (Ör., <http://geppetio.io>).

Sosyal ağlarda dolaşıma giren içeriklerin/haberlerin doğruluğunun yayılım hızı ve erişim hacmi nedeniyle taşıdığı önemin fark edilmesi sonucunda sosyal ağlarda işaretleme uygulamaları üzerinde çalışılmıştır. Mena (2019) çalışmasında insanların yalan haber paylaşımında bulunmaktan caydırılması için bu haberlerin işaretlenmesi önerisinde bulunmakta, böyle bir uygulamanın yalan haberleri azaltmada etkili olacağını ve yayılmasına bir sınırlama getireceğini vurgulamaktadır.

Sosyal ağlar ve güncel iletişim teknolojileri doğrulama platformlarının hayatımıza girmesine de imkân tanımıştır. Bununla birlikte kullanıcının yüksek etkileşim ve katılım düzeyine sahip olması da bir diğer teyit mekanizması olarak değerlendirilebilir. Kullanıcı, doğruluğundan şüphe duyduğu içerikler hakkında kendi karar verir, doğru bulmadığı içerikleri şikâyet mekanizması yardımıyla ifşa etmek suretiyle de bu içeriklerin yayılmasını etkileyebilir. Wardle’a göre (2017) kullanıcı, yalan haberi üreten haber sitelerinden ziyade kendi aile ve arkadaş çevrelerini kapsayan ağlar vasıtasıyla, dezenformasyon kampanyalarının etkisinde kalabilen, bilinçsiz bir şekilde yanıltıcı ve uydurulmuş içerikleri paylaşmak suretiyle, yalan haberin yayılımı noktasında etkin bir oyuncu rolündedir. Dolayısıyla doğruluk teyidi konusunda bireylerin bilinçlenerek geliştirebilecekleri tedbirler önemsenmeli ve teşvik edilmelidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı haberlerin internet ortamında erozyona uğramasına bağlı olarak, kurumların ve toplumun bünyesinde olası kötü niyetli aktörlerin manipülasyonlarına maruz kalabilen bireylerin kaynak değerlendirmesini açıklamak, bu ortamlardaki bilgiler hakkında karar süreçlerine yardımcı olacak fikirler sağlamaktır. Bu bağlamda bireylerin yalan haber hakkında bilinç, korunma yöntemleri ve bu haberlerin yayılma mekanizmaları değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda belirlenen araştırma soruları şöyledir:

- Sosyal medyada haber ve bilgiler hakkında karar süreçlerini neler etkilemektedir?
- Bireyler sosyal medyada maruz kaldıkları (yalan) haberlerden nasıl etkilenmektedir?
- Bireylerin sosyal medyada yalan habere/bilgiye karşı tutum ve davranışları nasıldır?

Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı

Bu araştırma, yalan haberlerin yükselişine bağlı olarak bireylerin bu duruma karşı geliştirdikleri tutum ve davranışları ortaya çıkarma girişimi olduğundan, yapıldığı çevreye göre

gerçekleştirilen açıklayıcı/tanımlayıcı bir durum araştırmasıdır. Üniversite öğrencilerinin yalan haber algılarına odaklanılmakta, veriler doğrultusunda algıların neler olduğuna bakmakta ve gelecek araştırmalar için daha detaylı nelere odaklanması konusunda değerlendirmeler ortaya koymaktadır (Davey, 1990). Örneklemdeki bireyler, sosyal medya kullanıcısı üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu durum araştırmasında örneklemdeki öğrencilerin, sosyal medya ortamında maruz kaldıklarını düşündükleri haber/bilgi durumu aydınlatmak, özellikleri doğrultusunda değerlendirmeler yapmak ve olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak için gönüllülük esasına dayalı yüz yüze anket tekniği kullanılmakta ve incelenen durum etraflıca tanımlanarak açıklanmaktadır. Araştırmanın yapılabilmesi için Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (29.04.2019) etik onay alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışma ana kütesini Anadolu Üniversitesi (Eskişehir), Başkent Üniversitesi (Ankara) ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde (Samsun) farklı bölümlerde örgün öğrenim gören 81796 öğrenci oluşturmuştur. Bu üniversitelerdeki öğrenci evrenini temsil edebilecek öğrenci örnekleme olasılığı dayanan örnekleme yöntemi olan tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.105). Üç üniversiteden evreni temsil edebilecek oranlama sonucunda basit tesadüfi örnekleme ile seçilen toplam 230 öğrenciden veri toplanmıştır.

Tablo 1

Tabakalı örneklem hesaplama (n=230)

Tabaka	Üniversite	Öğrenci sayısı	Tabaka ağırlığı	Örnekleme girecek öğrenci sayısı
1	Anadolu Üniversitesi	22684	0,28	64
2	Başkent Üniversitesi	12577	0,15	35
3	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	46540	0,57	131
	Toplam	81796	1,00	230

Örneklem genç kuşağın temsilcisi olan teknolojiye daha yakınlık duyan sosyal medyada daha çok zaman geçiren ve yüksek eğitim düzeyine sahip üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. 230 katılımcının 115'i kadın, 115'i erkektir. Katılımcı öğrencilerin yaşları, 18 ile 30 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 21'dir (standart sapma=1,91) ve bu öğrenciler farklı fakülte ve bölümlerdedir. Araştırma katılımcılarının %28'i Anadolu Üniversitesi, %57'si 19 Mayıs Üniversitesi ve %15,2'si Başkent Üniversitesi öğrencisidir. Katılımcıların %58,7'si ön lisans, %40,4'ü lisans, %0,9'u yüksek lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerden oluşmaktadır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2
Katılımcıların demografik özellikleri

		n	%
Öğrenci, (n=230)	Kadın	115	50
	Erkek	115	50
Yaş aralıkları	18-19	37	16,1
	20-21	117	50,8
	22-23	51	22,2
	24-25	19	8,2
	26-27	4	1,8
	28-29	1	0,4
	30	1	0,4
Eğitim düzeyi	Ön lisans	135	58,7
	Lisans	93	40,4
	Yüksek Lisans	2	0,9
	Doktora	0	0

Verilerin toplanması ve değerlendirilmesi: Geliştirilen anket formları üç üniversitede toplamda 230 kişiye uygulanmış, anket sonuçları SPSS paket programında değerlendirmeye alınmıştır. Sonuçlar, sıklık ve aritmetik ortalamaları (1-5 aralığı) üzerinden değerlendirilmiştir (bkz. Tablo 3).

Tablo 3
Gruplara göre aritmetik ortalamalar

Etki ortalamaları	Ort. (mean)	n	Std. sapma
Başkent Üniversitesi	3,7086	35	0,71676
Anadolu Üniversitesi	3,9062	64	0,49630
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	3,5985	131	0,69082
Toplam	3,7009	230	0,65784

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği betimsel yöntemler olan değişim katsayısı, çarpıklık ve basıklık istatistikleri üzerinden incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde 0'a yakın olması, çarpıklık ve basıklık katsayılarının kendi standart hatalarına bölünmesi ile hesaplanan çarpıklık (0,32) ve basıklık (0,43) indekslerinin ± 2 sınırları içinde 0'a yakın olması, standart sapma ile ortalamanın oranını yüzde olarak ifade eden bağıl değişim katsayısının (0,17) yüzde 25'den küçük olması normal dağılımın varlığına kanıt olarak değerlendirilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013) (bkz. Tablo 4). Ayrıca histogram gözlemi çan eğrisi şeklindedir. Verilerin normal dağılıma uyum göstermesi parametrik testlere imkân sağlamaktadır.

Tablo 4
Tanımlayıcılar

Etki ortalamaları	İstatistik	Std. hata
Aritmetik ortalama (mean)	3,7009	.04338
%95 Güven aralığı (lower bound)	3,6154	
%5 Ayarlanmış ortama (upper bound)	3,7863	
Medyan	3,7542	
Varyans	0,433	
Std. Sapma	0,65484	
Minimum	1,80	
Maksimum	5,00	
Oran (range)	3,20	
Çeyrekler arası aralık (Interquartile Range)	0,80	
Çarpıklık	-0,502	0,160
Basıklık	0,439	0,320

Bu araştırma sonuçlarının, pratikteki anlamlılığının bir göstergesi olan etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Veriler normal dağılım gösterdiğinden ikiden fazla grup için etki büyüklüğü hesaplaması için grup büyüklükleri eşit olmadığından tek faktörlü Anova testi (eta kare (η^2) hesaplanması) yapılmıştır ($\eta^2 = \text{gruplar arası kareler toplamı/kareler toplamı}$, $4,075/99,100 = 0,041$). Etki büyüklüğü (d) 0,041'dir. Bu etki değerinin anlamlılık derecesi Cohen (1988) sınıflamasına göre değerlendirildiğinde 0,2'den küçük olması ($d < 0,2$) durumuyla etki büyüklüğü zayıf olarak tanımlanabilir. Gruplar arasındaki mutlak fark azdır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5
Tek faktörlü ANOVA/Etki ortalamaları

	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi (df)	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık düzeyi (p) (Sig.)	Etki büyüklüğü
Gruplar arasında (Between groups)	4,075	2	2,038	4,868	0,009	0,041
Gruplar içinde (Within groups)	95,025	227	0,419			
Toplam	99,100	229				

Anket formlarının hazırlanması: Araştırmaya katılan öğrencilerin yalan habere karşı geliştirdikleri tutum ve davranışları ortaya çıkarmak amacıyla bir anket formu hazırlanmıştır. Araştırma anketinde demografik bilgi sorularının ardından katılımcının yalan habere bakışını ölçmeye yönelik sorular 5'li likert tipinde toplam 53 sorudan oluşmaktadır. Sorular en az 1 ve en çok 5 aralığında derecelendirilmiştir. Araştırma anketi demografik bilgileri ölçen soruların haricinde dört temel kategoriden oluşmaktadır:

- Medya kullanımı
- Habere (yalan) maruz kalma süreci (haber elemanları, içerikleri ve konuları, özellikleri) süreci.
- Habere inanma/inanmama karar süreci
- Doğruluk kontrolü.

Bu kategoriler, katılımcıların sosyal medya kullanımları; platform tercihleri, sosyal medya özelliklerinin yalan haber algısına etkileri, yalan haber ile karşılaşma durumları; yazı resim ve video gibi haber elemanlarının, haber içeriklerinin ve haber konularının bundaki rolü, şüphe uyandıran durumlar, karşılaşılan yalan haber özellikleri, habere güveni etkileyen, inanırılığı destekleyen unsurlar ve doğrulatma davranışı; yalan olduğunu düşündükleri haberin teyitini engelleyen ya da teyit etmeye yönlendiren unsurlar ve bu konudaki tutumlarının belirlenmesi şeklinde açıklanabilir.

Geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması: Araştırma sonuçlarının inandırıcılığı açısından önemli ölçütlerden biri olan güvenilirliği sağlama (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 257) ve amaca hizmet etmesi için Cronbach's Alpha değeri bulunmuştur. Demografi sorularının haricindeki 49 sorunun Cronbach's Alpha değeri 0.841'dir. Sosyal bilim araştırmalarında Cronbach alfa katsayısının 0.60 ile 0.90 aralığında olması veri aracının oldukça güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Tavşancıl, 2002). Dolayısıyla 0,80 ile 1.00 arasında bulunan bu değer tam güvenilirlik ifade etmektedir.

Bulgular

Katılımcıların haber almak için kullandıkları mecranın tespit edilmesine yönelik elde edilen verilere göre, haber gereksinimleri geleneksel medyaya göre büyük ölçüde sosyal medyadan karşıladığı görülmektedir. Katılımcılar, çoğunlukla sosyal medyadan haber alma eğilimindedir (%39,6 ve %50,9). Katılımcıların, bazen %40 oranında geleneksel medyayı tercih ettikleri de tespit edilmiştir (bkz. Tablo 6). Sosyal medya kullanım oranı geleneksel medya kullanımına göre yüksektir ($\bar{x}= 4,40$).

Tablo 6

Katılımcıların medya kullanımları

	Sosyal medya		Geleneksel medya	
	n	%	n	%
Hiçbir zaman	2	0,9	12	5,2
Çok nadir	4	1,7	56	24,3
Bazen	16	7,0	92	40,0
Çoğu zaman	91	39,6	55	23,9
Her zaman	117	50,9	15	6,5
Toplam	230	100	230	100

Haber gereksinimlerini daha çok sosyal medyadan karşılayan katılımcıların büyük çoğunluğunun Instagram'ı (%54,3) ve YouTube'u (%42,6) kullandığı Facebook (%42,2) ve Twitter'ı (%38,7) daha az tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Tablo 7).

Tablo 7

Katılımcıların sosyal ağları kullanma tercihleri

	Facebook ($\bar{x}= 2,23$)		Instagram ($\bar{x}= 4,17$)		Twitter ($\bar{x}= 2,70$)		YouTube ($\bar{x}= 4,06$)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Hiçbir zaman	97	42,2	15	6,5	89	38,7	3	1,3
Çok nadir	53	23,0	10	4,3	21	9,1	20	8,7
Bazen	34	14,8	20	8,7	31	13,5	35	15,2
Çoğu zaman	21	9,1	60	26,1	44	19,1	74	32,2
Her zaman	25	10,9	125	54,3	45	19,6	98	42,6
Toplam	230	100	230	100	387	100	387	100

Katılımcıların yalan haberlere maruz kalma değerlendirmeleri incelendiğinde; %27'si nadiren, %37'si bazen, %21,7'sinin de çoğu zaman yalan haberle karşılaştığını belirtmiştir. Katılımcıların %10'u hiçbir zaman yalan haberle karşılaşmadıklarını belirtmiştir (bkz. Tablo 8).

Tablo 8

Yalan habere maruz kalma durumu değerlendirmeleri

	n	%
Hiçbir zaman	23	10,0
Nadiren	62	27,0
Bazen	85	37,0
Çoğu zaman	50	21,7
Her zaman	10	4,3
Toplam	230	100,0

($\bar{x}= 3,83$) ($S= 1,01$)

Katılımcıların çoğu, yazı, fotoğraf ya da video gibi haber elemanlarının bir haberin sahtelik şüphesi uyandırmasında önemli bir rolü olmadığını değerlendirmektedir. Diğer bir deyişle katılımcılara göre, haber elemanlarına dayalı içerik farklılıkları yalan haber olma şüphesini artırmamaktadır. Ancak elde edilen sonuçlardan, görsel niteliklerin yazıya göre daha az şüphe uyandırdığı dikkati çekmektedir. Bu durum fotoğraflı ve video vb. görsel nitelikli içeriklerin, (sadece) yazılı metne göre daha çok doğru kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Fotoğraflı içerikler %40,9 ve videolu içerikler %44,3 oranında şüphe uyandırmamaktadır (bkz. Tablo 9). Sonuç olarak göz tanıklığının habere inanırılığı artırdığı görülmektedir.

Tablo 9

Haber elemanlarının sahtelik şüphesi uyandırmadaki rolü

	Sadece yazılı içerik ($\bar{x}=3,42$)		Fotoğraflı içerik ($\bar{x}=3,00$)		Videolu içerik ($\bar{x}=2,87$)	
	n	%	n	%	n	%
Kesinlikle katılmıyorum	53	23,0	75	32,6	84	36,5
Katılmıyorum	79	34,3	94	40,9	102	44,3
Kararsızım	51	22,2	46	20,0	32	13,9
Katılıyorum	41	17,8	15	6,5	12	5,2
Kesinlikle katılıyorum	6	2,6	0	0	0	0
Toplam	230	100,0	230	100,0	230	100,0

Katılımcıların sık karşılaştıkları yalan haber türleri, en çok magazin (%47,8) olmak üzere siyaset (%41,3) ve ekonomi (%30,9) haberleri olarak değerlendirilmektedir. Sağlık, bilim-teknoloji ve eğitimde (yalan) haberler daha arka plandadır (bkz. Tablo 10).

Tablo 10

Katılımcıların sık karşılaştıklarını düşündükleri haber konuları

	Hiç yok		Çok az		Bazen		Çok		Çok fazla	
	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%
Siyaset ($\bar{x}=3,92$)	12	5,2	14	6,1	48	20,9	61	26,5	95	41,3
Ekonomi ($\bar{x}=3,62$)	10	4,3	36	15,7	56	24,3	57	24,8	71	30,9
Polis/adliye ($\bar{x}=3,49$)	13	5,7	35	15,2	60	26,1	70	30,4	52	22,6
Magazin ($\bar{x}=4,00$)	13	5,7	21	9,1	29	12,6	57	24,8	110	47,8
Sağlık ($\bar{x}=3,12$)	16	7,0	51	22,2	84	36,5	47	20,4	32	13,9
Bilim ve teknoloji ($\bar{x}=3,04$)	22	9,6	54	23,5	75	32,6	49	21,3	30	13,0
Eğitim ($\bar{x}=3,26$)	21	9,1	37	16,1	76	33,0	52	22,6	44	19,1
Diğer konular	1	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-

Katılımcılar maruz kaldıkları yalan haberlerin özelliklerini şöyle değerlendirmektedir: İlk sırada çoğunluğun karşılaştığı yalan haberlerin daha çok propaganda ve yönlendirici özellikte ($\bar{x}=3,78$) olduğu, ikinci sırada reklam amaçlı ($\bar{x}=3,60$) olduğu değerlendirilmektedir. Ardından, kasıtlı amaç güden ($\bar{x}=3,57$), kışkırtıcı ($\bar{x}=3,56$) ve hiciv/alaycı ($\bar{x}=3,47$) yalan haberler gelmektedir. Katılımcılar en az karşılaştıkları yalan haber türünü eğlence ve mizah özelliği olanlar olduğunu belirtmektedir ($\bar{x}=3,46$). Diğer bir deyişle katılımcıya göre, en düşük yalan haber olma ihtimali eğlenceli ya da mizah özellikli haberlerdir (bkz. Tablo 11). Buna göre mizah içerikli haberlerin doğru kabul edilmesi, mizah içerikleri bilgi ve haberlerde ideolojik yüklemelerin katılımcı öğrencilerin büyük oranda şüphelenmeden kabulüne yol açma riskinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 11

Katılımcıların sık karşılaştıklarını düşündükleri yalan haber özellikleri

n=230	Hiç yok		Çok az		Orta		Çok		Çok fazla	
	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%
Kışkırtıcı ($\bar{x}=3,56$)	7	3,0	33	14,3	66	28,7	70	30,4	54	23,5
Kasıtlı ($\bar{x}=3,57$)	7	3,0	28	12,2	75	32,6	65	28,3	55	23,9
Yönlendirici ($\bar{x}=3,78$)	9	3,9	17	7,4	58	25,2	76	33,0	70	30,4
Propaganda ($\bar{x}=3,78$)	9	3,9	19	8,3	63	27,4	60	26,1	79	34,3
Hiciv/alaycı ($\bar{x}=3,47$)	9	3,9	32	13,9	81	35,2	56	24,3	52	22,6
Mizah ($\bar{x}=3,46$)	11	4,8	31	13,5	75	32,6	66	28,7	47	20,4
Reklam kokan ($\bar{x}=3,60$)	9	3,9	25	10,9	73	31,7	63	27,4	60	26,1
Diğer	-	-	-	-	2	0,9	1	0,4	-	-

Katılımcılarda habere inanmayı ya da güven duymayı etkileyen ilk özelliklerin başında, kişi, kurum, muhabir ve site vb. gibi haberin kaynağı gelmektedir ($\bar{x}=4,02$). Ardından haberin gündemde oluşu ($\bar{x}=3,70$), haber içeriğinin görsellerle desteklenmesi gibi içerik zenginliği ($\bar{x}=3,69$), kişisel ilgi alanına yakınlığın ($\bar{x}=3,56$) etkili olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, etkileşim (yorum) ve beğeni sayılarının etki boyutunun daha geri planda kaldığı ortaya çıkmaktadır (bkz. Tablo 12). Katılımcılar için haber, güvenilir bir haber kaynağına sahipse, içeriği zengin, gündemde ve okunurluğu fazla ise inanırlığı yüksektir.

Tablo 12

Haberin doğruluğuna inanmayı etkileyen unsurlar

n=230	Hiç yok		Çok az		Orta		Çok		Çok fazla	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Haber kaynağı ($\bar{x}=4,02$)	6	2,6	9	3,9	50	21,7	73	31,7	92	40,0
İçerik zenginliği ($\bar{x}=3,69$)	7	3,0	19	8,3	63	27,4	89	38,7	52	22,6
Gündemde oluşu ($\bar{x}=3,70$)	11	4,8	22	9,6	49	21,3	89	38,7	59	25,7
İlgi alanı ($\bar{x}=3,56$)	17	7,4	21	9,1	59	25,7	80	34,8	53	23,0
Etkileşim ($\bar{x}=3,13$)	21	9,1	46	20,0	81	35,2	46	20,0	36	15,7
Beğeni sayısı ($\bar{x}=3,04$)	27	11,7	41	17,8	85	37,0	48	20,9	29	12,6
Paylaşım sayısı ($\bar{x}=3,24$)	19	8,3	42	18,3	71	30,9	60	26,1	38	16,5
Reklam alması ($\bar{x}=3,37$)	37	16,1	51	22,2	57	24,8	53	23,0	32	13,9
Okunma sayısı ($\bar{x}=3,34$)	13	5,7	33	14,3	72	31,3	78	33,9	34	14,8
Arama motoru ($\bar{x}=3,36$)	18	7,8	35	15,2	69	30,0	62	27,0	46	20,0
İdeolojik yakınlık ($\bar{x}=3,38$)	18	7,8	30	13,0	64	27,8	82	35,7	36	15,7

Katılımcıların %20'sinin haberlerin doğruluk kontrolünü hiç yapmadığı görülmektedir. Sosyal medya gibi hızlı yayılım özelliklerinin büyük işlev gördüğü bir mecrada hiçbir zaman doğruluk kontrolü yapmayan az da olsa bir kitlenin oluşu yalan haberlerin etkisini ve işleyişini hızlandıracaktır. Çoğu zaman doğruluk kontrolü yapanlar %21,3 ve her zaman teyit eden katılımcı sayısı ise %3,9 oluşu yaklaşık dörtte bir çoğunluğa karşılık gelse de bu durum sosyal

medya gibi bir mecra söz konusu olduğunda izleyicinin eleştirel okuma yeterliliği yüksek olması beklentisine ters düşmektedir (bkz. Tablo 13).

Tablo 13

Doğruluk kontrolü eğilimi

	n	%
Hiçbir zaman	46	20,0
Nadiren	53	23,0
Bazen	73	31,7
Çoğu zaman	49	21,3
Her zaman	9	3,9
Toplam	387	100,0

($\bar{x}= 3,66$) ($S= 1,13$)

Katılımcıların haberin doğruluk kontrolü yapıp yapmama kararı alma süreçlerinde ilk sırayı alan iki etken; var olan teyit kaynaklarını yetersiz bulmaları ($\bar{x}= 3,34$) ve aynı haberi alternatif kaynaklardan okuyarak teyit etmeyi yeterli bulmalarıdır ($\bar{x}= 3,30$). Bu durum haber teyidinde, katılımcıların kendilerine olan özgüvenin belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Katılımcıların güncel teyit kaynaklarına güvenmemeleri ($\bar{x}= 3,20$) ve okudukları haberin doğruluğundan şüphe duymamaları ($\bar{x}=3,06$) yine bu özgüveni destekler niteliktedir. Haber konusuna ilgi duymamaları da ($\bar{x}= 3,06$) doğruluk kontrolünde etkilidir. Haberi nasıl teyit edeceklerini bilmemeleri ($\bar{x}=2,88$), haberi teyide ayıracak zaman bulamamaları ($\bar{x}= 2,81$) ve teyide gerek görmemeleri ($\bar{x}=2,77$) doğruluk kontrolü karar süreçlerinde daha az etkili olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 14).

Tablo 14

Doğruluk kontrolü karar süreçleri etkenleri

	Hiç		Çok az		Orta		Çok		Çok fazla	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
n=230										
Haberin doğruluğundan şüphe duymamak ($\bar{x}=3,06$)	27	11,7	55	23,9	61	26,5	49	21,3	38	16,5
Nasıl teyit edeceğini bilmemek ($\bar{x}=2,91$)	42	18,3	42	18,3	67	29,1	52	22,6	27	11,7
Güncel teyit kaynaklarına güvenmemek ($\bar{x}=3,20$)	23	10,0	40	17,4	65	28,3	71	30,9	31	13,5
Var olan teyit kaynaklarını yetersiz bulmak ($\bar{x}=3,34$)	14	6,1	37	16,1	69	30,0	75	32,6	35	15,2
Aynı haberi alternatif kaynaklardan okuyarak teyidi yeterli bulmak ($\bar{x}=3,30$)	19	8,3	37	16,1	70	30,4	63	27,4	41	17,8
Haber konusuna ilgi duymamak ($\bar{x}=3,06$)	32	13,9	39	17,0	66	28,7	67	29,1	26	11,3
Teyit için yeterli zamanı bulamamak ($\bar{x}=2,77$)	43	18,7	55	23,9	65	28,3	45	19,6	22	9,6
Teyide gerek olmadığını düşünmek ($\bar{x}=2,77$)	50	21,7	50	21,7	61	26,5	40	17,4	29	12,6
Diğer	-		1	0,4	-	-	1	0,4	-	

Katılımcıların değerlendirmelerine göre yalan haberler büyük oranda medyaya güveni azaltmaktadır ($\bar{x}= 3,86$). Yalan haberlerin doğruluk kontrolü davranışını körüklediği gerçeği azımsanamayacak boyuttadır ($\bar{x}= 3,58$). Bunlara karşılık yalan haberler bahsettikleri konularla ilgili olarak izleyicisinde kaygıyı tetikleyebilmektedir ($\bar{x}= 3,56$). Yalan haberlerin haber okuma tutumlarını etkilemediği konusunda da katılımcılar yaklaşık oranlarda etkilenmekte, kararsız kalmakta ya da etkilenmemektedir ($\bar{x}= 2,99$) (bkz. Tablo 15). Ancak yalan haberin katılımcıların büyük oranda (katılımcıların yaklaşık %70'i) medyaya güvenini azaltması, aslında tutumların etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 15

Yalan haberin tutum ve davranışlara etkisi

n=230	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Medyaya güvenimi azaltır ($\bar{x}=3,86$)	17	7,4	5	2,2	56	24,3	65	28,3	87	37,8
Haber konusuyla ilgili kaygı duymama neden olur ($\bar{x}=3,56$)	20	8,7	17	7,4	67	29,1	66	28,7	60	26,1
Haber teyidine iter ($\bar{x}=3,58$)	20	8,7	16	7,0	66	28,7	65	28,3	63	27,4
Haber okuma tutumumu etkilemez ($\bar{x}=2,99$)	39	17,0	45	19,6	62	27,0	47	20,4	37	16,1
Diğer	-	-	1	0,3	3	0,8	3	0,8	20	5,2

Sonuç

İçinde yaşadığımız toplumsal gerçekliği anlamlandırmak karşılaştığımız bilgi ve haberlerle ilişkilidir. Sosyal medya ortamlarının hızı, yaygınlığı bireyin analizini, anlamlandırmasını, anlamlandırma hızını ve değerlendirmelerini kısıtlayabilmektedir. Haberi ya da bilgiyi çıkarları yönünde kullananların ya da ticari kar kaygısıyla hareket edenlerin aldatmalarına hizmet edebilir. İktidar güçlerinin düşüncelerinin kamuda yayılması ve benimsenmesinde yani bir uyuşmanın sağlanmasında sosyal medya önemli bir kanaldır. Sosyal medyada çok hızlı ve algoritmalar sayesinde nokta atışı olarak yayılabilecek, okuyuculara dayatılabilecek olan yalan haberlerin ve bilgilerin olumlu ya da olumsuz etkileri, doğruluk kontrolü ve bu yöndeki tutumların geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Basılı yayımların önem taşıdığı dönemlerden dijital içeriklerin yaygınlık kazandığı günümüze kadar iletişim ekolojisinde daima varlığını sürdüren yalan haberler, her dönemde okurun/izleyicinin ya da kullanıcının maruz kaldığı bir içerik türü olmuştur. Dijitalleşmenin etkisi haberin/bilginin üretimi, dağıtımı ve yaygınlaştırılması kolaylaşmış, sayısal olarak artmış, buna bağlı olarak haber doğruluğu çevrimiçi etkenler boyutunda belirsizleşmiştir. Küçük bir örneklem perspektifinde gerçekleştirilen bu çalışmada üç üniversite öğrencilerinin haber ve bilgi yayılımındaki davranış örüntüleri, katılımcı genç izleyici kitlesinin yalan haber odağında karar süreçleri, maruz kaldıkları haber ve bilgilerin etki boyutu, tutum ve davranışları değerlendirilmektedir.

Üç üniversitenin öğrencileri örneğinde yapılan analizlerin sonucunda haber gereksiniminin çoğunlukla sosyal medyadan karşıladığı görülmektedir. Bu gereksinimi

karşılamada ilk sırada Instagram yer alırken, ardından YouTube, Facebook ve Twitter onu izlemektedir. Yazılı ve görsel içerikli haberler ve bilgiler (yazı, fotoğraf, video) yalan haber odağında değerlendirildiğinde, fotoğraflı ve video gibi görsel nitelikli içeriklerin, (sadece) yazılı metne göre daha çok doğru kabul gördüğü ortaya çıkmıştır. Bu durumda araştırılan kitle üzerinde görselliğin, yalan habere katalizör oluşturabildiği ortaya çıkmaktadır.

Araştırmadaki genç haber okurları örnekleminde, magazin, siyaset ve ekonomi konulu yalan haberlerle daha sık karşılaştıkları, maruz kaldıkları bu haberlerin çoğunlukla propaganda ve yönlendirici (manipülatif) özellikte olduğu, reklam amaçlı yalan haberlerin bu özellikleri izlediği tespit edilmiştir. Kasıtlı amaç içeren, kışkırtıcı ve alaycılık yalan haber özellikleri içinde çok da az olmayan boyutlarda karşılaşılmaktadır. Eğlenceli/mizah türü içeriklerin daha inanılır bulunması risk oluşturmaktadır. Mizahî ya da eğlendirici içeriklerden şüphe duyulmaması, yalan habere mizahın bir katalizör oluşturabileceği ortaya çıkmaktadır.

Kişi, kurum, muhabir, site gibi haberin kaynakları, örneklemdaki okurların güven duygusunu etkilemekte ilk sırada gelmektedir. Haberin gündemde oluşu, içeriğinin zenginliği, kişinin ilgi alanında oluşu habere güveni etkilemektedir. Öte yandan etkileşim (yorumlar), paylaşım ve beğeni sayılarının etkisi bulgularda biraz daha geri planda değerlendirilse de etkisi sürmektedir.

Araştırma sonucunda haberin doğruluk kontrolüne hiç niyetlenmemiş bir azınlık olduğu görülmüştür. Sayıca az olsa bile bu durum sosyal medyanın hızı özelliği ile ilişkili olarak yalan haberin yayılımında önemli bir rol oynayacaktır. Katılımcı gençler doğruluk kontrolü konusunda yüksek özgüvene sahiptir ve doğrulatma yöntemi olarak çoğunluk bir haberi birçok alternatif kaynaktan okuyarak gerçekleştirmektedir. Ayrıca haber teyit kaynaklarını yetersiz bulmaları ve haberin doğruluğundan şüphe duymamaları da doğruluk kontrolü eğilimlerini sınırlamaktadır. Bu noktada, hemen olmasa da doğruluk kontrolü davranışının gelişmesinin yalan haberlerin artışıyla paralellik göstereceğini belirtmek yerinde olur. Doğruluk kontrolü konusunda sosyal medya kullanıcısının bilinçlendirilmesine gereksinim olduğu bu küçük örneklem kitlesinde gerçekleştirilen araştırmanın bir sonucudur. Ayrıca aynı kitlenin sosyal medyada maruz kaldıkları yalan haberlerden dolayı medyaya duydukları güvenin azalması bu araştırmanın bir başka sonucudur. Hatta ilgilendikleri haber konusu kaygılarını arttırabilmektedir.

Küçük bir örneklemden elde edilen bu sonuçlar, haber ve gazetecilik konusunda özellikle de sosyal medyanın ağırlık kazandığı son zamanlarda haber ve bilginin zararlı etkilerini bertaraf etmede etkili ve yeni çalışmalara rehber olacaktır.

Kaynakça

- Adamic, L. A., ve Glance , N. (2005). The political blogosphere and the 2004 U.S. Election. *LinkKDD '05: Proceedings of the 3rd international workshop on link discovery*, 36-43. doi: doi.org/10.1145/1134271.1134277
- Akaş, C. (1998). Bireysel hak, toplumsal görev ve kaçınılmaz durum olarak yalan. *Cogito Dergisi*, 16, 230-235.
- Allcott, H. ve Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), s. 211-236.
- Auberry, K. (2018). Increasing students' ability to identify fake news through information literacy education and content management systems. *The Reference Librarian*, 59(4), 179-187. doi:10.1080/02763877.2018.1489935
- Barthel, M., Mitchell, A. ve Holcomb, J. (2016). Many Americans believe fake news is sowing confusion. Pew Research Center. Erişim adresi: <https://www.journalism.org/2016/12/15/many-americans-believe-fake-news-is-sowing-confusion/>
- Bennett, W. L. ve Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), s. 122-139. doi:10.1177/0267323118760317
- Cohen J. (1988) *The analysis of variance. In Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (Sec. ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Craft, S., Ashley, S. ve Maksi, A. (2016). Elements of news literacy: A focus group study of how teenagers define news and why they consume it. *Electronic News*, 10(3), 143-160. doi:10.1177/1931243116656716
- Davey, L. (1990) "The Application of Case Study Evaluations". *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 2, s. 1-2. DOI: <https://doi.org/10.7275/02g8-bb9>
- Derakhshan, H. ve Wardle, C. (2017). Understanding and addressing the disinformation ecosystem. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/9d91/58807cbf03fff609e74ef9e0e61c2e6088d8.pdf#page=8>
- Erlanger, S. (2017). 'Fake news,' Trump's obsession, is now a cudgel for strongmen. *The New York Times*. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2017/12/12/world/europe/trump-fake-news-dictators.html>
- Fabry, M. (2017). Here's how the first fact-checkers were able to do their jobs before the internet. *TIME*. Erişim adresi: <https://time.com/4858683/fact-checking-history/>
- Figueira, A. ve Oliveira, L. (2017). The current state of fake news: challenges and opportunities. *Procedia Computer Science*, 121, 817-825. doi:10.1016/j.procs.2017.11.106
- Glasser, S. (2016). Covering politics in a "post-truth" America. *BROOKINGS*. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/essay/covering-politics-in-a-post-truth-america/>
- Graves, L. (2016). *Deciding What's True: The rise of political fact-checking in American journalism*. New York: Columbia University Press.

- Hermida, A. (2010). Twittering the news. *Journalism Practice*, 4(3), s. 297-308. doi:10.1080/17512781003640703
- Hermida, A. (2011). "Fluid spaces, fluid journalism: The Role of the 'active recipient' in Participatory Journalism." In *Participatory Journalism: Guarding Open Gates at Online Newspapers*. Edited by Jane Singer, Alfred Hermida, David Domingo, Ari Heinonen, Steve Paulussen, Thorsten Quandt, Zvi Reich, and Marina Vujnovic, (p.177–191). Malden, MA: John Wiley & Sons.
- Hodges, A. (2018). How "Fake News" Lost Its Meaning. *Bepress*: Erişim adresi: <https://works.bepress.com/adamhodges/89/>
- İnceoğlu, Y. ve Çoban, S. (2016). Şimdi haberler. İnceoğlu, Y. ve Çoban, S. (Ed.) *Haber okumaları* içinde (s. 17-64). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ingram, M. (2018). Most Americans say they have lost trust in the media. *Columbia Journalism Review*. Erişim adresi: https://www.cjr.org/the_media_today/trust-in-media-down.php
- Iyengar, S. ve Hahn, K. S. (2009). Red media, blue media: Evidence of ideological selectivity in media use. *Journal of Communication*, 59(1), s. 19-39. doi:10.1111/j.1460-2466.2008.01402.x
- Jang, S. M. ve Kim, J. K. (2018). Third person effects of fake news: Fake news regulation and media literacy interventions. *Computers in Human Behavior*, 80, 295-302. doi:10.1016/j.chb.2017.11.034
- Jewitt, R. (2009). The trouble with twittering: integrating social media into mainstream news. *International Journal of Media and Cultural Politics*, 5(3), s. 231-238. doi:10.1386/macp.5.3.233_3.
- Kalsın, B. (2018). *Yeni medya sözlüğü terimler ve kavramlar*. Ankara: Gece Akademi.
- Kiernan, L. (2017). 'Frondeurs' and fake news: how misinformation ruled in 17th-century France. *The Conversation*. Erişim adresi: <https://theconversation.com/frondeurs-and-fake-news-how-misinformation-ruled-in-17th-century-france-81196>
- Kiesling, L. (2015). Harlan Coben: 'Every successful author still has to treat it as a job'. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/books/2015/mar/24/harlan-coben-every-successful-author-still-has-to-treat-it-as-a-job>
- Kocabay, Ş. N. (2018). Doğruluk kontrol merkezi ve "yalan haber" kavramlarına ilişkin içeriklerin medyada yansımalarının araştırılması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (AKİL)*, (29. Özel Sayısı), 355-373.
- Mansky, J. (2018). The Age-Old Problem of "Fake News". *Smithsonian Magazine*. Erişim adresi: <https://www.smithsonianmag.com/history/age-old-problem-fake-news-180968945/>
- Mena, P. (2019). Cleaning up social media: The effect of warning labels on likelihood of sharing false news on Facebook. *Policy and Internet*. doi: <https://doi.org/10.1002/poi3.214>
- Mitchell, A. (2018). Americans still prefer watching to reading the news – and mostly still through television. *Pew Research Center*. Erişim adresi: <https://www.journalism.org/2018/12/03/americans-still-prefer-watching-to-reading-the-news-and-mostly-still-through-television/>

- Newman, N., Fletcher, R., Schulz, A., Andi, S. ve Nielsen, K. (2019). Reuters Institute Digital News Report 2020. *Digital News Report*. Erişim adresi: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-06/DNR_2020_FINAL.pdf
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the internet is hiding from you*. New York: Penguin Press.
- Pepp, J., Michaelson, E. ve Sterken, R. K. (2019). What's new about fake news. *Journal of Ethics and Social Philosophy*, 16(2), s. 67-94. doi:10.26556/jesp.v16i2.629
- Prior, M. (2007). *Post-broadcast democracy how media choice increases inequality in political involvement and polarizes elections*. New York: Cambridge University Press.
- Reuters. (2017). What can publishers do about “fake” news?. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuterscommunity.com/topics/establish-your-identity/what-can-publishers-do-about-fake-news/>
- Rigel, N. ve Çağlar, Ş. (2010). *Kanatlı kelimeler örneklerle haber tasarımı*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Schiffrin, A. (2014). *Global muckraking: 100 years of investigative journalism from around the world*. New York: New Press.
- Schlapp, H. (2002). *Gazeteciliğe giriş/ Mesleğe yönelik ders kitabı*. (I. Aygün, Çev.). Konrad Adenauer Stiftung Medya Uygulamaları Üzerine Çalışmalar. İstanbul: Vestfalya Eyaletler Yayımevi.
- Schneider, W. ve Raue, P. (2002). *Gazetecinin el kitabı/ Mesleğe yönelik ders kitabı*. (I. Aygün, Çev.). Konrad Adenauer Stiftung Medya Uygulamaları Üzerine Çalışmalar. Ankara: Dilek Ofset.
- Silvestre, D. (2018). How to escape information overload. *Medium*. Erişim adresi: <https://medium.com/swlh/how-to-escape-information-overload-ab36075ee6bd>
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics*, (6. ed.). Boston: Pearson.
- Taiwo, R. (2014). Impoliteness in online forums: A study of trolling in Nairaland. Chiluwa, P. Ifukor, R. Taiwo (Ed.), *Pragmatics of Nigerian English in Digital Discourse* içinde (s. 67-76). Lincom Europa.
- Tandoc, E. C. ve Vos, T. P. (2015). The Journalists is marketing the news social media in the gatekeeping process. *Journalism Practice*, 10:8, s. 950-966. doi:10.1080/17512786.2015.1087811
- Tandoc, E. C., Jenkins, J. ve Craft, S. (2018). Fake news as a critical incident in journalism. *Journalism Practice*, 13(6), s. 673-689. doi:10.1080/17512786.2018.1562958
- Taş, O. ve Taş, T. (2018, Aralık). Post-hakikat çağında sosyal medyada yalan haber ve Suriyeli mülteciler sorunu. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (29), s. 183-208.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- TSE. (2006). *Bilişim terimleri sözlüğü*. Bilişim Sözlüğü-TSE. Erişim adresi: <https://statik.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/552/19012016170409-4.pdf>
- Uluk, M. (2018). *Hakikat sonrası çağda yeni medya ve yalan haber*. Eskişehir : Dorlion Yayınları.
- Waisbord, S. (2018). Truth is what happens to news on journalism, fake news, and post-truth. *Journalism Studies*, 19:13, s. 1866-1878. doi:10.1080/1461670X.2018.1492881

- Wang, A. B. (2016). 'Post-truth' named 2016 word of the year by Oxford dictionaries. *The Washington Post*. Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/11/16/post-truth-named-2016-word-of-the-year-by-oxford-dictionaries/>
- Wardle, C. (2017). Fake news. It's complicated. *FirstDraft*. Erişim adresi: <https://medium.com/1st-draft/fake-news-its-complicated-d0f773766c79>.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Summary

It is essential to present the news, which is an element of communication, objectively, correctly, understandably and truthfully. However, an edited media output may not be independent from the influence of individual, ideological and institutional structures in the production process. A reality that can attract the attention of the society and improve its knowledge can be reconstructed in accordance with the structure, technology and ideology of the media organization to be published. Communication practices that change and transform with the effect of digitalization enable news production to take place in a more flexible structure. User interaction and participation, etc. New media environments that offer possibilities have structural features that allow fast, instant and mobile communication. New media environments that offer active participation opportunities to the user have structural features that allow fast, instant and mobile communication. As a result, these media environments, which enable users to produce, share and share different types of content (text, video, audio and visual), have also led journalism practices to change and transform. While these developments provided opportunities such as instant, easy and free access to the news, it also brought the possibility of erosion of the news in terms of quality. The support of the spread of unverified or inaccurate information, especially in social media, accelerated the insecurity of news.

The concept of fake news emerges as a result of the publication of the news texts by being edited in a false or misleading way. They may appear as information collected under journalism principles; they cover information pollution, false or misleading content. Fake news producers can use this news to discredit someone, to honor those they are party to, or to disseminate certain ideas. Due to the fact that they can be shocking or unusual on the one hand, they can spread as quickly as viruses, and on the other hand, they can turn into advertising income of content producers due to clicks, views and likes within the current technological access practices. In particular, the technological and economic-political structure of the new media is clearly effective at this point. Lack of legal regulations and difficulties in enforcement, supporting the easy manipulation and provocation of the masses are among the major disadvantages of social media. Users have the opportunity to send information, photos, videos and narratives about the news events that they witness firsthand through their social media accounts. The malicious use of private and corporate accounts, which had the opportunity to spread the fake information and content quickly, caused their social networks to have a negative reputation for hosting fake news.

The news or information process that develops without discipline can naturally cause different effects, chaos and confusion. Therefore, the manipulative effect of fake news or information and the evaluation of the impact processes are of great importance.

Although accuracy control of news texts has a long history, it limits the collective struggle with fake news due to the speed of distribution and access volume of content / news circulating in social networks. Current communication technologies have facilitated content production and dissemination, on the other hand enabled the fact-checking platforms of the content to enter our lives. Users can make their own decisions about the content they suspect, and they can affect the spread of these contents by revealing the content they do not find correct with the help of the complaint mechanism. Social media users play an active role in the spread of fake news, by sharing unconsciously misleading and fabricated content, being affected by disinformation campaigns, through networks that cover their family and friends, as well as news sites. Therefore, awareness of individuals about news or information fact-checking and ability to develop measures should be considered important and encouraged. On the other hand, more emphasis should be placed on developing news literacy or the ability to critically analyze and evaluate news content.

The purpose of this study is to explain the fake news evaluation of individuals who may be exposed to manipulations of potentially malicious actors within institutions and society, depending on the basis of the erosion of the news on the internet, and also and to provide ideas to assist decision-making about fake news in these settings. In this context, it evaluates the processes of decision and influence about false news, the attitudes and behaviors they develop and the mechanisms of dissemination of such news that individuals are exposed to on social media.

Quantitative research method was used in the research; is a descriptive, that is, a field study that reveals the current situation. Questionnaire is preferred as the data collection technique. The universe of the research is social media users and three university students. The student sample that can represent the student population in these universities was determined using the stratified sampling method, which is the probabilistic sampling method. Data were collected from a total of 230 students from three universities who were selected by simple random sampling as a result of proportioning that could represent the universe. The reason for choosing this sample is that university students who are more familiar with technology are representatives of the younger generation, spend more time on social media, and their education level is higher than others.

The research questionnaire consists of four basic categories, excluding questions measuring demographic information: media use, the process of encountering fake news (news elements, content and topics, features), decision-making process of believing / not believing the news, fact-checking.

The majority of students meet their news needs mostly from social media. It is seen that it uses Instagram, followed by Youtube, Facebook and Twitter social media platforms. Visual content is more accepted than (only) written text. In news about magazine, politics and economy, fake news is more common. The propaganda feature is more common in fake news. Afterwards, it was revealed that those who were guiding, provocative and involving intentional purpose followed him. It is determined that the news with fun content is more believable. The propaganda feature is more common in false news. Afterwards, it is determined that those who

were manipulative, provocative and involving intentional purpose followed him. It is defined that the news with fun content is more believable. The sources of the news (person, institution, reporter, website etc.) come first in influencing the trust of the participating university audience. In the tendency to be fact-checking, reading the same news from alternative sources is the application that comes first. The fact that the news fact-checking sources are insufficient, and the individuals do not doubt the accuracy of the news also limits the approach to verifying the news.

Akademisyenlerin Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Konusunda Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi: Bartın Üniversitesi Uygulama Örneği*

Determining the Level of Knowledge and Awareness of Academicians on Open Access and Institutional Repositories: An Example of Bartın University

Burcu Umut Zan**, Ahmet Altay***, Huriye Çolaklar**** ve Nuri Taşkın*****

Öz

Kurumsal açık arşiv sistemleri, üniversiteler ve araştırma merkezleri tarafından üretilen entelektüel çalışmaların elektronik ortamda arşivlendiği ve herkesin serbestçe erişilebildiği platformlardır. Üniversitelerin, kurumsal açık arşiv sistemlerinin, sürekliliği için akademisyenler tarafından güncelliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sürekliliğin sağlanmasında açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda öğretim elemanlarının bilgi ve farkındalık düzeylerinin yüksek olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, Bartın Üniversitesi akademisyenlerinin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerini yükseltmek amacıyla bir eğitim gerçekleştirilmiş ve akademisyenlerin eğitim öncesi ve sonrasında bu konudaki düşüncelerinde yaşanan değişimin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda nicel araştırma yöntemleri kullanılmış ve tek örneklem ön test son test deseni kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 paket programından yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal açık arşivlerin etkin ve etkili kullanımı

* Bu çalışmanın, meslek yüksekokulları ile ilgili kısmının ön test verileri '8. International Vocational Schools Symposium, June 11-13, 2019, Sinop-Turkey' sempozyumunda sunulan 'Bartın Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Konusundaki Bilgi ve Farkındalıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma' başlıklı bildiriye kullanılmıştır.

The pre-test data of the part of this study related to vocational schools were used in the paper titled "A research to determine the knowledge and awareness of the faculty members of Bartın University vocational schools on open access and institutional repositories" presented at the 8th International Vocational Schools Symposium, June 11-13, 2019, Sinop-Turkey.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, E-posta: bumut@bartin.edu.tr

Assoc. Prof. Dr., Bartın University Department of Information and Document Management, Bartın/Turkey, E-mail: bumut@bartin.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, E-posta: aaltay@bartin.edu.tr

Assist. Prof. Dr., Bartın University Department of Information and Document Management, Bartın/Turkey, E-mail: aaltay@bartin.edu.tr

**** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, E-posta: hcolaklar@bartin.edu.tr

Assist. Prof. Dr., Bartın University Department of Information and Document Management, Bartın/Turkey, E-mail: hcolaklar@bartin.edu.tr

***** Araş. Gör., Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, E-posta: ntaskin@bartin.edu.tr

Research Assistant, Bartın University Department of Information and Document Management, Bartın/Turkey, E-mail: ntaskin@bartin.edu.tr

Geliş Tarihi - Received: 17.08.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 26.09.2020

konusunda eğitimlere gereksinim duydukları belirlenmiştir. Ayrıca verilen eğitim sonrasında akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusundaki bilgi ve farkındalıklarında istatistiksel olarak anlamlı (pozitif) değişim gözlemlendiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Açık erişim; kurumsal akademik arşivler; kurumsal açık arşiv; akademisyen; dijital dönüşüm; Bartın Üniversitesi.

Abstract

Institutional open repository systems are platforms where intellectual works which, produced by universities and research centers are archived electronically and freely accessible to everyone. Institutional repository systems are platforms where intellectual studies produced by universities and research centers are archived electronically and freely accessible to everyone. For the continuity of the institutional repository systems of universities, it is necessary to be updated by academicians. It is thought that high level of knowledge and awareness of academic staff about open access and institutional academic archive is important in ensuring this continuity. In this study, a training was carried out in order to increase the knowledge and awareness of Bartın University academicians on open access and institutional academic archives, and it was aimed to examine the changes in the opinions of the academicians before and after the training. In this context, quantitative research methods were used and a single sample pre-test post-test design was used. SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 package program was used to analyze the data. As a result of the study, it was determined that academicians needed training on open access and effective and effective use of institutional repositories. In addition, it was concluded that a statistically significant positive change was observed in the knowledge and awareness of academicians about open access and institutional academic archives after the training provided.

Keywords: Open access; institutional academic archives; institutional repositories; digital transformation; academician; Bartın University.

Giriş

Ülkemizde son zamanlarda sayıları hızla artan üniversitelerin birçoğu misyon ve vizyonunu belirlerken araştırma geliştirme çalışmalarına ve bilimsel bilgi birikimine vurgu yapmaktadır. Akademisyenlerin yaptıkları bilimsel çalışmaların beklenen faydaya ulaşması için yazarların yayınlarını telif hakları ve bilimsel etik kurallarını göz önünde bulundurarak açık erişim ve kurumsal açık arşivlere yüklemesi önerilmektedir. Üniversiteler eğitim veren, bilimsel araştırmalar yapan, bilgi üreten, hem bilim dünyasının hem de iş dünyasının gereksinim duyduğu entelektüel sermayeyi yetiştiren önemli bilim ve araştırma kurumlarıdır (Ennals, 2003, s. 92). Bu kurumlarda üretilen bilimsel bilginin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda daha geniş kitlelere ulaşabilmesinde açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin önemi büyüktür. Bugün Türkiye’de ve dünyada bazı üniversitelerin kurumsal açık arşiv uygulamalarını kurum politikalarına dâhil ettiği ve bunu bir kurum kültürü haline dönüştürdüğü görülmektedir. Kurumsal açık arşiv sistemlerinin amaç ve hedeflerine

ulaşabilmesi için akademisyenlerin, ürettikleri bilimsel yayınları kendi üniversitelerinin kurumsal akademik arşivlerine yüklemesi gerekmektedir. Bu işlemlerin kolaylıkla gerçekleştirilebilmesi ve sürekliliği, akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerle ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerinin yeterliliğine bağlıdır. Ancak Türkiye’de yükseköğretim kurumlarındaki akademisyenler tarafından açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin genel itibariyle *-birkaç üniversite dışında-* etkin bir şekilde kullanılmaması mevcut durumun henüz istenilen düzeyde olmadığına bir göstergesidir (Alaca, Büyükçolpan ve Kanık, 2019, s. 3-4).

Çalışmada; Bartın Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusundaki farkındalıkları ele alınmıştır. Bu bağlamda, açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda akademisyenlere bir eğitim verilmiş, eğitim öncesi ve sonrasında katılımcılara verilen anketler aracılığıyla akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusunda bilgilerindeki değişim incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk basamağında açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin akademisyenlere sağladığı kolaylık ve fırsatlar kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Daha sonra dünyada ve Türkiye’de bu konuda atılan adımlar kronolojik olarak aktarılmıştır. Bartın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşivinin mevcut durumu ortaya konulduktan sonra üniversitenin akademisyenlerinin kurumsal akademik arşive yaklaşımları ile açık erişim ve kurumsal açık arşivler konusunda bilgi ve farkındalık durumları analiz edilmiştir.

Açık Erişim ve Kurumsal Açık Arşivler: Kavramsal Çerçeve

Açık Erişim ve Kurumsal Açık Arşivler

Türkiye’de açık erişim ve kurumsal açık arşivler konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında; üç kavramın yoğun olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir: “Kurumsal arşiv”, “kurumsal açık arşiv” ve “kurumsal akademik arşiv”. Çalışmada kurumlarda işleyiş ve süreçler sonucunda oluşan bilgi ve belgelerin sistematik ve bilimsel bir metotla saklandığı/depolandığı ve korunduğu ve koruma ve saklama odaklı birimler olan kurumsal arşivler (institutional archive) ile karıştırılmaması amacıyla kurumsal açık arşiv (institutional repository) ve kurumsal akademik arşiv kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir. Burada kısaca kurumsal açık arşivler ile kurumsal akademik arşivler arasındaki ilişkiye değinmek yararlı olacaktır. Kurumsal açık arşivler bağlı oldukları kurumun entelektüel çıktılarını sistematik ve bilimsel yöntemlerle dijital ortamda bir araya getiren ve erişime sunan bir alanı ifade etmektedir. Kurumsal akademik arşivler ise kurumsal açık arşivlerin bir alt birimi olarak değerlendirilebilir. Bu arşivler akademik kurumlardaki akademik faaliyetler sonucunda ortaya çıkan bilgiyi sistematik ve bilimsel yöntemlerle dijital ortamda bir araya getiren, koruyan, erişime odaklı sistemlerdir. Özellikle uygulama alanında iki kavram birbirinin yerine kullanılsa da; her kurumsal akademik arşiv kurumsal açık arşivdir, ancak her kurumsal açık arşiv kurumsal akademik arşiv değildir.

Kurumsal açık arşivler, kurumların entelektüel birikimini dijital ortamda bir araya getiren, koruyan, saklayan ve dağıtımını sağlayan hizmetler bütünü (Çelik, Gürdal, Ketan, Türkfıdanı ve Kutlutürk, 2013) olarak tanımlanır. Temel amacı ise kurumda üretilen kitap, tez, makale, bildiri ve rapor gibi akademik yayınların tümünü uluslararası standartlara uygun biçimde elektronik ortamda arşivleyerek telif haklarına uygun bir biçimde açık erişime sunmaktır (Çelik ve Çelik, 2019, s. 91).

Kurumsal açık arşivler, özellikle üniversiteler gibi bilimsel kuruluşlar için büyük önem taşımaktadır. Bu noktada kurumsal açık arşivlerin avantajlarını şöyle sıralayabiliriz; bilimsel ve akademik iletişimde erişimi kolaylaştırır, bilim insanlarının inisiyatifi elinde bulundurmalarını sağlar, yayıncılık alanında rekabet ve işbirliği ortamının yaratılmasına imkân tanır, üniversitelere ve kütüphanelere finansal açıdan rahatlık ve tasarruf sağlar, üniversitelerde gerçekleştirilmekte olan bilimsel faaliyetlerin fark edilebilirliğini, kalitesini, değerini ve statüsünü yükseltir, üniversitedeki akademisyen ve öğrencilere, akademik gelişimlerini destekleyen içerik ve çalışmalarını paylaşacak bir platform sunar, disiplinler arası çalışmaları teşvik ederek yeni araştırmalar için ilham ve temel teşkil eder (Afzali, 2009, s. 26; Köse ve Küçük, 2010, s. 264; Eroğlu, 2013, s. 5; Alaca, Büyükçolpan ve Kanık, 2019, s. 10-11). Tüm bu avantajlarının yanı sıra telif hakları konusunda yaşanan sorunlar, ilke, standart ve işleyişle ilgili yasal çerçevenin oluşmaması, teknolojik altyapı ile ilgili sıkıntılar, dizinleme sorunları gibi faktörlerde kurumsal açık arşivlerin dezavantajları olarak kabul edilebilir (Akın, 2018, s.20-21).

Kurumsal akademik arşivler, bilim insanlarının akademik ve bilimsel dergilerde yayınlanan veya kongre, konferans gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmalarının elektronik kopyalarının açık arşive konması ve serbest erişime açılması ile oluşmaktadır. Genel olarak, kurumsal akademik arşiv sistemine bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleler, yayınlanma aşamasında olan makaleler, kitaplar, bildiriler, elektronik tezler, teknik raporlar ve belgeler, istatistiksel raporlar, öğrenim materyalleri, kurumun yıllık raporları... vb. yayınlar ve dokümanlar ile birlikte (Afzali, 2009, s. 26-27), videolar, bilgi testleri, devam etmekte olan çalışmalar, ders sunumları, projeler, deney ve laboratuvar sonuçları, fotoğraflar, veri, plan, çizim gibi materyaller, açık erişim dergileri, yazılım ve bilgisayar programları, konferans metinleri ve görüntüleri de yüklenebilmektedir (Afzali ve Tonta, 2010, s. 156; Ertürk ve Küçük, 2010, s. 123-124). İçerikleri oldukça geniş olan kurumsal akademik arşivler; üniversitelerin entelektüel ürünlerini kayıt altına alarak koruyan dijital dermeler olarak da tanımlanabilmektedir. Aynı zamanda, kurumsal akademik arşivlerin erişim kısıtlaması olmaksızın bilgiyi arayan her bireye açık olması; yayın ve döviz kuru artışından doğrudan etkilenen kurum kütüphaneleri için faydalı bir model olarak kabul edilmektedir (Afzali ve Tonta, 2010, s. 155-156; Alav, 2019, s. 504-505).

Tarihsel Gelişim

Açık erişim düşüncesi ilk kez Stevan Harnad'ın 27 Haziran 1994'te bir tartışma platformunda paylaştığı “yıkıcı öneri” olarak adlandırdığı yazısında dile getirilmiştir. Bilimsel yayınların internet ortamında ücretsiz olarak sunulmasıyla başlayan bu düşünce, zamanla daha sistematik hale gelerek “açık erişim yayıncılık” faaliyetlerini ortaya çıkartmıştır (Afzali ve Tonta, 2010, s. 155). Ayrıca özellikle fen ve teknoloji alanında yayımlanan bilimsel dergi fiyatlarında yaşanan aşırı fiyat artışı, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler de açık erişim fikrinin oluşup yaygınlaşmasına büyük katkı sağlamıştır. Tarih sürecinde özellikle 2000'li yılların başında açık erişim konusunda yapılan uluslararası toplantılar sayesinde açık erişim konusunda gelişmelerin kaydedildiği ve açık erişim hareketinin hedefine yönelik temellerin

ortaya konulduğu görülmektedir. Bahsedilen toplantılardan ilki 2002 yılında gerçekleştirilen Budapeşte Açık Erişim Girişimidir. Bu toplantıda ‘açık erişim’ kavramı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Açık erişimle, hakemli dergilerde yayımlanan makalelerin internet üzerinden ücretsiz olarak elde edilebilirliği ifade edilmektedir. Bu sistemde, herhangi bir kullanıcının bu makaleleri okuma, kaydetme, basma, çoğaltma-dağıtma, tarama ya da tam metinlerine link verme, dizinleme, veri olarak yazılımlara aktarma veya mali, yasal, internet ve herhangi bir teknik engel olmaksızın diğer başka yasal kullanımlarına izin verilir. Ancak tek sınırlama çoğaltma ve dağıtım konusu ve bu alandaki telif hakkı için tek rol yazarlara, çalışmalarının bütünlüğü üzerinde denetim sağlama, uygun bir biçimde kabul görme ve atıf yapma hakkını vermelidir” (Budapest Open Access Initiative, 2002’den aktaran; Dilek Kayaoğlu, 2006, s. 35).

Açık erişim üzerine yapılan bir diğer toplantı 11 Nisan 2003 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Toplantıda alınan kararlar, 20 Haziran 2003 tarihinde ‘Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi’ adıyla yayımlanmıştır (Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003). Bethesda Bildiriminde, Budapeşte Açık Erişim Girişiminin üzerine yapılandırılmış bir açık erişim tanımı ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bildirimde telif hakkı temelinde Budapeşte’de yapılan toplantıya nazaran bazı farklılıklar olduğu görülmektedir (Dilek Kayaoğlu, 2006, s. 35). Bethesda Bildirimi aynı zamanda uzun dönemde yazarların çalışmalarına erişim sağlanması için çalışmaların kurumların açık erişim arşivlerinde saklanması gerekliliğine de vurgu yapmaktadır (Bailey, 2006). Yine açık erişim girişimini güçlendirmek adına Berlin’de Max Planck Kurumu tarafından 22 Ekim 2003 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda ‘Fen ve Beşerî Bilimlerde Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi’ yayımlanmıştır (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003). Berlin Bildirgesi’nin Bethesda Bildirimi ile temelde aynı noktalara vurgu yaptığı ve birbirini desteklediği görülmektedir. Bu bildirgenin daha çok Alman araştırma kurumları tarafından imzalandığı dikkat çekmektedir (Dilek Kayaoğlu, 2006, s. 35). 2000’li yılların başlarında gerçekleştirilen bu toplantılar ve yayımlanan bildirgelerin dışında; yayıncılar, akademik çevreler ve konuyla ilgilenenlerin açık erişimden haberdar olmaları amacıyla, Birleşmiş Milletler 12 Aralık 2003 tarihinde Bilgi Toplumu Dünya Zirve Toplantısı Bildirgesini ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 30 Ocak 2004 tarihli Kamu Destekli Araştırma Verilerine Erişim Bildirgesi yayımlanmıştır (Tonta, 2007, s. 3; Alav, 2018, s. 75-76).

Açık erişimin dünyada giderek gelişmesi ve önem kazanmasında araştırma kurumları ve araştırma çalışmalarını destekleyen kuruluşların gerçekleştirdikleri açık erişim girişimleri ve politikaları son derece önemli rol oynamıştır. Bu çalışmalar arasında Avrupa Birliği tarafından desteklenen OpenAIRE (Open Access Infrastructure Research in Europe), MedOANet (Mediterranean Open Access Networks) ve PASTEUR4OA (Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research) gibi dünyada ve Avrupa’da yürütülen önemli açık erişim girişimlerinden bahsetmekte fayda vardır.

2009 yılında 36 aylık bir proje olarak başlatılan, Avrupa Komisyonu, 7. Çerçeve Programı tarafından finanse edilen OpenAIRE projesi; Avrupa’daki açık erişim uygulamalarını destekleme ve harmanladığı kurumsal açık arşivlerin içeriğini bir ara yüzde araştırmacıların erişimine sunma amacını gütmektedir (OpenAIRE, 2013). Bu amaç

doğrultusunda; OpenAIRE Projesi, Avrupa Araştırma Komisyonu Yedinci Çerçeve Programından fon desteği alan çalışmalara ait bilimsel çıktılarını OpenAIRE Portalı'na dahil bir kurumsal veya konusal arşive yüklenmesini hedeflemektedir. Bu nedenle proje kapsamında 7. Çerçeve Programı ile destekli bilimsel araştırmaların tanımlanması, saklanması, erişimi ve görüntülenmesi için elektronik bir ara yüz ve destek mekanizması geliştirilmiştir (Gürdal, Türkdan, Kutlutürk, Sönmez ve Çelik, 2012).

Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı olarak bilinen MedOANet, Avrupa'da bilimsel bilgiye açık erişim için eşgüdümlü strateji ve politikaların gerekliliği üzerinde duran, Avrupa Komisyonu 7. Çerçeve Programı tarafından Toplumda Bilim programıyla iki yıllığına (1 Aralık 2011-30 Kasım 2013) desteklenmiş bir projedir (Al ve Tonta, 2014, s. 434). MedOANet projesi, Mayıs 2010'da İspanya Güney Bilim ve Teknoloji Vakfı (FECYT: La Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología) tarafından düzenlenen ve aynı vakfın ev sahipliğinde Güney Avrupa Kütüphaneleri Bağlantısının (SELL: Southern European Libraries Link) destekleri ile Granada'da yapılan "Güney Avrupa'da Açık Erişimi Geliştirme Politikaları" adlı seminerde kurulan bir ağ üzerine inşa edilmiştir. Bu projeye birlikte hem altı Akdeniz ülkesindeki (Yunanistan, Türkiye, İtalya, Fransa, İspanya ve Portekiz) mevcut Açık Erişim politikaları, stratejileri ve yapılarının saptanarak güçlendirilmesi ve koordine edilmesi, hem de diğer Akdeniz ve Kuzey Avrupa ülkelerinde bilimsel bilgiye açık erişim, araştırmanın yayımı ve korunmasıyla ilgili ulusal ve bölgesel politika, strateji ve yapıların eşgüdümünün sağlanması hedeflenmiştir (MedOANet, 2012). Bu hedefler doğrultusunda; açık erişim ekosistemini haritalamak için anketler uygulanmış, ana paydaşlar bir araya getirilerek eşgüdümlü çalışmaları kolaylaştırmak için açık erişim çalışmaları düzenlenmiş, açık erişim politikalarını uygulamaya yönelik ilkeler ve öneriler geliştirilmiştir (MedOANet, 2013).

Açık adıyla Avrupa Birliği Araştırmaları Açık Erişim Politikası Uyum Stratejileri Projesi olan PASTEUR4OA'nın çalışmalarına Portekiz'de Minho Üniversitesi'nde 20-21 Şubat 2014 tarihlerinde yapılan bir toplantıyla başlanmış (Al ve Tonta, 2014, s. 434), final konferansı 17-18 Mayıs 2016'da Amsterdam'da gerçekleştirilmiştir (PASTEUR4OA, 2016). Bu projenin amacı kamu kaynakları ile yapılan araştırmalara açık erişim sağlanması adına, açık erişim politikalarının geliştirilmesidir. Avrupa Komisyonu'nun "bilimsel bilgilere erişim ve bilgilerin korunması" konulu tavsiyesi kapsamında PASTEUR4OA projesi, Avrupa Birliğinde açık erişim ve açık veri ile ilgili politikaların desteklenmesi ve geliştirilmesi amacını taşımaktadır (PASTEUR4OA, 2020). PASTEUR4OA projesi kapsamında desteklenen açık erişim politikalarının etkinliğinin değerlendirilebilmesi için ROARMAP¹ (Registry of Open Access Repository Mandates and Policies) dizini ile çalışılmış ve PASTEUR4OA projesi kapsamında mevcut her bir açık erişim politikası ROARMAP veri tabanında kayıt altına alınmıştır (PASTEUR4OA, 2015).

¹ ROARMAP kurumların oluşturduğu politikaları kategorik olarak kayıt altına alan bir açık erişim politikaları veri tabanıdır <http://roarmap.eprints.org/> adresinden erişilebilir.

Açık erişim ve kurumsal açık arşiv konusunda günümüze kadar yapılan çalışma, uygulama ve projelere bakıldığında; hepsinin ortak özelliğinin kamu kaynakları kullanılarak yapılan araştırma sonuçlarına ve bilimsel yayınlara herkesin ücretsiz erişiminin sağlanması gayesi olduğunu söylemek mümkündür. Bu alanda yapılan çalışmalar, uygulamalar ve projeler aynı zamanda araştırmacıların, akademisyenlerin ve araştırma kurumlarının açık erişim kavramı ve onun temel uygulama modelleri olan açık erişim dergileri ve kurumsal açık arşivler konusunda farkındalık kazanmasına da katkı sağlamaktadır.

Türkiye’de Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Konusunda Atılan Adımlar

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda pek çok adım atıldığı görülmektedir. Ancak çalışmanın bu kısmında Türkiye’de bu konuda yapılan ilk çalışmalar ile YÖK (Yükseköğretim Kurulu) tarafından gerçekleştirilen güncel çalışmalara değinilmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında 2-4 Şubat 2005 tarihlerinde Gaziantep’te gerçekleştirilen Akademik Bilişim Konferansı’nda açık erişim konulu çağrılı konuşmanın bu konudaki ilk örneklerden biri olduğu görülmektedir. Daha sonra; Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde 2004-2005 eğitim öğretim yılı bahar döneminde doktora dersi kapsamında deneysel açık erişim arşivinin oluşturulması, yapılan ilk uygulamalı çalışmalardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bu uygulama çalışmasında ilk olarak Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde yapılan yüksek lisans/doktora tezleri ile öğretim üyelerinin yayınları Dublin Core Metadata Standardına göre arşive yüklenmiştir.

9-11 Aralık 2005 tarihlerinde İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi’nde düzenlenen X. Türkiye’de İnternet Konferansı’nda, Türkiye’de açık erişim (AE) hareketinin ve kurumsal açık arşiv uygulamalarının birlikte yürütülmesi amacı ile “Açık Erişim Ulusal Politikası” oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, 09-11 Şubat 2006 tarihlerinde Pamukkale Üniversitesi’nde düzenlenen Akademik Bilişim konferansında üniversite kütüphanecilerini bir araya getiren e-kütüphane oturumlarının ana teması “Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler” olmuştur. Çeşitli üniversitelerden kütüphanecilerin katılımıyla gerçekleşen oturumlarda, katılımcılar açık erişimin Türkiye’de yaygınlaştırılması için örnek olarak Berlin Bildirgesi’nin benimsenmesi gereğini bildirmişler ve bu toplantının sonunda “AB2006 Açık Erişim Bildirgesi” yayınlanmıştır (Afzali, 2009, s. 43-44). Türkiye’de açık erişim konusundaki ilk akademik makale ise Dilek – Kayaoğlu (2006) tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada; açık erişim kavramı, bildirgeler ve uygulama modelleri ile açıklanmış, açık erişimin ortaya çıkış nedenleri ve gelişimi incelenmiş, Türkiye için açık erişim fikri üzerinde durularak, açık erişime dayalı yayıncılık modelleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Türkiye’deki açık erişim çalışmalarının gelişiminde 2012 yılından itibaren düzenli olarak her yıl gerçekleştirilen Ulusal Açık Erişim Çalıştayları son derece önemli bir yer tutmaktadır (Gürdal, Türkfidanı, Kutlutürk, Çelik ve Ketten, 2012). 2014 yılı Ocak ayında YÖK “Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi”nin (YAAP) başlatılmasında bu çalıştayların rolü ve katkısı çok büyük olmuştur. Bu proje ile üniversitelerde üretilen bilimsel yayınların kurumsal akademik arşivlerde depolanarak açık erişime sunulması ve içeriklerinin YÖK tarafından harmanlanarak, merkezi olarak da erişilebilir kılınması amaçlanmıştır. Proje kapsamında 2014 yılında YÖK tarafından ülkemizdeki tüm üniversitelere gönderilen resmi

yazı², üniversitelerimizin açık erişim politikalarını geliştirmesi sürecinde bir miladı teşkil etmektedir. 2014 yılında üniversitelere gönderilen bu yazı ile üniversitelerin standartlara uygun açık erişim sistemlerini kurmaları aynı zamanda kurumsal akademik arşiv politikalarını oluşturmaları istenmiş ve buna yönelik çalışma takvimi verilmiştir. Bu yazıdan sonra tüm üniversiteler kurumsal akademik arşiv sistemlerini kurmaya ve politikalarını geliştirmeye yönelik somut adımlar atmaya başlamalarına rağmen ilgili dönemde istenen verimin alınmadığı bilinmektedir. Atılan bu adımdan beş yıl sonra 2018 yılında “Açık Bilim ve Açık Erişim Çalışma Grubu” kurulmuştur. 25.12.2018 tarihinde Açık Bilim ve Açık Erişim Çalışma Grubu tarafından ilk toplantı yapılmış, Türkiye’deki tüm üniversitelerde uluslararası standartlarda “Açık Akademik Arşiv Sistemi” kurulması ve üniversite arşivlerinin Avrupa Açık Erişim Altyapısı (OpenAIRE) ile bütünleşmesi konularını gündeme almıştır. Bu noktada 2018’in son ayları ve 2019 yılı Türkiye’de açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin geliştirilmesi konularında önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2019 yılının şubat ayında YÖK tarafından üniversitelere açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerle ilgili resmi bir yazı gönderilmiştir. İlgili yazıda³ YÖK Türkiye’deki Üniversitelerden aşağıda genel hatları ile verilen konularda çalışmalar yapmasını istemektedir:

- Açık bilim ve açık erişim çalışmalarından sorumlu bir komisyon kurularak, üniversite çapında farkındalık toplantıları düzenlenmesi
- Üniversitelerde uluslararası standartlar çerçevesinde Açık Arşiv Sistemlerinin kurulması ve bu arşivin bir kütüphaneci sorumluluğunda yürütülmesi,
- Üniversitelerin Açık Bilim Politikalarını YÖK’ün işaret ettiği şekilde hazırlamaları,
- Handle üyeliğinin yapılması,
- Üniversitelerin akademik arşivlerinde OAI-PMH standartlarına göre veri üretilmesi ve arşiv sistemlerinin uluslararası harmanlama ve listeleme sistemlerine kayıtlı hale getirilmesi,
- Akademik arşive kayıtlı olan yazarlar için ORCID’lerin önemsenmesi,
- Akademik açık arşivlerin teşvik edilmesi için akademik yükseltme değerlendirmelerinde kullanılması,
- Yazarların yayın üretiminde açık erişim dergilerinin teşvik edilmesi,
- Açık ders malzemesi üretiminin teşvik edilmesi.

YÖK tarafından 2014 ve 2019 tarihlerinde yazılan iki yazı Türkiye’deki üniversitelerin açık erişim kavramı ve onun uygulamaları olan açık erişim dergi yayımlama ve kurumsal açık erişim arşiv politika ve çalışmalarına temel teşkil eden önemli yazılı kaynaklardır. Özellikle 2019 tarihli yazıdan sonra üniversiteler açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konularında önemli çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu üniversitelerden birisi de Bartın Üniversitesi’dir.

---

² YÖK tarafından ülkemizdeki tüm üniversitelere yazılan 02/04/2014 tarih ve 199557 sayılı resmi yazısı

³ YÖK’ün 15.02.2019 tarih ve 36054236-806.02.04-06 sayılı Açık erişim ve kurumsal arşivlerle ilgili resmi yazısı.

Türkiye’de son yıllarda akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal açık arşivler konusundaki görüş ve farkındalıklarını inceleyen çalışmaların sayısının artması da dikkat çekicidir. Bu çalışmalar konu ile ilgili yapılan çalışma ve uygulamalara yön gösterici olmaktadır. Örneğin Ertürk ve Küçük (2010) Tarafından yapılan çalışmada Hacettepe Üniversitesi’ndeki akademisyenlerin açık erişim farkındalıkları ve kurumsal açık arşivler konusundaki görüşleri araştırılmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre ankete yanıt veren akademisyenlerin yarısı (%50) açık erişim farkındalığına sahiptir. Farkındalığı olan öğretim üyeleri yüksek bir çoğunlukla (%92) yayınlarının kendi üniversitelerinde yapılandırılabilir kurumsal açık arşivlerde yer almasına isteklidirler. Başkent Üniversitesinde görevli akademik personelin açık erişimli dergiler ve kurumsal açık arşivlerle ilgili bilinç ve tutumlarını ele alan yüksek lisans çalışmasında Odabaşoğlu (2016), üniversitede faaliyet gösteren akademik personelin açık erişim hakkında bilgi sahibi olduğunu, ancak kendi yayınları için çoğunlukla kurumsal açık erişim yayıncılığı tercih etmediklerini belirlemiştir. Bir başka yüksek lisans çalışmasında da (Aka, 2017), Fırat Üniversitesindeki öğretim elemanlarının açık erişim farkındalık düzeyinin düşük olduğu; öğretim elemanlarının açık erişim hakkında bilgi sahibi olduklarını düşünseler de konu ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir. Araştırmada öğretim elemanlarının konu ile ilgili farkındalıklarının artırılması için üniversite tarafından seminer, ‘bilgilendirme toplantısı, konferans, panel, oryantasyon çalışmaları, ‘kurum içi/hizmet içi eğitimler vb. etkinliklerin düzenlenmesi de önerilmiştir. Alaca, Büyükçolpan ve Kanık (2019) çalışmalarında, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ) akademisyenlerinin açık erişim, açık bilim ve kurumsal açık arşiv konularındaki farkındalık düzeylerini belirleyerek, kurumsal açık arşiv hizmetinden daha etkin yararlanmaları için öneriler geliştirmişlerdir. Araştırmada akademisyenlerin açık erişim konusundaki farkındalık düzeylerinin ve AYBÜ kurumsal açık arşivinden yararlanma düzeylerinin düşük olduğu ve buna rağmen büyük çoğunluğun bilgiye erişimde İnternet teknolojilerinden aktif olarak yararlandığı ve bilgiye ücretsiz erişimi desteklediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada akademisyenlerin büyük çoğunluğunun kurumsal açık arşivler konusunda bilgilendirilmek istediği de tespit edilerek, üniversite yönetiminin ve AYBÜ Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığının akademisyenleri kurumsal açık arşiv konusunda bilgilendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Bu çalışmada da yukarıda bahsedilen çalışmalar gibi akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusundaki bilgi ve farkındalıkları incelenmiştir. Ancak çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak katılımcıların konu ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerini yükseltmek amacıyla bir eğitim gerçekleştirilmiş ve akademisyenlerin eğitim öncesi ve sonrasında bu konudaki düşüncelerinde yaşanan değişimin incelenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla diğer çalışmalardan farklı olarak tek örneklem ön test son test deseni kullanılmıştır. Çalışma bu yönüyle literatürde sık sık vurgulanan “açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda eğitimler verilmeli” önerisini uygulayarak sonuçlarını somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışmanın konu ile ilgili yapılacak çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir.

Bartın Üniversitesi’nde Durum

2008 yılında kurulan Bartın Üniversitesi bünyesinde 9 fakülte (Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Fen Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi,

Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Orman Fakültesi, Sağlık Fakültesi, Spor Fakültesi); 3 enstitü (Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü); 1 yüksekokul (Yabancı Diller Yüksekokulu) ve 3 meslek yüksekokulu (Bartın Meslek Yüksekokulu, Bartın Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Ulus Meslek Yüksekokulu) barındırmaktadır. Üniversitenin akademik birimlerinde görev yapan 583 akademik personelin 32'si profesör, 49'u doçent, 186'sı doktor öğretim üyesi, 144'ü öğretim görevlisi ve 172'si araştırma görevlisidir. (Bartın Üniversitesi, 2020).⁴

Yükseköğretim Kurulu'nun yukarıda bahsedilen resmi yazıları, Türkiye'deki birçok üniversitede olduğu gibi Bartın Üniversitesi'nde de açık erişim konusundaki hizmet ve politikaların başlangıcı olmuştur. 2014 tarihli YÖK yazısı kapsamında üniversitede hızlı bir çalışma ile "Bartın Üniversitesi Açık Erişim Sistemi"⁵ faaliyete sunulmuştur. Aynı süreçte "Bartın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası"⁶ hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak bütün bu çalışmalara rağmen 2014 yılından 2019 yılına kadar sisteme üye olan kullanıcı sayısı 74, girilen kayıt sayısı ise yalnızca 412 olmuştur.

YÖK tarafından gönderilen ikinci yazı sonrasında ise 2019 yılı içinde Bartın Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı ile Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü iş birliğinde düzenlenen "Kurumsal Akademik Arşiv Farkındalık ve Kullanıcı Eğitimleri"⁷ gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık iki ay devam eden eğitimlerde, üniversitede görev yapan akademisyenlere açık erişim ve kurumsal akademik arşiv hakkında bilgiler verilerek, katılımcılara Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Sistemi Veri Giriş Adımları detaylı şekilde anlatılmıştır. Yapılan çalışmalar sonrasında Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Sistemine girilen kayıt sayısı 412'den **5556**'ya yükselmiştir.⁸ Yapılan çalışmalarla bu alanda büyük bir başarının sağlandığı açıktır. Bununla birlikte bu rakamın da 583 akademisyeni ve 17.591 öğrencisi olan bir üniversite için yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.⁹ Bu durumda araştırmanın temel amacı, Bartın Üniversitesi akademisyenlerinin üniversitenin açık erişim ve kurumsal akademik arşivi konusundaki mevcut bilgi ve farkındalıklarının belirlenmesi ile verilen eğitimin sonrasında akademisyenlerin bu konudaki bilgi ve farkındalıklarındaki değişimi incelemektir.

Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı

Araştırmanın Tasarımı

Bartın Üniversitesi Edebiyat, Eğitim, İslami İlimler, Fen, Mühendislik Mimarlık ve Tasarım, Orman, İktisadi ve İdari Bilimler, Sağlık Bilimleri ve Spor Bilimleri Fakültelerindeki

⁴ İlgili veriler 01.06.2020 tarihinde <http://ubys.bartın.edu.tr/BIP/BusinessIntelligence/Officer/Academicians> adresinden alınmıştır.

⁵ "Bartın Üniversitesi Açık Erişim Sistemi" için bkz. <http://acikerisim.bartın.edu.tr:8080/xmlui/>

⁶ "Bartın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası" için bkz.

<https://cdn.bartın.edu.tr/dspace/dspace-kurum-politika.pdf>

⁷ Bkz. <https://w3.bartın.edu.tr/haberler/kurumsal-akademik-arsiv-farkindalik-ve-kullanici-egitimleri-tamamlandi.html>

⁸ Bkz. <http://acikerisim.bartın.edu.tr/>

⁹ Bkz. <https://cdn.bartın.edu.tr/w3/739b8e61d1f02d96707d0f9c5d83ad1d/2020-yili-performans-programi.pdf>

akademisyenler ile Meslek Yüksekokullarında ve Yabancı Diller Yüksekokulundaki akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin, verilen eğitimler sonucunda değişiminin belirlenmesine yönelik olarak yapılan araştırmada, tek gruplu ön test son test deseni kullanılmıştır. Çalışmada etik sorun oluşturabilecek sorular, maddeler, süreçler ya da unsurların olmadığına dair Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Etik Kurulu tarafından 08.03.2019 tarihinde 2019-036 protokol numarası ile çalışmaya ait etik kurul onayı alınmıştır. Çalışma, Üniversitenin bünyesindeki 9 fakülte, 3 meslek yüksekokulu ve 1 yüksekokulunda 2019 yılında yürütülmüştür. İlgili birimlere açık erişim ve kurumsal akademik arşiv kapsamında bilgilendirme eğitimleri verilmiştir. Eğitimlerden önce akademisyenlere ön test anketleri uygulanmış, eğitimden 2 hafta sonra eğitime katılan akademisyenlere son test uygulaması yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan anket kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanırken mevcut literatürden yararlanılmıştır (Açık Erişim Farkındalık ve Memnuniyet Anketi Sonuç Raporu, 2015; Yang ve Li; 2015; Odabaşoğlu, 2017; Alaca, Büyükçolpan ve Kanık, 2019). Araştırmacılar tarafından hazırlanan anket sorularının uygunluğu, soruluş sırası, anlaşılabilirliği ve amacına uygunluğunun değerlendirilmesi amacı ile 3 üç alan uzmanı ve 1 dil uzmanından görüş alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda yeniden sorular gözden geçirilerek çalışmanın kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Anket formu üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik bilgiler toplanmış, ikinci bölümde açık erişim ve kurumsal akademik arşivler hakkında kategorik sorulara yer verilmiştir. Ayrıca son teste verilen eğitim hakkında akademisyenlerin görüşlerini almaya yönelik sorular eklenmiştir. Anketin son bölümünde açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin bilimsel iletişime etkilerini değerlendiren maddelere yer verilmiştir. Maddelere katılım düzeyinin ölçülmesi için 5’li Likert ölçeği kullanılmıştır. 5’li Likert ölçeğinde, “kesinlikle katılıyorum-5”, “katılıyorum-4”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum-3”, “katılmıyorum-2”, “kesinlikle katılmıyorum-1” şeklinde beş seçenek yer almaktadır. Anketin son bölümü eğitim öncesinde ve sonrasında tekrar uygulanmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın örneklemini Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Fen Fakültesi, Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Orman Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi akademisyenleri ile Yüksekokullarda görev yapan 284 akademisyen oluşturmaktadır. Evreni temsil eden Bartın Üniversitesi toplam akademik personel sayısı 583’tür. Araştırmacılar güven düzeyi olarak %95’i, (alfa=0,05 için t= 1,96), evren için tahmin edilen standart sapma değerini 0,5 olarak almıştır. Bu temelde nicel değişkenli araştırmalar için Bartlett, Körtlink ve Higgins’in (2001) örneklem hesaplaması kullanılmıştır.

$$n_0 = \frac{t^2 \cdot x^2}{d^2} \quad n = \frac{n_0}{1 + n_0/N}$$

Bu araştırma için yukarıdaki hesaplama göre 231 kişilik örneklem büyüklüğü yeterli olmaktadır. Araştırmacıların bulmuş olduğu bu sayıya örneklemden dönmeyecek anket miktarı ve geri dönen anketlerin bir kısmının eksik doldurulabileceği ve veri analizi için uygun olmayacağı gözetilerek ihtiyat payı eklenmiş ve 300 akademisyene anket uygulaması yapılmıştır. 300 anket üzerinden 284 âdeti kullanılabilir bulunmuştur. Örneklemin evreni temsil etme oranı %48,7 iken örneklem içerisinde geri dönüş oranı %94,7'dir. Örneklemin evreni temsil etme oranı, çalışmanın güvenilirliği açısından yeterlidir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012, s. 137).

Verilerin Analizi

Araştırma verileri, kodlanarak SPSS 22.0 programına kaydedilmiştir. Bulguların yorumlanmasında p değeri 0,05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır. Çalışma kapsamında akademisyenlere açık erişim ve kurumsal açık arşivler konusunda eğitim verilerek Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi tanıtılmıştır. Bartın Üniversitesi bünyesindeki 9 fakülte, 3 meslek yüksekokulu ve 1 yabancı diller yüksekokulunun akademisyenlerine 'açık erişim ve kurumsal akademik arşiv' konusundaki bilgi ve farkındalıkları ile eğitim sonrası farkındalıklarındaki değişimi belirlemeye yönelik olarak 284 kişiye eğitim verilerek, ön test ve son test uygulaması yapılmıştır. Yapılan Anketin Cronbach Alfa Güvenirlilik katsayısı; 0,888 olarak bulunmuştur.

Çalışmanın ilk kısmında akademisyenlere verilen eğitimin öncesinde akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusunda mevcut bilgilerinin araştırılan ön test yapılmıştır. Verilen eğitimden sonra akademisyenlerin bu konudaki düşüncelerinde farklılık gösterip göstermediği istatistiksel olarak analiz edilmeden önce anket sonuçlarının normal dağılım gösterip göstermediği "Kolmogorov Smirnov Testi" kullanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan analizden elde edilen anlamlılık değeri (Assymp. Sig.=p=0,00, p<0,05) sonucunda parametrik olmayan test yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmada; sayısal verilerin sunulmasında betimleyici analizler kullanılmış, eğitim öncesi ve sonrası ilgili konuda bilgi değişikliğinin olup olmadığını ölçmek amacı ile Wilcoxon işaretli sıralar testi yapılmıştır.

Bulgular

Demografik Bulgular

Akademisyenlere uygulanan ankette; katılımcıların cinsiyeti, çalıştıkları bölümler, unvanları ve çalışma sürelerine ilişkin tanımlayıcı veriler elde edilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	119	41,9
Erkek	165	58,1
Toplam	284	100
Bölüm	Frekans	Yüzde
Edebiyat Fakültesi	49	17,3
Eğitim Fakültesi	43	15,1
Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi	37	13
Fen Fakültesi	19	6,7
İslami İlimler Fakültesi	19	6,7
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	19	6,7
Orman Fakültesi	13	4,6
Sağlık Bilimleri Fakültesi	7	2,5
Spor Bilimleri Fakültesi	10	3,5
Meslek Yüksek Okullar	53	18,6
Yabancı Diller Yüksek Okulu	15	5,3
Toplam	284	100
Unvan	Frekans	Yüzde
Öğretim Görevlisi	63	22,2
Araştırma Görevlisi	62	21,8
Öğretim Görevlisi Dr.	16	5,6
Araştırma Görevlisi Dr.	16	5,6
Doktor Öğretim Üyesi	90	31,7
Doçent Dr.	23	8,1
Prof. Dr.	14	4,9
Toplam	284	100
Deneyim	Frekans	Yüzde
1- 5 yıl	114	40,1
6-10 yıl	113	39,8
11-15 yıl	15	5,3
16-20 yıl	20	7
21-25 yıl	17	6
26-30 yıl	5	1,8
Toplam	284	100

Tablo 1 genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların; %58,1'inin erkek, %41,9'unun kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %18,6'sının Meslek Yüksek Okullarında, %17,3'ünün Edebiyat Fakültesinde, %15,1'nin Eğitim Fakültesinde, %13'ünün Mühendislik Fakültesinde görevli öğretim elemanı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar unvanlarına göre değerlendirildiğinde %37,7'sinin Dr. Öğretim Üyesi, %27,8'inin Öğretim Görevlisi ve Doktor unvanını almış Öğretim Görevlisi olduğu, %27,4'ünün Araştırma Görevlisi ve Doktor unvanını almış Araştırma Görevlisi olduğu görülmektedir. Katılımcıların %13'ünün Doçent ve Profesör unvanına sahip öğretim üyelerinin oluşturduğu belirlenmiştir. Bu oranın üniversitenin kadro yapısı ile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Katılımcıların unvanlarına benzer şekilde üniversite deneyimine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların yıllara göre mesleki deneyimlerine bakıldığında; en çok % 40,1 oranında 1-5 yıl ve % 39,8 oranında 6-10 yıllık deneyim sahibi oldukları görülmektedir. Katılımcı akademisyenlerin çoğunluğunun mesleki deneyimlerinin 10 yılın altında olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal Akademik Ağların Kullanımı

Eğitim öncesinde katılımcı akademisyenlere yönlendirilen sorulardan ilk ikisi sosyal akademik ağlara ilişkindir. Bilimsel iletişimi kolaylaştırmak amacı ile oluşturulan bu platformlara Bartın Üniversitesi akademisyenlerinin yaklaşımı sorgulanmıştır. İlgili sorular ve katılımcıların verdiği cevaplar Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2

Akademisyenlerin sosyal akademik ağlarla olan ilişkileri

Academia veya Research Gate benzeri platformları aktif olarak kullanıyorum.	Frekans	Yüzde
Evet	218	76,8
Kararsızım	29	10,2
Hayır	37	13
Toplam	284	100

Academia veya Research Gate benzeri platformların çalışmalarımın görünürlüğünü artırdığını düşünüyorum.	Frekans	Yüzde
Evet	225	79,2
Kararsızım	42	14,8
Hayır	17	6
Toplam	284	100

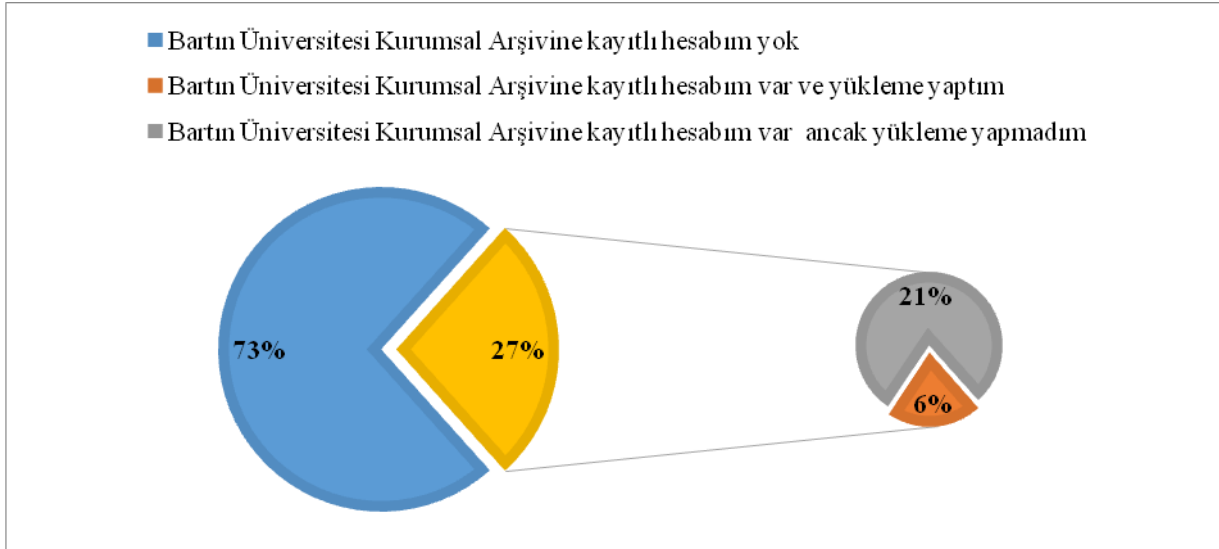
Tablo 2'de, akademisyenlerin sosyal akademik ağların kullanımı hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcıların %76,8'inin *Academia* veya *Research Gate* gibi benzeri platformları aktif olarak kullanırken, %13'ünün bu platformları aktif olarak kullanmadığı, %10,2'sinin ise sosyal akademik ağları kullanmakta kararsız olduğu tespit edilmiştir. Aynı tabloda katılımcıların %79,2'sinin *Academia* veya *Research Gate* benzeri platformların akademisyenlerin bilimsel çalışmalarının görünürlüğünü artırdığını düşündüğü, %14,8'inin bu konuda kararsız olduğu ve %6'sının bu konuda negatif görüş bildirdiği tespit edilmiştir.

Bulgulara göre, akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu, *Academia* veya *Research Gate* gibi sosyal akademik ağları faydalı bulmakta ve bu platformların bilimsel anlamda görünürlüğü artırdığını düşünmektedirler.

Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi Aktif Kullanım Oranı

Bartın Üniversitesi akademisyenlerinden oluşan katılımcılara Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi ile ilgili sorular yönlendirilmiştir. Yönlendirilen ilk ve bağlantılı soru Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivinde kayıtlı olup olmadıklarına ilişkindir. Bu soruya ilişkin olarak verilen cevaplar Grafik1’de sunulmuştur.

Grafik 1. Bartın Üniversitesi kurumsal akademik arşiv kullanım dağılımı.

Grafik 1 değerlendirildiğinde katılımcı akademisyenlerin %73'nün Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivinde kayıtlı hesabı olmadığı tespit edilmiştir. Bu cevap aynı zamanda akademisyenlerin kurumsal akademik arşive daha önce yayın yüklemelerinin de göstergesidir. Katılımcı akademisyenlerin sadece %27'sinin Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivinde kayıtlı hesapları olduğu ancak bu akademisyenlerin çok küçük bir oranının arşive yayın yüklediği görülmektedir. Bu oran ise çalışmaya katılan tüm akademisyenlerin %6'sını oluşturmaktadır.

Öğretim üyelerinin Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivinde kayıtlı hesaplarının bulunmaması veya kurumsal akademik arşive yayın yüklememe nedenleri sorgulanmıştır. İlgili cevaplar Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3

Kurumsal akademik arşivin aktif kullanılmamasına ilişkin nedenler

	Frekans	Yüzde
Zaman bulamıyorum	54	19
Nasıl yayın yükleneceğini bilmiyorum	155	54,6
Unutuyorum	19	6,7
Akademik yükseltmelerde etkisiz olduğu için	13	4,6
Yasal çekincelerim var	15	5,3
Diğer	28	9,9
Toplam	284	100

Akademisyen katılımcıların %54,6'sı üniversitenin kurumsal akademik arşivine nasıl yayın yükleneceğini ve nasıl kullanılacağını bilmedikleri için arşivi kullanmadıklarını ve yayın yüklediklerini belirtmişlerdir. Bu oran oldukça fazladır ve katılımcıların yarıdan fazlasının kurumsal akademik arşive nasıl yayın yükleneceğini bilmediklerinden dolayı kurumsal akademik arşivi kullanmadıklarını göstermektedir. Yayın yüklemeyenlerin %19'u zamansızlıktan, %6,7'si bu işlemi yapmayı unuttuğundan, %5,3'ü yasal çekincelerinden, %4,6'sı akademik yükseltmelerde etkisiz olduğundan ve %9,9'u diğer nedenleri (örneğin; kötü amaçlı kullanım) gerekçe göstererek yüklediklerini belirtmişlerdir.

Akademisyenlere Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivinin verimli çalışmamasındaki temel sebebin ne olabileceği sorulmuş, verilen cevaplar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

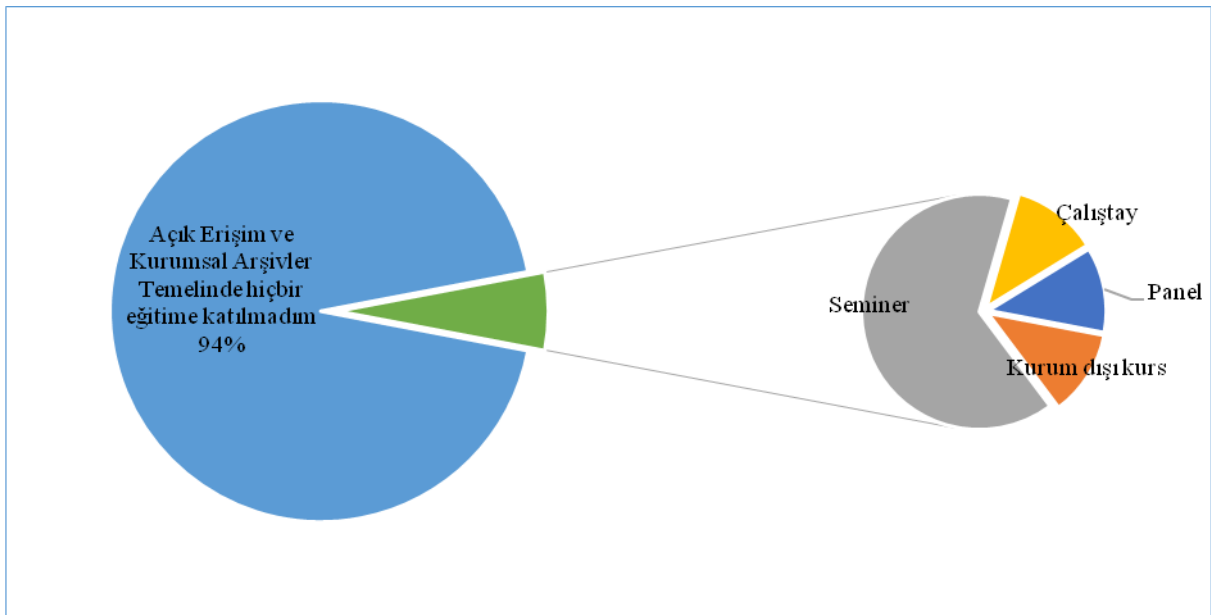
Kurumsal akademik arşivin etkili olarak çalışmamasına ilişkin nedenler

	Frekans	Yüzde
İletişim yetersizliği	97	34,2
Eğitim/bilgilendirme yetersizliği	96	33,8
Sistem ve politika yetersizliği	20	7
Akademisyenlerin ihmali	32	11,3
Kurumsal aidiyet eksikliği	19	6,7
Bütçe	8	2,8
Diğer	12	4,2
Toplam	284	100

Katılımcılara üniversitenin kurumsal akademik arşivini daha etkili hale getirebilmek için neler yapılması gerektiği sorulduğunda katılımcıların, %34'ü üniversitenin kütüphanesi ve akademik birimleri ile akademisyenler arasındaki iletişim eksikliğinin giderilmesi gerektiğini belirtirken, katılımcıların %33,8'i akademisyenlerin bu konuda bilgilendirilmediğini ve gerekli eğitimlerin verilmediğini belirtmişlerdir. Katılımcılar, kurumsal akademik arşivin etkili kullanılmamasının bir diğer sebebi olarak akademisyenlerin kurumsal olarak aidiyet hissetmemesini gerekçe göstermişlerdir (%6,7). Kurumsal akademik

arşivin verimli olarak çalışmamasında katılımcıların gösterdiği diğer gerekçeler ise sırası ile sistem ve politika yetersizliği (%7), bütçe sıkıntısı (%2,8) ve diğer nedenler (%4,2) olarak belirtilmiştir.

Anket kapsamında katılımcılara daha önce açık erişim ve kurumsal akademik arşivlere yönelik bir eğitim, seminer ve benzeri toplantıya katılıp katılmadıkları, katıldılar ise toplantının içeriğinin ne olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan alınan cevaplar Grafik 2’de sunulmuştur. Grafik 2’den anlaşılacağı üzere Katılımcıların %94’ü daha önce açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin içerik, fayda ve kullanımı konusunda herhangi bir eğitime katılmadığı tespit edilmiştir. Daha önce bu konuda eğitim alanların oranı ise sadece %6’dır. Eğitim alanlar bu konuda seminer (%3,9), çalıştay (%0,7), panel (%0,7) ve kurum dışında kurslar (%0,7) aracılığı ile eğitim aldıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 2. Açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda eğitim ve toplantıya katılım durumları.

Eğitim Sonrası Akademisyenlerin Görüşleri

Eğitimden 2 hafta sonra akademisyenlere açık erişim ve kurumsal akademik arşivlere ilişkin mevcut görüşlerinin ne yönde değişikliğe uğradığını değerlendirebilmek amacı ile bazı sorular sorulmuştur. Katılımcılara yönlendirilen sorular ve sorulara ilişkin cevaplar Tablo 5’te sunulmaktadır. Tablo 5 üzerinde *kesinlikle katılıyorum* ifadesi, 5; *katılıyorum* ifadesi, 4; *ne katılıyorum ne katılmıyorum* ifadesi, 3; *katılmıyorum* ifadesi, 2; *kesinlikle katılmıyorum* ifadesi, 1 olarak kodlanarak sunulmuştur.

Tablo 5

Eğitim sonrası akademisyenlerin görüşlerine ilişkin oranlar (%)

	5	4	3	2	1
S1: Eğitim Seminerinin fayda sağladığını düşünüyorum.	53,9	38,0	3,5	2,1	2,5
S2: Eğitim sonrasında açık erişim konusundaki düşüncelerimde olumlu değişiklik oldu.	43,3	43,7	8,1	2,1	2,8
S3: Eğitim sonrasında üniversitemizin kurumsal akademik arşivi hakkındaki düşüncelerimde olumlu değişiklik oldu.	45,4	40,1	10,2	1,8	2,5
S4: Bu eğitimden sonra telif sorunu bulunmayan yayınlarımı Bartın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşivi'ne yüklemeyi düşünüyorum.	37,7	46,1	11,6	2,8	1,8
S5: Kütüphane tarafından belirli periyotlarla Bartın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşivi'nin daha yaygın kullanılması için akademisyenlere ve öğrencilere yönelik bilgilendirmeler yapılmalıdır.	43,7	45,4	4,9	3,2	2,8
S6: Eğitim sonrasında Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivini kullanacak kadar teknik bilgi kazandım.	33,5	45,4	14,8	5,3	1,1
S7: Üniversite kütüphanelerinin açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerinin daha etkin kullanılması için akademisyenlere eğitsel destek sağlamanın gerekli olduğunu düşünüyorum.	39,1	48,6	8,5	3,2	0,7
S8: Akademisyenlere açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin daha etkin kullanılması için teknolojik destek sağlamanın gerekli olduğunu düşünüyorum.	38,7	48,9	9,2	2,5	0,7

Tablo 5 akademisyenlerin ilgili sorulara verdikleri cevapların katılım yüzdelerini açık olarak sunmaktadır. Daha önce de belirtilmiş olduğu üzere maddelere katılım düzeyinin ölçülmesi için 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Akademisyenlerin maddelere “kesinlikle katılıyorum” olarak verdiği cevap 5 ile puanlanırken, “kesinlikle katılmıyorum” olarak verdikleri cevaplar 1 ile puanlanmıştır. Tablo 5'in yorumlanmasında akademisyenlerin 5 üzerinden aldıkları ortalama puanlar üzerinden de değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 5'te Soru 1'e verilen yanıtlardan görüldüğü üzere katılımcılar kendilerine verilen Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşivler ile ilgili eğitimleri büyük oranda faydalı bulmuşlardır. 'Eğitim Seminerinin fayda sağladığını düşünüyorum.' şeklindeki ilk soruya verilen cevap ortalaması 4,39'dur. Bu ortalama katılımcıların eğitimi faydalı bulduğu, verilen cevapların *kesinlikle katılıyorum* ile *katılıyorum* cevapları arasında değiştiğini göstermektedir. *Kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını veren katılımcılar tüm katılımcıların %91,9'unu oluşturmaktadır. Nitekim bu durum katılımcıların verdikleri cevapların yüzdelerinden kolayca anlaşılabilir. Bu ortalama eğitimin başarılı olduğunu gösterir niteliktedir.

Soru 2 ve 3'e verilen cevaplar değerlendirildiğinde; eğitim sonrasında katılımcıların hem açık erişim hem de kurumsal akademik arşivlerle ilgili mevcut bilgilerinde eğitim sonrasında pozitif yönde değişiklik olduğunu belirttikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar, açık erişim ve kurumsal akademik arşivlere ilişkin olarak kendilerine yönlendirilen sorulara (S2-

S3) sırası ile 4,23 ve 4,24 ortalama ile cevaplandırmışlardır. Bu ortalama ilgili sorulara verilen cevapların *katılıyorum* ve *kesinlikle katılıyorum* cevapları arasında çeşitlendiğini göstermektedir. Kaldı ki bu durum akademisyenlerin ilgili sorulara verilen cevaplardaki katılım yüzdelerinden de anlaşılabilir. 2. Soruya *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını veren katılımcıların oranı tüm katılımcıların %87'sini, 3. soruya *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını veren katılımcılar tüm katılımcıların %85,5'ini oluşturmaktadır.

Katılımcılara eğitim sonrasında kurumsal akademik arşive yayın yüklemeye ilişkin olarak yönlendirilen 4. soruya verilen yanıt ortalamasının (4,15) diğer sorulardan alınan ortalamalar kadar yüksek olmaması, katılımcıların halen yasal açıdan bazı çekincelerinin olduğunu göstermektedir. Bu soruya *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını veren katılımcılar tüm katılımcıların %83,8'ini oluşturmaktadır.

Katılımcıların kendilerine verilen bu eğitim seminerini değerlendirmesi kapsamında kendilerine yönlendirilen bir diğer soru eğitim ve bilgilendirmeler ile ilgilidir (S5). Bu sorudan alınan cevaba göre katılımcılar belirli aralıklar ile hem akademisyenlere hem de öğrencilere üniversitenin açık erişim ve kurumsal akademik arşivinin kullanımına yönelik olarak bilgilendirme yapılması görüşüne büyük oranda katıldıkları görülmektedir. İlgili sorunun cevap ortalaması 4,23 olarak tespit edilmiştir. Bu soruya *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını veren katılımcılar tüm katılımcıların %89,1'ini oluşturmaktadır.

Akademisyenlere yönlendirilen "Eğitim sonrasında Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivini kullanacak kadar teknik bilgi kazandım" ifadesine katılım ortalaması 4,05 olarak tespit edilmiştir. Bu ifadeyi içeren 6.soruya, *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını veren katılımcılar, tüm katılımcıların %78,9'unu oluşturmaktadır. Akademisyenlere yönlendirilen ifadeler arasında *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarında en düşük toplam katılım yüzdesi alan bu ifade, akademisyenlerin teknik anlamda eğitim sonrasında halen bazı sorunlar yaşadıklarını tanımlar niteliktedir. Benzer şekilde akademisyenlere yönlendirilen son iki (S7- S8) ifade de 6. sorudan alınan cevapları desteklemektedir. Son iki ifade ile kurumsal akademik arşivin daha etkili kullanılabilmesi için akademisyenlere eğitsel (7. soru) ve teknik (8. soru) destek verilmesi konusunda katılımcıların görüşleri araştırılmıştır. Akademisyenlerin %87,7'si eğitsel, %87,6'sı teknik destek verilmesi konusundaki ifadeler *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* cevaplarını verdikleri görülmektedir. Başka bir ifade ile akademisyenlerin büyük çoğunluğu eğitsel ve teknik destek eğitimlerinin verilmesi fikrine katılmaktadır.

Ön Test Son Test Bulguları

Açık erişim ve kurumsal akademik arşivler temelinde akademisyenlere verilen eğitimden önce ve sonra katılımcıların bilgi ve farkındalıklarını değerlendirebilmek adına bir anket yapılmıştır. Böylece akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusundaki mevcut bilgileri saptanmış ve eğitimden sonra ilgili konudaki görüşlerinin nasıl değiştiği araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusundaki düşüncelerinin ön test-son test puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için Wilcoxon işaretli sıralar testi yapılmıştır. Ön test ve son testte yer alan her madde ayrı ayrı değerlendirilmiş, analize ait sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6
Ön test son test bulguları

		Tanımlayıcı		N	Z	Asymp. Sig
		istatistikler	Mean			
Açık erişimli dergiler bilimsel iletişime katkı sağlar.	öt	4,42	Ns	78	-0,335	0,738
			Ps	82		
	st	4,45	E	124		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivler yazarlara katkı sağlar.	öt	3,79	Ns	46	-7,511	0,00
			Ps	151		
	st	4,37	E	87		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivler bilimsel iletişimin sınırlarını genişletir.	öt	4,06	Ns	64	-4,384	0,00
			Ps	121		
	st	4,36	E	99		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin desteklenmesi dergi tekelini azaltacaktır.	öt	3,73	Ns	68	-4,771	0,00
			Ps	132		
	st	4,12	E	84		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin rekabet ortamını teşvik etmektedir.	öt	3,79	Ns	74	-3,954	0,00
			Ps	130		
	st	4,08	E	80		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivler üniversitelere ve kütüphanelere ekonomik anlamda rahatlık sağlamaktadır.	öt	4,04	Ns	73	-3,090	0,02
			Ps	119		
	st	4,26	E	92		
Üniversitenin açık erişim ve kurumsal akademik arşivi üniversitenin değerini artırmaktadır.	öt	4,11	Ns	78	-2,889	0,04
			Ps	112		
	st	4,31	E	94		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin daha etkin çalışmasında üniversite kütüphanelerinin rol ve sorumlulukları bulunmaktadır.	öt	4,26	Ns	74	-1,116	0,265
			Ps	94		
	st	4,33	E	116		
Açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin daha etkin çalışması için uzman personele gereksinim vardır.	öt	4,03	Ns	80	-2,442	0,015
			Ps	114		
	st	4,21	E	90		

Ön test ve son test kapsamında araştırılan iki madde haricindeki tüm maddelerde akademisyen katılımcıların bilgi ve farkındalıklarının pozitif yönde değişim gösterdiği tespit edilmiştir. Eğitim öncesi ve sonrası katılımcıların düşünceleri arasında istatistiksel olarak

anlamli bir fark görülmeyen maddelerden ilki “Açık erişimli dergiler bilimsel iletişime katkı sağlar” diğeri ise “Açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin daha etkin çalışmasında üniversite kütüphanelerinin rol ve sorumlulukları bulunmaktadır” ifadesidir. Her iki madde için de akademisyenlerin ön test ve son test ortalamaları yüksek bulunmakla birlikte verilen eğitimin katılımcıların bu konudaki düşüncelerine pozitif ya da negatif bir yön yaratmadığı görülmektedir. Ancak katılımcılara yönlendirilen diğeri maddelere bakıldığında her maddenin ön test-son test puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve katılımcıların son testteki ortalamalarının yükseldiği ve bununla birlikte üretilen anlamlılık değerlerinin 0,05’ten küçük olduğu ($p < 0,05$) görülmektedir. Başka bir ifade ile katılımcıların ilgili maddeler için eğitim öncesi ve sonrası düşünceleri arasında anlamlı bir fark olduğu ifade edilebilmektedir. Elde edilen bulgular açık erişim ve kurumsal akademik arşivler temelinde verilen eğitimin katılımcıların bilgi ve farkındalıklarında pozitif yönlü değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte “Açık erişim ve kurumsal arşivler yazarlara katkı sağlar”, “Açık erişim ve kurumsal akademik arşivler bilimsel iletişimin sınırlarını genişletir” ve “Açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin desteklenmesi dergi tekelini azaltacaktır” ifadeleri pozitif yönlü değişimin daha net izlendiği maddeler olarak dikkat çekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada Bartın Üniversitesi akademisyenlerinin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusundaki mevcut bilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemek ile birlikte, akademisyenlere açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda eğitim verildikten sonra akademisyenlerin bu konudaki bilgi ve farkındalık düzeylerinde yaşanan değişimin incelenmesi amaçlanmıştır. Katılımcı akademisyenler tarafından eğitimden önce doldurulan anketin sonuçları değerlendirildiğinde akademisyenlerin büyük çoğunluğunun akademik sosyal ağları aktif olarak kullanmasına rağmen, üniversitenin kurumsal akademik arşivinden haberdar olmadığı veya daha önce hiç yayın yüklediği tespit edilmiştir. Kurumsal akademik arşive yayın yükleyen akademisyenlerin tüm katılımcıların sadece %6’sı olduğu belirlenmiştir. Bu oran oldukça az olmakla birlikte, ilgili tarihlerde Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivine tezler haricinde yüklenen kayıt sayısı dikkate alındığında, arşive kayıtlı yayın sayısının, tespit edilen bu oranın doğruluğunu destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Akademisyenler kurumsal akademik arşivi kullanmamış ve daha önce yayın yüklememiş olma nedenlerinin başında, üniversitenin kurumsal akademik arşivi ile ilgili bilgi ve eğitim eksikliğine bağlı olarak, nasıl yayın yükleyeceklerini bilmiyor olmalarını temel gerekçe olarak sundukları görülmektedir. Bu iki noktadan hareketle akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda özellikle arşive yayın yükleme aşamasında teknik destek, eğitim ve bilgilendirme eksiklikleri yaşadıkları net olarak anlaşılmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular, akademisyenlerin büyük bir kısmının açık erişim ve kurumsal akademik arşiv temelinde daha önce hiçbir eğitim, seminer veya benzeri bir bilgilendirme toplantısına katılmadığını buna bağlı olarak açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusunda eğitim ve teknik desteğe gereksinim duyduklarını ortaya koymaktadır.

Akademisyen katılımcılara eğitim verildikten sonra görüşlerine tekrar başvurulmuş ve eğitimden sonra akademisyenlerin büyük çoğunluğunun üniversitenin kurumsal akademik arşivine yayın yükleyebilecek kadar teknik bilgiye sahip oldukları ve bu eğitimden sonra telif sorunu bulunmayan yayınlarını Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi’ne yüklemeyi

düşündükleri sonucu ile karşılaşmıştır. Nitekim elde edilen bu sonuç eğitim sonrasında kurumsal akademik arşivdeki yayın sayısı artışını açıklamaktadır. Üniversite kurumsal akademik arşivinin kurulmasından, eğitim başlangıcına kadar yüklenen yayın sayısı ile eğitim sonrasında yüklenen yayın sayıları karşılaştırıldığında bu durum net olarak izlenmektedir. Yapılan eğitim toplantıları sonrasında -15 Mayıs 2019 tarihi ile 16 Kasım 2019 tarihleri arasında- Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Sistemine girilen kayıt sayısının 412'den 5.556'ya yükseldiği görülmektedir. Bir diğer ifade ile Bartın Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivine girilen veri sayısında eğitim tamamlandıktan sonra dikkat çekici oranda ilerleme kaydedilmiştir.

Açık erişim ve kurumsal akademik arşivler temelinde akademisyenlere verilen eğitimden önce ve sonra katılımcıların bilgi ve farkındalıkları değerlendirildiğinde; eğitim sonrasında akademisyenlerin bilgi ve farkındalıklarında olumlu anlamda bir değişim olduğu gözlemlenmiştir. Verilen eğitimin; bilimsel iletişimin artması, yazarlara ve üniversiteye katkı sağlaması, dergi tekeline azaltılması, yazarlar arası rekabet ortamını teşvik etmesi, kurumlara bilimsel yayınlara ulaşmada ekonomik rahatlık sağlaması, kurumsal akademik arşivlerin uzman personel tarafından yönetilmesi konularında akademisyenlerin mevcut bilgi ve farkındalıklarında pozitif anlamda değişim yarattığı gözlemlenmiştir. Akademisyenlerin mevcut bilgi ve farkındalıklarında değişim göstermeyen iki madde vardır. Bu maddelerden ilki açık erişimli dergilerin bilimsel iletişime sağladığı katkı diğeri ise açık erişim ve kurumsal akademik arşivlerin daha etkin çalışmasında üniversite kütüphanelerinin rol ve sorumlulukları ile ilgilidir. Her iki ifadeye de verilen ön test yanıtlarının oldukça yüksek olması, eğitime katılan akademisyenlerin bu konularda eğitim öncesinde de bilgi ve farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle akademisyenlerin son testte verdikleri yanıtlarda anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli sonucu da Türkiye'de açık erişim ve kurumsal açık arşiv konularında yapılan çalışmalara yeni bir boyut kazandırmasıdır. Çalışma kapsamında yapılan eğitim semineri ve akademisyenlerin eğitim öncesi ve sonrasında bu konudaki düşüncelerinde yaşanan değişimin incelenmesi amacıyla kullanılan "tek örneklem ön test son test deseni" Türkiye'de bu konu ile ilgili bir çalışmada ilk kez kullanılmıştır. Açık erişim ve kurumsal açık arşiv konularında yapılan çalışmalarda sık sık ifade edilen "açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda eğitimler verilmeli" önerisi uygulanmış ve sonuçları da somut bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Bu yönüyle çalışma gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlara dayanılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Bartın Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığının koordinasyonu, Üniversitenin akademik birimlerinde açık erişim ve kurumsal akademik arşivler konusunda *belirli aralıklarla sürdürülebilir* etkinlikler yapılmalıdır.

- Üniversite kütüphanesi, bilgilendirme ve farkındalık yaratma konularında önemli rol ve sorumluluklarını büyük ölçekte kütüphaneciler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu nedenle üniversite kütüphanesinde görev yapan kütüphanecilerin açık erişim konusundaki sempozyum, kongre, panel, seminer vb. etkinliklere katılımları desteklenmelidir.
- Yükseköğretim Kurulu tarafından akademisyenlerin üniversitelerinin kurumsal akademik arşiv sistemini aktif olarak kullanmalarını sağlamak amacıyla bazı kararlar aldığı ve bu doğrultuda üniversitelere öneriler sunduğu bilinmektedir. Bununla birlikte uygulama noktasında hala eksikliklerin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda üniversite yönetimlerinin kurumsal yükseltmelerde ve teşviklerde akademik çalışmaların kurumsal akademik arşiv sistemine yüklenmesi şartını titizlikle uygulamaları ya da ödüllendirme sistemi gibi farklı motivasyon unsurlarından yararlanmaları yararlı olacaktır.
- 2019-2020 bahar döneminde dünyada ve Türkiye’de yaşanan Covid-19 pandemisi sebebiyle üniversiteler uzaktan eğitim sistemine geçmiştir. Bununla birlikte “kurumsal dijital akademi” içeriğinin ne denli önemli olduğu tecrübe edilmiştir. Türkiye’de de Yükseköğretim Kurulu tarafından YÖK Dersleri Platformu adı altında ders kaynaklarının dijital ortama aktarıldığı bir proje gerçekleştirilmiştir. Üniversiteler de derslerini, ders içeriklerini, bilimsel faaliyetlerini ve projelerini dijital ortama aktararak kurumsal açık arşivlerine yüklemeli ve bu sürece katkı sağlamalıdır.

Bilimsel iletişimin sınırlarını geliştiren önemli bir olgu olan açık erişim, üniversiteler tarafından titizlikle planlanması ve yürütülmesi gereken bir süreçtir. Üniversitelerde açık erişim konusunda yapılan çalışmaların başarı ya da başarısızlığında üniversite kütüphanelerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Aktif ve sürekliliği olan bir açık erişim ve kurumsal akademik arşivin oluşturulması ve yürütülmesinde üniversite kütüphanelerine ve kütüphanecilerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Bununla birlikte bu sorumluluk sadece üniversite kütüphanelerine yüklenmemelidir. Üniversite yönetimleri başta olmak üzere, üniversitelerin tüm fakülteleri, enstitüleri, meslek yüksekokulları ve araştırma merkezlerinin bu süreçteki desteği ve iş birliği son derece önemlidir.

Kaynakça

- Açık Erişim Farkındalık ve Memnuniyet Anketi Sonuç Raporu. Erişim adresi: https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/acik_erisim_anket_raporu_aralik_2015.pdf
- Afzali, M. (2009). *Türkiye’de açık erişim, kurumsal arşivler ve akademik kütüphaneler*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Afzali, M. ve Tonta Y. (2010). Türkiye’deki kurumsal arşivlerin web analizi. 2. *Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 22-24 Ekim 2010 Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Bildiriler Kitabı* içinde (s.155-163). Erişim adresi: <http://bilgiyonetimi.net/by2010/bildiriler/afzali.pdf>
- Akın, S. (2018). *Türkiye’de akademilerde açık erişim ve bir açık erişim modeli önerisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Al, U. ve Tonta, Y. (2014). Açık Erişim politikalarının geliştirilmesi ve PASTEUR4OA Projesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28 (3), 433-436. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2455/2438>
- Alaca, E., Büyükçolpan, T. ve Kanık, L. (2019). Bilimsel bilginin erişiminde ve paylaşımında kurumsal açık arşiv yaklaşımı: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi örneği. *Bilgi Dünyası*, 20(2), 1-39. doi: 10.15612/BD.2019.736
- Alav, O. (2018). *Açık bilim: açık erişim Türkiye & Türkiye’deki kurumsal açık erişim arşiv organizasyonlarının yönetim uygulamalarının değerlendirilmesi*. İstanbul, Hiperyayın.
- Alav, O. (2019). Türkiye’deki kurumsal açık erişim organizasyonlarının yönetim uygulamalarının değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(29), 503-529. doi: 10.20875/makusobed.595502
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (Geliştirilmiş 7. Baskı). İstanbul: Avcı Ofset.
- Bailey, C. W. (2006). What is Open Access? Erişim adresi: <http://digital-scholarship.org/cwb/WhatIsOA.htm>
- Bartlett, J. E., Körtlik, J. W., & Higgins, C. C. (2001). Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19(1), 43-50.
- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (October 22, 2003). Erişim adresi: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>
- Bethesda Statement on Open Access Publishing (June 20, 2003). Erişim adresi: https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdash.harvard.edu%2Fbitstream%2Fhandle%2F1%2F4725199%2Fsuber_bethesda.htm

- Çelik, S. ve Çelik, R. (2019). Sürdürülebilir bir kurumsal akademik arşiv yönetimi: Doğu Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi deneyimi. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(1), 91-102. doi: 10.2399/yod.18.020
- Çelik, S., Gürdal, G., Keten, B., Türkfıdanı, A. ve Kutlutürk, L. (2013). *Açık erişim ve DSpace kurumsal arşiv yazılımı*. Erişim adresi: <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/250.pdf>
- Dilek-Kayaoğlu, H. (2006). Açık erişim kavramı ve gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için anlamı. *Türk Kütüphaneciliği*, 20 (1), 29-60. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/79/78>
- Ennals, R. (2003). Yeni Binyılın Üniversitesinin Yeni Paradigması olarak Eylem-Araştırma. O.N. Babüroğlu ve Z. Dicleli (Yay. Haz.). *Eğitimin Geleceği: Üniversitelerin ve Eğitimin Değişen Paradigması* içinde (s. 91-104). İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Eroğlu, A. E. (2013). Neden açık erişim?. 2. *Ulusal Açık Erişim Çalıştayı* içinde (s. 1-22). Erişim adresi: <http://library.iyte.edu.tr/dosya/2UlusalAcikEriismIYTE21ekim2013/Ahmet%20EROGLU.pdf>
- Ertürk, K. L. ve Küçük, M. E. (2010). Kurumsal açık arşivlerin etkin kullanımı: Türkiye'deki bilimsel elektronik yayıncıların görüşleri. *Bilgi Dünyası*, 11 (1), 122-139.
- Gürdal, G., Türkfıdanı, A., Kutlutürk, L., Çelik, S. ve Keten, B. (2012). *Araştırma kurumları için OpenAIRE kılavuzu*. Erişim adresi: https://openaccess.dogus.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11376/127/TK_OpenAIRE_kilavuzu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Köse, G. ve Küçük, M. E. (2010). Açık erişim farkındalığı: Başkent Üniversitesi. S. Kurbanoglu, Y. Tonta, U. Al, P. Lepon Erdoğan, N. Özenç Uçak (Yay. Haz.) *Bilgi Yönetiminde Teknolojik Yakınsama ve Sosyal Ağlar, 2. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 22-24 Eylül 2010, Ankara, Türkiye, Bildiriler* içinde (s.264-270). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/11539/bildiri_kitap_2010.pdf?sequence=1#page=280
- MedOANet (2012). MedOANet (Mediterranean Open Access Networks). Erişim adresi: <http://www.medoanet.eu/home>
- MedOANet (2013). Araştırma yapan ve destekleyen kurumlar için MedOANet Açık Erişim Politikaları Uygulama İlkeleri. Erişim adresi: http://medoanet.eu/sites/www.medoanet.eu/files/documents/MEDOANET2013_GUIDLine_dp_TR_ws.pdf
- Odabaşoğlu, A. (2017). *Bilim insanların açık erişimli dergiler konusundaki bilinç ve tutumları: Başkent Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- OpenAIRE (2013). OpenAIRE open access infrastructure for research in europe. Erişim adresi: <https://www.openaire.eu/openaire-factsheet-pdf>
- PASTEUR4OA (2015). PASTEUR4OA: açık erişim politika etkinliği: araştırma kurumları için kısa bilgilendirme. Erişim adresi: http://www.pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/resource/open-access-policy-effectiveness_a-briefing-paper-for-research-institutions_tr.pdf

PASTEUR4OA (2016). PASTEUR4OA Final Conference. Erişim adresi: <http://www.pasteur4oa.eu/final-conference#.X18HvmgzbIXv>

PASTEUR4OA (2020). Erişim adresi: <http://www.pasteur4oa.eu/home>

Tonta, Y. (2007). Açık erişim ve tıpta bilimsel iletişimin geleceği. *Bilimsel Yayınlar Kitabı* içinde. Ankara, Klinik Araştırmalar Derneği. Erişim adresi: <http://openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/11802>

Yang, Z. Y. (Lan) ., & Li, Y. (2015). University faculty awareness and attitudes towards open access publishing and the institutional repository: a case study. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication*, 3(1), doi:10.7710/2162-3309.1210

Summary

Institutional repository systems are platforms where intellectual works which, produced by universities and research centers, are archived electronically and freely accessible to everyone. In order to provide a sustainable institutional repository system in universities, repository must be constantly fed by faculty members. It is thought to be important to have high level of knowledge and awareness of faculty members about open access and institutional repositories to provide this continuity.

Since 2012, Turkey is seen as important steps thrown about Open Access and institutional repositories. The Council of Higher Education (CoHE) sent an official letter to universities in 2014 regarding the institutional archives of the universities. In this official article, universities were asked to take concrete steps to create their institutional repositories and improve their archive policies. The last months of 2018 and 2019 was an important milestone in the development of the subject of open access and institutional repositories in Turkey. In February 2019, an other official letter was sent to the universities by CoHE on open access and institutional repositories. With this article, CoHE has collected the procedures to be done for open access and institutional repositories in 14 articles, and with this article, it has been stated that the institutional repositories of the universities will be followed statistically in 6-month periods. Most importantly, in this article, the emphasis was made on the necessity of holding meetings to ensure the awareness of academics to provide the sustainability of repositories.

In this study, a training, which was about open access and institutional repository, was held at Bartın University, in order to increase the level of knowledge and awareness of academicians working and it was aimed to examine the changes experienced in academicians' opinions before and after the training. In this context, quantitative research methods were used and single sample pre-test post-test pattern was used. SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 package program was used in the analysis of the data. As a result of the study, it was determined that faculty members needed training on open access and institutional repositories for effective usage of this repositories. In addition, after the training, it was concluded that there was a statistically significant positive change in the knowledge and

awareness of faculty members on open access and institutional repositories. Within the scope of the study, it was determined that Bartın University Institutional Repository was used by very few academicians. It is seen that academicians do not use the institutional repository and have not uploaded publications before, as the main reason that they do not know how to upload the publication due to the lack of knowledge and technical education about the university's institutional repository. When the reason for the fact that the Bartın University Institutional Repository has not been used in the desired efficiency so far, it is seen that the lack of information and education developed due to lack of communication was given as a high rate of response. Based on these two points, it is clearly understood that academicians are lacking technical support, training and information about open access and institutional repositories, especially in the process of uploading document to the repository. Moreover, the data obtained from the surveys reveal that the vast majority of academicians have not previously attended any training, seminars or similar information meetings on the basis of open access and institutional repositories, but academicians need training, technical support and information on this issue. It is undoubted that university libraries have a great role and importance in the presence of an active and continuous open access and institutional repository. However, the support and cooperation of the Faculties, Institutes, Vocational Schools and Research Centers, especially the Rectorate, in this process is extremely important.

Abay-Inspired Refractive Amphoras Against Echo Chambers

Yankı Odalarına Karşı Abay-Esinli Kırılım Amforaları

Tunç Durmuş Medeni*, **Demet Soylu****, **Regina Andekina***** ve **İ. Tolga Medeni******

Abstract

The social media environments, where ideas and beliefs are directed by a single ideology thorough amplified or reinforced information, are commonly defined as echo chambers. Due to its mind-narrowing impact, echo chamber has emerged as a significant problem in communication and knowledge sharing at social media with its nature to censor competitive views. To provide a possible intellectual solution to these relevant problems and issues, the paper aims to reveal what cultural words of wisdom, conceptualization of reflection and refraction, world's order of nature, and metaphorical interlink among these could do to help us. The initial inspiration of this work is Abay Kunanbayev as a prominent historical figure, philosopher, and the author of The Book of Words. The resulting work mainly benefits from Irtysh and Ulba Rivers, as they do not mix, when they meet with each other as a metaphor. Then it links this metaphor with reflective and refractive interactions, and the conceptualization of inter-cultural knowledge amphora in contrast to intra-cultural echo chambers. Following this link, Abay's Words on knowing and importance of heart in doing so are presented to identify possible solutions to the challenges emerge with echo chambers. In conclusion, a proposition is made for the use of refractive knowledge amphora to address the problems that echo chambers cause, benefiting from the arbitration of heart, suggested by Abay. Through refractive amphoras that facilitates arbitration of heart, cross-cultural interactions can be achieved, resulting in an open mind and new knowledge generation.

Keywords: *Abay; Irtysh River; Ulba River; Kazakhstan; refraction; reflection; echo chamber; knowledge amphora; Abay Kunanbayev.*

---

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. E-posta: tuncmedeni@ybu.edu.tr

Associate Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University Department of Management Information Systems, Turkey.

** Araştırma Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: bunchnoble@gmail.com

Research Assistant, Ankara Yıldırım Beyazıt University Department of Information Management, Turkey.

*** Doç. Dr., Turan Astana Üniversitesi Ekonomi ve Yenilikçi İşletme Bölümü. E-posta: andekinaregina@gmail.com

Associate Prof., Turan Astana University Department of Economics and Innovative Business, Kazakhstan.

**** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. E-posta: tolgamedeni@ybu.edu.tr

Associate Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University Department of Management Information Systems, Turkey

Geliş Tarihi - *Received:* 12.07.2020

Kabul Tarihi - *Accepted:* 10.09.2020

Öz

Fikirlerin ve inançların tek bir ideoloji tarafından güçlendirilmiş veya pekiştirilmiş enformasyon ile yönlendirildiği sosyal medya ortamları, genellikle yankı odaları olarak tanımlanmaktadır. Zihin kısıtlayan etkileri nedeniyle, yankı odaları, rekabetçi görüşleri sansürleme doğası ile sosyal medyada iletişim kurma ve bilgi paylaşımında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu problem ve konulara alternatif düşünsel çözüm önerisi bulmak amacıyla, bu çalışma bilgelik sözleri, yansıma ve kırılmanın kavramsallaştırılması ile dünyada doğa düzeni arasındaki metaforik ilişkilendirmeleri ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel esin kaynağı, Sözler Kitabı'nın yazarı, önemli bir tarihi figür ve filozof olan, Abay Kunanbay'dır. Ortaya konulan çalışma, öncelikle Irtiş ve Ulba nehirlerinin fiziksel olarak birbirlerine karışmamasına rağmen, birbirleri ile olan etkileşimindeki mecaza odaklanmıştır. Bu çalışma ayrıca, ele alınan mecazı, yankı odalarının aksine, yansımali ve kırılmalı etkileşimlerle ve bilgi amforasının kavramsallaştırmasıyla ilişkilendirmiştir. Bunun yanında, Abay'ın bilgi edinme ve bir eylemi gönülden gerçekleştirmenin önemine ilişkin sözleri, yankı odaları ile birlikte ortaya çıkan zorluklara alternatif çözüm getirmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak, Abay tarafından önerilen kalbin tahkiminden yararlanarak, kültür-içi yankı odalarının neden olduğu sorunları ele almak için kültürler-arası kırılımlı bilgi amforasının kullanılması için bir öneride bulunulmuştur. Kalbin karar vermesini kolaylaştıran kırılım amforaları sayesinde kültürlerarası etkileşimler sağlanabilir. Bu şekilde de, geniş bir bakış açısı oluşturulmasının ve bilgi üretim sürecinin gerçekleştirilmesinin önü açılabilir.

Anahtar Sözcükler: Abay; Irtiş Nehri; Ulba Nehri; Kazakistan; kırılma; yansıma; yankı odası; bilgi amforası; Abay Kunanbay.

Introduction

As the use of social media tools or applications such as Facebook and Twitter diffuses into our society, studies on their impacts also increase, and one of their findings suggests that social media could be narrowing our minds, as “users are disproportionately accessing opinions which reinforce what they already believe.” (“Research reveals Facebook”, 2015). Especially, from the perspective of politics, the social media applications can be easily used to manipulate potential voter's decisions. An example can be given from the final days of the last decade. At that time, the Facebook company had gathered reactions and attentions with the Cambridge Analytica, resulting in a user profiling scandal (Güden, 2019):

In a contemporary scale, Cambridge Analytica is a well-known company among the leaders of the countries such as United States and United Kingdom as well as third world countries, which are using social media to monitor and control their citizens. This company has been using the social media platforms to collect valuable information from the users, especially voters. The main information source for this company was the Facebook at that time. One of the well-known financial resources of the Facebook and the other social media companies was the users profiling, which is the information retrieval to create a profile for users with their personal data, such as search history, social tagging, and social network, among others. This profile later could be used to know a user profile information related with a specific topic, although it should be provided as part of big data of the voters not just the single user information. Accordingly Cambridge

Analytica and other data analysis firms can easily collect the location-based information of the political opinions of the voters against a political leader or a political topic. Even if this profiling includes certain ethical gray areas, this could still be acceptable, since in fact users allow this information to be used, when they decide to be a part of a social media platform, clicking the “I agree” button. The problem, however, starts, when the social media platform uses this information to manipulate the political stands of the users, in association with the contract-holders with the data analysis company.

At that time, Donald Trump Campaigns from the United States, and Brexit Supporters Campaigns from the United Kingdom were the contract holders. They used this big data and retrieved information to manipulate decisions of the opposite parties. Based on the created profile of a user, the content selection and display processes was applied by the Facebook. It should be noted that at that time, between Facebook and Cambridge Analytica there was a contractual relationship, as well.

To better exemplify: Let’s assume, if a user was profiled as a supporter of the Clinton or supporter of the staying with the European Union, EU, as the opposing sides of the respective campaigns. To manipulate the voter decision, Facebook displayed anti-Clinton and anti-EU content to influence the voter view. Then it continued to display supportive content for the Trump and the Brexit, and never allowed to display other contents that support competitive view. It can then be said that, as a consequence, at that time most of the US and UK citizens were forced to stay in these manipulative chambers on competing sides, as illustrated in the below figure.

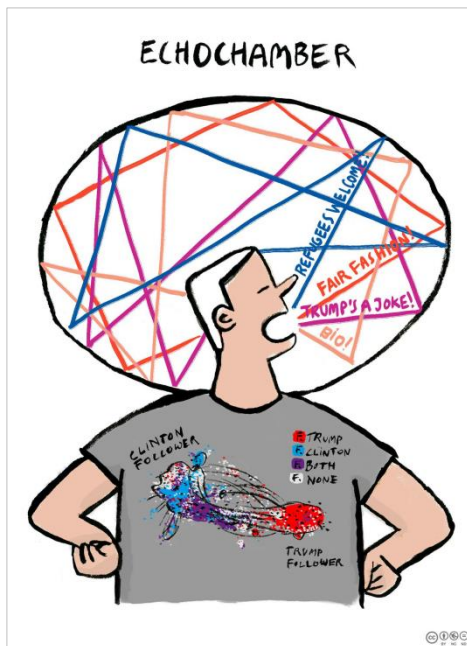

Figure 1. Echo chamber (Goethe-Institut Schweden, 2018)

This impact, which is called “echo chambers”, causes from the fact that “we receive information from the same sources and witness the views of the same people in our personalized newsfeeds every day”, with whom “we’re already in agreement about something,” and as a consequence “we only grow to agree even more by discussing the matter” (Hendricks, 2014). For instance, Twitter could be tending “towards a leftwing mob mentality” (Marcus, 2012).

Even Facebook itself acknowledges similar narrowing tendency for its users, based upon its own study.

Seen as a significant personalized “bias thinking”, ways to deal with echo-chambers-related-issues are suggested. For instance, in order to maintain an online open mind, people outside our comfort zone can be followed, opening our “eyes to a wider world view”: “*there is plenty of ambiguity in life that the internet has a tendency to gloss over with false certainty, and it's always worth actively seeking these grey areas out, even if that doesn't feel as instantly gratifying as accepting an algorithm's increasingly accurate instincts about you*” (Martin, 2013). These suggestions to address echo-chamber phenomenon could also benefit from certain cultural and natural aspects, from the perspective of coauthors, which is the topic of this paper. In the following parts, co-authors’ collected observations on natural wonders and insights of cultural masterpieces from an academic visit to Kazakhstan in 2018 and 2019 will be combined with co-authors’ previous academic works in the earlier decade on applying natural reflection and refraction metaphors into social occurrences for learning of existing and creation of new knowledge.

Before creation of an application based of system solution, an intellectual perspective to a solution could be helpful. Like how the birds were inspired the invention of the planes, a physical, real world example could be helpful to build up this intellectual perspective that could be implementable to the real world systems. As a result, a new perspective of “refractive amphoras” to address echo-chambers will be suggested.

Natural Characteristics of Ulba and Irtysh Rivers

Irtysh River, which flows through Russia, China, and Kazakhstan is the main tributary of the Ob River, making up the longest tributary river in the world (Stoyashcheva & Rybkina, 2014). Called İrtiş in Turkish, it is also seen as a sacred river in Turkish mythology (“Türk mitolojisinde kutsal nehirler”, 2018).

Ulba River is one of the rivers in Eastern Kazakhstan, which meets Irtysh River in Oskemen. The below image from Google maps, taken during coauthor’s stay in Oskemen shows the point where both rivers meet.

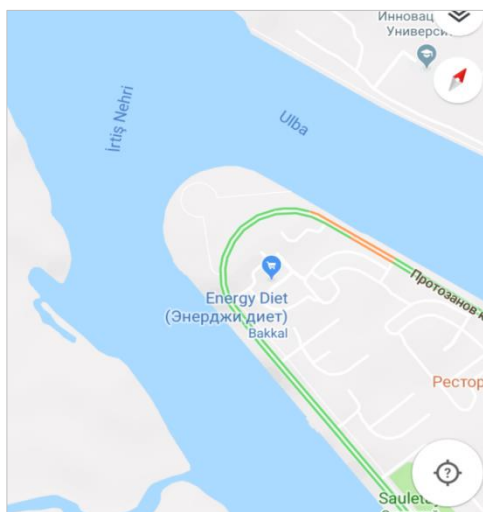

Figure 2. Meeting point of Irtysh and Ulba rivers (Google, n.d.)

While Ulba and Irtysh rivers meet in Oskemen, they do not mix with each other. This natural phenomenon presents an interesting real picture (and mental image) for the natives as well as visitors of Oskemen city.

Figure 3. Meeting point of Irtysh and Ulba (HalukSahin44, 2018)

Although spectacular, this is not the only one particular case, as there are other different rivers and water beds that meet but do not mix with each other, and different explanations attached for this situation (“Birbirine karışmayan nehirler”, n.d.).

Our paper, however, approaches from a perspective that understands this natural phenomenon as a cross-border interaction between two different contexts or environments, or cultures, and accordingly interlinks it with other related interactions in the worldly nature or society. With respect to this perspective, Irtysh and Ulba rivers are like two echo chambers that do not mix with each other, even if they meet (online). These echo chambers can be changed into (refractive) knowledge amphoras. Benefiting mostly from the co-authors’ previous work on the related subjects, this perspective is explained in detail in the next section.

Reflective and Refractive Interactions, and the Conceptualization of Knowledge Amphora

Benefiting from an understanding that interlinks natural and social phenomena metaphorically, reflection can be understood as seeing reality as it is in a more uniformity-oriented, homogenous context, while refraction complements this understanding as reconceiving and changing it in a more change-oriented heterogeneous context. In that sense, the physical phenomenon of refraction provides interesting metaphorical connections to social phenomenon of refraction. For instance:

Due to optical refraction the eyes perceive a spoon in a glass of water broken, which warns us that our perceptions and under-standings can mislead us, thus we have to critically reflect for the reality; again, the refractions in prism that turns white incident ray into different colors can be associated with more critical, cross-cultural creative ways of thinking, reminding us that even for one incident there could be various ways of interpretations. (Medeni, Medeni, & Balci, 2011).

According to Medeni, Medeni, Balci, & Dalbay (2009), cross-border refractive and reflective interactions occur, “when and where two or more knowledge systems encounter so that their living entities initiate a knowledge-creating process. Within this process it aims to have a boundary-crossing, knowledge creation is initiated by the acquisition of not only extant but also new knowledge”:

The cross-cultural reflection for the acquisition of extant knowledge addresses the reflective learning and practice that generate apparently new understandings that are not immediately related to specific existing knowledge although clearly they are based on what we know ... The cross-cultural refraction for the acquisition of new knowledge, addresses a more critical and creative type of reflection, for experiential learning and practice that facilitate emergent thinking to cross the boundary between different episteme as such reflection and new mindsets... (Medeni et al., 2009).

Together, cross-cultural refraction and reflection “can contribute to crossing the boundaries from the ‘reflection’ to the ‘emergence of new mindset,’ as an initiating phase of knowledge creation.” (Medeni et al., 2009, p. 8)

While reflections can then be understood as deeply dwelling upon existing knowledge as an intra-cultural interaction that relies on understanding, harmony, open idea and consensual decision; refractions can be understood as generating new knowledge as an inter-cultural interaction that can also rely on different understandings, misunderstandings, conflicts and confusions. Thus, refractions matches well with critical reflections; furthermore, from a different but related perspective, they can also contribute to creativity and cross-cultural communications. (Medeni et al., 2011, p. 22)

Comparable perspectives with respect to reflection and refraction and its value for learning and knowledge management can be found elsewhere (for instance, Pagano & Roselle, 2015).

In this paper, however, this reflection and refraction perspective is utilized and further developed, benefiting from a conceptualization of knowledge amphora by the coauthors.

Knowledge amphora brings together various concepts and perspectives regarding the concepts of knowledge and amphora. Firstly, here knowledge and knowing should be understood as ‘knowing-ship.’ Here, knowing-ship can be considered a carrier that brings knowledge within different forms of entrepreneurship, creatorship, partnership, and leadership, among others. This metaphor of knowing-ship can be considered as a means that makes cross-cultural interaction more mobile, in comparison to more stable means, such as bridges or boundaries that provide space-times for such interaction. Such a notion of knowing-ship also conceptualizes ‘knowing together and each other,’ as ‘everyone navigates on the same ship through the journey,’ which can highlight a general model of cross-cultural interaction, as well as mobile, ubiquitous information and knowledge carriers (Medeni et al., 2011).

In fact, such means that enable cross-border interactions and mobility, especially in floating water, may find their roots in other related words or conceptualizations such as:

- An amphora as “a carrying up or as back” in Ancient Greek, and

- An amphora “a whirling eddy” (which fits well with the current understanding of knowledge creation as a spiral) in current Turkish (anafor),
- Or an amphora as “a carrying craft” in a more common sense with its all mental, real and virtual aspects of time-space, the last of which are already being represented by the well-known sign for the Internet navigation, @. (Medeni et al., 2011).

In fact, at first the @ symbol “was most likely used as an abbreviation for the word amphora which was the unit of measurement that determined the amount held by the large terra cotta jars that were used to ship grain, spices and wine... and was used to represent the cost or weight of something. For instance, if you purchased 6 apples, you might write it as 6 apples @ \$1.10 each.” (“When was the @ symbol”, n.d.).

This conceptualization of amphora for border-crossing interaction for knowledge is illustrated in the below figure. Accordingly, through reflective and refractive interactions, knowledge expands compartment by compartment as an open spiral rather than a closed circle.

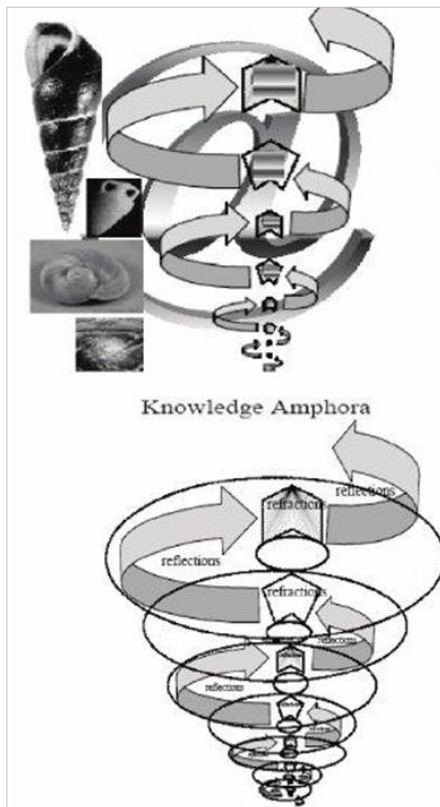

Figure 4. Knowledge amphora (Adapted from Medeni et al., 2011, p. 24)

Following the above discussion, another depiction of knowledge amphora and how reflection and refraction plays their complementary roles can also be found in the below figure. Here, a specific type of knowledge amphora, nautilus model, is suggested and the interplay of reflection and refraction as part of a knowledge-generating ever-expanding open spiral is more clearly illustrated.

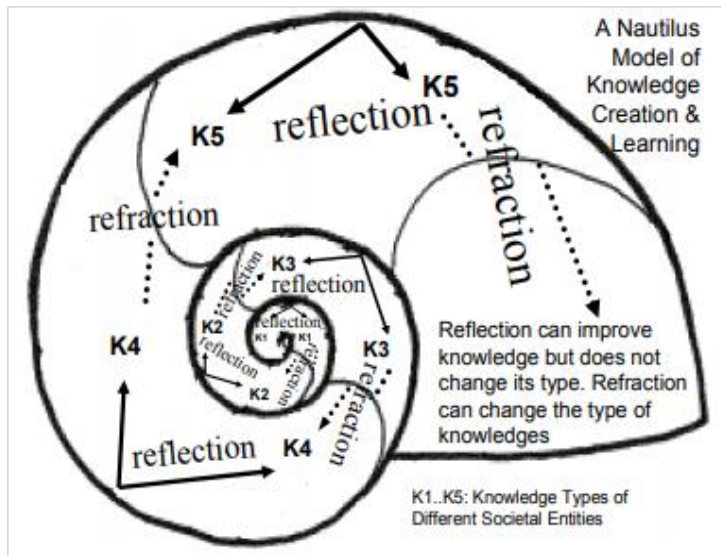

Figure 5. Model of knowledge creation and learning (Medeni et al., 2009, adapted from Figure 2, p. 11)

While amphora has this notion of interlink and open expansion via cross-boundary interactions, nevertheless, chamber is associated more with an enclosed, separated space-time (Amphora, n.d.). Meanwhile, echo often reminds the story of Echo and Narcissus, warning us to be aware of the reflective “trap of vanity or self-adoration” (“Echo and Narcissus”, n.d.).

Accordingly, reflective echo-chamber is indeed a well-coined word and can be compared with refractive amphora, as suggested above, and can be used to deal with the problems that echo-chamber causes, by opening up people’s existing perspectives into receiving and changing with new ones. A relatable understanding and teaching can also be found in Abay’s words, as presented in the next section.

Abay’s Words on Knowledge and Importance of Heart

Abay (Ibrahim) Kunanbayev a Kazakh poet, philosopher and a sage, who through his work expressed own understanding of life and created his humanistic teaching, instead of describing the reality of being and truth of life like the other writers. Beyond this, UNESCO announced 1995 as Year of Abay, acknowledging his prominent impact throughout the world (Ekrem, 2017).

Abay in his works calls to be a human, as well as suggests the path that leads to this. However, Abay did not come up with this teaching, he was very familiar with the humanistic teachings of Socrates, Plato, Aristotle, Al-Farabi, which had deep roots and formed long before him (Abdigapbarova, 2016). However, if Socrates taught his followers to “Know Thyself”, Abay urged his nation to “be (hu)man” (Shon, 2017).

According to Abay, only with the unity of a bright mind, boiling energy, a warm heart or mind, strength and spirit will be strong manifestations of man. As a result of these thoughts of Abay, an understanding of the complete man appeared. His utmost work “The Book of Words” persuades Kazakh people to learn and be educated.

The doctrine of the complete man Abay reveals most fully the Word Seventeen, where the Will, Reason and Heart once asked Knowledge to settle their argument about who was the most important among them (Abay, 1993, p. 28).

According to Abay, the Reason is like a cold ice, and if there is no feeling that warms it, it will do more harm than good. The author reinforces his conclusion with the lines that the soul and body are inherent in animals, however, what is the beauty of life, if there is no reason and feelings, if there is no depth (Abay, 1994). Thus he calls upon the Reason and Will to submit to the heart.

“...You have many paths before your, Reason, but Heart cannot take all of them. It rejoices at your righteous undertakings and will gladly assist you in them, but it will not follow you if you plot mischief and evil; it will even turn from you in disgust.

“Now, Will! You have plenty of energy and courage, but you, too, can be restrained by Heart. It will not hinder you in a well-meaning deed, but it will bind your hand and foot if your goal is futile and wicked.

“You should join hands with Heart and obey it in everything! If all three of you live in peace within a man, the dust of his feet will open the eyes of the blind. If you two cannot reach accord, I shall give preference to Heart. Prize humanity above all! The Most High will judge us by this. So it is set down in the Holy Scriptures,” said Knowledge (Abay, 1993).

As this tale acknowledges the conversation among heart, will and reason as the three factors of human cognition in Abay’s underlying philosophy, the arbitration of heart is needed so that we can achieve a good balance with will and reason, and know well. “Knowing by heart” is indeed underlines in Abay’s teachings (Muhyeva, 1997). Only the virtuous heart “is a source of kindness, humanism, nobility...and necessary to unite will, mind and heart”, and to set our thoughts into motion (“The priceless philosophy”, 2018). As Ömiraliyev (1993) asserts, according to Abay, in this life and world, which is a floating water, there is no going back, and there is no meaningful of longevity without heart.

Abay also suggests tolerance from different cultures (Ekrem, 2017). He also underlines the importance of "attractive force of the like": as we learn something new to us, we “start comparing it to similar things”. However, according to him, it is also very important to check whether they are “similar in every way or only in some respects?” and until we “elucidate all the causes of similarity for” ourselves, we should “enquire about them” and “verify” our “suppositions”, and unless we do so our “mind cannot rest”. (Abay, 1993).

These selected teachings, among others, by Abay can be used as another solution to deal with the negative impacts of being or becoming similar in echo chambers, signifying cross-cultural interactions, new knowledge acquisition and critical thinking.

Conclusion with a Suggestion for Knowledge Amphora Benefiting from Arbitration of Heart

Following Abay’s philosophy, heart (H) and its arbitration for knowledge can be seen as a refractive knowledge amphora in the floating water that transports knowledge (K) in space-time. Without heart and only with reason (R) and will (W) there is no newly added value or

meaning to the existing knowledge flow, however with heart the existing knowledge can be changed and enriched. In other words, the flow of knowledge can be purified, widespread, its content differs and can become more valuable and meaningful. The below figure illustrates these propositions in a simplistic manner, resembling the flow of waters that are mixing and thus changing versus those that are not mixing and remaining the same, as in the meeting point of Irtysh and Ulba rivers in Oskemen. A knowledge amphora that enables arbitration of heart can facilitate these cross-boundary interactions that impact knowledge flows. On the other side of the river bank, factories that pollute the environment, again as in Oskemen, can be seen as the manifestation of too much emphasis on (negative aspects of) will or reason.

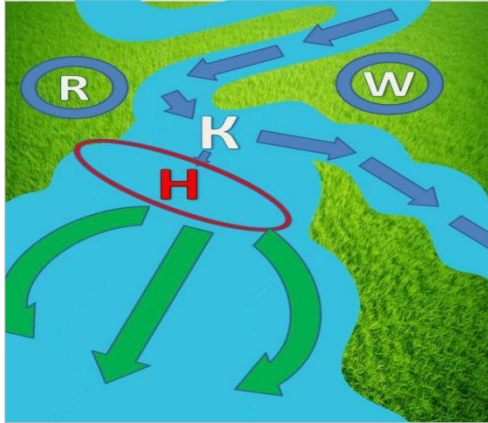

Figure 6. Representation of refractive knowledge amphora and arbitration of heart as in river flows

In order to utilize this refractive knowledge amphora, arbitration of heart is indeed needed, which may function as a membrane or seam that allows these cross-boundary interactions. Through such knowledge amphoras that facilitates arbitration of heart, cross-cultural interactions can be achieved, resulting in an open mind and new knowledge generation. In this way, we can overcome echo chambers in social media and enable a more fruitful knowledge sharing and effective communication. This Refractive Amphora that is benefiting from the Arbitration of Heart, in the future, can be applied to build not only intelligent, but also emotional systems by social media system designers in order to objectively support users to see all the different even competing perspectives of an opinion and let them choose themselves for their own sake, respecting privacy and ethical issues and constructs.

Acknowledgement

This paper is dedicated to 175th anniversary of Abay Kunanbayev. The authors are honored to make their research contribution to worship a great poet, especially, taking into consideration the fact that one of the co-authors is a descendant of Abay, from Tobykty (Argyn) tribe.

This research has been prepared during the visits of co-authors from Ankara Yildirim Beyazit University (Turkey) to Kazakhstan, within the program of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan “Attracting foreign scientists and consultants to leading universities in Kazakhstan (2019-2020).” The authors also would like to thank Mr Batyrkhan Nuralkhanov for the help with creation of the final figure.

References

- Abay (1993). *Karasoşder (The Book of Words)*. Almaty: El.
- Abay (1994). *Shygarmalar (Essays)*. Almaty: Mör.
- Abdigapbarova, Zh. (2016). Spiritual and moral values of Abay Kunanbayev and Shakarim Kudaiberdiev. *Philology*, 6(6), 24-26.
- Amphora. (n.d.). In *Merriam-Webster's online dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/amphora>
- Birbirine karışmayan nehirler, denizler ve okyanuslar. (n.d.). Retrieved from <https://blog.biletbayi.com/birbirine-karismayan-nehirler-denizler-ve-okyanuslar.html>
- Echo and Narcissus pride theme. (n.d.). Retrieved from <https://www.shmoop.com/echo-narcissus/pride-theme.html>
- Ekrem, A. (2017). *Bir devrin aynası Abay Kunanbay ve Kara Söşler*. Ankara: Ahmet Yesevi University.
- Goethe-Institut Schweden. (2018, May 12). Alex Klobouk - Echo chamber. [Facebook status update]. Retrieved from <https://www.facebook.com/goetheinstitut.schweden/photos/alex-klobouk-echo-chamberecho-chambers-are-filter-bubbles-that-form-as-we-naviga/10156218526413614/>
- Google. (n.d.). Meeting point of Irtysh and Ulba rivers [Map]. Retrieved from <https://www.google.com/maps/@49.948694,82.585896,15z?hl=tr>
- Güden O. (2019). Küresel kuruluşların kriz yönetimi ve iletişimi süreçlerine yönelik bir değerlendirme: Facebook & Cambridge Analytica veri skandalının retoriksel arena kuramı bağlamında incelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 31, 209- 231. doi: 10.16878/gsuilet.656553
- HalukSahin44 (2018). Ulna ve İrtiş nehirleri birleşiyor karışmıyor -Öskemen Kazakistan <https://t.co/qMH7Z2RDBK> [Twitter post]. Retrieved from <https://www.twipu.com/HalukSahin44/tweet/1046956430128009216>
- Hendricks, V.F. (2014). *Is anyone immune to the social media echo chamber?* Retrieved from <http://theconversation.com/is-anyone-immune-to-the-social-media-echo-chamber-30426>
- Marcus, L. (2012). *Is Twitter anything more than an online echo chamber?* Retrieved from <https://www.theguardian.com/technology/2012/aug/22/twitter-online-echo-chamber-leftwing>
- Martin, A. (2013). *The web's "echo chamber" leaves us none the wiser*. Retrieved from <https://www.wired.co.uk/article/online-stubbornness>
- Medeni, T.D., Medeni, T., and Balci, A. (2011). Proposing a knowledge amphora model for transition towards mobile government. *International Journal of E-Services and Mobile Applications*, 3(1), 17-38. doi: 10.4018/jesma.2011010102
- Medeni, T.D., Medeni, T., Balci, A., and Dalbay, O. (2009). Suggesting a framework for transition towards more interoperable e-government in Turkey: A nautilus model of cross-cultural knowledge creation and organizational learning. *International Journal of e-Business and e-Government Studies*, 1(2), 1-13. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijebeg/issue/26205/275899>
- Muhaeva, B. (1997). Abay şiirlerinin muhteva ve şekil bakımından incelenmesi. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 224-247. Retrieved from <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3519-published.pdf>
- Ömiraliyev, K. (1993). *Abay Aforizmi*, Almaata: Akademi Yayınları.
- Pagano, M., & Roselle, L. (2015). *Beyond reflection through an academic lens: Refraction and international experiential education*. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ883699.pdf>
- Research reveals Facebook echo chambers. (2015, May 12). Retrieved from <https://theday.co.uk/stories/research-reveals-facebook-echo-chambers>

- Shon, P. (2017). Abay's legacy to the philosophy of education. *NUGSE Research in Education*, 2(1), 36-41.
- Stoyashcheva, N.V., & Rybkina, I.D. (2014). Water resources of the Ob-Irtysh river basin and their use. *Water Resources and the Regime of Water Bodies*, 41(1), 1-7. doi: 10.1134/S0097807814010102
- The priceless philosophy of Abai. (2018). Retrieved from <https://e-history.kz/en/publications/view/4424>
- Türk mitolojisinde kutsal nehirler. (2018). Retrieved from <https://www.akademiportal.com/dergi-turk-mitolojisinde-kutsal-nehirler/>
- When was the @ symbol first used and what did it signify? (n.d.). Retrieved from <https://www.quora.com/When-was-the-symbol-first-used-and-what-did-it-signify>

Ambassador of Lifelong Learning/ Public Libraries in Multicultural Society: The Case of Pakistan

Yaşam Boyu Öğrenme Elçisi/ Çok Kültürlü Bir Toplumda Halk Kütüphaneleri: Pakistan Örneği

Faiza Bashir*

Abstract

Cultural diversity is an asset, an added value, and an opportunity. Public libraries promote cultural diversity and intercultural dialogue. They play dynamic roles as social meeting places. Public libraries in a culturally diverse society work as mediators between society, culture and users. Pakistani community is a mixture of different languages and cultures which have different dimensions' and local cultural roots. This present research aims to draw a real picture of public library's role in the multicultural and digital society of Pakistani. The role of public libraries can be very vital. They can play a critical part in advocating multiplicity responsiveness, as they are responsible to provide resources to the public. They provide help and guide general public to accomplish the objective of social and monetary fairness and equity that at last will prompt a peaceful & flourishing society. To get the maximum benefits from the cultural awareness programs devoted efforts, sufficient funds, adequate training and total commitment are required from the top management to low management of public libraries of Lahore. Public libraries can play essential role to overcome the cultural gap in Pakistani society. The work serves as a source to develop concepts and best practices of multicultural library work for all librarians concerned with these issues. It will provide an opportunity for professionals, students, and library members to create new awareness and practice.

Keywords: *Lifelong learning; public library; cultural diversity; Pakistan.*

Öz

Kültürel çeşitlilik bir kazanç, katma değer ve fırsattır. Halk kütüphaneleri kültürel çeşitliliği ve kültürlerarası diyalogu teşvik eder. Sosyal buluşma yerleri olarak dinamik bir role sahiptirler. Kültürel çeşitliliği olan bir toplumdaki halk kütüphaneleri, toplum, kültür ve kullanıcılar arasında arabulucu işlevini görürler. Pakistan toplumu, farklı boyutları ve yerel kültürel kökleri olan farklı dil ve kültürlerin bir karışımıdır. Bu araştırma, Pakistan'ın çok kültürlü ve dijital toplum yapısı içerisinde halk kütüphanesinin reel durumunu resimlemeyi amaçlamaktadır. Halk

---

*Assistant Professor, Government College for Women, Township, Lahore, Department of Library Science. E-mail: faizavirgo@yahoo.com

Dr. Öğretim Üyesi, Devlet Kız Koleji Kütüphanecilik Bölümü

Geliş Tarihi - Received: 21.07.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 22.09.2020

kütüphaneleri önemli düzeyde hayati role sahip olabilmektedir. Genel olarak kamuya kaynak sağlamakla sorumlu oldukları için, çok çeşitli toplum katmanlarına karşı duyarlılığı savunma bağlamında kritik bir rol oynayabilirler. Nihai olarak barışçıl ve gelişen bir toplumu harekete geçirecek olan sosyal ve mali adalet ile eşitlik hedefine ulaşmak üzere halka yardım ve rehberlik ederler. Kültürel farkındalık programlarından maksimum yararı sağlamak için özverili çabalar, yeterli fon, yeterli eğitim ile beraber Lahor'daki halk kütüphanelerinin üst düzey yönetiminden alt düzey yönetimine kadar tümünün kararlı olması ve sorumluluk yüklenmesi beklenmektedir. Halk kütüphaneleri Pakistan toplumundaki kültür farklılıklarının yarattığı sorunların üstesinden gelmek için önemli bir rol oynayabilir. Çalışma, çok-kültürlü kütüphane konusuna ilişkin kavramlar ve en iyi uygulamaları geliştirmesi bağlamında bu konularla ilgilenen tüm kütüphaneciler için bir kaynak işlevi görmekte olup, meslek üyeleri, öğrenciler ve kütüphane üyeleri için yeni farkındalık ve uygulamalar yaratması anlamında bir fırsat sağlayacaktır.
Anahtar Sözcükler: Yaşamboyu öğrenme; halk kütüphanesi; kültürel çeşitlilik; Pakistan.

Introduction

The perception about the role of Public libraries in Pakistani society is rapidly changing and quite different as compare with the past glory. The services and position of these libraries taken for granted in Pakistani society these days. There is misconception and ambiguity regarding the value of public libraries in Pakistani society. Due to the globalization and advancement of technology many questions raised on their existence in society, as these libraries still focus on physical services. There is a raising demand to do more for the positive contribution towards society from these libraries. Public libraries are answerable for the amount spent on them. In developing countries like Pakistan with low economy, this validation is more crucial. In this changing environment, there is emergent need for public libraries in Lahore to show their worth, both in economical as well as sociological sense.

Chandio (2012) believes that the culture of Pakistani society is a mixture of an assortment of diverse ethnic communities. This culturally diverse community based on Punjab, Baluchistan, Sindh, KPK areas which have their own history of cultural groups. Lahore being one of the largest and well populated cities has special attractions in term of cultural as well as archaeological heritage. In this context, there is a need to conduct a pragmatic study to determine the current scenario of public libraries of this culturally diverse community to determine whether they are representative of Pakistan's culturally diverse communities or not.

The objective of this present research study is to draw the actual picture of public libraries in Lahore with reference to the services and collections provided by these libraries to fulfill the multidimensional information and recreational needs of the society.

Research Objectives

The purpose of the study was to investigate the availability of multicultural literature in selected public libraries of Lahore. Lahore is a multicultural city, where people come all around the country as well as world. To highlight the core elements required for the implementation of public library services in multicultural society was another objective of the present study.

The article also examines the meaning of cultural diversity in the library and information field, and the presumption of this multicultural reality with reference to the public library services in Pakistan. Finally, practical recommendations based on already implemented best practice are made, these may assist public libraries in Pakistan to move towards a more equitable and representative approach in the collections and services they offer their diverse constituencies.

Review of Relevant Literature

Lifelong Learning (LLL) is not a new phenomenon. LLL roots back almost a century, between 1920s & 1930s. At that initial stage it was only related to education and training opportunities for adults. (Vargas, 2014) What is actually mean by LLL, a very comprehensive definition is provided by the Commission of the European Communities (2001) is that LLL is “all learning activity undertaken throughout life, with the aim of improving knowledge, skills and competences within a personal, civic, social and/or employment-related perspective.” Information world is becoming complex day by day, and it became very difficult to manage and fill the information gap created by the information flood. According to Fischer (2000) “Lifelong learning is an essential challenge for inventing the future of our societies; it is a necessity rather than a possibility or a luxury to be considered”.

According to William F. Poole (1987), who was the first head of the Chicago Public Library “to meet the assorted needs of the library users there is a dire need to improve library collections according to the information needs of the future users”.

IFLA/ UNESCO (1994) *Manifesto* for public libraries provides a comprehensive definition for public libraries; this manifesto believes that public library system is a spiritual force for every field of life. Public libraries system work as mediator between the fostering of harmony and progress all the way through the minds of male and female members of the society. Public libraries are mediators between all kind of information and its users. These libraries provided information needs of its users of all kind regardless of any individual identities.

According to Woodrum (1989) that the foundational task of the public libraries is to provide required information through all the possible ways and fulfill the required information needs with least resources in term of time and money (p. 132).

Nash et al (2019) mentioned that there is a need to enhance the educational initiatives for the development of lifelong learning of students. He further explores that that these skills play vital role in students learning outcomes. Peters and Romero (2019); Sun, Siklander and Ruokamo; 2018; Maynard, Simpson, and Hill; 2018 and Weisskirch; 2018) believed that the digital revolution have a deep impact on education at all levels. These learning devices create opportunities for students to get motivated for lifelong learning and joy of learning.

The core aim of the libraries was preservation in ancient times with the common approach that the large collection is the best one and in ancient public libraries was not circulated outside the library building as general rule. The librarians were not concerned about the use of

library material but these phenomena changed in 19th century and libraries realized that the collection is for users (Ameen, 2005).

Public libraries initiated to introduce new services trends to its users in twentieth century; accordingly, these libraries start focusing user-oriented collection. Public libraries have experienced sensational changes in twenty first century because of dramatically change in technology which make it very hard for public libraries to fulfill all the information needs of its multidimensional users with limited financial resources.

The concept of a modern public library originated in Europe in the mid nineteenth century and was spread to other parts of the world later. Great Britain is considered to be the pioneer in the modern library legislation and public library development. Chelliah (2014) believes that public library should try to reach out its multicultural users of society. He suggests that public libraries should adopt the marketing techniques for this purpose.

Ying (n.d.) suggests some marketing techniques for these libraries; he said that they can capture new users by offering unique library services or facilities i.e. maximize the library timings, celebrations of local holidays etc.

Cloete, Jacobs and Rodrigues (2006) believe that the present skills of library professionals of public libraries required more training and skills to attract new users of multicultural community. Montiel-Overall, pointed out in 2009 that library professionals need to enhance more skills for the successful launch of community programs. He believes in the shortcomings of professional skills in current library staff of public libraries.

Varheim, Steinmo and Ide (2008) explore during a study that people all over the world believes in the authenticity of information provided by the public libraries. In this regards, Norway stood first where people trust these public libraries more than any other source of information. Sweden comes after Norway because Swedish society trust on health services more than public libraries.

According to Paola (2008) public libraries are considered useful social instruments in the democratization of information; in the support of education and lifelong learning activities; in the development of personal creativity; and in the promotion of local culture. They are regarded as agents for social change. Situation regarding public libraries is quite different in Pakistani society. Most of the People are not aware of the value of public libraries for society. To get optimum benefits from the public libraries of Lahore there is an urgent need for the image building of these public libraries (Bashir, Hanif and Khanum;2018).

Research Methodology

This study is exploratory in nature. Keeping in view the objectives of the study, research design chosen for this study is largely qualitative. Patton (2002) believes that qualitative research has different objectives and approaches from quantitative research. Its aims, research methods, data collection and presentations techniques for results is also quite different from other type of research. It presents ideas through textual data rather than numerical figures.

To explore the current scenario of multiculturalism in public libraries of Lahore, local and international literature review & public library staff's interviews from the city of Lahore with the help of observation technique used as data gathering method.

Public Libraries and Multicultural Society

Due to the transformation of technology and flood of information the present world converted into global world. This is a new bringing about an expanding number of individuals with multi-social characters. LaTronica (2014) believes that if people have access to public library freely, they have no need for traveling to discover new fairy lands because of the multidimensional collection of these public libraries. The only thing they need is willingness to learn.

Public Library and Multicultural Environment

UNESCO (2001) believes that regard for the decent variety of societies; resilience, discourse and collaboration, in an atmosphere of common trust and comprehension are among the best certifications of universal peace and security.

The public libraries in the society must be organized on the basis of their needs. The role of a public library in a multicultural society has been discussed in a number of documents by major bodies, both national and International i.e. UNESCO, IFLA, Council of Europe.

According to *IFLA/ UNESCO Multicultural Library Manifesto* (2012) public libraries in multicultural society should manage community need base collections including digital resources & e collections. The Manifesto believes that these libraries should play their role in the preservation of intellectual inheritance. The libraries serving in multicultural societies should introduce new programs for community and adopt latest marketing techniques to reach out the community.

According to Wigell-Ryynanen (2003) "Classify the types of multicultural expertise in four different ways: information skills, awareness skills, cultural skills and social skills."

Public Libraries in Pakistan

Public libraries have broad roots in the historical backdrop of Sub-Continent. At the time of Independence in 1947 due to the huge migration of people of indo-Pak especially in Punjab public libraries suffered a lot and most significant resources lost due to this migration (Anwar, 1996).

There were 12 public libraries in Pakistan before 1950. Punjab Public Library, Lahore is one of the oldest libraries in Pakistan, established around 63 years before partition. It was founded by the then Governor of Punjab Lord Charles Umpherston Aitchison in 1884 by donating the collection of 75 books from his personal library. Dyal Singh Public Library was established at Lahore in 1896 by S. Dyal Singh Majithi (Kumar, 2013).

Public libraries are called "Universities of the people" in advanced, civilized and developed societies. The current situation of public libraries in Pakistan, even in big cities like Lahore and Karachi is very disappointing and frustrating somehow.

Lahore is a multi-ethnic city consisting of multicultural, multi linguistic, religious and social groups of people. People of Lahore are open minded, socially advanced, educated, religiously virtuous. They need media which can enrich their knowledge in multicultural scenario. The city has some public libraries in different locations of Lahore. Punjab Public library, one of the oldest libraries of Pakistan is located in Lahore, established in 1884. Dyal Singh Trust Library in pursuance of the will of late Sardar Dyal Singh Majithia established in 1908 is another oldest library of Lahore. There are some public libraries established after the birth of Pakistan in Lahore; Quide-e-Azam library established in 1984, Model Town Public library established in 1986, Defence Public library was inaugurated in 2000, Barkat Hussain Public Library 2012, Chughtai Public library 2013, LCB (Lahore Cantonment Board) Public Library inaugurated in 2014 are some of renowned public libraries of Lahore. However, it is very heartbreaking to state that these libraries are not up to any standard to meet the educational, social, cultural and recreational needs of the people of Lahore. Most of these libraries are in miserable condition filled with old and outdated material. Mostly people go to these libraries for reading newspapers or fiction/ novels (Bashir, Hanif, Soroya and Khanym; 2015).

Public Library in a Multicultural Society

IFLA/ UNESCO (2006) believes that cultural variety or cross-culturalism is the backbone of our local as well as our worldwide communities.

Metropolitan Group and American Library Association in 2008 provides eight principals for public libraries to improve and build multicultural communication in which they suggest that these libraries must understand their strength and community needs. The group emphasizes the involvement of new marketing strategies to reach out the community and development of communication skills of public libraries staff.

Euler and Wilke (2009) suggested that public libraries and education sector can build strong relations to provide better services in a multidimensional society. They can involve other nonprofit organizations of their respective communities. They highlight that most of multicultural people never visited their local libraries in their whole life. So, these libraries need to do something very special to attract and capture these kinds of users. Obviously for this purpose these public libraries and their staff must have skills and full understanding of their community and the need of the community.

APLA, in 2016 suggested that to fulfill the information needs in multicultural society the staff of these libraries should have some special skills and up-to-date knowledge with full command on technology as well basic knowledge of local languages of the multicultural people.

Discussion and Findings

A society where people from different cultural groups live together is known as multicultural society. Pakistan is a multicultural society, consists of a diversity of linguistic, religious and cultural communities. Foreign language collections in Pakistani libraries are limited to English language and sometimes Hindi, Gurmukhi, German and French. The recent tends to include Chinese language. It was noted during study that public libraries of Lahore facing shortage of

staff with multi-language abilities to hold such book collection and cataloging of various foreign/local languages material.

The IFLA/ UNESCO (1998) guidelines recommend that public libraries must hold and manage the balanced collection for their local community in their local language relating to their own cultures.

Lahore is a city situated in the northwest of Pakistan. It is the capital city of the province of Punjab and is the main center for culture in both the Punjab region and Pakistan as a whole. Lahore the 2nd populated city of Pakistan and 42nd most heavily populated city in the world with population of 11,126,285. These approximate figures are the cluster of urban population of Lahore, which also includes the adjacent suburban areas. Lahore is a city rich in history and tradition; 87% of them speak Punjabi; other languages spoken include Urdu and English. 94% of the population in Lahore is based on Muslim; the remaining 6% are nearly all Christians, with small number of minority religions such as Sikh and Hindu. With less than 40% of the population of the city are literate (World Population Review,2018).

Result of study reveals that in public libraries of Lahore the purchase ratio of Urdu language books was high in comparison with English and other languages. Approximately 60% of purchase titles were in Urdu language followed by the English language. The ratio of other languages (Arabic, Persian, Sanskrit, Punjabi, Hindi etc.) was less than 1%. In these libraries' preference given to the subject of literature and most books were acquired in this specific subject area. Urdu literature given more preference as approximately 75% books were related to Urdu literature. Bashir, Hanif, Soroya and Khanum (2015) conducted a study to explore the major trends of purchase in public libraries of Lahore. She highlights that in public libraries of Lahore major neglected areas of purchase are art & architecture and languages. She further indicates that most of public library users of Lahore were dissatisfied regarding the maintenance of equal collection of books.

It is also evident from the analysis of the data that circulation of book stock for languages other than Urdu are very low. Books being issued are largely in Urdu language followed by English. The issue ratio of books from languages other than Urdu and English is very low.

The results also show that librarians of these public libraries do not consider alternative sources of information, especially in those languages where there is a lack of published materials. Even in the age of information and communication technology (ICT) most libraries are using old methods because they do not have proper training for use of these technologies for cultural diversity of multicultural services.

Finding reveals that the staff of these public libraries believes that to provide these kinds of services they need enhanced budget.

The results of the study show the training required for the staff of these libraries and awareness in cultural diversity issues for public libraries in Lahore. The result also shows that public libraries of Lahore do not be familiar with the varied nature of their communities served by them.

Conclusion

The veracity of a multicultural society in Lahore is a somewhat new experience which framed during the previous couple of decades. People come all around the country with different cultural values. Many of them have been living in Lahore for quite a few years. Out of them some people are aware of public libraries services; but most of them are unaware or reluctant due to certain reasons. Almost half of the population of Lahore never steps in to the public library of their city in their whole life. There are many reasons behind this phenomenon situation, but the major reason behind is that most of the people are unaware of public libraries services, it is the major tasks of public libraries to reach out the underserved prospective users. Once public libraries resolve this issue, more users will come to use the free services of public libraries.

The world turned in to global village due to the evolution of technology i.e. advancement in transportation and media transmission in the twentieth century. Without a doubt we are altogether residents of the world that comprises of every human race. We should figure out how to live gently with each other and to regard and esteem different societies as our own.

In this regard, the role of public libraries can be very vital. They can play a critical part in advocating multiplicity responsiveness, as they are responsible to provide resources to the public. They provide help and guide general public to accomplish the objective of social and monetary fairness and equity that at last will prompt a peaceful & flourishing society.

To get the maximum benefits from the cultural awareness programs devoted efforts, sufficient funds, adequate training and total commitment are required from the top management to low management of public libraries of Lahore.

Public libraries can play essential role to overcome the cultural gap in Pakistani society. Being professional all of us should participate in such activities and enhance these efforts to ensure that we are sensational members of our varied society. We hope that Public library users and professional organizations as well as Government bodies will join their hands to close the cultural gap and take advantage of free multicultural resources and the expert guidance of librarians.

Recommendations

- Public Libraries should try endeavors to hire staff with multi-language abilities to deal with these multi-lingual materials and provide better services to its users.
- Due to the rapidly increasing multicultural society it is very difficult for public libraries to satisfy all the multicultural users especially as they have extensive variety of branch of knowledge with restricted budget. So, there is a need for introducing the concept of rotating collection in public libraries of Lahore. These multi lingual books will rotate after four to six months from one library to another.
- There is a need to provide a multi-lingual on-line catalog in public libraries of Lahore. Punjab public library holds the biggest multi-lingual collection among all the libraries of Lahore so it can take the responsibility to manage this on-line multi-lingual catalog.

- Public libraries should make a combined effort for the recruitment of staff with multilingual abilities. Punjab Government played a main part by offering grant to empower brilliant young fellows and ladies of social minorities to go to universities and colleges in Punjab through allocated quota. Here is need to encourage these students to join the library profession.
- Public libraries of Lahore should launch the Diversity Awareness Program for its staff and provide training through diversity workshops. With the help of Cultural diversity workshops library staff learns the most effective method to help users with dialect issue; it makes staff more delicate towards users from multi-cultural environment and give course of action to understand these users' extraordinary requirements.
- Public libraries should display their new added collection for multicultural user's interest and arrange special exhibition on holidays to highlight these collections. Monthly publication of these newly acquired titles can be an attracting idea.
- Celebrations of cultural holidays/festivals/ exhibition make can be a brilliant idea for public libraries, attractive cultural art works, handicrafts of different cultures, artifacts, local books to place at the display with the help of cultural programs for the general public.
- Public libraries should offer bi-lingual story times to attract multicultural users which can be quite popular among new immigrants.
- Public libraries should arrange book discussions, lectures and group talks on cultural topics to share ideas and exchange precious knowledge. Books by minority authors or on different culture can be trendy amongst different age groups.
- Public libraries should adopt new marketing techniques for the better awareness of users about library multicultural collection and services.
- Public libraries of Lahore should improve their role for the literacy and lifelong development of community.

References

- Ameen, K. (2005). Developments in the philosophy of collection management: A historical review *Collection Building*, 24(4). 112 – 116.
- Anwar, M. A. (Ed.). (1996). *Public library legislation in Pakistan: Textual sources*. Lahore: Library and Information Management Academy.
- [APLA] Australian Public Library Alliance. Guidelines, standards and outcome measures for Australian Public Libraries. ALIA, July 2016 Retrieved from <https://www.alia.org.au/node/184/public-libraries>
- Bashir, F., Hanif S. S. and Khanum, A. (2018). Users' satisfaction as a valid measure for information resources: A case of public libraries. *Journal of Library Administration*, 58(3), 302-312
- Bashir, F., Hanif S. S., Soroya, M. S. and Khanum, A. (2015). Emerging trends of acquisition in public libraries of Pakistan: challenges and issues. *Collections, Acquisitions, and Technical Services*, 39(1–2), 40–44.
- Chandio, A. (2012). Pakistan - A land of cultural diversity. Retrieved from <http://blogs.epakistan.com/pakistan-a-land-of-cultural-diversity/> on
- Chelliah, R. (2014). Community building, multiculturalism and the suburban public library. Retrieved from <http://ro.ecu.edu.au/theses/1524>
- Cloete, L., Jacobs, L. and Rodrigues, A. (2006). Providing equitable public library services to South Africa's multicultural communities. *Mousaion*, 24(2), 211-231.
- Commission of the European Communities. (2001). Making a European area of lifelong learning a reality. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/cult/0020122/com\(2001\)678_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/cult/0020122/com(2001)678_en.pdf)
- Euler, J. and Wilke, S. (2009). Diversity management as a key challenge to the library in the multicultural society. Retrieved from <http://eprints.rclis.org/12942/1/108.pdf>
- Fischer, G. (2000). Lifelong learning: More than training. *Journal of Interactive Learning Research*, 11, 265–294.
- IFLA/ UNESCO. International Federation of Library Associations. (2012). *IFLA/ UNESCO multicultural library manifesto*. Retrieved from <http://www.ifla.org/node/8975>
- IFLA/ UNESCO (2006). Multicultural library manifesto and toolkit. Retrieved from <https://www.ifla.org/node/8975>
- IFLA/ UNESCO. (1998). The public library services: *IFLA/ UNESCO guidelines for development*. IFLA Publication 97. Retrieved from <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/archive/the-public-library-service/publ97.pdf>
- IFLA/ UNESCO Public library manifesto 1994*. Retrieved from <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>
- Kumar, D. (2013). Libraries in Punjab: A history of public library. Retrieved from <http://www.apnaorg.com/research-papers/arjun1>
- LaTronica. S. (2014). Libraries working to bridge the cultural divide. Retrieved from https://www.huffingtonpost.com/starr-latronica/libraries-cultural-divide_b_5241903.html
- Maynard, G., Simpson, M. and Hill, R. (2018). Navigating the path to digital literacy and telehealth with final year pharmacy students. 51. poster session presented at *LifeLong Learning in Pharmacy*. Brisbane, Australia. Retrieved from <http://pharmacyeducation.fip.org/pharmacyeducation/article/view/734/647>

- Metropolitan Group and American Library Association. (2008). Increasing relevance, relationships and results: Principles & practices for effective Multicultural Communication–Library Edition. Retrieved from https://www.metgroup.com/assets/594_mcclibv90120screen.pdf
- Montiel-Overall, P. (2009). Cultural competence to create multicultural libraries. *The Library Quarterly*, 79(2), 175-204.
- Nash, R., Chalmers, L., Stupans I. and Brown N. (2019). Developing lifelong learning skills: Using a traffic light report to promote competency standards and self-assessment among pharmacy undergraduates. In: Trimmer K., Newman T., Padró F. (Eds). *Ensuring Quality in Professional Education, Human Client Fields Pedagogy and Knowledge Structures*, Springer, Switzerland. V.I. p. 209-240.
- Patton, M. Q. and Cochran, M. (2002). A guide to using qualitative research methodology. Retrieved from https://evaluation.msf.org/sites/evaluation/files/a_guide_to_using_qualitative_research_methodology.pdf
- Peters, M. and Romero, M. (2019). Lifelong learning ecologies in online higher education: Students' engagement in the continuum between formal and informal learning. *British Journal of Educational Technology*, 50(4), 1729-1743.
- Paola P. M. A. (2008). Multicultural libraries' services and social integration: The case of public libraries in Montreal Canada, *Public Library Quarterly*, 27(1), 41-56, DOI:10.1080/01616840802122443
- Sun, L. P., Siklander, P. and Ruokamo, H. (2018). How to trigger students' interest in digital learning environments: A systematic literature review. In *Seminar. net* 14(1), (p. 62-84).
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity 2001*. Retrieved from http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Vargas, C. (2014). Lifelong learning principles and higher education policies. *Tuning Journal for Higher Education*, 2(1), 91-105.
- Varheim, A., Steinmo, S. and Ide, E. (2008). Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital. *Journal of Documentation*, 64(6), 877-892. DOI: 10.1108/00220410810912433
- Weisskirch, R. S. (2018). Grit, self-esteem, learning strategies and attitudes and estimated and achieved course grades among college students. *Current Psychology*, 37(1), 21-27.
- Wigell-Ryynänen, B. (2003). Public space for personal use: The multicultural society as the norm. *Scandinavian Public Library Quarterly*, 1(4), 3-4. Retrieved from http://slq.nu/wp-content/uploads/vol36_4/splq_0403.pdf
- William, F. P. (1987). The Organization and Management of Public Libraries in *Public libraries in the United States: Their history, condition, and management*, Part I. (p. 479-80). Washington, D.C.: Govt. Print. Off.
- Woodrum, P. (Ed.). (1989). *Managing public libraries in the 21st century*. New York: Haworth Press.
- World Population Review. (2018). Retrieved from <https://worldpopulationreview.com/>
- Ying, H. (n.d). *The role of public library in a multicultural society*. Retrieved from <http://www-wws.gov.taipei/001/Upload/public/Attachment/033011193386.pdf>

Bilimsel İletişimin Görünmeyen Eli: Hakemlik

The Invisible Hand of Scientific Communication: Peer Review

Sümeyye Akça* ve Müge Akbulut**

Öz

Hakemlik sistemi bilimsel yayıncılık açısından vazgeçilmez olarak görülse de sorunlu tarafları da bulunmaktadır. Bu yazı 21-25 Eylül'de kutlanan Hakem Değerlendirme Haftası nedeniyle kaleme alınmıştır. Çalışmada hakemlik sürecinin zayıf yönleri tartışılmış, önerilen modeller aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hakem Değerlendirme Haftası; açık hakem değerlendirme süreci; hakem değerlendirme sistemi; editoryal süreç; bilimsel iletişim.

Abstract

Although the peer review system is seen as indispensable for scientific publishing, there are also problematic sides. This article has been written due to the Peer Review Week that has been celebrated on September 21-25. In the study, the weaknesses of the peer review process are discussed and the suggested models are presented.

Keywords: Peer Review Week; open peer review process; peer review system; editorial process; scholarly communication.

Giriş

Hakemlik (akran değerlendirmesi) sistemi şüphesiz bilimsel yayıncılığın en önemli ayaklarından olarak kabul edilmektedir. Her yıl Eylül ayında kutlanan Hakem Değerlendirme Haftası nedeniyle bilimsel camiada hakemlik süreçlerinin tartışıldığı ve çözüm önerilerinin sunulduğu yayınlar yapılmaktadır. Sistemin eksik ve sorunlu taraflarının tartışılmasının yanı sıra ön yargıları tetikleyen durumları ortadan kaldırmak amacıyla da öneriler getirilmektedir (Akça ve Akbulut, 2019).

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki hakemlik süreci araştırmacılar tarafından çok önemli bulunmaktadır (Sense About Science 2009; Nature Publishing Group, 2014). Fon sağlayan kurumlar ve yayıncılar, kime fon sağlanacağı ve hangi makalelerin yayımlanacağına ilişkin kararların alınmasında hakemlik sistemine güvenmektedirler (Crotty, 2020). Her hâlükârda hakemlik sistemi akademinin bir parçası olarak akademisyen ya da araştırmacının kariyer sorumluluklarından biri olarak görülmektedir. Her ne kadar bu sistem bilimsel yayıncılık açısından vazgeçilmez olarak görülse de sorunlu tarafları da bulunmaktadır. Örneğin hakem değerlendirmesinin her zaman önemli çalışmaları tespit ettiği söylenemez. Hatta pek çok önemli çalışmanın hakemler tarafından reddedildiği anlaşılmıştır (Macdonald, 2016).

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: sumeyyeakca@ardahan.edu.tr
Assistant Prof., Ardahan University Department of Information and Records Management, Turkey.

** Arş. Gör., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: mugeakbulut@gmail.com
Research Ass., Yıldırım Beyazıt University Department of Information Management, Turkey.

Geliş Tarihi – Received: 07.09.2020

Kabul Tarihi – Accepted: 15.09.2020

Yazarlar tarafından kasıtlı biçimde yapılan etik ihlaller süreci olumsuz etkilemektedir. Daha da önemlisi etik ihlaller her zaman belirlenmemektedir. Ayrıca hakem değerlendirme süreci manipüle edilebilir bir yapıda olup hakemler ile editörlerin kötüye kullanımına açıktır.

Bu tür etik sorunların bir nebze de olsa aşılması adına çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri, bilimde kalite kontrolünü iyileştirme amacı ile hakem değerlendirmelerinin görünürlüğünün sağlanması olarak tanımlayabileceğimiz “şeffaf hakem değerlendirmesi” uygulamasıdır. Elsevier yayınevi pilot uygulama olarak beş dergide şeffaf hakem değerlendirmesi süreci yürüterek sonuçlarını paylaşmıştır (Mehmani, 2016). Raporda özellikle editörlerin görüşleri ve değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Söz konusu dergilerin editörlerinin %33’ü hakem raporlarına herkesin erişiminin olmasının raporları daha nitelikli hale getirdiği, %70’i ise açık hakemlik sürecinde daha yapıcı ve derinlikli hakem raporları aldıklarını belirtmişlerdir. Hazırlanan raporların sonradan erişilebilir olmasının, hakemleri adil ve yapıcı olmaya zorladığı açıktır. Bunun dışında emeklerinin de görünür ve kalıcı olması motivasyon sağlamaktadır.

Güncel bir örnek olarak; açık bilim uygulamalarını desteklediği bilinen alanımızın önemli dergilerinden Quantitative Science Studies (QSS), Hakem Değerlendirme Haftasında şeffaf hakemlik¹ (transparent peer review) pilot uygulama programını başlatmıştır (MIT Press Journals, 2020). Hakemlik sürecinde üretilen belge ve raporlar CC BY lisansı ile Publons'ta yer alacaktır. Pilot çalışma kapsamında kabul edilen çalışmalar için hakem raporları ve karar mektupları erişime açılacaktır. Kişisel sorunları engellemek için ise hakemlere kimliklerini açıklamama seçeneği sunulmuştur (Waltman, 2020).

Önemli sorunlardan bir diğeri de hakemlik sisteminden nasıl bir kazanç elde edildiğidir. Bu konu, neredeyse on yıldır bilimsel iletişim camiasında tartışılmaktadır. Bilimsel iletişim sürecine doğrudan dahil olarak çalışmalara katılı sunmanın faydaları olsa da makaleyi gözden geçirmek için harcanan zamanın çoğu, yazarlık gibi daha fazla getirisi olan faaliyetlere ayrılabilir (Davis, 2009). Bu sebeple hakemlik sisteminde her bir oyuncunun kazanç elde edebilmesi adına çeşitli öneriler sunulmuştur (Crotty, 2020). Örneğin sürecin hantallığından kurtulmak ve belli hakemler üzerindeki iş yükünü hafifletmek için sistemin özelleştirilmesi teklifi yapılmıştır. Söz konusu öneride yapılan her hakemlik sonucunda PubCred adı verilen sembolik bir kazanç elde edilecektir. Buna PubCred Bankası (PubCred Bank) adı verilmiştir (Fox ve Petchey, 2010). Diğer bir öneride de zamanında yapılan hakemlik hizmetini teşvik etmek için hakemlere 100 \$ ödenmesi önerilmiştir (Davis, 2013). Hâlihazırda ise Publons platformu hakemlerin dergiler veya konferans bildirimleri için hazırladıkları hakem değerlendirme raporlarını profillerine eklemelerine olanak sağlamaktadır. Bu yöntem hakemlik için harcanan emeğin görünürlüğü açısından önemlidir. Hakemler, doğrulama yapılarak sisteme eklenen bu bilgileri, fonlama sistemleri ve teşvik uygulamalarında da kullanabilmektedir (Publons, 2020). Bu tür uygulamalar hakemi motive edici bir unsur olarak görülmektedir.

¹ Şeffaf hakemlikte, açık hakemlikten (fully open peer review) farklı olarak hakemlere kimliklerini açıklamama seçeneği de sunulmaktadır.

Gönüllülük Esası

Akademiklerin önemli bir kariyer sorumluluğu olarak kabul gören hakemlikte iki olgu karşımıza çıkmaktadır: Gönüllülük ve motivasyon. Bu bağlamda sistem daha detaylı değerlendirildiğinde farkına varılmayan bazı noktalar göze çarpmaktadır. Hâlihazırda pek çok akademisyen yaptıkları bu gönüllü hizmeti topluma ve üyesi oldukları bilimsel camiaya bir hizmet olarak görmektedir. Fakat mevcut yükseltme kriterleri ve araştırma değerlendirme sistemlerinde bu önemli süreç maddi ve manevi çok da kazanç getirmemektedir. Örneğin 2018 yılında Akademik Teşvik Yönetmeliği'nde yapılan düzenlemede nispeten kaliteli dergilerde yapılmış olsa bile hakemlik puan getirmemektedir (Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği, 2018). Akademik yükseltme kriterlerinde de bu hizmetin karşılığı yeterince bulunmamaktadır. Yani maddi olarak kazanç getirmeyen hakemliğin aynı zamanda mevcut yükselme kriterleri açısından da araştırmacılara, akademisyenlere faydası yoktur.

Öte yandan hakemlik teşvik ile ödüllendirilen zorunlu bir kariyer gerekliliğine dönüştürülürse, sistemin doğası değişecektir. Standartların belirlendiği (yılıda belirli bir sayıda hakemlik yapmanız gerekir gibi) bir kariyer gerekliliği söz konusu olduğunda insanlar bugün gördüğümüz gibi cömertçe vakitlerini bu sisteme harcamak yerine konulan standartlara göre çalışmayı yeğleyeceklerdir. Bu durumda, sistemin gönüllülük doğası yok olacaktır (Crotty, 2020). Bu tarz bir değişim akademisyenlerin davranış örüntüleri de değiştirecektir. Hakemlik sistemine katkı sağlayan akademisyen ödüle dayalı standart bir sistemin getirilmesiyle beraber dış motivasyonla hareket edecektir. Hakemlik sistemini bir gereksinimler sistemine dâhil etmek hem katılım düzeylerini hem de pek çok kişinin göreve yaklaştığı titizliği ve coşkuyu tehdit edebilir. Pek çok akademisyen kariyerleriyle ilgili bazı ayrıcalıklar karşılığında bu hizmeti ücretsiz yapmaktadır (Davis, 2013). Ayrıca kendi alanında iyi tanınmayan, mesleğe yeni adım atmış bir akademisyenin, böyle bir zorunlulukta dezavantajlı olacağını da unutmamak gerekir (Crotty, 2020).

Sonuç

Akademisyenler için en önemli nokta kariyer gelişimidir. Elbette bununla doğrudan bağlantılı olarak kazanç elde etmek (fon almak) de bir diğer önemli noktadır (Michael, 2015). Fakat tek başına önemli bir dergi için hakemlik yapmış olmak fon ya da kariyer sağlamak için bir kriter olamaz. Hatta ikisi birbiri ile bağlantılıdır. Her ne kadar hakemlik bilginin ilerlemesi için önemli bir etkinlik olsa da asıl olan orijinal araştırmadır ve orijinal araştırmanın yapılması için gereken zamanın büyük çoğunluğunu hakemliğe adamak doğru değildir. Aslında şunu sormak en iyisi olacaktır. Hakemliğin teşvik olarak nasıl bir kredisi olmalıdır? Tek başına yeterli olmasa da hakemlik yapıyor olmak hem kariyer hem de teşvik edici önemli bir argüman olmalıdır.

Sonuç olarak iki öneri karşımıza çıkmaktadır. Biri, editör ve hakem arasında hakemleri prestijle ödüllendiren güven ilişkilerini geliştirmeye ve sürdürmeye dayalı bir gönüllülük modeli, diğeri ise doğru fiyata değerli bir hizmet sunmaya dayanan ticari bir modeldir (Davis, 2013). İlk önerilen model aslında hâlihazırda kullanılan sistemdir. Fakat bu sistemin iyileştirmeye açık pek çok yanı bulunmaktadır. Sistemle alakalı avantaj ve dezavantaj olarak görülen kısımlar tartışılabilir de alternatif kalite önlemleri, intihali önleyen teknolojiler, hakemleri ödüllendirmek ve onları eğitmek amacıyla pek çok yeni çalışma yapılmakta ve alternatif sistemler üzerinde tartışılmaktadır.

Her iki model için de destekleyici olarak düşünülebilecek “şeffaf hakem değerlendirme süreci” ise hem adil değerlendirme hem de hakem değerlendirmelerinin niteliği açısından olumlu etki sağlayacaktır.

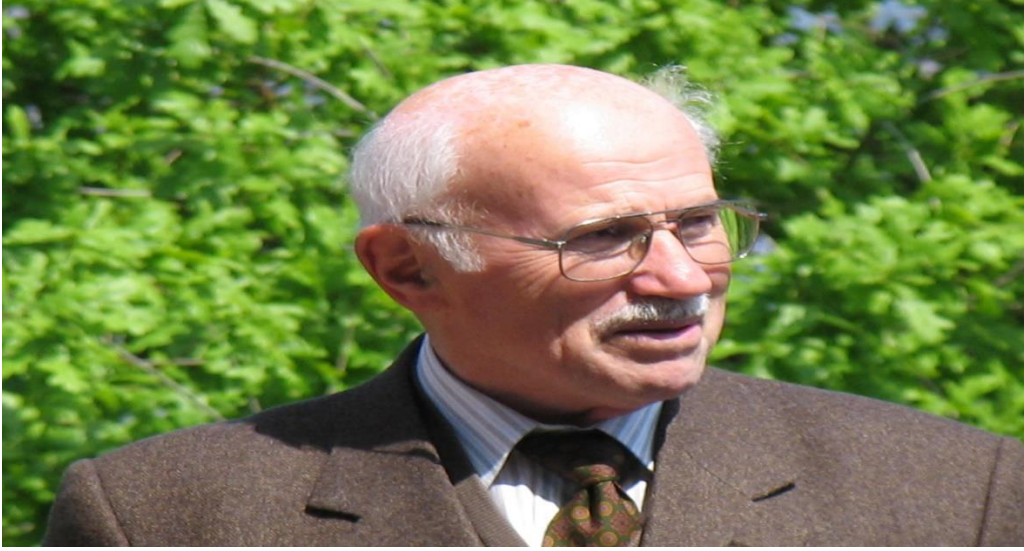
Kaynakça

- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. (2018, 27 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 30461). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180627-6.pdf>
- Akça, S. ve Akbulut, M. (2019, 17 Mayıs). Ön yargı hakemlerimizi ele mi geçirdi? Herkese Bilim Teknoloji, 164. Erişim Adresi: http://www.mugeakbulut.com/yayinlar/HBT_hakem_onyargi-akca_akbulut.pdf
- Crotty, D. (2020, 17 Ağustos). Revisiting: The problem(s) with credit for peer review. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2020/08/17/revisiting-the-problems-with-credit-for-peer-review-2/>
- Davis, P. (2009, 21 Eylül). Peer review survey 2009. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2009/09/21/peer-review-survey-2009/>
- Davis, P. (2013, 22 Şubat). Rewarding reviewers: Money, prestige, or some of both? [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2013/02/22/rewarding-reviewers-money-prestige-or-some-of-both/>
- Fox, J. ve Petchey, O. L. (2010). Pubcreds: fixing the peer review process by “privatizing” the reviewer commons. *The Bulletin of the Ecological Society of America*, 91(3), 325-333.
- Macdonald, F. (2016, 19 Ağustos). 8 scientific papers that were rejected before going on to win a Nobel Prize. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.sciencealert.com/these-8-papers-were-rejected-before-going-on-to-win-the-nobel-prize>
- Mehmani, B. (2016, 22 Eylül). Is open peer review the way forward? [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.elsevier.com/reviewers-update/story/innovation-in-publishing/is-open-peer-review-the-way-forward>
- Michael, A. (2015, 4 Haziran). Ask the chefs: What did you learn at this year’s 2015 SSP Annual Meeting? [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2015/06/04/ask-the-chefs-what-did-you-learn-at-this-years-ssp-annual-meeting/>
- MIT Press Journals. (2020, 10 Ağustos). Quantitative Science Studies Journal to participate in transparent peer review. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://mitpress.mit.edu/blog/quantitative-science-studies-journal-participate-transparent-peer-review>
- Nature Publishing Group. (2014). *Author insights 2014*. [Veri seti ve kodlama çizelgesi]. Erişim adresi: https://figshare.com/articles/MSS_Author_Insights_2014/1204999
- Publons. (2020). How it works: For reviewers. Erişim adresi: <https://publons.com/benefits/reviewers/how>
- Sense About Science. (2009). Peer review survey. Erişim adresi: <https://senseaboutscience.org/activities/peer-review-survey-2009/>
- Waltman, L. (2020, 2 Eylül). Quantitative Science Studies launches transparent peer review pilot. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <http://issi-society.org/blog/posts/2020/september/quantitative-science-studies-launches-transparent-peer-review-pilot/>

Şükrü Nail Bayraktar

Özyaşam (1932 Makedonya Kalkandelen - 2019 İstanbul)

Selçuk Aydın*

1932 Makedonya Kalkandelen (Tetovo) doğumlu olan Nail Bayraktar, henüz 6 yaşında iken ailesi ile İstanbul'a göç etti. Çocukluk ve gençlik yılları ile eğitim hayatının ilk orta ve lise dönemleri, 1938 yılında yerleştikleri Fatih Karagümrük'de geçti. 1953'de Topçu Teğmen olarak vatani görevini tamamlayan Bayraktar, 1954 yılında girdiği memurluk sınavını kazanarak 1954 yılı Haziran'ında Süleymaniye Kütüphanesi'nde kütüphane memuru olarak göreve başladı. Kütüphanede çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydolarak yükseköğrenimine devam etmek istedi. İş yoğunluğu nedeniyle derslere yeterli derecede katılamadığını, hafta sonu nöbetlerine karşılık hak ettiği izinlerle gücü yettiğince öğrenime devam etmeye çalıştığını belirten Bayraktar, 1958 yılında, kendisi gibi bu mesleğe gönül ve emek veren Nimet hanım ile evlenmiştir.

Mesleki gelişim amacıyla 1961 yılında eşi ile birlikte gittiği İngiltere'de çeşitli eğitim ve incelemelerde bulunmuş, edindiği mesleki bilgi ve görgüleri bir yıllık bir sürenin sonunda döndüğü ülkemizde görev yaptığı kurumlarda uygulama gayretinde bulunmuştur. Dönüşünü takip eden süreçte, aynı zamanda İstanbul İl Halk Kütüphanesi müdürlüğü görevinin yanı sıra Millet Kütüphanesi'ne Müdür Yardımcısı olarak atanan Bayraktar kendi beyanıyla "uzun bir

---

*Öğr. Gör. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E-posta: selcukaydin08@gmail.com

Academic Librarian, Istanbul University Library and Documentation Center

Geliş Tarihi - Received: 21.09.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 24.09.2020

öğrencilik dönemi” olarak nitelendirdiği Edebiyat Fakültesi’nden de bu süreçte mezun olmuştur.

1967 yılında atandığı Müdürlük görevi sırasında İl Halk Kütüphanesine bağlı şube sayılarını arttıran Bayraktar, yaptığı çalışmalarla kuruma kazandırdığı 5 adet gezici kütüphane ile de hizmet ağını genişletmiştir. 1973 yılı Mayıs ayında, İstanbul İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğünden Kütüphaneler Genel Müdür Yardımcılığına (KYGM) atanan Nail Bayraktar’ın görev yeri artık Ankara olmuş, başkentteki ikinci çalışma yılında Türk Kütüphaneciler Derneği olağanüstü kongresinde Genel Başkanlığa seçilmiştir. Sayın Bayraktar’ın hem KYGM’de hem de dernekteki görevleri 1978 yılı Mart ayında Müşavir olarak İstanbul’a atanmasıyla nihayetlenmiştir. 1980 yılında ikinci kez tayin edildiği KYGM yardımcılığı görevini kendi isteğiyle emekliliğe ayrıldığı 1985 Nisan’ına kadar başarıyla yürütmüştür. Bu süreçte çeşitli il ve ilçelerde yeni kütüphane binalarının hizmete alınması, yönetici ve personel için tematik mesleki kursların düzenlenmesi gibi etkinliklerle, bu etkinliklerde yönetici ve eğiticilik gibi görevler yapmıştır.

Kütüphaneciliğimizin gönül eri olarak nitelendirdiğim Nail Bayraktar, bu isme ilham olan gayreti azmi ve mesleki sevgisiyle emeklilik sonrasında da kütüphanecilik ile her dem hemhal olmuş, İstanbul’a döndüğü yıllarda Sultanahmet’te bulunan Matbaa Meslek Lisesi’nin Kütüphanecilik Bölümünde iki yıl boyunca Yazma Eserler dersi vermiştir.

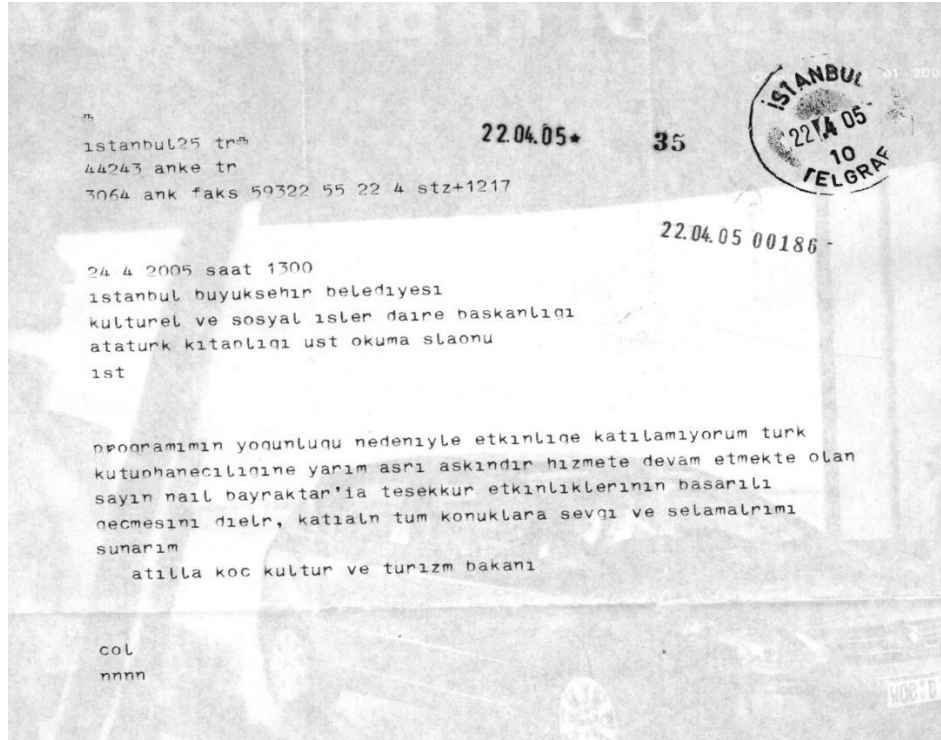
1988 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı yazma eser koleksiyonlarının kataloglanması işi için göreve başlayan Bayraktar, buradaki çalışma arkadaşları ile birlikte hazırladığı kataloglar ile ilim ve araştırma dünyamıza hazine değerinde eserler kazandırmış, kütüphaneci, yönetici ve eğitici olarak başarılı saha çalışmalarının yanında 20 civarı kitap (katalog, rehber, kitapçık) ve çeşitli süreli yayınlarda yayınlanmış 60 dan fazla makale ile alanımıza değer katmıştır.

Aynı kurum çatısı altında birlikte olma şansı yakaladığım ve kendisi de her anlamda hazine olan Nail Bayraktar hocamız, kurumdaki görevlerinin yanı sıra, personelin donanımına katkı sunmak için gönüllü eğitimler düzenlemiştir. Sağlığı ve imkanları elverdiği ölçüde büyük bir sabır ve disiplinle devam ettirdiği bu gönüllü çalışmalar kurum personeli için ayrı bir katma değer oluşturmuştur.

Sadece mesleki azmi ve çalışkanlığı ile değil insani yönüyle de hepimiz için örnek bir büyüğümüz olarak gönlümüze naksettiğimiz Şükrü Nail Bayraktar’a hem mesleki hem de kişisel hayatımıza kattığı güzellikler için gönülden teşekkür ediyor, rahmet, minnet muhabbetle anıyorum. “Kabri Nur Mekanı Cennet Olsun”.

Kaynakça

- Bayraktar, N. (2005). Kısa bir tercüme-i hal. Dağdelen, İ., Türkmen, H., ve Ulu, N. (Ed.). *Türk kütüphaneciliğinden izdüşümler Nail Bayraktar'a armağan* içinde c.2, (s.1-2). İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Haberler, Temmuz-Eylül: Halk ve çocuk kütüphaneciliği kursu. (1982). *Türk Kütüphaneciliği*, 30(3),169.
- Haberler, Ekim-Aralık: Hizmet içi kursları. (1977). *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 250.
- Haberler, Temmuz-Aralık: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nden haberler. (1973). *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3-4), 132

Resim 1. Nail Bayraktar'ın 50. Meslek yılı Kültür ve Turizm Bakanı kutlama telgrafı

Şükrü Nail Bayraktar

Autobiography (1932 Macedonia Tetovo - 2019 İstanbul)

Selçuk Aydın*

Çev. (Translated by) Güler Demir**

Nail Bayraktar, who was born in Tetovo, Macedonia in 1932, immigrated to Istanbul with his family when he was only 6 years old. He spent his childhood and youth years in Fatih Karagümrük where he settled down in 1938 and lived there during his childhood and youth years, completing his first, middle and high school years there too. Bayraktar, who completed his military service as an artillery lieutenant in 1953, passed the civil service exam he took in 1954 and started to work as a library clerk at the Süleymaniye Library in June 1954. Shortly after he started working in the library, he wanted to continue his higher education by enrolling into Istanbul University, Faculty of Letters. Bayraktar, who stated that he could not attend the classes enough due to his heavy workload and that he tried to continue his education as much as he could during his entitled leave periods taken in exchange for weekends guarding, married Miss Nimet, who, like himself, devoted herself to this profession

He made various researches and examinations in England, where he went with his wife in 1961 for professional development, and tried to apply his professional knowledge and experience in our country's institutions he worked in when he returned after a period of one year. In the period following his return to Turkey, Bayraktar, who was appointed as the Deputy Director of the Millet Library as well as the director of the Istanbul Provincial Public Library, graduated from the Faculty of Letters, which he described as "a long student period" in his own statement.

Bayraktar, who increased the number of branches affiliated to the Provincial Public Library when he was appointed as the Director in 1967, also expanded the service network of the Library with 5 mobile libraries that he brought to the institution. Nail Bayraktar, who was appointed as the Deputy of General Director of Libraries (KYGM) from the Istanbul Provincial Public Library Directorate in May 1973, was now in Ankara, and was elected as the General President at the extraordinary congress of the Turkish Librarians Association in his second year in the capital.city. The duties of Mr. Bayraktar both in KYGM and in the Association came to an end in March 1978 when he was appointed as a Consultant in İstanbul. He successfully carried out the duty of deputy of KYGM, where he was appointed for the second time in 1980,

---

* Öğr. Gör. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E-posta: selcukaydin08@gmail.com

Academic Librarian, Istanbul University Library and Documentation Center

** Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: gulerdemir2009@gmail.com

Ass. Prof. Dr. Kastamonu University Department of Information and Records Management

Geliş Tarihi - Received: 21.09.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 24.09.2020

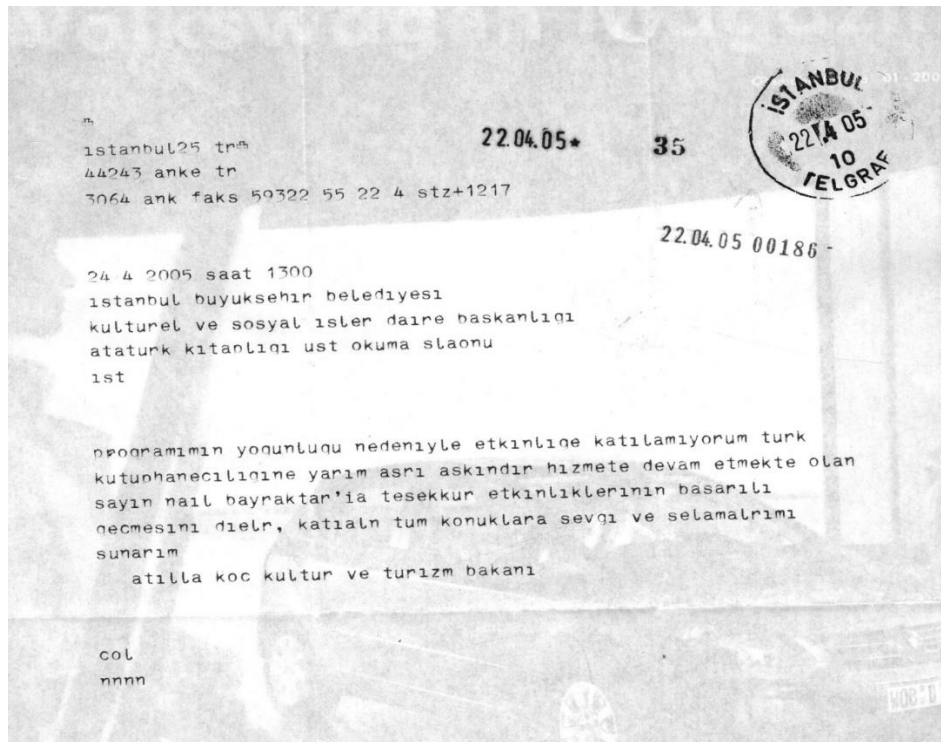
until April 1985, when he retired at his own request. During this period, he worked as an administrator and instructor in activities such as putting new library buildings into service in various provinces and districts and organizing thematic professional courses for managers and staff.

Nail Bayraktar, whom I describe him as the volunteer of our librarianship profession, had always come to terms with the field of librarianship after his retirement, thanks to his endeavor and professional affection that inspired this name. During his return to Istanbul, he taught the courses of Manuscripts for two years at the Librarianship Department of the Printing Vocational High School in Sultanahmet.

Bayraktar, who started to work for cataloging of manuscript collections of Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library in 1988, added works equally as valuable as treasure to our world of science and research with the catalogs he prepared with his colleagues. Besides his successful field work as a librarian, manager and educator, he added value to our field with around 20 books (catalogs, guides, booklets) and more than 60 articles published in various periodicals.

Nail Bayraktar, whom I had the chance to be together under the roof of the same institution and who is a true treasure in every sense, organized voluntary trainings to contribute to the qualification of the staff as well as his duties in the institution. These voluntary works, which he managed with great patience and discipline to the extent that his health allowed and as long as his conditions allowed too, provided added value for the institution's staff.

I sincerely thank Şükrü Nail Bayraktar, whom we have placed in our hearts as an exemplary elder not only with his professional determination and diligence, but also with his humanitarian aspect, for the beauties he added to our professional and personal lives, and I remember him with mercy, gratitude and affection. "May he rest in peace."

Image 1. The Celebration Telegram to Nail Bayraktar for his 50th Professional Year sent by the Minister of Culture and Tourism.

Hocamız, Ustamız Nail Bayraktar

Our Teacher, Our Master Nail Bayraktar

Selçuk Aydın*

Öz

Bu yazı Türk Kütüphaneciliğinin öncü isimlerinden biri olan Sevgili hocam Nail Bayraktar hakkındadır. Kütüphanecilik mesleğindeki ilk yıllarımda Atatürk Kitaplığı'nda tanışmamızdan onun vefatına kadar geçen süredeki hatırasının kısa bir ifadesidir. Kütüphanecilik mesleği onun için bir aşktı. Benim ve arkadaşlarımdın üzerinde, hiçbir zaman ödeyemeyeceğimiz emekleri vardır. Nail Bayraktar, son nefesine kadar çok okuyan, çok düşünen ve çok yazan bir insan olarak yaşadı. Sevgili hocamı daima saygı, sevgi ve özlemle hatırlayacağım.

Anahtar Sözcükler: Nail Bayraktar; Atatürk Kitaplığı; Türk Kütüphaneciliği.

Abstract

This article is about my teacher Nail Bayraktar, one of the leading names of Turkish Librarianship. It is a short expression of his memory in me from my first years as a librarian in the Atatürk Library until his death.. For him, the librarian profession was a love. He has more labor on me than we can never pay. Nail Bayraktar lived as a person who reads, thinks and writes a lot until his last breath. I believe that he will always live with his works and exemplary lifestyle. I will always remember my dear teacher with respect, love and longing.

Keywords: Nail Bayraktar; Atatürk Library; Turkish Librarianship.

Küçük yaşlardan itibaren kitap ve kütüphaneler ile kurmuş olduğum ünsiyetin bir sonucu olarak, hayalini kurduğum “kütüphaneci” olma isteğim, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünü kazanmam ile umuda dönüşmüş, mezuniyet sonrası göreve başladığım İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı'nda ise ete kemiğe bürünmüştü. 1996 yılı Kasım ayında adım attığım ve bu günlerde çeyrek asra varan meslek hayatımın her anı, “sevdiği işi yapan insanların, en mutlu insanlar olduğu” sözünü doğrulatan yaşanmışlıklar ile geçti. Şüphesiz bunda en büyük pay çalışma ortamlarımız ve bu ortamları paylaştığımız meslek büyüklerimiz ile çalışma arkadaşlarımızın idi. İyi bir yönetici kadrosu ve mesleki heyecana sahip genç bir ekibe sahip olduğumuz o yıllardaki en büyük şansımız ise saygıdeğer bir meslek büyüğü ve usta bir öğretici olarak aramızda bulunan Nail Bayraktar Hocamız idi.

---

* Öğr. Gör. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E-posta: selcukaydin08@gmail.com

Academic Librarian, Istanbul University Library and Documentation Center Turkey.

Geliş Tarihi - Received: 21.09.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 24.09.2020

1985 yılındaki emekliliği sonrası döndüğü İstanbul'da bir süre Matbaacılık Meslek Lisesi Kütüphanecilik Bölümünde dersler vermiş, bizlerin de yıllar sonra meslek arkadaşı olma onuru ve öğrencisi olma bahtiyarlığı yaşayacağımız Atatürk Kitaplığı'nda göreve başlamıştı. Etrafındakiler için ikinci bahar olarak nitelendiren bu dönem, Nail Hocamızı bizlerin gözüyle tanıyanlar için aslında hiç bitmeyen bir baharın devamı idi. Tanıdığım ilk andan, vefat ettiği son anlara değin bitmek bilmeyen üretme, öğretme ve belki de en önemlisi öğrenme isteği, benim de ona hayranlık duymama vesile olan hem mesleki hem de özel hayatımda örnek aldığım özelliği olmuştur.

Kendisi ile aslında ilk kez 1993 yılı temmuz ayında tanışmıştım. O dönemlerde oturduğumuz semte yakın olduğu için lisede de düzenli olarak kullandığım Atatürk Kitaplığı, üniversitedeki ilk yılımın ardından gönüllü stajım için bana kapılarını açmış ve üst okuma salonu okuyucu hizmetleri bölümünde bana bir yer ayırmıştı. Tüm okuyucu ve personelin ilk girişte muhakkak gözünü iliştiirdiği bir yerde olan bu salon Nail Hocamızın da sabahları ilk uğrak yeri olur, bankodaki personele ve erkenci okuyuculara sessizce hal hatır sorar, zaman zaman gün içinde bir sorun olup olmadığını gözlemlemek için ziyaret ederdi. Kendisi ile kısa karşılaşmalarımızın olduğu bu anlarda, tüm çalışanlarla olduğu gibi benimle de ilgilenir; dersler ve mesleki konular üzerine sohbetlerde çokça da önerilerde bulunurdu. O kısa sohbetlerin bile ne kadar kıymetli olduğunu yıllar geçtikçe daha iyi anlıyor uygulayabildiklerim olursa ne kadar haklı olduğunu görüyordum. İlgisi yıllar sonra aynı kurum çatısı altında meslek arkadaşı olma onurunu yaşadığım zamanlarda da devam etti. Mesleki gelişimin kişisel gelişime bağlı olduğunu ve ülke kütüphaneciliğini dert edinenlerin günün şartları ölçüsünde kendilerini geliştirmelerini salık verir, ilgi alanlarımıza göre mesleki toplantı ve eğitimlere katılmamız için bizleri teşvik ederdi.

Hem mesleki çalışmalarında hem de yöneticisinden hizmetlisine tüm kütüphane personeli için gönüllü olarak verdiği eğitimlerde ciddiyet ve disiplini elden bırakmayan hocamızın ikili ilişkilerdeki babacan ve müşfik tavrı hocamızın etrafında saygı ve muhabbet bağı oluşturmuştu. 2004 yılında İBB Atatürk Kitaplığı'ndaki yöneticilerimiz ve çalışma arkadaşlarımız tarafından düzenlenen meslekteki "50. Yıl" toplantısı ve bu toplantıya katılanların dile getirdikleri bu sevgi ve hayranlığın bir göstergesiydi adeta.

Hayranlık demişken hocamın bizleri önce şaşkınlığa sonra hayranlığa düşürdüğü bir anımı da paylaşayım:

2013- 2014 ve 2014-2015 yıllarında koordinatörlüğünü yaptığım iki ayrı proje ile Atatürk Kitaplığı koleksiyonlarında bulunan önce Osmanlıca matbu kitap ve bir kısım yazma eserleri, sonrasında da Osmanlıca gazete ve dergileri dijital ortama aktardık. Bu projeler bizleri olduğu kadar Nail hocamızı da oldukça heyecanlandırmış ve sevindirmişti. Meslek hayatının büyük bir bölümünü bu tür eserlerin gün ışığına çıkarılması, tasnif edilmesi ve kullanıma sunulması uğruna adayan hocamız eserlerin artık daha fazla yıpranmayacakları için seviniyor ve proje için bizlere açık desteğini sunuyordu. Projeler bittikten kısa bir süre sonra artık eski sıklıkta kütüphaneye gelemeyen Nail hocamızın bir telefonu üzerine mesai çıkışı arkadaşlarla ziyaretine gittik. Kısa bir sohbetten sonra bize göstermek istediği bir şey olduğunu söyleyerek o ana kadar dikkatimizi çekmeyen kenardaki sehpanın üstündeki örtüyü açtı. Gördüğümüz şey bizi hem çok şaşırtmış hem de çok duygulandırmıştı. Hocamız bir masaüstü bilgisayar almıştı ve "şimdiye kadar hoca bendim, şimdi siz hoca olacaksınız, belirlediğiniz günlerde geleceksiniz ve bana dijital ortama aktarılan yazmalara gazetelere kitaplara nasıl erişileceğini

öğreteceksiniz” demişti. Nasıl duyulduğumu anlatamam, zaman zaman yapılan ziyaretlerde arkadaşlar kısa yollar, bazı küçük kolaylıklar ile hocamıza istediğini öğretmiş, onu çok sevdiği yazma eserler ve ilmi çalışmaları ile buluşturmştuk. Tolstoy 67 yaşında bisiklete binmeyi öğrenmişti, Michelangelo 87 yaşında en güzel eserini tamamlamıştı, Nail Hocamız da 84 yaşında bilgisayar kullanmayı öğrenmişti. Hocamız onlarca yıl çocukları gibi ilgilendiği el yazmalarını okuyor inceliyordu. Öğrenmenin yaşı yoktu ve biz de orada bunu bir kez daha öğreniyorduk.

Başta yazma eser ve nadir nüsha olarak nitelendirilen tarihi koleksiyonlar olmak üzere, okuma kültürü, kütüphaneler, hizmetler, kütüphane katalogları, bibliyografyalar gibi konularda yazılı ve sözlü literatürümüze paha biçilmez katkıları olan, Nail Hocamız, kütüphane binaları üzerine kaleme aldığı “Kütüphanelerin Pencereleri” adlı bir yazıda, camlı yapıları kütüphane mimarilerini güzelleştiren unsurlar olarak değerlendirmiş, kütüphanelerin bir “camlı pencereleri”, bir de “canlı pencereleri” vardır tabirini kullanmıştı. İşini layığı ile yapan ve mesleğini güzel tanıtan kütüphanecileri işaret ettiği bu tabirden ilhamla ben de kendisini Türk Kütüphaneciliğinin hiç kapanmayacak bir “canlı pencere”si olarak nitelendiriyorum.

Vefatından kısa bir süre önceki konuşmamızda sağlığı ile ilgili sorularıma sen doktoradan haber ver, hastalık bu yaşlarda hep aynı sen derslerden bahset diyerek o durumda dahi beni teşvik etmeye çalışan değerli hocamın vefatı ile camiamızın olduğu kadar şahsımızın da dost ve arkadaş olarak kaybı ve hüznü büyüktür. Kendisine vereceğimiz güzel haberler, ondan öğreneceğimiz çok güzel hasletler vardı. Nasibimiz bu kadarmış diyerek hüzünleniyor, iyi ki tanımışız duygusunun yaşattığı şükre sığınıyorum.

Hem insani ve hem de mesleki açıdan herkes için örnek bir şahsiyet olan Nail hocamızı, onu tanıyan herkese yaşattığı güzelliklerle anıyor, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Fotoğraf 1. İBB Nail-Nimet Bayraktar Kütüphanesi açılış töreni, 3.04.2008

Kum Müzesi Sanal Ziyaretimize İlişkin Yansımalar

Reflections of our Virtual Visit to the Sand Museum

Demet Soylu* ve Tunç Durmuş Medeni**

Öz

Evlerimizde geçirdiğimiz Covid 19 karantina sürecinde dünyanın farklı şehirlerinde bulunan birçok müze sanal ortamda kapılarını ziyaretçilerine açmıştır. Bu süreçte, fiziksel olarak ziyaret etme olanağımız olmasa da sanal ortamda müzeleri ziyaret etme şansını yakaladık. Belki de hayatımızda ilk kez böyle ilginç bir tecrübe yaşadık. Ziyaret ettiğimiz müzelerden biri olan Japonya'daki Tattori Kum Müzesine ilişkin gözlemlerimizi ve müzede bulunan bazı kum heykelleri sizlerle paylaşmak istedik. Umarız ki sizler de okurken keyif alırsınız.

Anahtar Sözcükler: Kum müzesi; kum heykel; sanal ziyaret.

Abstract

In all over the world, many museums opened their doors to visitors in virtual environment during Covid 19 quarantine process we stayed at home. During this process, even though we could not visit physically, we had the chance to visit the museums virtually. Perhaps, this was the first experience of our lives. We want to share our experiences related to our virtual visit to Sand Museum in Tattori in Japan and provide you with information about the sand statues in the museum. We hope that you will enjoy reading our reader letter.

Keywords: Sand museum; sand statues; virtual visit.

Giriş

Covid 19 öncesinde dünyanın farklı yerlerinde ayak izlerimizi bırakarak yolculuk etmek en keyif aldığımız etkinliklerden biriydi. Birlikte gerçekleştirdiğimiz gerek akademik ve turistik ziyaretlerimiz sırasında farklı müzeleri inceleme fırsatımız oldu. Bunların her biri kendi açısından doyurucu ve unutulmaz deneyimlerdi. Covid 19 sürecinde bizi üzen etmenlerden biri ziyaretlerimizi kısıtlamak hatta geçici bir süreliğine sonlandırmak idi. Dünyada yolculuk ederek ayak izimizi bırakmaya devam edemesek de, sanal ortamda bir gezintiye çıkıp, bunu deneyimlemeyi arzu ettik. Bu şekilde de karantina sürecinde biraz da olsa motivasyonumuzu ve enerjimizi yükseltmeye çalıştık. Dünyadan kopmamaya çabalayarak, farklı müzelerde gezdik. Covid 19 sürecinde gezdiğimiz müzelerle ilgili deneyimlerimizi siz değerli okuyucularla paylaşabilmek bizi çok mutlu ediyor. İlk ziyaretimizi Japonya'da bulunan

---

* Araştırma Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: bunchnoble@gmail.com

Research Assistant, Ankara Yıldırım Beyazıt University Department of Information Management, Turkey.

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. E-posta: tuncmedeni@gmail.com

Associate Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University Department of Management Information Systems, Turkey.

Geliş Tarihi – Received: 23.08.2020

Kabul Tarihi – Accepted: 20.09.2020

Tattori Kum Müzesine (The Sand Museum, 2018) gerçekleştirdik. Başka kültür ve mekanlara ait yapı örneklerine yer verilen ve bunların Google Arts&Culture üzerinden de ziyaret edilebildiği, bu kum müzesine ilişkin deneyimlerimizi bu yazıda bulabilirsiniz. Kumdan heykeli yapılan seçmiş olduğumuz her bir yapıyı sıra ile ele alacağız. Diğer müzelere ilişkin sanal gezi deneyimlerimizi de bundan sonraki yazılarımız da paylaşacağız. Keyifle okumanızı dileriz.

Angkor Vat Tapınağı

Kum heykeli yapılan yapılardan biri Angkor Vat tapınağıdır. Angkor Vat tapınağı, 12. yy.'ın ilk yarısında, Khmer Krallığı tarafından Kamboçya'da inşa edilen bir Hindu tapınağıdır. Daha sonra ise Budist tapınağı olarak değiştirilmiştir ve kullanılmıştır. 1972 yılındaki iç savaş sırasında Budist heykeller zarar görmüştür. 1991 yılında tapınak, Dünya Kültür Mirası listesine dahil edilmiştir. Günümüzde, Angkor Vat Tapınağı, Kamboçya'nın simgesi durumundadır. Tapınak üzerindeki oymaların sabah ışığındaki silüeti ve akşam ışığındaki altın görüntüsü bölgede hüküm sürmüş gizemli, büyük ve güçlü hanedanlıkların yansıması niteliğindedir (Google Arts & Culture, 2013a). Bu tapınak heykel (bkz Şekil 1) 2013 yılında Leonardo Ugolini tarafından inşa edilmiştir. Şu an Kum Müzesi, Japonya'nın Tattori şehrinde bulunmaktadır.

Şekil 1. Angkor Vat tapınağı

İlya Muromets Heykeli

Heykel, 2014 yılında Katsuhiko Chaen tarafından yapılmıştır.

Encyclopedia Britannica (2015), İlya Muromets'in efsanesini aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

“İlya Muromets, Lancelot gibi efsanevi bir kahraman ve şövalyedir. İlya Muromets ile ilgili efsanelerin Rusya'nın Tatar boyunduruğu altında bulunduğu ve antik şehirlerin özgürlükleri için savaştığı zor dönemlerde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Efsaneye göre Muromets, köylü bir ailenin engelli çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yürüyememektedir. Yürüyemediği için kendini eve kapatmıştır. Bir gün, yine evde tek başına olduğu zamanlardan birinde, yaşlı bir hacı evlerine ziyarette bulunmuştur ve Muromets'e demiştir ki: ‘Sayın Şövalye, Muromets, iyi günler. Sen Rus toprağının koruyucusu ve yenilmez fatihi olacaksın.’ Muromets, yürüyemediği için bunun imkansız

olduğunu belirtse de, hacı onu iyileştirmiştir, eline, ayağına güç vermiştir. İyileştiğini gören ailesi şaşkınlık içinde kalmıştır. Hacı ayrıca kendisine büyüdü bir at hediye etmiştir. Atıyla birlikte Vladimir'in sarayına giderek, Tatarları yener ve onları ülkeden kovmuştur.”

Şekil 2. İlya Muromets Heykeli (Google Arts & Culture, 2014)

Kraliçe Elizabeth Rejimi Altındaki Mutlak Monarşi

Kraliçe Elizabeth rejimi altındaki mutlak monarşi heykeli, Illiya Filimontsev tarafından yapılmıştır. Kraliçe I. Elizabeth, 1558 yılında tahta geçmiştir. Başarı ve azmiyle, ülkeye zenginlik ve zenginlik kazandırmıştır. İngiliz filosu, yenilmez İspanyol donanmasına karşı, büyük zafer kazanmıştır (bkz. Şekil 3).

Şekil 3. Kraliçe Elizabeth rejimi altındaki mutlak monarşi (Google Arts & Culture, 2012)

Persepolis Rölyefleri

Persepolis Rölyefleri heykeli, 2008 yılında Johenng Tan tarafından yapılmıştır. I. Darius tarafından MÖ 518'de kurulan Persepolis, o dönemde Doğu'ya hâkim olan Ahameniş İmparatorluğu'nun başkentiydi. Bu rölyefler Sakaları tasvir eden Akhaimenid döneminde ait arkeolojik eserlerden biridir. Bunların arasında Persepolis kral mezarları (Taht Taşıyan Halkalar) Rölyefleri, Apadana Rölyefleri, Behistun Rölyefi ve Tatarlı Mezar Odası rölyefleri bulunmaktadır. “Persepolis Taht Taşıyan Halkaların Rölyefleri altı Pers kralının mezarı üzerine tasvir edilen halkları kapsamaktadır” (Duran, 2019).

Şekil 4. Persepolis rölyefleri (Google Arts & Culture, 2008a)

Bamiyan Vadisi Budha Heykelleri

Bu heykel, 2008 yılında Zhang Yongkang tarafından inşa edilmiştir. Bamiyan vadisi Afganistan'da yer almaktadır. Bamiyan vadisindeki arkeolojik kalıntılar 1-13. yy. arasındaki sanatsal ve dini gelişmeleri sembolize etmektedir. Bölgede çok sayıda Budist manastır topluluğu ve kutsal alanların yanı sıra İslami dönemden müstahkem yapılar bulunmaktadır. Budha heykelleri, Taliban tarafından yıkılmıştır ("Cultural landscape and", 2003). Şu an Japonya'da bulunan Kum Müzesindeki heykeller yok olmuş bir Budist tarihini temsil etmektedir. Bu heykellerin yıkılması, Afganistan'ın kültürel ve tarihi mirasına yönelik gerçekleştirilmiş bir saldırı niteliğindedir. 26 Mayıs 2001 tarihinde Taliban lideri Muhammad Omar İslam kültürüne ait olmayan heykel ve tapınakların yok edilmesini emretmiştir. Heykeller dinamitle yok edilmiştir ve yıkımın ardından da halka resmi duyuru yapılmıştır (Centlivres, 2012).

Şekil 5. Bamiyan Vadisi Budha heykelleri (Google Arts & Culture, 2008b).

Krala Sunulan Dans

Krala Sunulan Dans isimli kum heykeli 2013 yılında Ronald Ruseler tarafından yapılmıştır. Güneydoğu Asya'da saray dansı gelenekleri çok yaygındır. Eski Malezya saray dansları, Bali dansları, Kamboçya Aspara dansı yaygın olarak bilinmektedir. Bu danslardan bazıları tanrılara sunulmuştur, kimileri tiyatro oyunu olarak yapılmıştır ve bazıları da iyi bir hasat dönemi için dua olarak yapılmıştır. Bu büyü ve zarif dans hareketlerinin büyü, ünlü Fransız heykeltıraş Rodin'in sanat eserlerine bile ilham vermiştir (bkz. Şekil 6).

Şekil 6. Krala sunulan dans (Google Arts & Culture, 2013b)

Rus Edebiyatı- Tolstoy ve “Savaş ve Barış” Eseri

Bu kum heykel, Jill Harris tarafından 2014 yılında Rus edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Tolstoy’un *Savaş ve Barış* adlı eserini temsil etmek için oluşturulmuştur. Eser, Napolyon işgali sırasında sıradan ve soylu Rusların yaşamını konu almaktadır.

Şekil 7. Rus edebiyatı ve *Savaş ve Barış* eseri (Google Arts & Culture, 2013).

Köylüler ve Pirinç Terasları

Bu kum heykel, Enguerrand David tarafından 2013 yılında inşa edilmiştir. Antik çağlardan beri birçok Güneydoğu Asya kültürü pirinç yetiştirmiş ve çiftçilik yaşamına öncülük etmiştir. Bugün bile, Güneydoğu Asya ülkeleri dünyanın önde gelen tarım ulusları olmaya devam etmektedir. Suyla kaplı pirinç teraslarının olumlu özelliklerinden biri de suyla yaşayan kültürler yaratan Güneydoğu Asya halkının simgesi olmasıdır. Filipin Cordilleras Pirinç Terasları, dünya miras alanı olarak belirlenmiştir Pirinç heykellerini temsil eden heykel, davetkar görünmektedir ve müzeyi ziyaret edenleri adeta Pirinç Tarlaları arasında eşsiz bir yolculuğa çıkarmaktadır. 333 yıl ülkeyi sömürge olarak kullanan İspanyollar da bu cazip atmosferin büyüüne kapılmışlardır ve pirinç tarlalarının adeta cennete çıkan merdivenler olduğunu belirtmişlerdir. Günümüzde de pirinç tarlaları cazibe merkezi olmaya ve birçok kişinin gönlünü fethetmeye devam etmektedir (Kaya, 2016).

Şekil 8. Köylüler ve pirinç terasları (Google Arts & Culture, 2013c)

Sonuç

Hep birlikte kum heykeli yapılan 7 yapı ile ilgili bilgi sahibi olduk. Bu keyifli süreci sizlerle birlikte deneyimlemek ve sizleri de bu sürece dahil edebilmek bizi çok motive etti. Sanal turumuzun parçası olduğunuz için sonsuz teşekkürü borç biliriz.

Bunun gibi sanal turların, pandemi süresinde ve sonrasında daha artacağını öngörebiliriz. Bu sanal deneyimlerin ve bunları sağlayıcı yapılanmaların artışı, bunları açıklayıcı kavramsal yaklaşımların geliştirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Bunun için Japon felsefesinde yer alan “Ba” ve “Ma” kavramlarının (Soylu ve Medeni, 2019) yararlı olabileceği öngörülmektedir. Ba kavramı deneyim ve diğer bilgi-temelli etkileşimler için fiziksel, sanal ve mental ortamların bir bütünlük teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Ma kavramının ortaya koyduğu zaman ve mekansal tampon alan bakış açısı da uygulamada pandemi döneminde “sosyal mesafe” olarak ortaya konulan yaklaşıma uygun bir açılım sunduğu düşünülmektedir (Medeni, Iwatsuki ve Cook, 2008) ve ilerideki araştırmalara konu edilebilir.

Kaynakça

- Cultural landscape and archaeological remains of the Bamiyan Valley. (2003). Erişim adresi: <https://whc.unesco.org/en/list/208/>
- Centlivres, P. (2012, 18 Nisan). *The death of the Buddhas of Bamiyan*. Erişim adresi: <https://www.mei.edu/publications/death-buddhas-bamiyan>.
- Duran, M. (2019). Pers (Akhaemenid) bağlamında Sakalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 731-761. doi: 10.16953/deusosbil.496567.
- Encyclopedia Britannica (2015). Ilya of Murom. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/topic/Ilya-of-Murom>.
- Google Arts & Culture. (2008a). *Reliefs of Persepolis*. Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/reliefs-of-persepolis/jgEOsPzWRJnaqA>
- Google Arts & Culture (2008b). Budha Statues of the Bamiyan Valley. Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/buddha-statues-of-the-bamiyan-valley-zhang-yongkang/dwHjbNsGnoGEgw>.
- Google Arts & Culture. (2014). *Ilya Muromets*. Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/ilya-muromets/twF7rAK-J8Y8iw>
- Google Arts & Culture. (2012). Absolute monarchism under the regime of Queen Elizabeth. Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/absolute-monarchism-under-the-regime-of-queen-elizabeth/uAF6aGSK-xqylg>.
- Google Arts & Culture. (2013a). *Angkor Wat*. Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/angkor-wat-leonardo-ugolini/uQFNNDBoaOuvpw>.
- Google Arts & Culture. (2013b). *Dance which is offered to king*. Erişim adresi: https://artsandculture.google.com/asset/dance-which-is-offered-to-king/9gHXVqv9O8_HUQ.
- Google Arts & Culture (2013c). *Peasantry and the rice terraces*. Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/asset/peasantry-and-the-rice-terraces/KQG7ilY994ENYg>.
- Kaya, K. (2016, 29 Şubat). Dünyanın 8. harikası: 2000 yıllık Batad çeltik tarlaları. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://yoldaolmak.com/batad-pirinc-tarlalari-filipinler.html#:~:text=333%20y%C4%B1%20%C3%BCIkeyi%20s%C3%B6m%C3%BCrge%20olarak,listesinde%20yer%20alan%20bir%20yer>
- Medeni, T.D., Iwatsuki, S. ve Cook, S. A. (2008). Reflective Ba and refractive Ma in cross-cultural learning. *Encyclopedia of networked and virtual organizations* içinde (s. 1357-1367). doi: 10.4018/978-1-59904-885-7
- Soylu, D. ve Medeni, T.D. (2019). Library touched my heart. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(4), s. 395-403. Erişim adresi: <http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/50920/629500>
- The Sand Museum. (2018). Erişim adresi: <http://www.sand-museum.jp/en/>

Roma'nın Yaşayan Tarihi: Vallicelliana Kütüphanesi

The Living History of Rome: Vallicelliana Library

Elif İbşiroğlu Bayram*

Öz

Günümüzde Erasmus Personel Hareketliliği Programları, üniversite çalışanlarının yurt dışında meslekle ilgili uygulamaları tecrübe etmeleri açısından faydalı olmaktadır. Programlar, farklı kültürleri tanımayı, mesleki gelişmelerden haberdar olmayı, o ülkelerin yaşantısını deneyimlemeyi sağlamaktadır. Bu yazı, 02-06 Eylül 2019 tarihleri arasında Erasmus+ Personel Eğitim Alma Hareketliliği kapsamında İtalya'nın Roma şehrinde bulunan Vallicelliana Kütüphanesinde aldığım eğitim sonucu; 09 Ocak 2020 tarihinde Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane personeline yaptığım sunumdan derlenmiştir. Çalışmanın amacı, Vallicelliana Kütüphanesinin sunduğu hizmetler kapsamında kütüphaneyi tanıtmaktır. Kütüphanenin işleyiş açısından bağlı olduğu kurum, kuruluş ve uygulamalara da çalışmada yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Erasmus Personel Hareketliliği; halk kütüphaneleri; kütüphaneler; İtalya; Roma; Vallicelliana Kütüphanesi.

Abstract

Today, Erasmus Staff Mobility Programs are beneficial for university employees to experience professional practices abroad. Programs enable to know different cultures, to be aware of professional developments, to experience the lives of those countries. In this study, it is aimed to give information about Vallicelliana Library that I learned during the training in Rome, Italy between 02-06 September 2019 within the scope of Erasmus+ Staff Training Mobility. This article was compiled from my presentation to Bursa Uludağ University Library staff on January 09, 2020. The study introduces the Library as part of the services offered by the Vallicelliana Library. Institutions, organizations and applications to which the library is functioning are also included in the study.

Keywords: Erasmus Staff Mobility; public libraries; libraries; Italy; Rome; Vallicelliana Library.

---

*Öğretim Görevlisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı.

E-posta: ielif@uludag.edu.tr

Academic Librarian, Bursa Uludag University Library, Turkey.

Giriş

Vallicelliana Kütüphanesinin doğuşu Filippo Neri (Aziz Petrus ve Paul'den sonra Roma'nın Üçüncü Havarisi, laik din adamları topluluğunu kuran İtalyan rahip) ve 1565 yılında kurulan Oratory Cemaati (Roma Katolik Kilisesinde, 1564 yılında Roma'da kurulan, vaaz veren, popüler hizmetler sunan ve çeşitli ülkelerde kurulan dindar bir seküler rahipler topluluğu) ile yakından ilgilidir.

Kütüphanenin ilk koleksiyonu, Filippo Neri'nin 1595'te ölümündeki cemaat mirasından kalan eserlerden oluşmaktadır. O dönem Oratory Cemaatinin tesciliyle 1700 basılı cilt ve 300 el yazması belgelenmiştir.

1669'da Vatikan Kütüphanesinin koruyucusu olan Yunan entelektüel Leone Allacci'ye ait, Yunan ve Latin el yazmaları arasında 237 adet el yazması fonu kütüphaneye geçmiştir.

1874 yılında Vallicelliana, bir kamu hukuku kütüphanesine dönüşmüş; 1876 yılında cemaatin belgeleri aynı cemaat ve kütüphane arasında bölünmüştür.

1946 yılında Vallicelliana'nın fonlarının yönetimi koleksiyonla birlikte kütüphaneye geçmiştir ("Biblioteca Vallicelliana", 2019a).

Resim 1. Filippini Oratory kompleks yapı

Resim 2. Vallicelliana Kütüphanesi girişi

İtalya'nın Roma şehrinde bulunan Vallicelliana Kütüphanesi, bir süre Halk Eğitim Bakanlığı tarafından yönetildikten sonra bugün Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir devlet kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Resim 1, kütüphanenin de içinde bulunduğu kompleks yapıyı göstermektedir. İtalyan mimar Francesco Borromini tarafından yapılmış olan bu binanın 2. katı kütüphaneye ayrılmıştır. Resim 2'de kütüphanenin girişi görülmektedir.

Resim 3. Kütüphane giriş-danışma bölümü

Resim 4. Modern kitaplar bölümü

Kütüphane, danışma masalarının, modern kitap raflarının, yönetim odasının birlikte yer aldığı hol ve giriş kısmı (Resim 3), el yazmalarının kilitli olarak bulundurulduğu bir üst

kat, okuma salonu (Resim 4), rehberli turların ve kültürel etkinliklerin (müzikal konser, tiyatro gösterileri, sergi, konferans, çalıştay, vb.) düzenlendiği halka açık bir anıtsal salondan (Borromini) oluşmaktadır. Kütüphane istek üzerine ve bilgilendirme amacı ile anıtsal salon ve periyodik olarak düzenlenmiş sergiler için ücretsiz rehberli tur hizmeti sunmaktadır. Okuma salonu 25 kişiliktir. Salonda taşınabilir bilgisayarlar için 24 elektrik prizi, 3 internet istasyonu ve 1 mikrofilm okuyucu bulunmaktadır.

Koleksiyon

Vallicelliana Kütüphanesinin koleksiyonu; el yazmaları, inkunabeller, haritalar, pullar, müzik, fotoğraflar, kitaplar (Barok dönem modern tarih, mimari, Oratoryan kilise tarihi, müzik tarihi, sanat kitapları, felsefi metinler, botanik, astronomi ve tıp konularında) olmak üzere yaklaşık 134.000 kaynak içermektedir.

Tablo 1

Koleksiyon türleri ve sayıları ("ICCU", 2019a)

Materyal türü	Materyal adedi
Kitap	117.049
Eski basım kitaplar	7000
Fotoğraf	5000
Sürelî yayın	774
Görsel işitsel	19
Harita	8
El yazmaları	2554
İnkunabel	435
Mikrofilm	870
Toplam	133.709

Kütüphanedeki en eski eserler 8. yüzyıla aittir. Bu durumu Tablo 1’de izlemek mümkündür. Kitaplar koleksiyonun çoğunluğunu oluştururken, eski basım kitaplar ikinci sırada yer almaktadır. Fotoğraf koleksiyonunu takip eden el yazmalarının sıralamada önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. El yazmaları, gravürler ve fotoğrafların bakım ve onarımını içeren proje kapsamında; kütüphanenin Roma Tor Vergata Üniversitesi ile sözleşmesi bulunmaktadır.

Personel

Kütüphanede bir müdür yönetiminde on kişi çalışmaktadır. Çalışanlardan biri kütüphaneci, diğerleri yardımcı personel olarak tanımlanmaktadır. Kütüphaneci unvanıyla çalışan personel felsefe bölümü mezunudur. Vatikan’da 1 yıl kütüphanecilik 1 yıl da arşivcilik eğitimi almış ve Vatikan Kütüphanesinde görev yapmıştır. Kütüphane yöneticisi, arşiv ve paleografi eğitimi almış, Edebiyat ve Felsefe Fakültesi mezunudur.

Kullanıcı Profili

- Ağırlıklı olarak tarih ve mimarlık alanlarında çalışan akademisyenler
- Doktora öğrencileri
- Öğrenciler
- Genel anlamda araştırmacılardan oluşmaktadır.

Ödünç Verme ve Danışma Hizmetleri

- Kütüphane kaynakları ödünç verilmemektedir. Kapalı raf sistemi mevcuttur. Okuyucular istedikleri kitabı görevliden talep etmekte, görevliler kitapları kullanıcılara getirmektedir.
- İnternet üzerinden ve telefonla kitap ayırılabilir.
- Modern kitaplar için bir seferde en fazla 2 cilt, eski ve nadir eserler için yalnızca 1 cilt talep edilebilmektedir.
- Kaynaklar zarar görmesin diye fotokopi çekilmemekte, taranmamakta; İtalyan Telif Yasası uyarınca kaynakların sadece % 15'inin fotoğrafı çekilebilmektedir.
- Üyelik sistemi yoktur; kullanıcılar ehliyet, pasaport gibi resmi bir kimlik bırakıp günlük bir form doldurarak okuma salonunu kullanabilmektedir.
- Sadece modern kitaplar için ILL hizmeti verilmektedir. Bu kapsamda kitabın ederine göre depozito istenmekte ve eder, masraflar + depozito şeklinde alınmaktadır.

ICCU (Istituto Centrale per il Catalogo Unico)

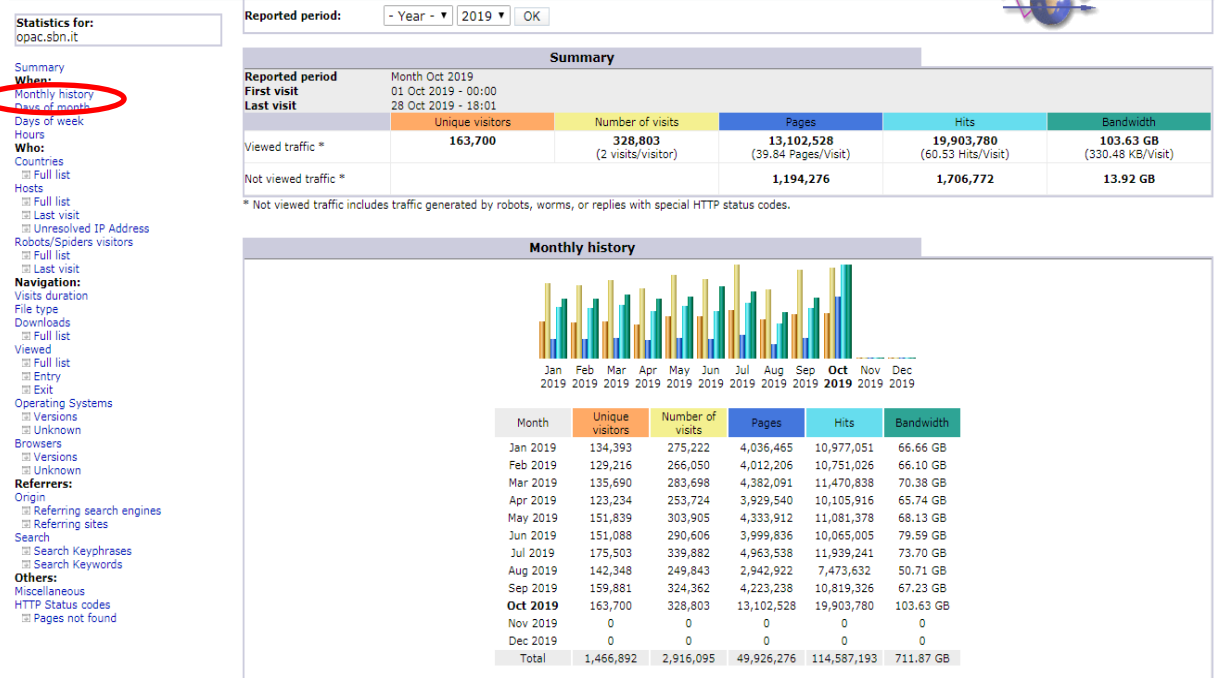
İtalya Turizm ve Kültür Bakanlığının kültürel faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu merkezdir. İtalyan kütüphanelerinin kataloglama ve dijitalleştirme faaliyetlerini teşvik ve koordine eden ulusal merkez, aynı zamanda standardı yönetmek ve yaymaktan sorumludur. Sunduğu hizmetlerden biri Ulusal Kütüphane Hizmeti olarak adlandırılan SBN (Servizio Bibliotecario Nazionale)'dir ve kütüphanelerin otomasyon sistemini oluşturmaktadır. SBN; devlet, okul, üniversite, yerel ve özel olmak üzere ülke genelinde birçok kütüphanede kullanılmaktadır ("ICCU", 2020).

Vallicelliana Kütüphanesinin kullandığı SBN'in OPAC formu 1997'den beri çevrim içidir. ICCU'nun projeleri arasında yer alan dijitalleştirme faaliyetlerine Vallicelliana Kütüphanesi de katılmıştır. Bu projeler kapsamında kütüphane kaynaklarının bir kısmı dijital ortama aktarılmış, kütüphane bir dönem Google Books'a dahil olmuştur.

The screenshot displays the OPAC SBN interface. At the top, there is a search bar and navigation links. The main content area is titled 'Cataloghi disponibili' and includes a search form with fields for 'Autore', 'Titolo', and 'Soggetto'. Below the search form, there is a list of available catalogs under the heading 'Lista dei cataloghi disponibili'. The 'Catalogo SBN' is listed and checked. The 'Altri Cataloghi' section on the left is also visible, with 'Cataloghi disponibili (Z39.50)' highlighted.

Şekil 1. OPAC SBN'de Z39.50 uygulaması ("OPAC SBN", 2019)

OPAC SBN’de Z39.50 özelliği sayesinde aynı anda birçok katalogda tarama yapılabilen ve bu tarama sonucunda sorgulama sonuçlarını görmek mümkün olmaktadır. Şekil 1’de arayüzün İtalyanca olan orijinal dilinde “biblioteca” sözcüğü kullanılarak ve iki adet katalog seçilerek uygulamanın yapılışı örneklendirilmiştir.

Şekil 2. OPAC SBN’de istatistik (“OPAC SBN Catalogue on-line”, 2019a)

OPAC’da yer alan “İstatistik” sekmesinden, Şekil 2’de görülebileceği üzere; aylık, günlük, haftalık, saatlik sayılara ulaşılabilen; sayfayı ziyaret eden ülkeler, indirilen sayfalar ve ziyaretçi sayıları gibi birçok konuda istatistik görmek mümkün olmaktadır.

Bütçe

Kütüphane bütçesi iki tür kaynaktan oluşmaktadır;

- Kamudan gelen kaynaklar (Bakanlık kaynakları)
- Bağış yoluyla gelen kaynaklar (Bağışlar, Art Bonus adı verilen bir sistemle gerçekleştirilmektedir. Bu sisteme göre, bağış yapanlar için % 65 oranında vergiden düşülmesi sağlanmaktadır).

Tablo 2, kütüphanenin 2020 öncesi son 3 yıla ait bütçe harcama kalemlerini göstermektedir. Rakamlar Euro (EUR) bazındadır. Tabloya göre restorasyon, bakım ve onarım için harcama yapıldığı görülmektedir. Buna göre; en fazla harcamanın 2017 yılında yapıldığını söylemek mümkündür. En fazla harcama yapılan kalem yine bu yılda tesisat işleri için olmuştur. Sonraki 2 yılda bu kalemdeki harcamalarda azalma olsa da yine bu yıllarda en çok harcama yapılan kalem olarak görülmektedir. Toplam kaleme bakıldığında 2017 yılı en fazla bütçe ayrılan yıldır. Elektrik tesisatı yenilenirken lambaların seçiminde fazla ısı yaymayan özellikte olmasına dikkat edildiği ve bunun olası bir yangına ihtimal vermemesi açısından önemli olduğu bilgisi kütüphaneci tarafından ayrıca verilmiştir.

Tablo 2

Restorasyon/Bakım/Kataloglama İşleri Bütçesi (Euro) ("Biblioteca Vallicelliana", 2019b)

Tanım	Açıklama	Tip	2017	2018	2019	Toplam
Beklenmeyen acil bakım	Olağanüstü yenileme çalışmaları çatı kılıfı, oluk temizleme ve değiştirme aşağıdaki Salon Borromini bölgesinin bozulmuş parçaları yağmur suyu sızması	Bakım	170.000			170.000
Tesisat işleri	Yangın önleme uygunluk belgesi almak için eksik tamamlama	Tamamlama	250.000	150.000	100.000	500.000
Restorasyon	Okuma odası aydınlatma sistemleri işi	Bakım	100.000			100.000
Restorasyon	Kütüphane demirbaş restorasyon işleri	Restorasyon	30.000	15.000	15.000	60.000
Temin	Doğrudan Temin (İhalesiz hizmet alımı - Kataloglama)	Kataloglama		8.000	10.000	18.000
Toplam			550.000	173.000	125.000	848.000

Köklü bir tarihe sahip olan kütüphanenin aynı zamanda ahşap bir yapıda olduğu için harcama kalemlerini restorasyon, bakım, onarım işlerinde yoğunlaştırdıkları görülmekte, miraslarını korumak adına çaba harcadıkları anlaşılmaktadır.

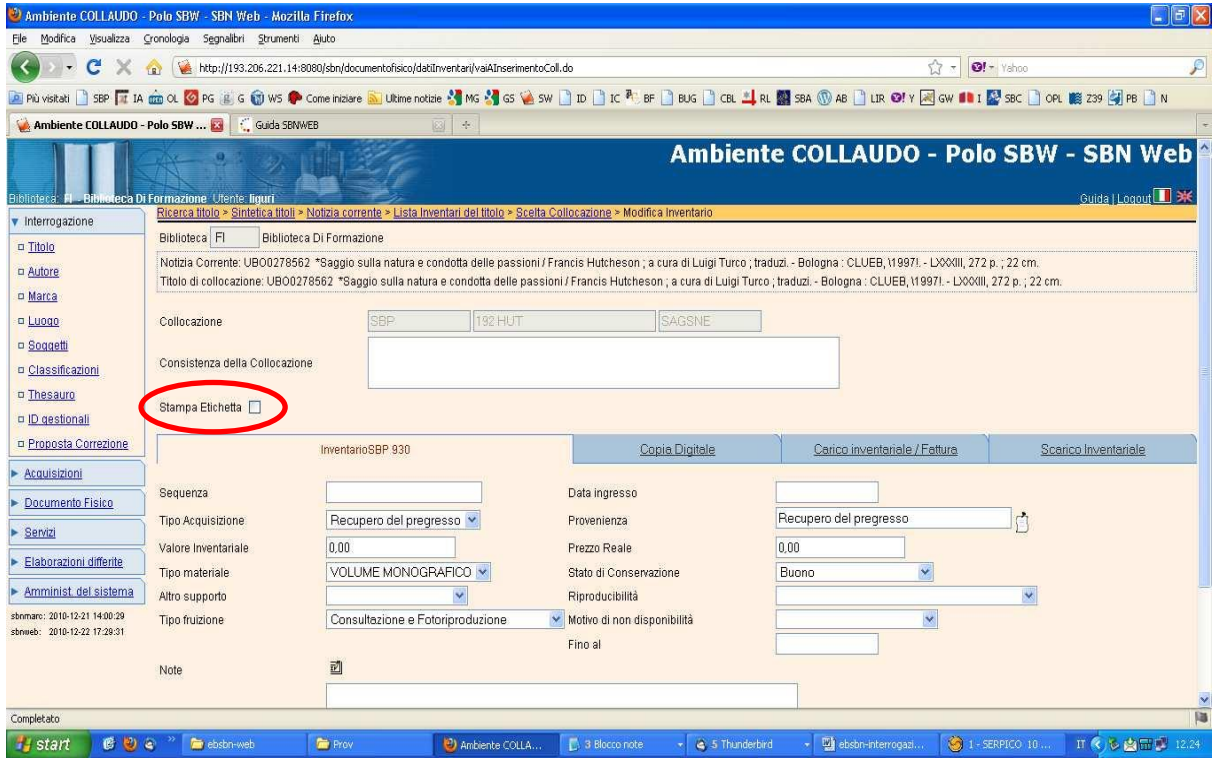
Satın Alma

- Kütüphaneye mevcut olan el yazmaları dışında modern kitaplar alınmaktadır.
- Kütüphaneci, kitapları kendi seçmektedir.
- Kaynaklar, Napoli'deki özel bir firmadan e-mail yoluyla gelen bülten üzerinde seçim yapılarak, internet üzerinden alımla sağlanmaktadır.
- Bağış olan kaynaklar eski kitaplardır; bağış olarak alınanlar (çok nadir olmakla birlikte) koleksiyonerlerden sağlanıp kütüphaneye uygun olan eserlerin kabul edilmesi şeklinde olmaktadır.

Kataloglama

- Kaynaklar, Merkez Kütüphane tarafından İtalyan Kataloglama Kuralları REICAT'e göre kataloglanmaktadır.
- Kullanılan otomasyon programı SBN'dir ve bu sistemde kayıt yalnızca bir kez oluşturulmakta; sonrasında üzerinde gerekli görülen değişiklikler yapılmaktadır. Vallicelliana Kütüphanesinde, çok nadiren bağış kitaplarda katalog yapılmaktadır. Kitapların tamamının katalogu oluşturulmamıştır; çözülmeyi, çevrilmeyi bekleyen el yazmaları vardır.
- Sınıflama için Dewey Onlu Sınıflama sistemi kullanılmakta, konu başlıkları için LC (Library of Congress)'den faydalanılmaktadır.

Şekil 3. SBN’de kataloglama ve satın alma modülleri (Bertocci, 2014, s. 81)

Şekil 3, SBN’de kataloglama ve satın alma işlemlerinin yapıldığı ekranı göstermektedir. Burada kaynağın kataloglama işlemi tamamlandıktan sonra satın alma bilgileri girilmektedir. “Stampa etichetta” sekmesinden etiket alınabilmektedir.

Locations		
☐	AN0098 UANBE	Biblioteca Economico Giuridica Sociologica - Centro di Ateneo di Documentazione - Università Politecnica delle Marche - Ancona - AN
☐	B00388 UBOMN	Biblioteca del Mulino - Bologna - BO
☐	B00442 UBODS	Biblioteca del Dipartimento di Storia Culture Civiltà - DISCI - Scienze del Moderno, Storia, Istituzioni, Pensiero Politico - Bologna - BO
☐	B00466 UB0EC	Biblioteca del Dipartimento di scienze economiche dell'Università degli studi di Bologna - Bologna - BO
☐	B00510 UB0BG	Biblioteca di discipline economiche "Walter Bigliav" - Bologna - BO
☐	CA0034 CAGFE	Biblioteca del Distretto delle scienze sociali, economiche e giuridiche - Sezione scienze economiche - Università degli studi di Cagliari - Cagliari - CA
☐	F10211 SBTLT	Biblioteca Umanistica - Lettere - Università degli studi di Firenze - Firenze - FI
☐	F10597 SBTKE	Biblioteca di scienze sociali dell'Università degli studi di Firenze - Firenze - FI
☐	M10669 USMK6	Biblioteca di scienze politiche Enrica Colotti Pischel dell'Università degli studi di Milano - Milano - MI
☐	M11262 USM03	Biblioteca di Scienze della storia e della documentazione storica dell'Università degli studi di Milano - Milano - MI
☐	M11992 PCM01	Sistema Bibliotecario di Milano - Milano - MI
☐	M00170 MODUE	Biblioteca di economia Sebastiano Brusco dell'Università degli studi di Modena e Reggio Emilia - Modena - MO
☐	NA0435 CAMBN	Biblioteca Fondazione Istituto Banco di Napoli - Napoli - NA
☐	NA0452 NAPIS	Biblioteca ISSM Istituto di Studi sulle Società del Mediterraneo - Napoli - NA
☐	PR0138 PAREF	Biblioteca di Economia - Parma - PR
☐	PV0123 PAVU5	Biblioteca di Economia dell'Università di Pavia - Pavia - PV
☐	RM1700 RMSSS	Biblioteca del Dipartimento di Storia Antropologia Religioni Arte Spettacolo - Roma - RM
☐	TE0045 ABRR3	Biblioteca Polo Umanistico - Bioscienze "Giovanna Mancini" - Teramo - TE
☐	TO0265 BMT01	Biblioteca Nazionale Universitaria - Torino - TO - - il documento potrebbe non essere disponibile
☐	TO0280 UT009	Biblioteca della Fondazione Luigi Einaudi - Torino - TO
☐	TO0661 UT003	Biblioteca G. Tabacco del Dipartimento di Studi Storici dell'Università degli Studi di Torino - Torino - TO

Şekil 4. Kaynağın bulunduğu kütüphaneler (“OPAC SBN Catalogue on-line”, 2019b)

Bir kitabın katalog bilgileri sisteme işlenmeden önce başka bir kütüphanede olup olmadığının kontrolü yapılmaktadır. Şekil 4, ilgili kaynağın hangi kütüphanelerde yer aldığını göstermektedir.

Tablo 3
REICAT'in paralel başlık kullanımına ilişkin farklılığı

ISBD	REICAT
1. Başlık ve sorumluluk alanı	4.1. Başlık ve sorumluluk alanı
1.1. Uygun başlık	4.1.1. Başlık
1.2. Paralel başlık	4.1.2. Diğer başlık bilgisi
1.3. Diğer başlık bilgisi	4.1.3. Sorumluluk göstergeleri
1.4. Sorumluluk bildirimini	4.1.4. Paralel başlık ve diğer başlık öğeleri

İtalyan Kataloglama Kuralları'nın bir diğer farklılığı; metindeki lehçeler üzerinedir. REICAT'de; paralel başlık, aynı dilin farklı formlarına ya da lehçelerine (4.1.4.0) kadar genişletilebilmektedir (Forassiepi, 2014, s. 931).

Dijital Uygulamalar

Vallicelliana Kütüphanesi, ICCU'nun dijitalleştirme projeleri kapsamında kaynaklarının bir kısmını dijital ortama aktarmıştır. Bu kaynaklara hem Vallicelliana Kütüphanesi web sitesi üzerinden (dijital kaynak ve veritabanları platformundan) hem de ICCU üzerinden erişmek mümkündür. Şekil 6'da ICCU'nun sunduğu "online hizmetler" görülmektedir. "Manus on line" ile el yazmalarına ulaşılabilmektedir.

Online Services

Şekil 6. ICCU online hizmetler ("ICCU", 2019b)

Şekil 7. Vallicelliana Kütüphanesi dijital kaynak ve veritabanı ("Biblioteca Vallicelliana", 2020)

El yazmalarına ve eski eserlere dijital ortamda erişmeyi sağlayan bir başka uygulama "Internet Culturale" veritabanıdır. Bu kaynağa ve sunduğu hizmetlere kütüphane üzerinden de ulaşılmaktadır. Söz konusu veritabanında erişilen kaynaklar, tek sayfa halinde görüntülenebildikleri gibi toplu halde de ekrana yansımaktadır. Ayrıca kaynakları pdf formatında indirmek mümkündür. Şekil 7'de kütüphanenin sunduğu bu hizmetin bir örneği yer almaktadır.

Kütüphane koleksiyonunun önemli bir bölümünü oluşturan Yunan, Latin el yazmalarına dijital kaynaklar yoluyla erişim sağlanmıştır. Koleksiyonun büyük bir kısmını oluşturan materyal türü, fotoğraflardır ve fotoğraflara dijital ortamdan erişim "Fototeca" isimli veritabanı ile olmaktadır.

Kütüphanenin tarihçesi, koleksiyonu ve dijital kaynakları hakkında detaylı bilgiler içeren web sitesi, İtalyanca ve İngilizce versiyonları ile hizmet sunmaktadır. Ayrıca kütüphane, sosyal medya araçlarından Facebook ve Instagram'da aktif olarak güncel duyuru ve paylaşımlara yer vermektedir.

İtalya'da Kütüphanecilik Eğitimi

Barselona Üniversitesi Kütüphane ve Bilgi Bilimi Fakültesinde 2015 yılında yapılmış olan bir çalışma, İtalya'daki kütüphanecilik eğitimi hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Söz konusu çalışmaya ilişkin rakamsal veriler Tablo 4 (Borrego, 2015)'de gösterilmiştir.

Tabloda 26 ülke görülmektedir. Bu ülkeler, Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerdir. Ülkeler arasında Avrupa Birliği üyesi iki ülke olan Lüksemburg ve Kıbrıs görülmemektedir. Bunun nedeni; bu iki ülkede kütüphane ve bilgi bilimi programları sunan merkezlerin olmamasıdır.

Tabloda ilk sütunda ülkelerin nüfus bilgileri, sonraki sütunlarda sırasıyla kütüphane ve bilgi bilimi eğitimi veren kurum sayıları, kütüphane ve bilgi bilimi lisans eğitimi veren kurum sayıları, kütüphane ve bilgi bilimi lisansüstü eğitimi veren kurum sayıları yer almaktadır.

Tabloya göre, nüfus yoğunluğu en fazla olan ülke 80,3 milyon ile Almanya iken, İtalya nüfusa göre 59,5 milyonla dördüncü sıradadır. İtalya kütüphane ve bilgi bilimi eğitimi veren kurum sayılarına göre 26 ülke arasında toplam 220 kurum sayısı içinde 58 ile ilk sırada yer almaktadır. İtalya’da toplam 194 kurum içinde 53 merkez lisans eğitimi, toplam 142 kurum içinde 22 merkez lisansüstü eğitim programı sunmaktadır. İtalya, lisansüstü eğitim sağlayan kurumlar sıralamasında 25 merkez ile ilk sırada görünen Fransa’dan sonra ikinci sırada gelmektedir.

Tablo 4

Avrupa Birliği ülkelerinde kütüphane ve bilgi bilimi eğitimi veren kurum sayıları (Borrego, 2015)

Ülke	Nüfus (milyon)	Kütüphane ve bilgi bilimi eğitimi veren kurumlar	Kütüphane ve bilgi bilimi lisans eğitimi veren kurumlar	Kütüphane ve bilgi bilimi lisansüstü eğitim veren kurumlar
İtalya	59,4	58	53	22
Fransa	65,3	31	28	25
Almanya	80,3	17	16	14
İspanya	46,8	15	12	13
Birleşik Krallık	63,5	15	9	15
Polonya	38,5	12	12	8
Belçika	11,1	11	9	4
Macaristan	9,9	10	10	5
Çek Cumhuriyeti	10,5	7	7	5
İsveç	9,5	7	4	6
Hollanda	16,7	6	6	1
Finlandiya	5,4	4	4	3
Portekiz	10,5	4	4	3
Avusturya	8,4	3	2	3
Hırvatistan	4,3	3	3	3
Yunanistan	11,1	3	3	0
Romanya	20	3	2	2
Bulgaristan	7,3	2	2	2
Estonya	1,3	2	1	2
Danimarka	5,6	1	1	1
İrlanda	4,6	1	1	1
Letonya	2	1	1	1
Litvanya	3	1	1	1
Malta	0,4	1	1	0
Slovakya	5,4	1	1	1
Slovenya	2,1	1	1	1
Toplam	≈ 500 milyon	220	194	142

Tablodaki sıralama kütüphane ve bilgi bilimi eğitimi veren kurum sayısının en fazla olduğu ülkeden en az olduğu ülkeye doğru yapılmıştır. Bu tablodaki sayılara bakarak; Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında kütüphane ve bilgi bilimi eğitiminin verildiği kurum sayısının en fazla İtalya’da olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç ve Değerlendirme

Vallicelliana Kütüphanesinin tanıtılması amacıyla yapılan bu çalışmada belirtilen uygulamaları bir özet olarak sunmak gerekirse aşağıdaki tespitlerde bulunmak mümkündür:

- Kütüphane, İtalya Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir halk kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Kütüphanecilerinin ifadesiyle “Konservatif halk kütüphanesidir”. Köklü bir kütüphane olduğundan tarihi zenginlikte bir koleksiyona sahiptir; geçmişten gelen mirası korumak adına geleneksel uygulamaları devam ettirmektedirler.
- Az sayıda personelle çalışmaktadırlar. Konu uzmanı bir kütüphanecileri vardır; felsefe bölümünde lisans eğitimi almış, kütüphanecilik alanında yüksek lisans yapmıştır.
- Kütüphanede kapalı raf sistemi uygulanmakta ve kaynaklar ödünç verilmemektedir. Kullanıcıların kütüphanedeki kaynaklara erişimi, doldurdukları formlar aracılığıyla sağlanmaktadır.
- Ulusal Kütüphane Hizmeti SBN’de kataloglama ve satın alma işlemleri aynı ekranda görülebilmektedir. Bu durum sistemi kullanan personel açısından kolaylık olarak nitelendirilebilir.
- OPAC SBN tarama sayfası; Z39.50 uygulamasıyla aynı anda birçok katalogda sorgulama yapma imkanı sunmakta; haftalık, aylık, ziyaretçi sayısı ve benzeri birçok konuda istatistiki veri içermektedir.
- Tek bir kaydın Unimarc, Usmarc, Marc21 gibi farklı formatlarına erişilebilmekte ve formatlardan bazıları indirilebilmektedir.
- El yazmaları çok eski tarihli olmalarına rağmen dijitalleştirilebilmiştir. Eski eserlerinin bir kısmı internet üzerinden erişime açıktır.
- İtalya’nın geliştirdiği standart olan ve İtalyan Kataloglama Kuralları’nı ifade eden REICAT, ulusal katalog standardı olarak kullanılmaktadır.
- Kütüphanede anıtsal bir salon bulunmaktadır. Bu salon aynı zamanda içinde bulunduğu kompleks yapının mimarı olan Borromini’nin adını taşımaktadır. Bu salonda konser, sergi, konferans gibi halka açık etkinlikler düzenlenmektedir.

İtalya’nın Roma şehrinde bir halk kütüphanesi olarak hizmet sunan Vallicelliana, çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Kütüphane, geçmişe dayanan geleneksel yapısını koruyarak uygulamalarını günümüz kütüphanecilik anlayışı ile harmanlamıştır. Tarih, sanat tarihi, mimarlık ve teoloji konuları başta olmak üzere araştırmacıların bilgi gereksinimine kaynak sağlamaktadır.

Roma sanatının benzersiz örneklerinin görülebileceği İtalya’da kütüphaneler de zengin mimarinin birer parçası olmuş durumdadır. Sanatın estetik duygusunu harekete geçirdiği bir noktada konumlanan kütüphane, içinde bulunduğu görkemli yapısıyla ziyaretçilerini tarihsel yolculuğa çıkarmaktadır.

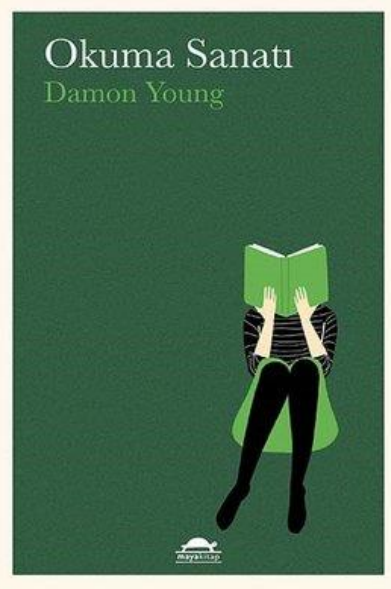
Kaynakça

- Bertocci, E. (2013). *Corso per Operatori SBN Web*. La Spezia: Sistema Bibliotecario Provinciale – Polo Ligure SBN.
- Biblioteca Vallicelliana. (2019a, 11 Eylül). La storia. Erişim adresi: http://www.vallicelliana.it/?page_id=130
- Biblioteca Vallicelliana. (2019b, 26 Ekim). Amministrazione trasparente. Erişim adresi: http://www.vallicelliana.it/?page_id=469
- Biblioteca Vallicelliana. (2020, 15 Mayıs). Banche dati e risorse digitali. Erişim adresi: http://www.vallicelliana.it/?page_id=178
- Borrego, A. (2015). Library and Information Education in Europe : an overview. *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, 35(december). doi:<https://dx.doi.org/10.1344/BiD2015.35.8>
- Forassiepi, S. (2014). ISBD and REICAT: A Relationship Between Past, Present, and Future. *Cataloging & Classification Quarterly*, 52(8), 925-939. doi:10.1080/01639374.2014.924612
- ICCU - Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche Italiane e per le informazioni bibliografiche. (2019a, 3 Ekim). Anagrafe delle Biblioteche Italiane. Biblioteca Vallicelliana. Erişim adresi: https://anagrafe.iccu.sbn.it/it/ricerca/dettaglio.html?codice_isil=it-RM0281
- ICCU - Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche Italiane e per le informazioni bibliografiche. (2019b, 3 Ekim). Online services. Erişim adresi: <https://www.iccu.sbn.it/en/>
- ICCU - Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche Italiane e per le informazioni bibliografiche. (2020, 12 Mayıs). National Library Service – SBN. Erişim adresi: <https://www.iccu.sbn.it/en/sbn/>
- OPAC SBN Catalogo del Servizio Bibliotecario Nazionale. (2019, 23 Ekim). Cataloghi disponibili. Erişim adresi: <https://opac.sbn.it/opacsbn/opac/iccu/multicatalogo.jsp>
- OPAC SBN Catalogue on-line. (2019a, 28 Ekim). Services. Statistics for: opac.sbn.it. Erişim adresi: <http://opac.stats.sbn.it/awstats/awstats.pl?month=10&year=2019&output=main&config=opac.sbn.it&lang=en&framename=index>
- OPAC SBN Catalogue on-line. (2019b, 15 Kasım). Locations. Erişim adresi: <http://id.sbn.it/bid/MIL0164110>
- OPAC SBN Catalogue on-line. (2019c, 15 Kasım). Record Unimarc. Record Usmarc. Erişim adresi: <http://id.sbn.it/bid/PUV0107441>

Young, D. (2018). *Okuma Sanatı* (E. Doğu, Çev.). İstanbul: Maya Kitap. ISBN: 9786059902861.

Okumanın Nadirliği

Hêlin İlcek*

Book Review **The Art of Reading**

I think that Damon Young's The Art of Reading, which was written in 2016 and Maya Book's thought series in 2018, did not get the attention it deserved. I don't know why, but when I stop and look from a distance, I can say that we are witnessing the rarity of reading with everyday mess and everyday the accessibility of the writing increases. So this rarity is an "art", really? I'm not sure. But considering that someday reading could disappear completely, things start to look very strange for people whose job is "the book", right?

Damon Young'ın 2016 yılında yazdığı, 2018 yılında ise Maya Kitap'ın düşünce dizisinden çıkan *Okuma Sanatı*'nın hak ettiği ilgiyi görmediğini düşünüyorum. Nedenini bilmem ama durup uzaktan baktığımda, gündelik karmaşayla ve her gün yazıya olan ulaşılabilirliğin artmasıyla beraber okumanın da nadirleştiğine şahit oluyoruz diyebilirim. Peki, bu nadirleşme bir "sanat" mı? Emin değilim fakat okumanın bir gün tamamen ortadan kalkabileceğini de göz önünde bulundurunca, işi "kitap" olan insanlar açısından her şey çok garip görünmeye başlıyor, değil mi?

İşi kitap olan insanlar demişken, bana kalırsa bizim mesleğimiz için bu kitabın önemi, tek bir kitapta onlarca yazara ve kitap içeriğine dair bilgilerin damıtılmış halde önümüze sunulmasındadır. Mesleği kitap olan bizler, sanırım öncelikli olarak kitaplar hakkında yazılmış kitaplara -kelimenin tam anlamıyla- daha bir alıcı gözle bakmalıyız.

Günümüzde "okuyan" insanların giderek azalmasıyla "okuma" eylemine uzun ve gerçek dışı övgüler yapıldığını düşünüyorum. Young'ın, okumaya bu tip gereksiz övgüler sıralamak yerine, "okuma" eylemini araç olarak gördüğünü ve olumlamalarını kendini samimi çıkarımları üzerinden yaptığını söylemek yanlış olmaz. Young'ın bu tavrı, bana Pierre Bayard'ın "okuma ve kitaplar üzerine konuşma"nın o insanı kültürlü gösteren (!) havasına

* Kütüphaneci, Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi (TESAK). E-posta: helin.ilcek@gmail.com
Librarian, Kadıköy Municipality History Literature Art Library and Cultural Center, Turkey.

dair çok sevdiğim bir eleştirisini hatırlatıyor: “Kültür, bireysel cehaleti gizlemekle yükümlü bir tiyatrodur.”

Young’ın 9 bölüm olarak tasarladığı *Okuma Sanatı*, aslında kendi okumaları üzerinden “okuma” eylemini felsefi açıdan değerlendirdiği bir tür düşünce kitabıdır. Young, her bölümde belli bir erdemin altını çiziyor: merak, sabır, cesaret, gurur, ölçülülük ve adalet (s. 37). Borges’in *Babil Kitaplığı*’ndaki meraklı okurluğu, Bennet’in *Kraliçe Kitap Okursa*’daki kütüphaneci ile sabır üzerine olan diyalogu, okurun *Inferno*’nun değiştirilemez sonu ile yüzleşme cesareti, Kazancakis’in gururlu okurlarının kibir egzersizleri, Ayer’in *Dil, Doğruluk ve Mantık* kitabındaki okumanın ölçülülüğü/süzlüğü ve V. Woolf’un “On Re-Reading Novels” adlı makalesindeki Aristotelesvari aradığı adaleti bölüm bölüm tek solukta okunabiliyor.

Young’ın bu kitabı yazarken, aslında başta kitapların sonra da okumanın sırrını çok iyi anladığını düşünüyorum: Okurun kendisi. Şu satırlarla, okur olmazsa yazma eyleminin büyü kalmaz demek istiyor inceden: “Simone de Beauvoir’in “basılı semboller büyü” dediği kitaplar için okur olmazsa büyü bozulur.” (s. 15) Buna katılmadığımı söyleyemem. İyi okurların iyi yazarlardan sayıca çok daha az olduğu günümüz “okur”luğu ise bunu gerçekten ispatlıyor. “Okur” olabilmek üzerine bir olumlama da yine şu şekildedir: “Tüm kitapların bilgisini içeren kitap için Eco: “Babil kütüphanesinin gerçek kahramanı kütüphane değil, okuyucunun ta kendisidir.” (s. 52).

Sanıldığı gibi yalnızca Avrupa ve Amerika menşeli okumalar yapmayan Young, tanıdığımız birinin, Orhan Pamuk’un *Benim Adım Kırmızı* ve *Öteki Renkler*’ini okuduğunu, burada anlatının (kendi deyimiyle) “gerçeküstü parlaklığı”ndan ne kadar etkilendiğini de belirtiyor. Okurun okuma çeşitliliği yapmasının faydalarını anlatırken, kendi okumaları üzerinde de fark etmeden bir geçmiş yarattığını vurguluyor. Bunu da en iyi şu cümlelerle ifade ediyor: “Gururlu okur yalnızca zekâdan değil, düşünme ve tartışmayı destekleyen geleneklerden de keyif alır; çünkü bunlar her okuyuşumuzda kuşandığımız miraslarımızdır. Okurların da aynı metinler gibi, tarihleri vardır.” (s. 130).

Bağlayacak olursak, okumak bir zorunluluk okumamak ise küçümsenecek eylemler değildir. Tercihtir. Dewey’nin de dediği gibi: “Okumak metne karşı bir çeşit teslimiyet gerektirir.” (s. 25). Eğer bu teslimiyeti gerçekleştirebilecek zamanı ve okuduğunuzu anlayacak kafa rahatlığını sağlayabiliyorsanız, buyurun tüm kütüphaneler sizin...

Kitaplardan kopmamanız dileğiyle...

Yılmaz, E.A. (2020). *Oyunların Gücü Adına!: Oyunlaştırma Bilimine Giriş*. İstanbul: Epsilon Yayınevi. ISBN: 978-605-173-717-1

Demet Soylu* ve Tunç Durmuş Medeni**

Book Review

By the Power of Games: Introduction to the Science of Gamification

This study aims to review the book entitled as “By the Power of Games: Introduction to the Science of Gamification” by Ercan Altuğ Yılmaz and provide information about it. Chapters of the book were described and its content was dealt with. It is kind of guide book for those who study in the field of gamification and teachers, educators and academics who want to gamify their course content. It is a valuable resource since it enlightens the reader with enriched information about different games and game design. As academics who have had the opportunity of examining the book, we strongly believe that it will be useful for you.

Ercan Altuğ Yılmaz, matematik mühendisidir ve Yıldız Teknik Üniversitesi Matematik Mühendisliği alanında öğrenimini tamamlamıştır. Netron, Bilge Adam, Turkcell gibi firmaların oyunlaştırma projelerini hayata geçirmiştir ve başarıya imza atmıştır. Eğitimci ve yazar Ercan Altuğ Yılmaz; dijital eğitim sistemleri, dijital oyun tasarımı ve oyunlaştırma, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik alanlarında çalışmaktadır. Bu konuda eğitimler ve seminerler vermektedir (Bausem, 2020). 2020 yılında *Oyunların Gücü Adına: Oyunlaştırma Bilimine Giriş* isimli kitabı yayınlamıştır. Kitabın ortaya çıkmasında, yaratıcı drama eğitmenliği yapan Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü ve Resim Bölümü mezunu Müge Urcan; çizgi roman ve video oyunlar alanında çalışmalar yürüten Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü mezunu Berkay Türkal ve oyunlaştırma, girişimcilik, koçluk ve tasarım alanlarında çalışan İstanbul Bilgi Üniversitesi Bilgisayar Bilimleri Bölümü mezunu Can Yücel katkıda bulunmuştur.

* Araştırma Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü,
bunchnoble@gmail.com

Research Assistant, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Information Management,
bunchnoble@gmail.com

** Doçent. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
tuncmedeni@gmail.com

Associate Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Management Information Systems,
tuncmedeni@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 24.08.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 22.09.2020

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; oyun tarihi ve kültürünü, oyun (play, game, serious game ve gamification) kavramının tanımlarını açıklamaktadır ve eğitim alanında oyunlaştırmanın neden gerekli olduğunu ele almaktadır. Bu bölümde ayrıca, eğitimlerde kullanılan drama tabanlı oyunları ve LEGO ile oyunlaştırma tasarımı uygulamasını, geleneksel oyunları, zekâ ve akıl oyunlarını ele almaktadır. Bunun yanı sıra, ciddi oyun tasarımı ve simülasyonlarda sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının nasıl entegre edildiğine değinmektedir. Kart ve kutu oyunu, kaçış odası ve kaçış odası oyun tasarımı, dijital oyun tasarımı ve kodlama, oyun tasarımı için hikâye tasarımı ve hikâyeleştirme konusunda bilgi vermektedir. Oyunlaştırma, oyun tasarımı ve oyunların tarihi konusunda bilgi edinmek isteyen okuyucular için oldukça yararlı bilgiler mevcuttur. Özellikle eğitimciler, öğretmenler ve akademisyenler ders materyallerini oyunlaştırmak ve ders konularını içeren oyunlar hazırlamak ve sınıf içi kaçış odası tasarlamak için bu kitaptan yararlanabilirler ve müfredat planlamalarında başucu kitabı olarak kullanabilirler.

Kitabın ikinci bölümünde yazar oyunlaştırma tasarımının nasıl yapılabileceğini ele almaktadır. Eğitimciler, öğrenme çıktılarına uygun nasıl eğitici oyun tasarlanması gerektiği konusunda yararlı ve doğru bilgilere erişebilir. Bu bölümde, yazar ayrıca oyunlaştırılmış bir quiz uygulaması olan Kahoot! ölçüm aracı ile ilgili bilgi vermiştir. Canlı oyun ve ödev formatında öğretmenlerin soru hazırlayabileceği Quizizz uygulamasını tanıtmıştır. Bunun yanında, oyunlaştırılmış web-tabanlı bir quiz uygulaması olan Socrative ölçme aracını tanıtmıştır. İnteraktif davranış izleme sistemi olarak tanımladığı sanal sınıf olan Class Dojo hakkında bilgi vermiştir. Sınıf yönetim platformu olan Classcraft uygulamasının özelliklerini anlatmıştır.

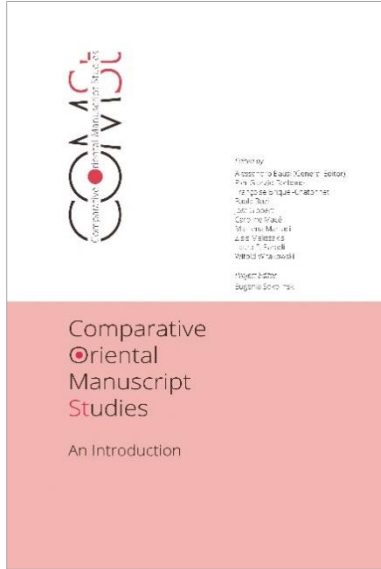
Kitabın üçüncü bölümü Gabe Zichermann'ın "*Oyunlaştırmanın yüzde yetmiş beşi psikoloji, yüzde yirmi beşi teknolojidir*" sözü ile başlamaktadır. Bölüm oyun mühendisliği konusunu ele almaktadır. MDA (mekanik-dinamik-estetik) oyun tasarımı modeli ve Octalysis oyunlaştırma modelini ele almaktadır. Oyunlaştırma motivasyon teorilerinden olan öz-belirleme kuramını, akış teorisini açıklamaktadır. Dördüncü bölümde oyunlaştırmanın geleceğini incelemektedir. Oyun tabanlı uygulamalar geliştirenler ve eğitici içerik hazırlayan kişiler için zenginleştirilmiş ve derin bilgi sunabilecek yol gösterici bir kitaptır. Oyunlaştırmanın kapsamı konusunda okuyucuları aydınlatmaktadır. Eğitim ve ders içeriklerinizi yaratıcı ve yenilikçi yöntemlerle zenginleştirmek istiyorsanız, bu kitap size rehberlik edecektir ve derslerinizin daha keyifli bir şekilde geçmesine katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

BAUSEM (2020). Ercan Altuğ Yılmaz öz geçmişi. Erişim adresi:
<https://bausem.bau.edu.tr/egitmen/ercan-altug-yilmaz>

Bausi, A., Borbone, P. G., Briquel-Chatonnet, F., Buzi, P., Gippert, J., Macé, C., ... Sokolinski, E. (2015). *Comparative Oriental Manuscript Studies: An Introduction*. doi: 10.5281/zenodo.46784

Pınar Serdar Dinçer*

Book Review

Comparative Oriental Manuscript Studies: An Introduction

The most comprehensive introductory handbook on comparative Eastern manuscript studies existing today, "Comparative Oriental Manuscript Studies" (COMSt), published under the Research Networking Programme, was funded by the European Science Foundation from June 2009 to May 2014. Under favour of the five-year project, hundreds of academicians exchanged ideas about manuscript studies and research. They discussed different approaches and the opportunity was found to meet on common ground. The work, consisting of 677 pages, includes codicology, paleography, textual criticism, scientific organization, cataloging, and preservation, taking into account the increasing importance of

digitalization and positive sciences. In the book, manuscripts in various Eastern languages such as Turkish, Arabic, Armenian, Coptic, Ethiopian, Hebrew, and Slavic were analyzed with an interdisciplinary approach from a scientific perspective by myriad specialists such as linguists, historians, theologians, manuscript analysts, and analysts.

Günümüzde karşılaştırmalı Doğu el yazmaları çalışmaları hakkında en geniş kapsamlı giriş el kitabı, Araştırma Ağı Programı kapsamında yayımlanan "Karşılaştırmalı Doğu El Yazmaları Çalışmaları" (COMSt) Haziran 2009'dan Mayıs 2014'e kadar Avrupa Bilim Vakfı tarafından finanse edilmiştir. Beş yıllık proje sayesinde el yazması çalışmaları ve araştırmalarıyla ilgili yüzlerce akademisyen ile fikir alışverişinde bulunulmuş, farklı yaklaşımlar tartışılmış ve ortak bir zeminde buluşma fırsatı yakalanmıştır. 677 sayfadan oluşan eser; kodikoloji paleografisi, metinsel eleştiri, bilimsel düzenleme, kataloglama, koruma ve muhafaza etme konularını dijitalizasyon ve pozitif bilimlerin artan önemini göz önünde bulundurarak irdelemiştir. Kitapta, Türkçe, Arapça, Ermenice, Kıpti, Etiyopya, İbranice, Slavca gibi çeşitli Doğu dillerindeki el yazmaları bilimsel bir bakış açısıyla disiplinlerarası

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü. E-posta: pınar.serdar@gmail.com

Assistant Prof., Yozgat Bozok University, Faculty of Science and Literature, Department of History of Art, Turkey.

Geliş Tarihi - Received: 24.08.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 14.09.2020

(dilbilimciler, tarihçiler, teologlar, el yazması uzmanları, analizciler gibi) karşılaştırmalı bir yaklaşımla analiz edilmiştir.

Çalışmanın odak noktası genel olarak “kitabın” bir alt türü, yatay ve dikey rulo ve rotulus dahil olmak üzere “kodeks”e el yazısıyla yazılmış kitap formları üzerinedir (s. 1). Genellikle “el yazması” terimi altında yer alan ostraca veya üzerine yazı yazılan diğer malzemeler kodeks benzeri kitapla örtüştüğü durumlarda dikkate alınmıştır.

Eserde her bölümün düzenlemesi farklıdır. Marilena Maniaci tarafından oldukça kapsamlı hazırlanan birinci bölüm (s. 70–266), kodikoloji konusunu ele almaktadır. Giriş kısmı malzemeler ve araçlar (1), kitap formları (2), kodeks yapımı (3), sayfanın düzeni (4), metin yapısı ve okunabilirlik (5), yazıcı, sanaçı ve atölyedeki sanaçı (6) ve ciltçilik (7) olmak üzere yedi ayrı başlık altında incelenmiştir. Daha sonra kendi alanındaki uzmanlar tarafından ele alınan on ayrı dilde yazılmış el yazmaları üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Her dil ile ilgili kısım olabildiğince yedi alt başlıkta incelenmiştir. Böylece farklı geleneklerin karşılaştırılmasını sağlamıştır. Maniaci'nin giriş kısmında dile getirdiği gibi el yazmasının fiziksel özellikleri arasında yazı ve süslemeyle birlikte malzemesi ve yapısı, karşılaştırma için daha fazla ve doğrudan fırsatlar sunar, böylece el yazmasının “evrensel gramerinden” bahsedilebilir (s. 69).

Paola Buzi ve Marilena Maniaci tarafından düzenlenen ikinci bölüm (s. 267–320) paleografi alanıyla ilgilidir. Kısa olan girişte paleografik analiz yöntemini açıklar. Bununla birlikte paleografik çalışmaların amacı (sadece yazının biçimsel yönleri veya yazı kültürü sosyolojisi), ortak terminolojinin eksikliği ve karmaşıklığı farklı görüşler eşliğinde sunulmuştur. İlk bölümde olduğu gibi bu bölümde de dokuz farklı dilde üretilen el yazmaları paleografik açıdan ele alınmıştır. Kullanıcılar bu bölümdeki çalışmaları farklı gelenekler arasındaki ilişkiyi genel olarak değerlendirmek için kullanabilir. Ancak söz konusu bölüm karşılaştırma açısından diğer bölümlere nazaran zayıf kalmıştır.

Caroline Macé ve diğerleri tarafından düzenlenen üçüncü bölümde (s. 321–465) metinsel eleştiriye ve metin düzenlemesine değinmektedir. Bu bölümdeki ilk iki kısım neo-Lachmann'cı metinsel eleştirinin ilkelerine genel bir bakış sağlamakla birlikte konuyla ilgili bir yayın üretmek isteyenler için yararlı bir kılavuzdur. Üçüncü kısımda ise metin düzenlemesi üzerine yapılan incelemelerde edisyon üretimindeki zorluklara değinilen yirmi bir vaka incelemesi verilmiştir. Verilen vaka incelemeleri; türlerine, üretim koşullarına, belirli koleksiyon türlerine dahil edilmelerine, dilsel kayıtlara, diğer metinlerle ilişkilerine ve metinsel akışkanlığa göre seçilmiştir.

Dördüncü bölüm (s. 467-537) Paola Buzi ve Witold Witakowski tarafından düzenlenmiş olup, bölümde el yazmalarının kataloglanması kavramı ve uygulaması tartışılmaktadır. Kataloglama uygulamasının (Bölüm 4.1) genel olarak ele alınan tarihçesini, on bir dilde (Arapça, Ermenice, Kıpti, Geez dili, Gürcüce, Yunanca, İbranice, Farsça, Slavca, Süryanice ve Türkçe) (Bölüm 4.2) karşılaştırmalı kataloglama uygulamaları takip eder: Bu bölümdeki geri kalan dört kısım katalogların ve katalog girişlerinin üretilmesiyle ilgili pratik konularda bir rehber sunar. Burada farklı katalog türleri (Bölüm 4.3), el yazmalarının söz dizimsel tanımları (Bölüm 4.4), el yazmalarının fiziksel tanımları (Bölüm 4.5) ve dijital kataloglama uygulamaları (Bölüm 4.6) ele alınmaktadır.

Laura E. Parodi tarafından düzenlenen beşinci ve son bölümde (s. 539-581), etik konulara dikkat çekilerek eserlerin korunması ve muhafaza edilmesi konuları işlenmiştir. Koruma ilkeleri

ortaya konulduktan sonra bölümde koruma, muhafaza etme ve dijitalleştirme önerileriyle birlikte farklı hasar türlerinin kısa özeti sunulmuştur.

Eserde Yunanca el yazmalarına detaylı olarak yer verilmiştir. Genel giriş bölümünde Yunanca el yazması geleneğine çok kısa bir genel bakış sunulmakta, tarihleme, üretim ve güncel arşivleri vurgulanmaktadır (s. 51-54). İlk bölümde Yunanca el yazmalarının fiziksel özelliklerindeki eğilimleri özetler ve kodikolojik tanımların hazırlanması için bir kılavuz sunar (s. 187-207). İkinci bölümde ise Yunanca el yazmalarının paleografik açıdan tarihsel sürecine değinilmiş ve daha sonra paleografik özellikleriyle birlikte kataloglanmasından bahsedilmiştir (sayfa 297-306). Üçüncü bölümde yer alan vaka incelemeleri arasında Marie Cronier tarafından Bizans Dönemine tarihlenen Dioscorides'in revizyonu (s. 384-387) ve Lorenzo Cuppi tarafından Septuagint'in Vorlage'si (Septuagint'in ana İbranice metni) ve çevirileri (s. 388-391) ele alınmıştır. Son olarak dördüncü bölümde Yunanca el yazmaları kataloglarına kısa bir genel bakış sağlamakla birlikte kataloglama sorunlarına da değinilmiştir (s. 489-492).

Sonuç olarak esere yapılan katkılardan anlaşılacağı üzere çalışmanın kalitesi bilimsel standartları karşılamaktadır. Yapılan katkılar günceldir ve dijital gelişmeler de ihmal edilmemiştir. Bununla birlikte konuya ilgi duyan herkesin Doğu el yazması çalışmaları hakkında genel bir bakış açısı kazanacağını düşünüyorum. Bazen içinden çıkılamayacak kadar karmaşık bir alan olan el yazmaları çalışmaları için ilk kez tek bir ciltte Doğu el yazmaları özelinde kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Detaylı ve aynı zamanda toparlayıcı olan bu çalışma Doğu el yazmalarıyla ilgili güvenilir bir genel bakış sağlayan yararlı bir kaynaktır. Bu nedenle söz konusu alanda çalışanların arşivinde mutlaka bulunmalıdır.

Bezirci, P. (2020). *Geçmişten Geleceğe Açılan Kapı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2012-2020*. İstanbul: Hiperyayın. 334 s.: fotoğ., şkl., tbl.; 21 cm. (Hiperyayın; 144). Kaynakça var. ISBN-978-605-281-776-6; e-ISBN 978-605-281-775-9

Selçuk Aydın*

Book Review

The Opening Door From the Past to the Future Istanbul University Central Library 2012-2020

Libraries, which are the common memory of humanity, have continued their services by diversifying according to the social structures they belong to the institutions as well as the collections and user groups in the historical development process. The increasing production of knowledge and the need for scientific knowledge with the emergence of universities led to the establishment of university libraries; libraries have become an integral part of scientific life as well as social and cultural fields. Istanbul University Central Library, one of the most established institutions of our country, also supports the scientific studies of

both Istanbul University members and local and foreign researchers with its qualified collections. It was written by Dr. Pervin Bezirci which described the period between 2012-2020 in the service adventure of the Central Library, the work titled "The Opening Door From the Past to the Future Istanbul University Central Library 2012-2020" is a part of the library's projects, innovative services, national and international collaborations and institutional development focuses on his work.

*Öğr. Gör. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E-posta: selcukaydin08@gmail.com

Academic Librarian, Istanbul University Library and Documentation Center.

Geliş Tarihi - Received: 24.09.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 25.09.2020

Türkiye'nin en önemli üniversite kütüphanelerinden biri olmasının yanı sıra kanunla görevlendirilmiş derleme kütüphanelerinden de biri olan İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, hem koleksiyon hem de hizmet alanının büyüklüğü ile ülkemizin önde gelen bilgi ve kültürel bellek kurumlarından biridir. Sahip olduğu iş yoğunluğuna ve çeşitliliğine bağlı olarak oluşturulan donanımlı birimleri ve nitelikli personeli ile ülke kütüphaneciliğine öncülük eden kurumun 2012-2020 dönemindeki faaliyetler kitap haline getirilerek İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Daire Başkanı Dr. Pervin Bezirci tarafından bilim ve araştırma dünyasının ilgisine sunulmuş. Geçmişten günümüze kurumsal bir tarihçe niteliğindeki yayın, döneme şahitlik eden kişiler ve belgelerden de yararlanılarak hazırlanmış olup, çalışma üç bölümden oluşmaktadır;

“*Üniversite Kütüphaneleri Tarihçesi*” başlığını taşıyan birinci bölümde, Dünya’da üniversite kütüphanelerinin ortaya çıkışı ve gelişimi tarihsel bir seyir içinde ele alınmış, aynı şekilde kendi kültür tarihimizde kütüphanelerin oluşumuna ait bilgiler verilerek, medreselerden akademik kütüphanelere uzanan süreçte ülkemizde üniversite kütüphanelerinin kurulmasına dair gelişmeler okuyucu ile paylaşılmıştır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nin kuruluşuna ait geniş bilgilerin sunulduğu bu bölümde ayrıca kütüphanenin tarihinde yer etmiş tüm yöneticiler anılarak, görev dönemlerinde yapmış oldukları hizmetler detaylı olarak anlatılmıştır.

“*İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı 2012-2020*” adlı ikinci bölümde, Daire Başkanlığının iki ana kütüphanesi olan Merkez Kütüphane ve Nadir Eserler Kütüphanesi tarihçe, hizmet birimleri, koleksiyonlar, yürütülen projeler, gerçekleştirilen etkinlikler ve yapılan işbirliği çalışmaları gibi başlıklar altında incelenmiş ve bahsi geçen 8 yıllık süreçte yapılan çalışmalarla kurumsal başarı hikayesine yapılan katkılar ortaya konulmuştur. Daire Başkanlığı Kütüphanelerinde bulunan derleme kabul birimi, kitap ve süreli yayımlar ağırlıklı materyallerin teknik işlemlerinin yapıldığı iki ayrı kataloglama birimi, kullanıcı hizmetleri, nadir eserler, konservasyon ve restorasyon, dijitalleştirme, e-kaynaklar, açık erişim, engelsiz bilgi merkezi ve staj birimi gibi bölümlerde yapılan kütüphanecilik faaliyetleri ve üretilen hizmetlerin detaylı olarak anlatıldığı bu bölümde kurum kaynakları ile üretilen, iç ve dış fon sağlayıcıları tarafından desteklenen; Zamana Direnen Eserler Projesi, Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi, Eski Dünyaya Yeni Bakış: II. Abdülhamid Dönemi, Harita ve Planları Projesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi, Müzik Eserleri Projesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları ve Tezleri Projesi, Sesli Soru Bankası Projesi, Yeter ki Okuyun İstanbul Üniversitesi Sizi Destekliyor Sosyal Sorumluluk Projesi gibi önemli projeler hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm Merkez Kütüphane binasının yerinde yeniden yapılması çalışmaları sebebiyle gerçekleştirilen taşınma süreci ve yapılacak olan yeni bina ile ilgili bilgilerle sonlandırılmıştır.

Eserin “*İstanbul Üniversitesi Fakülte Kütüphaneleri*” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde ise Üniversite’nin farklı fakülte, enstitü ve uygulama araştırma merkezleri bünyesinde hizmet veren ve her biri ayrı bir kuruluş hikayesi ve köklü bir kurumsal geçmişin izlerini taşıyan zengin içerikli koleksiyonlara sahip 18 kütüphane anlatılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi başta olmak üzere, nitelikli koleksiyonları ile üniversitenin bilimsel çalışmalarına destek veren diğer birim kütüphanelerini tarihçe, koleksiyonlar ve hizmetler bağlamında inceleyen eser, üniversite kütüphanelerinin, gerçekleştirdikleri faaliyetler ve iş süreçleri ile yükseköğretimin ayrılmaz bir parçası olduğunu gözler önüne

sermektedir. Mesleki literatürümüzü zenginleştiren ve ileride yapılacak benzeri çalışmalar için bir rehber niteliği taşıyan bu değerli çalışma için İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Dr. Pervin Bezirci'yi tebrik ediyor, çalışmalarında verimlilik ve başarılar diliyoruz.